
KOMPLETA GRAMATIKO DETALOZA DI LA LINGUO INTERNACIONA

I D O

da L. DE BEAUFRONT

Binduro e prefaci

Quo esas Ido?

Ido esas l'idiomo internaciona, helpanta e neutra, qua rezultas de la selekto e labori dil « *Délégation* » (delegataro).

La Délégation pour l'adoption d'une langue auxiliaire internationale fondita en 1901 (januaro), esis ensemblo de personi delegita da 310 kongresi o societi omnalanda ed omnaskopa, por examinar la multa projekti o sistemi di linguo internaciona, e por adoptar la maxim bona. Til 1907 ol ricevabis 1,250 aprobanta signaturi de membri di Akademii od Universitati, qui tale montris sua intereso al entraprezo.

Lore ol elektis (junio 1907) internaciona *Komitato* di sciencisti e linguisti partikulare kompetanta, qui, pos exameno di omna projekti ancien o recenta di Linguo internaciona ante e dum 18 kunsidi, adoptis fine Esperanto kun diversa modifiki. Ta modifiki studiita, kompletigita per laboro komuna, publik ed internaciona, de 1908 til 1914, en la revuo *Progreso*, havis kom rezultanto la nuna « Ido ». Ica konseque ne esas, quale Esperanto, la simpla produkturo di *un homo*. Esas notenda, ke la Komitato dil *Delegitaro* kontenis Esperantisti e mem la Prezidero ipsa di la « *Lingva Komitato* » esperantista. Or la decido adoptanta Esperanto « *kun la rezervo di ula modifiki* », **esis unanima**. Se, pose, skismo eventis, la responso ne esas imputeble a l'Idistaro, ma ad ilti qui obliivis promisi, voti o signaturo.

La Komitato dil *Delegitaro* (la maxim kompetenta e maxim senpartisa qua ultempe kunvenis pri linguo internaciona) tale judikesas da Sro Gaston Moch, qua supleis en lu rektoro Emile Boirac, tre eminenta chefo Esperantista : « La lingui Germana e Franca havis ibe tri reprezentanti, la Angla du, e la lingui Dana, Hispana, Greka e Hungariana, un; la maxim diversa konocaji reprezentesis, ed on remarkis en lu nome quar reputata filologi, Sri Baudouin de Courtenay, Jespersen, Lambros e Schuchardt. »

Opinioni pri Ido.

« *La gramatiko di Ido satisfacas plu bone la postuli di linguo internaciona kam la gramatiko di Esperanto...* » (A. Meillet, profesoro pri linguistiko en Collège de France, *Revue Critique*, 11 di marto 1911.)

« Esas eroro nepardonebla institucar, quale agis Esperanto, distingo pri l'akuzativo e la nominativo, distingo qua jenos omna individui di linguo romanal od Angla, e qua esas neutila a la ceteri. » (La sam autoro, *Revue Critique*, 11 di marto 1911.)

« Cetere, esas facila procedar plu logikoze e, konseque plu satisfacante e klare, en la vortifado kam agas lo Esperanto.

Ikon montris la kreinti di *Ido*, linguo fondita sur la sama principi kam Esperanto, ma ube ta principi aplikesis kun rigoro plu granda. » (La sama autoro en *Les Langues dans l'Europe Nouvelle*, p. 323, editita en 1918.)

« Kom filologial produkturo artificala, Ido superesas Esperanto. Ido esas *plu simpla, plu transparanta, sociale plu utilegebla kam Esperanta* » (Profesoro Schrijen, Utrecht, en la revuo

Studien.)

« Ido ne destronizos la lingui vivanta, ma ol dispensos la sciencisti esar samtempe poliglota. La simpleso dil morfologio e dil sintaxo, same kam la logiko rigoroza qua direktis lua kompozado, renversas l'objecioni quin on povus esprimas. **On devas dezirar totkordie la sukceso di ta interesanta entraprezado.** » (La *Revue Augustinienne*, 15 di agosto 1910.)

« La rezultajo esas linguo quan singlu povas lernar tre facile; ol havas super la cetera lingui artificiala ica avantaĵo esar fondita sur ciencal e teknikaj principoj racioza, e konseque ol devas ne timar esor uldie remplasata da linguo plu bona ed esence diferanta, qua fine konquestus la mondo. » (Dro Profesoro Otto Jespersen en *La Langue internationale et la Science*, pag. 30.)

« ... Ne penvalorus uzar tala linguo internacia, se ol esus tam neperfekta kam esis exemple Volapük, o mem Esperanto. On devas formacar ol segun principoj vere ciencal, por ke ol esez tote praktikala. Tarelate la laborado facita inter 1908 e 1914 dal Idisti, en lia revuo monatala *Progreso*, indikas tre importanta pazo adavane, e la linguo **Ido**, per ta esfortoj di multalanda kunlaborero atingis grado di perfektado tante alta, ke me ne hezitus konsilar lua adopto kom linguo oficiala di la Nacionar-ligo. » (Otto Jespersen en serio de diskursi che *University Collège*, Londono, junio 1920.)

La granda lingvisto skribas e parolas Ido; mem il facis kurso pri ca linguo a studentoj dil Universitato en *Köbenhavn*, ube il esis profesoro pri lingvistiko. Altraparte il enuncis pri Ido ica atesto tre preciza :

« Por omna nacioj ed aparte por mea Dana sampatrianoj e por la cetera nacioj Skandinaviaj, la linguo ido certe esas plu facile lernebla e praktikebla kam Esperanto. Pro ta motivo ed anke pro sua ciencala konstruktado e sua granda flexebleso, Ido semblas a me plu kapabla kam irg'altra linguo pliar la rolo di helpolinguo por omna nacioj civilizita. »

Difuzeso di Ido.

Atinginte nur en la mezo di 1913 sua plena developeso, Ido vidis quik la milito desorganizar lua societoj e grupoj. Tamen nun ol esas difuzita en 55 landoj di la kin partoj dil mondo. Ol havis kongreso en *Wein* (1921), *Dessau* (1922), *Cassel* (1923), *Luxemborg* (1924), e *Torino* (1925).

Konstato.

L'Akademio Idista konstatas, ke la linguala formo prizentita en ica **Kompleta Gramatiko detaloza di la linguo internacia Ido** esas la oficiala formo di la Linguo internacia **Ido**, quala ol rezultis de la laboroj di la Linguala Komitato di la Delegitaro por l'adopto di Linguo Internacia, di lua konstanta komisitaro e la decidis dil Akademio Idista.

La prezidanto :

F. Schneeberger.

La vice-sekretario :

J Guignon.

Averto. (1)

Ica verko esas ri-imprimuro grande modifikita di la *Grammaire complète* qua, imprimita nur ye 200 ekempleroj e ne publikigita, livrisis al dispono dil Komitato di la Delegitaro en la 15-ma dio di oktobro 1907, kun *Exercaro* e *Vortaro* specimena, sub la pseudonimo « Ido » (2).

On savas, ke, pos 18 kunsidoj, ek qui 5 konsakresis al diskuto komparanta di ta laboruro e di Esperanto, unanime la Komitato decidis « adoptar Esperanto principe... kun la rezervo di ula modifikoj ekzekutenda dal permananta Komisitaro, segun la sinso determinita dal konkluzoj di la Raporto dil sekretarioj e dal projekto da Ido ». Ja la Komisitaro indikabis ula modifikoj facenda en ta projekto. Sualatere la Komisitaro permananta submis lu a detaloza revizo, egardante plura emendoj propozita; e la rezultajo di ta laboro menciasis en Raporto publikigita en l'unesma numero di la revuo *Progreso* (marto 1908).

La *Grammaire complète* quan ni publikigas prezente esas strikte konforma al decidis di la Komitato e dil Komisitaro permananta; do ol ne plus esas, same kam la linguo ipsa, verko pure individuala; ol esas la finala ed oficiala rezultajo di la deliberoj dil Komitato elektita reguloze dal *Delegitaro*, pos sep yaroj de propagado por l'ideo di linguo internacia en la maxim diversa landoj e

medii. Ni kun fido prizentas lu al publiko pro la alta kompetenteso di la ciencozoj qui partoprenis en lua kompozito.

La kritiki, di qui ka gramatiko esos kredeble l'objekto, ne falios opozar ad olu la mikrega gramatiko primitiva di Esperanto, kun lua dek e sis reguli tante laudata (3). Ma, sen diskutar pri la numerizo di ta reguli, o plu *vere paragrafi*, di qui un sola kontenas la konjugo (minus la formi kompozita per qui on mustis kompletigar lu pose), on darfas asertar sen ul paradoxo ke, se Esperanto havabus origine plu multa reguli, ol nun posedus quanto min granda de oli (4). Nam pro ta gramatiko vere tro kurta e nesuficanta, fakte a l'uzado Dro Zamenhof komisis la sorgo fixigar la formi di la linguo, ed ica uzado genitis multega partikularaji ed anomalaji, quin la gramatikisti di Esperanto kolektas e pie mencias en lia verki, quale se traktesus linguo naturala. E singla de ta partikularaji, singla de ta anomalaji efektigas un « regulo » quan la novici esas obligata lernar. Do esas tre vera dicar, ke se Esperanto havabus origine sat multa reguli generala e preciza, ol ne havus nun tro multa partikulara reguli, fondita sur « uzi » disparata e kontre-logika. Pro to on obligesis kompozar fine grosa gramatiki, de qui un prizentas plu kam 400 paragrafi. A ca verki ya on devas equitatoze komparar nia *Grammaire complète*. Lore on ne povas neagnoskar la supera simpleso e regulozeso di la linguo quan ni prizentas (5).

Certe ni povabus kondensar e multe plukurtigar ica verko, nome ne enduktar en lu kozi advere utila ma ne necesa, e qui ne esas strikte gramatikala. Ma lore ni agabus kontre nia intenci e l'explicita deziro de multa samideani. Cetere on decernos facile la reguli lernenda del kozi nur lektele o lektinda.

Kompreneble, en la gramatiko sancionita dal permananta Komisitaro ni permisio a ni chanjar ol adjuntar, pri la reguli, nur la kelka punti chanjita od adjuntita dal Ido-Akademio, legitima e yurizita sucedinto di olta. Ma la formo ed aranjeso necese diferas de olti, quin havis la verko primitiva, haste facita en tri monati e nur destinata al membri dil Komitato dil *Delegitaro*, por utiligo eventuala. Certe la permananta Komisitaro ja emendabis ed igabis lu plu bona, ma vizante la linguo ipsa e ne olua docado speciale. Or la publiko tre diferas de komitato di sciencisti, por qua multa kozi bezonis nek detali nek justifiko. Cetere la tempo mankis al Komisitaro por rilaborar detale la verko, nam adversi ed amiki ja esis incitanta a la propagado, iti kun intenco maligna, ici en sua fervoro difuzor lo plu bona. Rezulte, la primitiva gramatiko bezonis ankore plu kompleta riaranjo ed expliki plu longa. Ni esforcis en ica satisfacar ta duopla bezono e preferis donar tro multe kam ne suffice.

On permisez ad ni atraktar la atenco a kozo quan multi ne vidas sat bone. Pri la helpolinguo existas facileso trompanta, qua vizas nur o precipue *lerno rapida* per nesuficanta reguli e nesuficanta radiki o vorti. Nu, ica facileso *di lerno* ne povas konkordar e koincidar kun la facileso *di apliko*, nek kun l'exakta e klara expresado dil pensi. Or on lernas la L. I. dum kelka hori, kelka jorni, ed on aplikas lu dum yari. Altraparte, quon valoras facileso e simpleso qui reale ne atingas la skopo? Mezurar la supereso, pri la helpolinguo, segun la minmulteso di la reguli e dil vorti, forsan esas habila trompilo por la maso, ma eroro deplorinda por omni, eroro qua produktas en la aplikado detrimenti maxim grava. Ido evitis fortuneze ta rifo mortigiva, kontre qua mult altri ja venis ed ankore venos ruptar su.

Nun ni finos, durante la traduko quan ni interruptis : « Cetere, ica *Kompleta Gramatiko* destinesas precipue al personi qui volas profundigar la studiado di la linguo (6). Ol esforcas solvar omna desfacilaji quin on povas renkontrar en l'uzado di ca linguo, e qui venas ne de ol ipsa, ma del neregulozaji e del idiotismi di nia lingui. Ta desfacilaji renkontresas en omna traduko, e mem duobligita, kande on traktas naturala lingui, name generale on esas obligata expresar l'idiotismi di un linguo per l'idiotismi di altra. Ma precize ta desfacilaji facas ek la L. I. bonega intelektal exercio, analogo (egardite omna proporciono) a la studio di la Latina o di la stranjera lingui :

Nam li kustumigas la spirito analizar la penso e liberigar ol del vesto plu o min trompiva, per qua nia lingui vestizachas olu. Ma, vice quik impozar a lu nova travestio, la L. I. tendencas furnisar a lu l'expresuro maxim direta, maxim logikala e maxim klara. E, malgre l'opozata dici, logiko ya vere igas la L. I. supera a nia lingui « naturala ». Logiko ya sekurigas ad olu la palmo en lua aplikeso a la scienci; logiko donas ad olu l'astonanta facileso, kun qua omna populi ed omna klasi sociala povas komprenar olu, aquirar olu ed uzar olu.

L. de Beaufront.

Me falios devo di yusteso e gratitudo, se me ne dankus hike Sro Camille Chandelliez, ex-docero dil grupo Esperantista en Troyes, Francia. Konvertita ad Ido per plurmonata lekto e studio di

Progreso, il ofris a me sua serchi e noti, sua remarki e kritiki sagaca. Il helpis me tre efike klarigar ula punti, nome [l'adjektiv-pronomi nedefinita](#). Ad ilu komplete debesas [l'apendico pri la puntizado](#), la [letri](#) e [adresi](#), segun *Progreso*. Il esis mea unesma lektero e konstanta kritikero. Ica gramatiko debas multo a lua helpado. Ton me joyas dicar publike e gratitudoze.
L. B.

=====

(1) L'unisma parto di ca averto esas nur la vortopa tradukuro di olta qua aparis France en 1908, lor l'edito di *Grammaire complète*.

(2) *La Délégation pour l'adoption d'une Langue auxiliaire internationale* fondita en 1901 (januaro), recevabis til 1907 la adhero di 310 societi omnalanda, e la aprobo di 1250 membri di Akademii ed Universitati. Ol elektis internaciona Komitato di sciencisti e linguisti, qua pos exameno di omna projekti anciena e nova di mondolinguo, facis la decido quan on raportas hike.

(3) Kontante segun la maniero dil Esperantisti, ni povus dicar, ke Ido havas nur 10 e mem 9 reguli, ne min komplete. (Videz « Lexique-manuel », p. V-VIII.) — *Noto adjunctita*.

(4) En la realeso la gramatiko *elementala* di Esperanto kontenas adminime 64 reguli e plu kam 10 ecepti. (Videz la konto detalizita ye la fino dil broshuro « *La science et l'Esperanto* ».)

(5) Hike ni abandonas la Franca texto, qua deskriptas l'aranjeso di *Grammaire complète*, e ni substitucas ad

olu to, quo propre koncernas la « *Kompleta Gramatiko detaloza* » quan ni prizentas ad omna amiki di helpolinguo.

(6) Ica vorti di nia unesma averto divenas partikulare vera pri la *Kompleta Gramatiko detaloza*, en qua la multa pruntaji ek *Progreso* e citaji di Sro Couturat posibligo ta profunda studiado. Danke oli, ni darfas dicar : mortinta, il parolas ankore, la granda kalumniato.

Unesma parto : morfologio e sintaxo

Alfabeto.

1. — L'*alfabeto* di la linguo kontenas 26 literi : kin vokali, duadek-e-un konsonanti.

La kin vokali esas : **a, e, i, o, u**. La duadek-e-un konsonanti esas : **b, c, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, w, x, y, z**. Esas tre rekomendata desegnar la literi en maniero qua impedas konfundar, inter la mayuskuli, **F a T** o a **C, e I a J**. En l'imprimo on atencez, ke Ido ne divenez Jdo. Generale, e precipue pri la adresi, on sorgez formacar la literi maxim bone e lektele.

Pronunco dil vokali.

2. — En Ido, la vokali havas meza sonoduro, quale en l'Italiana. On pronuncas li :

a ne tro apertita, nam ol havus graveso desagreabla; ne tro klozita, nam ol esus ne sat bone dicernebla. On atencez precipue, ke la dezinenco **a** dil adjektiv esez nultempe pronuncata quale *ä* Germana, *è* o *é* Franca. Ol sonez **a** tre pure, quale en l'Italiana.

e, o, apertita o klozita, se nur on audigas li en maniero donanta dicernebleso senduba. — Notez bone, ke la vokalo e nultempe esas muta, quale en Franca linguo (1).

u sempre devas pronuncata quale *u* Italiana o Germana; nultempe quale *u* Franca o *ü* Germana. Ol sonas quale la Franca grupo *ou*.

Kande **u** sequas nemediate **a** o **e**, ol formacas kun ici diftongo, qua esas pronuncata *unsilabe*. La sono **u** devas audesar quik pos **a, e** quaze sen intertempo, ma **a e** recevas la chefa esforco di la voco : **Australia, Europa, laute, neutra**.

Ma, se la renkontro di **a, e** kun **u** rezultas de prefixo o sufijo adjunctita a radiko, quale en **neutila** (*ne-utila*), **kreuro** (*kre-uro*), lore **au, eu** ne plus facas diftongo, e singla vokalo apartenas a silabo partikulara. Konseque singla esas aparte pronuncata, quale indikesas per (*ne-utila* e *kre-uro*) supere.

Sequanta **q** o **g**, la litero **u = w** (2) avan vokalo. Ol do sonas quale **u** en la duesma silabo di *aquatic* Angla, *aquatique* Franca, *acquatico* Italiana, *acuatico* Hispana. Exemple : **qua, quar, quo, qui, guidar, linguo, lingue, linguala** = *qwa, qwar, qwo, qwi, gwidar, lingwo, lingwe, lingwala*.

Du sama vokali sucedanta (*ii, ee, oo*) devas ne liganse konfuzo, ma pronuncesar separate :

alopatiisto, antee, heroo. To esas explicite fixigita dal decidi akademiala 815 e 816 (*Progreso*, V, 723).

=====

(1) Por obtenar plu granda fixeso en la pronunco di ta du vokali, on darfas sequar la yena indiko, qua esas ne regulo ma konsilo utila por preventar hezito :

« On *klozas* la vokali **e**, **o** en silabo *apertita* (finanta per vokalo). Ex. : *mé, bôné, dômô*.

On *apertas* la vokali **e**, **o** en silabo *klozita* (finanta per konsonanto). Ex. : *sèmpré, fénèstrô, pòrdô, òmna, mènôtô*. »

Tale la pronunco esas plu fixa ed eufonioza. Ma co esas nur konsilo e nule regulo obliganta. Nur importas,

ma *tre importas*, la klara pronunco di ta vokali e lia rispektiva dicernebleso de la ceteri (Segun *Progreso*, VII, 400).

(2) Videz plu fore, ye **w**, « [Pronunco dil konsonanti e digrami](#) ».

Pronunco dil konstanti e digrami.

3. — **B** = *b* en l'Italiana e la Franca.

c = *c* Germana en *Ceres* o *z* Italiana en *zio*, o *ts*. Konseque **ca**, **ce**, **ci**, **co**, **cu** = *tsa, tse, tsi, tso, tsu*.

d = *d* en l'Italiana e la Franca. Ol sempre devas esar tre klare dicernebla de *t*.

f = *f* en l'Italiana, la Franca, l'Angla. Ol sempre devas esar tre klare dicernebla de *v*.

g = *g* sempre guturala, quale en la Germana *geben*, en la Angla *give*, od en la Franca *gant*; nultempe quale *g* Franca en *gens*. Konseque **ga**, **ge**, **gi**, **go**, **gu** = *ga, ghe, ghi, go, gu* dil Italiana, o *ga, gué, gui, go, gou* di la Franca.

h = *h* sempre *vere* aspirata, quale en la Germana e l'Angla *hand*. Per olu tre diferas en Ido la vorti *horo* e *oro*, *hosto* o *osto* e. c. La Franci, l'Italiani e ti omna qui ne havas la *h* aspirata en sua lingui devas tre atencar ta litero. Altre li ne nur pronuncus ne juste, ma en kazi pasable frequa li ne komprenesus bone.

j = *j* en la Franca, o *s* en la vorto Angla *vision*. Ma, se on ne povas pronuncar ol tale, on darfas donar a ta konsonanto la sono di *g* en la Angla *gin*, o di *g* en l'Italiana *giardino* (1).

k = *k* en la Germana, Franca, Angla (*keck, képi, keep*, e. c.) e generale en la lingui uzanta ica konsonanto.

l = *l* en la Angla, Franca, Germana, Italiana lingui e. c.

m, **n** = *m*, *n* en l'Italiana, to esas sempre artikulata, nultempe kun nazal sono. Konseque **am**, **an**; **em**, **en**; **im**, **in**; **om**, **on**; **um**, **un** klare audigas **m**, **n**, quale se li esus skribita *amm, ann; emm, enn; imm, inn; umm, unn*. To esas la rezulto naturala di la principio, ke nula litero esas muta en Ido.

Singla sempre sonas, sive en la komenco, sive en la mezo o fino dil silabi, kun sua sono alfabetala.

— **Gn**, konseque ta principio, audigas sua du literi, **g** quale indikesis supere, e **n** quale ni jus dicis.

Ex. : **regno** = *reg-no*; **digna** = *dig-na* (2).

p = *p* en l'Italiana, la Franca, la Hispana e. c. Ol devas esar tre klare dicernebla de **b**.

q sempre sequesas da **u**, quale en la Latina ed en la lingui uzanta ta letro, qua sonas *k* (3).

r = *r* Italiana. Se uli pronuncos lu kun kartavo, co ne havos en Ido efekto plu mala kam en la Franca linguo, che qua preske omna nordani kartavas pronuncante ta litero.

s sempre sisas forte, sive en la komenco, sive en la mezo, sive en la fino dil vorti, e mem inter du vokali. Konseque ol nultempe recevas la sono di **z** Franca od Angla. Per to la vorti **roso**, **friso**, e **sono**, exemple, diferas de **rozo**, **frizo**, **zono**. Do tre atencez pronuncar en Ido nultempe **s** kun la sono di **z** (4).

t = *t* dil Italiana, dil Angla, dil Franca, e. c. en la silabo *ta*. Ol konservas ica sono mem en la silabi *tio*, *tia*, quin ula lingui pronuncas *sio*, *sia* o *tsio*, *tsia*, se li sonas pos altra silabo.

v = *v* en l'Italiana, l'Angla, la Franca, e *w* en la Germana. La Hispani devas atencar aparte ta litero e ne pronuncar ol quale **b**, quo konfundigus *volo* a *bolo*, *valo* a *balo*, *voko* a *boko* e. c.

w = *w* en la Angla vorti *west*, *well*, *wist*. Ol adoptesis por konservar kun plu justa formo ula vorti diveninta internaciona : *westo*, *wato* (elekt.), *warfo*, *wiskio* e. c.

x esas pronuncata *ks* o *gz* segunvole, sen ula detrimento. Ca litero diminutas grandege la nombro dil *k* quin on bezonus sen olu; pluse, ol lasas al vorti lia aspekto ed ortografio internaciona (5).

y = *y* en *yeux* F., *yes* E. En Ido ta litero nultempe divenas vokalo, quale en altra lingui. Pro fonetikal motivi tre grava, nultempe ol sequas *a*, *e*, *o*, *u* en la sama silabo, quale agas erore pri *j*,

olua korespondanto, la linguo Esperanto (6).

z = z en la Franca, l'Angla, la Portugalana lingui, o **s** en Rose Germana, *rosa* Italiana.

ch = *ch* en la Angla *church*, en la Hispana *macho*, o *tch* en la Franca : *tchèque*, o *c* en l'Italiana *cibo*.

sh = *sh* en la Angla *fish*, o *sch* en la Germana *Fisch*, o *ch* en la Franca *chat*, o *sc* en l'Italiana *asceta*.

Ma, se la du literi **s-h** apartenas a du radiki diversa, en kompozita vorto, on seperas li per streketo en la skribo ed on pronuncas konseque : **chas-hundo**, ne *cha-shundo*. On darfas anke uzar la formo : *chaso-hundo*.

La **nomi di la literi** esas, por la vokali, lia sono ipsa : **a, e, i, o, u**, e por la konsonanti, lia sono sequata da e (é F.) : **be, ce, de, fe, ge, he, ke... que... we, xe, ye, ze**.

=====

(1) Segun la decido 646 : « On fixigas kom normala sono di la litero **j**, la *j* Franca; nur per tolero (por ti qui ne povas pronuncar ol tale) on admisas la pronunco di la *j* Angla (quan ni reprezentos per *dj*). » Yen la motivi di ca decido : 1e un litero devas havar un sono; or *tolero* di pronuncado ne violacas ta principo; 2e per ta metodo on povas transskribar exakte propra nomi, quon on ne povus facar kun **j** havanta

du soni, nek kun **j** havanta duopla sono (*dj*). — Ek *Progreso*, IV, 689.

On remarkez, ke **j** esas necese pronuncata quale *j* Franca en plura Ido-vorti kontenanta *dj* : *adjuntar*, *adjutanto*, *adjudikar*, *budjeto*, e.c. — Kande *j* sequas *n*, on preske koakte sonigas *d* inter la du konsonanti (ex. : en *manjar* : *man-(d)-jar*).

(2) Altre pronuncar **gn** esus violacar la principo generala dil Ido-pronunco. Pluse, kontre ke omni povas pronuncar ta grupo *g-n*, milioni de homi ne sucesus pronuncar ol unsone, quale la Franca en *agneau* o l'Italiana en *ogni*.

(3) Videz la prelasta alineo koncernanta **u**, p. 12. — La adopto di la litero **q** liberigas de multa **k** e lasas al vorti la formo internaciona : *equilibro*, *equinoxo*, *equatoro*, *equaciono* ec. certe plu bona kam : *ekvilibro*, *ekvinoxo*, *ekvatoro*, *ekvacio*.

(4) Autori qui admisas du soni por **s** en la Linguo internaciona, ne volante chanjetar l'etimologia ortografio, obligas per la fakto ipsa la adepti lernar ne nur duopla regulo di pronunco, ma anke general ecepto, por imitar ula lingui nacionala, e mem ecepti dil ecepto. Tale **s** duras sisar forte en *asymptoto* (asimptoto), *praesentir* (presentar), exemple, quankam l'ecepto generala dicas, ke **s** sonas **z** inter du vokali.

Konkluze, por pronuncar **s** konvene, en simila kazi, on mustas konocar l'etimologio dil vorto, o konsultar specala repertorio.

(5) En Esperanto « Doktoro Zamenhof skribas lore *ks*, lore *kz* (eksplodi, ekzameni). To esas un del kazi en

qui, dicas la granda linguisto Otto Jespersen, il regardas nia lingui occidentala tra sua Rusa binokli, l'ortografio Rusa ne posedante *x* e skribante lore *ks*, lore *kz* (quin la Rusi pronuncas *gz*). Similajo eventas por *oi* F., quan la Doktoro reprezentas per *ua* omnafoye, kande la Rusa adoptis la vorto ed uzas ica ortografio (*trotuaro*, *tualetto*, *vualo*), e per *oi* o *oj* en omna altra kazo (*foiro*, *fojo*, *fojno*) ». — Prefaco F. dil « Dictionnaire international francais », p. IX (1908).

(6) To demonstris en « Phonétique de l'Esperanto », p. 299, *Bulletin Francais-Ido*, nos 77-78.

Acento tonika.

4. — En Ido, la *acento tonika* ne esas plualtigo o plulongigo dil sono, ma plufortigo di la voco sur un silabo dil vorti. On pozas lu « sur la lasta silabo dil infinitivi e sur la prelasta silabo di la cetera vorti » : **amâr, venîr, skribôr; fenêstro, bovîno, malâda, trôno, mēa, puêri, opiniôno**, e. c.

« Ma en plursilaba radiki, **i** e **u** nemediate avan vokalo ne darfas recevar l'acento » : **Kâspia, râdie, filii, mistêrio; tēnua; êlua, sêxuo, stâtui, lînguo** (1).

Pro ke la finali *ia, ie, ii, io*, e *ua, ue, ui, uo* di ca lasta vorti formacas nur un silabo, la *prelasta* esas reale ta, qua preiras li, ed ol portas la acento tote konforme al regulo (2).

En **dio, pia, duo, gluo** ed altri simila, **i** e **u** esas vere la prelasta silabo. Li konseque recevas la acento, segun la regulo. Nam li kontenas ne plursilaba, ma *unsilaba* radiko : *di, pi, du, glu*.

Se *monosilaba* (unsilaba) radiko divenas lasta parto di kompozajo o derivajo, la vokali **i, u** portas la acento, quale kande li trovesas en simpla vorto. Ex. : **butontrûo, arborglûo, despia, cadîe**.

Ma, pro ke la nomi di la sep dii semanalna ne esas kompozaji (quale *festo-dio, ca-die*) li recevas la acento sur la silabo qua preiras *di* e qua esas reale la prelasta. On do pronuncas : **sûndio, lûndio, mârдио, jôvдио, venêrdio, satûrdio** (3).

Kande **au, eu** formacanta diftongo (4) renkontresas kom silabo prelasta, la acento restas sur ta diftongo, kun la chefa esforco dil voco sur *a, e*. Ex. : **lâubo, kâuzo, lâuro, nêutra, psêudo**.

Evitez sorgoze facar ek *au, eu* du silabi en ta vorti ed altri simila.

En la nombri, inter 20 e 100, la acento restas sur la radiko *du, tri, quar* e. c. Ex. : **dûa-dek, (o dûadek), trîa-dek (o triadek), quâra-dek (o quâradek)**, e. c. — Komprenible en **dek-e-un, dek-e-du, dek-e-tri**, e. c. ne la konjunciono *e*, ma la nombro *dek* esas acentizata.

La monosilabi darfes esar acentizata o ne (tam en prozo kam en poezio) segun la kunteksto e l'intenco dil auctoro (5).

Por eufonio e mem por bona interkompreno, l'accento tonika havas en Ido tre granda importo. Konseque omna l'idioti devas tre atencar olu, e la populi qui pozas la acento sur la lasta silabo devas merkar e memorar bone, ke en Ido nur l'infinitivi *-ar, -ir, -or* (qui esas lasta silabi) darfes kom tala recevar olu.

Ma, kontraste, altri devas atencar, ke l'aplikado dil acento ne incitez li ad engluto dil silabi finala ed a neklara pronunco di olia vokali. Nam to genitus grava erori pri la tempi en la verbo, o pri la speco gramatikala dil vorti e lia rolo. Kun atenco e sorgo (or mem plu kam linguo nacionala la helpolinguo postulas la *du*), on tre bone povas konciliar justa acentizo e klara pronunco.

Sentiginte la acento sur la silabo prelasta, evitez sentigar quaze duesma acento sur la dezinenco : *Esperântô, harmônîô*. Certe la dezinenco devas audesar klare, ma por ico ne esas necesa, ke on acentizez lu anke. L'Italiana pruvas lo konstante en sua linguo; ni imitez li pri co en Ido (6).

=====

(1) La circonflexo indikas nur la *tonika acento*, ne la longeso di la silabo. Yen la texto ipsa dil decido (57), concernanta ica acento : « L'accento esas sur la lasta silabo dil infinitivi, e sur la prelasta silabo di la cetera vorti. Ma en plursilaba radiki, **i** e **u** nemediate avan vokalo ne povas recevar l'accento. » —

Progreso,

III, 322.

En la Hispana, Italiana, Portugalana lingui, l'infinitivo en **-ar** recevas la acento. Ido imitas ta lingui e, pro analogeso, extensas ta acentizo a sua cetera infinitivi : **-ir, -or**.

(2) Kad on esas obligata pronuncar **i** e **u** quale **y** e **w** rispektive avan vokalo? Nule : on darfes pronuncar indifereinte *naci-ono* o *nacyono, mu-elar* o *mwelar*. La sola kozo importanta, do obligala, esas la justa pozo di l'accento; on pronuncez do quiete : **âlio** o **âlyo, mânuo** o **mânwo** (*Progreso*, IV, 142).

(3) Evidente *mardio* ne esas *mar(o)dio, saturdayo satur(o)dio*, e per la 5 *sundayo, lundayo, merkuryo, joydio, venerdìo*, ni ne intencas dicar : la *dio* dil suno, dil luno, di Mercurius, di Jupiter, di Venus. (Segun *Progreso*, VI, 135.)

(4) Videz **u** en la secciono *Pronunco dil Vokali*.

(5) On bone remarkez ke la regulo fakte inkluzas mem la monosilaba adjektivi, t. e. l'adjektivi elizionita, havanta monosilabo kom radiko : *tal', nul', bel', pur', irg', grand'*, e. c.

(6) Okazione di « Profilaktol », *metan, formol, amin*, qui recevas internacione la acento sur la lasta silabo, on trovas en *Progreso*, II, 679, la considero sequanta :

« On devas distingar du kazi o klasi : la *propra nomi*, quale *Profilaktol*, qui esas stranjera vorti en nia linguo e konseque havas specala ortografio ed anke acentizo; e la *komuna nomi*, qui apartenas a nia linguo e

devas sequar la generala reguli, sive pri la gramatikal finali, sive pri l'acentizo. »

Ta remarkigo esas guidio pri ta nomi stranjera relate Ido. Samtempe ol furnisas respondo por la distraktita kritikero qui objeccionas a ni ta vorti, quale se oli apartenus a la linguo e devus havar la dezinenci e la acento dil nomi komuna. Per quo *Profilaktol, etil* ed altra vorti kemiala apartenas a Ido plu multe kam *Kashmir, Kamerun, Bengal, Portugal, Tonkin* e. c. qui havas nek la acentizo, nek la dezinenci dil Ido vorti komuna?

Pri la decido koncerne la tonika acento en Ido e la studiado qua preparis lu, videz l'apendico unesma, ye la

fino dil gramatiko. L'acentizo en Espo esas pura imito dil acentizo Polona.

Artiklo.

5. — L'*artiklo definitiva* (1) esas la por la du nombri; do lu esas nevariebla : **la domo** (singularo), **la domi** (pluralo).

Kande nul altra vorto indikas pluralo, sive per sua formo (finalo -i), sive per sua senco (nombronomo or nedefinita pronomo), on uzas **le**; nam altre on ne savas (per *la*) kad parolesas pri un individuo o pri pluri. Ex. : **le Gracchus**, **le Cato** (Kato); **le x**, **le y**, **le z**, *la cifri di ca konto esas tanta male formacita, ke le 3 e le 5 esas konfundebla a le 8*

6. — On darfas elizionar la **a** final dil artiklo, remplasigante lu per apostrofo, tam egale avan konsonanto kam avan vokalo : **la charmo di la infanto** o **di l'infanto**; **la plumi di la ucelo** o **di l'ucelo**.

Ma on atencez ne elizionar la artiklo, se ol destruktas la aspiro di la litero *h*. Do ne uzez **l'homo**, **l'hosti**, ma **la homo**, **la hosti**.

Atencez anke evitar la miskompreno posibla. Do ne uzez : **la duro di l'afero**, nam aude on povus komprenar : **la duro di la fero**. Dicz do : **la duro di la afero**.

Cetere l'elizio en la artiklo esas *darfo*, nule obligo.

On darfas uzar la formo **a l'**, **da l'**, **de l'**, **di l'** e la kontraktaji **al**, **dal**, **del**, **dil**, vice **a la**, **da la**, **de la**, **di la**, sempre reguloza, do senhezite uzebla

7. — On uzas l'*artiklo definitiva* en la du sequanta kazi :

1e Kande la substantivo (singulara o plurala) indikas la tota speco, od omna individui di la speco : **la leono ne esas tam kruela kam la tigo**; **la uceli flugas en la aero, quale la fishi natas en l'aquo**.

2e Kande ol indikas un o plura individui *determinita* di la speco : **la libri dil profesoro** (la komplemento : *dil profesoro* determinas *libri*); **querez la mediko** (la mediko kustamata, o qua ja venis; *mediko* signifikus : *ula* od *irga mediko*).

Ecepte ta du kazi, on devas ne uzar l'*artiklo*, e mem esas konsilata omisar olu, kande la substantivo havas senco generala ne determinata, exemple en la proverbi : **Kontenteso valoras plu multe kam richeso**; **povreso ne esas vicio**.

Konseque ico, on nultempe bezonas uzar l'*artiklo* kun la nomi di abstraktita enti, qualesi, vertui, e. c., nam ta koncepti di *speci*, e ne korespondas ad individua objekti : *fido*, *espero*, *karitato*, *kurajo*, *energio*, *esprito*, e. c. (On remarkis ke en l'anciena Franca, tala vorti esis uzata sen artiklo). Same pri la nomi di scienci, qui esas quaze propra nomi : *filologio*, *geometrio*, *fiziko*, e. c. Ma segun la regulo memorigita supere, ta nomi devas prenar l'*artiklo*, se li indikas *un* aparta kozo inter plura kozi : *la espero di Petro* (Petrus), *la kurajo di Alexandro* (Alexander), *la filozofio di Epikuro* (Epikurus), *la esprito di Voltaire*, e. c. Se on sequos ta regulo tre logikal, on sparos multa artikli, ed on igos la diskurso plu frapanta e plu "nervosa" (4).

On anke ne uzas l'*artiklo definitiva* kun la propra nomi omnaspeca (mem di fluvii, monti, e. c.) nek kun la nomi komuna qui esas reale propra nomi, quale ti di la astri, sezoni, monati, dii.

Kande la propra nomi esas preirata da titulo, on ne uzas l'*artiklo* : **rejo Henrikus IVa**, **Papo Pius Xa**. Ma on uzas lu, kande la propra nomo esas nur apoziciono a nomo komuna : **la genioa poeto Dante**, ed anke se la propra nomo akompanesas (preirata o sequanta) da ula adjektivo : **la bela Helena**, **Alexander la Granda**.

Rezume la artiklo definitiva uzesas nur kun substantivo expresata o tacata, tale ke en ica lasta kazo lu semblas remplasar ta substantivo : **Yen rozi**; **prenez la maxim bela** = *la maxim bela rozo* — **prenez le maxim bela** = *la maxim bela rozi*.

On ne pensez ke "la" esas sempre necesa avan **maxim**; nam ol esas nedependanta de ca adverbo, quale on quik vidos. Advere on dicas : **ta homi sentas su la maxim felica**, *kande...* Konseque on devas nultempe repetar **la** dop substantivo : **la homi maxim felica** (e ne : **la homi la maxim felica**). Same on devas ne uzar **la** avan **maxim**, sequanta da adverbo : **venez maxim frue** (e ne : **la maxim frue**). Fine on devas uzar **la** kun la posedal pronomi nur kande to esas postulata dal senco (videz § 33 [en *Posedal adjektivi e pronomi*]).

8. — L'*artiklo nedefinita* (F. *un*, A. *a*, I. *un*, *uno*, *una*) ne existas en Ido. La senco nedefinita indikesas dal fakto, ke l'*artiklo* la ne preiras la substantivo. Kande on volas insistar pri la nedetermineso, on uzas **ula**, e por nedetermineso kompleta, **irga**. Ex. : **querez ula mediko**, **mem irga mediko en la urbo**, **ma ne retrovenez sen mediko**, **nam sola ni ne salvos l'infanto**. 8.

Kande on volas precize indikar la nombro 1, on uzas **un**. Ex. : **Un franko suficos**.

9. — *Artiklo partitiva* ne existas en Ido : **donez a me pano** = *donez a me la kozo nomizita pano*.

Se on volas indikar parto o quanto nedeterminita, on uzas la prepozicionode : **donez a me de vua pano, de vua pomi** (parto de vua pano, de vua pomi). Se on dicus : **vua pano, vua pomi**, la senco esus : *vua tota pano, vua omna pomi*.

Same on uzas **de** kun pronomo (por ta ideo partitiva) : **Yen kremo, prenez de olu** (poke o multe? pri co on ne precizigas; la quanto restas tote nedeterminita). Ma on povus precizigar, se *on volas* : **prenez kelke, multe de olu**.

=====

1. Pro kustumo generala, ni duras uzar en ica gramatiko l'adjektivi-participa « definitiva », « nedefinita », pri l'artikli ed ula pronomi, quankam certe plu justa epiteto esas dezirinda.

2. L'exempli kun **le**, tale kam mult altri analoga quin on povus donar, montras per su, ke tro granda simpleso gramatikala povas meritar forjeto. Nam, exemple, l'unikeso dil artiklo definitiva en Esperanto impedas tradukar la supera frazi, tamen ne desfacila e tre ordinara. Ma vere, kad esas laudinda e quon valoras gramatikal simpleso sakrifikanta, od alteranta l'expresado dil pensi? Cetere uli mondolinguana kelke blinde alegas la facileso e simpleso gramatikala. Preske sempre li oblivias, ke la facileso por lerno

ne koincidas necese kun la facileso por apliko. Mem eventas, ke l'unesma ofras reale nur pura trompilo, se ol nocas o jenas la duesma. Kun la duimo di sua reguli e vorti Espo e Ido certe esus plu facile lernebla. Ma kad oli esus pro ico plu bona? On lernas helpe-linguo dum kelka hori, dum kelka dii, ma on aplikas lu dum yari. Do questionesas : quo meritas prefero? lerno kelkete plu kurta, ma aplikado entravata e defektoza; o studio kelkete plu longa, ma aplikado senmanka e skopokonforma? En l'unesma kazo, un artiklo definitiva suficas; en la duesma kazo, certe *du* artikli esas necesa.

3. Dec. 588 : On admisas l'eliziono di l'artiklo avan konsonanto dop la vorti *da, de, di*. Ex. : *da l'regulo, de l'regulo, di l'regulo*.

Dec. 713 : On adoptas la formi : *dal regulo* e *da l'regulo*, kun o sen apostrofo, pos la tri prepozicioni *da, de, di*.

Dec. 949 : On admisas **al** (un vorto) kom abreviuro di *a la*, apud l'abreviuro *a l'* ja existanta. Pro analogeso a *dal, del, dil* ja admisita.

4. Ica lasta alineo esas prenita ek *Progreso*, I, 491.

Substantivo.

10. — La *substantivo* finas en singularo per **o**, en pluralo per **i** : **tablo, infanto, tabli, infanti** (1).

11. — La genro (gramatikala) ne existas en Ido. La substantivo reprezentanta ento amzoa indikas l'animala speco, ma nule la sexuo. Altravorte, la sexuo di ta ento restas nedeterminita : **infanto** ne indikas maskulo plu multe kam femino; e tale pri omna substantivi di ento amzoa. Kompreneble omna substantivi di kozi esas neutra.

12. — La sexuo povas esar determinata nur *per suffixi* :

-ul por la maskuli;

-in por la femini.

Exemple : **infanto, kato, finko** (sexuo nedeterminita);

infantulo, katulo, finkulo (sexuo maskuli);

infantini, katini, finkini (femini);

la homo (sexuo nedeterminita : *homo ento*);

la homulo (*homo maskula*);

la homino (*homo femina*);

patro (un del du genitanti) (2);

patrulo (la genitanto o patro maskula);

patrino (la genitanto o patro femina) qua tote darfas nomizesar **matro**;

la patri (la genitanti qui esas o maskula o femina). Ex. : **On opinionas sempre plu generale, ke la patri dil Amerikani aborigena esis Aziani**.

13. — Kande la sexuo ja esas indikita da vorto o suffixo, esas tote neutra indikar lu itere :

Andreas, mea kuzo, volas esar advokato (nek kuzulo, nek advokatulo). — **Mea fratino esas sekretario** (ne : sekretariino), **e mea fratulo esas profesoro** (ne : profesorulo). — **El esas helpanto di medikino** (ne : helpantino).

14. — Kompreneble on ne adjuntas **-in** a radiko dicanta per su la sexuo feminala : **muliero, amazono, subreto**, e. c.

Same on ne adjuntas **-ul** a radiko dicanta per su la sexuo maskulala : **viro, oficiro, generalo, notario, sacerdote**, e. c. (3).

Fine on uzas nek **-ul**, nek **-in**, kande nulo postulas, ke on konocigez la sexuo. Exemple, se on skribos a homulo o homino prezidera, samideana, kunlaboranta, e. c., on ne dicos : *kara preziderulo, samideano, kunlaborantulo*, ma nur : **kara prezidero, samideano, kunlaboranto**. Ilu ed elu ya perfekte konocas lia sexuo. Precize pro ke *prezidero, samideano, kunlaboranto* esas per su sensexua, li tote konvenas en tal okaziono, sive por viro, sive por muliero (4).

15. — Kom honor-titulo (parolante a persono altaranga, o pri olu), on uzas la vorto **sinioro** (e **siniorulo, siniorino**, se to esas necesa por evitar konfundo). On adjuntas, segunbezone, la nomo di lua alta ofico sociala : **sinioro rej(ul)o, reg(in)o; sinioro princ(ul)o, princ(in)o** (5); **sinioro episkopo**. Kompreneble on uzas nek **-ul**, nek **-in** kande, quale pri episkopo, to esas neutila. Same on procedas pri **sioro**, polita titulizo uzata por omna personi a qui, o pri qui on parolas : **Sioro Ludovikus R.** Pro ke esas konocata la sexuo dil viro a qua on parolas, on ne dicas a lu siroulo, ma nur sioro. Ma, pro ke la letro destinata a a spozulo povus donesar a spozino, od inverse, on enuncas **-ul** od **-in** en la adreso, se on skribas a spozi vivanta kune, o se on timas, ke altre agante, la letro ne atingos juste la destinario.

16. — **Siorino** uzesas por muliero mariajita e por muliero ne mariajita, kande on skribas o parolas *ad eli*. Ma, kande on parolas *pri eli*, on uzas **damo** por l'unesma e *damzelo* por la duesma, se on volas precizigar, ke ita mariajis su, e ke ica esas ankore celiba (6).

En asemblajo kompozita ek homuli e homini, on dicas a li : **siori**. Exemple : **vua vicini, siori B.** Pro ke l'expresuro **gesori B.** povas indikar la viri e la mulieri dil tota familio B. (komparez gefrati), la sola maniero certa dicar siroulo e siorino B. intermariajita esas : **la gespozi B.**

=====

(1) Pri la pluralo per *i* (e ne per *s*) on trovos la motivi en la duesma apendico. Pri la *genro* videz la 3-ma apendico : « Genro e maskulismo ». — Pri la *substituco* (e ne adjunto dil vokalo *i*) ni dicas : Se **o** sola suficas por reprezentar dezince la ideo dil substantivo e dil singularo, pro quoy, kun la sama radiko, ne suficus por reprezentar la ideo dil substantivo e ta dil pluralo, quale omna instante en l'Italiana ed en Slava lingui? Se on opinionas nelogikala la procedo por pluralo, ol esas tala por singularo. Kad l'Esperantisti blamanta ne remarkis, ke la *i* di lia infinitivo desaparas en la cetera formi dil verbo? Nu, se i devus konsevesar en pluralo, kom signo dil substantivo, totsame *i* devus konsevesar en la tota Espokonjugo.

Do l'Esperantisti devus havar : *am-i-as, am-i-is, am-i-os, am-i-us, am-i-u, am-i-anta*, ec. Ma vere, kad la verbo esas min rikonocebla, quankam ol ne konsevas en omna tempi e modi un karakterizo

komuna? Pro quo agar tale pri la verbo, ma totaltre pri la substantivo?

Fine, ka li povus justifikar quale la **o**, signo di lia substantivo e samtempe di *singularo*, darfas trovesar en lia *pluralo* apud *j*, signo di ca nombro? Kad la duesma ne kontredicas l'unesma, od inverse? Kad oli ne destruktas l'una l'altra? Qua linguo esas justa hike, Espo o Ido? On remarkez ke la *j* ne esas substitutebla ad *o* en Espo, nam *patrij, lingvj*, e. c. esus ne pronucebla; kontre ke *patri, lingui* di Ido esas tre facile pronucebla, mem plu facile kam *patroj, lingvoj* di Esperanto.

La logikisti, a qui ni jus respondis, pri la Ido-pluralo per substituco, devus prefere explikar, quale lia « *tiu* », demonstrativo por foreso, misterioze divenas demonstrativo por proximeso, per la simpla adjunto di partikulo : *chi*, qua tale recevas rolo stranjega, nam *ulo* ne povas esar samtempe fora e proxima.

(2) Darfas uzesar metafore : **l'ociereso esas la patro di omna vicii. Vere me ne povus dicar kad il od el**

esis plu vere mea patro spiritala pri la helpolinguo.

(3) Se parolesas pri pagana muliero sacerdota, e ne pri sacerdote homula (Kristana o ne), kompreneble on uzas *sacerdotino*.

(4) Pri **-o, -a** e. c. kom sexual karakterizivi on trovos kompleta studiuo en la triesma apendico.

(5) On tote darfas dicar anke : **siniorulo rejo, princo; siniorino rejo, princo** o mem : **siniorulo reja, princa; siniorino reja, princa**. Ma, en la du manieri, on evitez repetar *-ul o -in*. On ezez li *nur unfoye*. La sexuo ya ne bezonas indikesar *dufoye*.

(6) **Siorino** dicata a *damo* ed a *damzelo* dispensas de selekto ofte ne facila inter la du vorti. Tale *damzelo* ne esos ofensata konfundesar a *damo*, od inverse.

Propra nomi.

17. — La *propra nomi* omnaspeca devas principe konsideresar kom « vorti stranjera » a la linguo. La nomi personal precipue, pro ke li esas la *proprietajo* dil personi qui nomesas per oli, devas restar netushbla. Konseque on transskribas li segunlitere, kande li esas skribita per l'alfabeto Romana, mem la Greka nomi, di qui la transskribo Latina esas klasika. On riproduktas, se on povas, la diakritika signi ed on indikas, *segun quante on povas*, la pronunco inter parentezi. Se li apartenas a linguo ne uzanta l'alfabeto Romana, on transskribas li fonetike (*maxim bone posible*). Por ico on uzas special alfabeto plu richa kam la Romana alfabeto e posedanta diakritika signi (ă, ö, ü, e. c.) e digrami (dh, th, kh, e. c.) Exemple : **Caesar, Cicero, Scipio, Gracchus, Sokrates, Demosthenes, Pythagoras, Phryne; Goethe, Shakespeare, Corneille, Boileau; Mickievicz, Leszozynski, Pizemyl; Pushkin, Pashich, Tolstoy, Shchavinskiy.**

Por la propra nomi trovata en la olda ed en la nova Testamento on konsilas anke la transkribo Latina, ja konocata; ma nur la vera qua uzas **i**, ne **j**. Ex. : **Ierusalem, Iudas, Iob, Beniamin, Isaias, Ioannes, Iozef, Zakarias (1), Nazareth, Bethlehem, Elizabeth**, e. c. (2).

Por la *baptonomi* on konsilas anke transskribar li segun la formo Latina (3). To esas l'unika moyeno eskapar divergi sennombra. Cetere quale selektar inter *Giovanni, Jean, Johann, Jan, Hans, John, Ivan*, e. c.? Ka ni kreos vortaro specala por la baptonomi? Ne cherpez de la Latina lia nominativo e dicez : **Ioannes, Ioanna; Iulius, Iulia; Iakobus; Andreas; Lukas; Antonius, Antonia; Gabriel, Rafael; Ludovikus, Petrus, Paulus, Elizabeth, Anna, Sofia, Maria**, e. c.

18. — Devas konsideresar kom *vorti stranjera* ed esar konservata en lia stranjera formo, *tam singulare kam plurale*, omna vorti exkluzive nacionala o lokala, ed anke la nomi di moneti, ponderili e mezurili ne apartenanta al metral sistemo : **pasha, lama, ulema, geisha, kimono; uryadnik, nagayka, troika; cicerone** (pl. ciceroni), **lazzarone** (pl. lazaroni); **Targui** (pl. Touareg); **mehari** (pl. mehara); **cent** (pl. cents), **para, duro, peseta** (pl. pesetas); **pound, pud, klaft, shtof, verst**, e. c.

Tamen ulkaze la pluralo darfas indikesar per **-i** adjuntita al vorto stranjera e separita de olu per streketo. Exemple, se on ne konocas ta pluralo, o kande la vorto stranjera havas singulare la sama formo kam plurale. Per **-i** on lore evitas miskompreno. Ex. : **Ni povas pagar vua cheko; kad vu deziras franki o mark-i?**

19. — La maxim multa nomi di landi e ti di la kin parti dil mondo konservas sua Latina formo historiala, dom fakte konocata internacione :

Europa, Afrika, Amerika, Azia (4), Oceania, Anglia, Belgia, Bolivia, Dania, Francia, Germania, Grekia, Hispania, Italia, Rusia, Skotia, Suedia; Arabia, Armenia, Australia, Laponia, e. c. (Videz la lexiko) (5).

20. — La nomi di la habitanti derivas de oli per l'adjunto dil sufijo **-an**, pos supreso dil **a** finala :

Europ-ano, Itali-ano, Bolivi-ano, e. c.

La formi **Angliano, Franciano, Germaniano, Rusiano, Suediano, Daniano, Poloniano, Grekiano, Arabiano, Hispaniano, Skotiano, Laponiano, Suisiano** esas tote reguloza, do permisata. Ma per imito dil uzado internaciona, qua por ta nomi di rasi o populi havas formi plu kurta, Ido preferas **Anglo, Franco, Germano, Ruso, Suedo, Dano, Polono, Greko, Arabo, Hispano, Skoto, Lapono, Suiso** (6).

De li venas reguloze l'adjektivi **Angla, Franca, Germana, Rusa, Sueda, Dana, Polona, Greka, Araba, Hispana, Skota, Lapona, Suisa**.

21. — La nomi landala qui ne havas la susteno internaciona dil formo **ia** (Latina origine) konservas sua formo nacionala : **Honduras, San Salvador, Nikaragua, Venezuela, Uruguay, Paraguay, Maroko, Kanada (7), Chile, Peru, Portugal** (Videz la lexiko).

La nomi finanta per *land* kompreneble recevas **o** finala, por kompletigar la vorto segun la fizionomio Idala di « lando ». Ex. : **Finlando, Holando, Irlando, Islando, Nederlando, Nova-Zelando, Zulu-lando**, e. c.

Segun la principo generala, la nomi di la habitanti esas formacata per la sufijo **-an**.

Ex. : **Honduras-ano, Venezuelano, Uruguayano, Marokano, Kanadano, Chiliano, Peruano, Portugalano, Finlandano, Holandano, Irlandano**, e. c.

Usa, to esas la tri literi U. S. A., abreviuro di *Unionita Stati* (di) *Amerika* (nordala), uzesas en Ido, vice ta nomo tro longa, por nomar la granda republiko. Per to ni simple imitas la postal uzado

internaciona, qua skribas U. S. A. (Usa) sur omna sendaji ad ica lando.

22. — Pro praktikal kurteso on darfas uzar : **La Angla, la Franca, la Germana, la Araba**, e. c., por indikar la lingui Angla, Franca, Germana, Araba (tacante la vorto *linguo*, quan on tote darfas expresar). Ta dicomaniero povas produktar nula ambiguoso, pro ke la *homo* Angla, Franca, Germana, Araba, nomizesas : **la Anglo, la Franco, la Germano, la Arabo** (8).

23. — La nomi geografiala di urbi, riveri, monti, provinci, distrikti, e. c. esas propra nomi; li do sequas logike la regulo qua koncernas ici (§ 17) : **Paris, London, Roma, Firenze, Lisboa, Torino, Napoli, Madrid, München, New-York, Cambridge, Genève, Boulogne, Kharkov, Voronef, Dniepr, Kiakhta, Khabarovsk; Shang-hai, Kiao-Cheu, Che-Fu, Tsu-shima, Hoang-ho**, e. c.

Nur la nomi di kelka monti, mari o fluvii internaciona (quin nia lingui ne skribas same) recevas l'Idal ortografio, por evitar pri oli divergi jenanta di skribo e di pronunco : **Alpi, Blanka Monto, Blanka Maro, Reda Maro, Nigra Maro, Kaspia Maro, Kaspio, Maro Mediteranea, Mediteraneo, Atlantiko, Pacifika Oceano, Pacifiko, Glacial Maro, Oceano, Rheno, Danubio**.

Remarquez bone, ke omna nomi di la lasta alineo kom propra nomi ne recevas la artiklo, malgre la uzo kontrea di ula lingui.

Por la habitanti dil urbi on adjuntas **-ano** (adjektivo *-ana*) : **Paris-ano** (pl *Paris-ani*), **Paris-ana; München-ano, Genève-ano, Luxemburg-ano** (9).

=====

(1) Remplasigante *c* harda per *k* e *ph* per *f*.

(2) Nur la transkribo « Iesu » (vice *Jesu* quan ni uzis erore, dum tempo pasable longa) esas justa. Ol meritas omnarelate prefer esar, e pro la formo, e pro la sono. On memorez ke *J* evas nur de la XVIIa yarcento e ke ta litero nultempe uzesis da la Latini.

(3) Remplasigante *c* harda per *k* e *ph* per *f*.

(4) **Avan-Azia** por la Latina « Asia Minor ».

(5) Por simpligar e generaligar, Ido uzas ta formo (*-ia*) anke en **Chinia, Japonia, Brazilia, Mexikia** (Chef-urbo : *Mexiko*).

(6) Nur la formo per **-ano** esas generala e generaligebla; la nomi di populi quale *Anglo, Ruso* esas nur abreviuri di la reguloza *Angliano*, ec. e devas konsideresar kom aparta kazi. (*Progreso*, VI, 95.)

(7) La **c** transskribesas per **k** en **Nikaragua, Kanada, Maroko**, pro ke in Ido ni havus (kun *c*) *Nitsaragua, Tsanada, Marotso*, quo certe ne konkordus kun l'internaciona sono di ta vorti. Ma qua homo, vidante li kun *k*, vice *c*, havas mem ombro di hezito por rikonocar li?

(8) Omna adjektivi di rasi o di populi sempre komencas en Ido per mayuskulo. Tale on evitas omna eroro o hezito inter du reguli, quale in la Franca, ube on skribas : *le peuple anglais*, la Angla popolo; *l'anglais* (la *linguo*), la Angla; *l'Anglais*, la Anglo.

(9) Habitanto dil urbo, e **Luxemburgiano**, habitanto dil Dukio « Luxemburgia »; quale **Mexikano**, habitanto di *Mexiko*, urbo, e **Mexikiano**, habitanto di *Mexikia*, lando.

=====

Adjektivo qualifikanta.

24. — L'*adjektivo qualifikanta* finas per **-a** e ne varias (1).

Por chanjar ol a substantivo samsenca suficas substitucar al dezinenco **a** la vokalo **o** (singulare), o la vokalo **i** (plurale) : **richa** = *qua esas richa* : **richo** = (strikte) *ento, individuo richa* e (konvencione, praktike) *homoricha*; — **povra** = *qua esas povra* : homo povra; **povro** = (strikte) *ento, individuo povra* e (konvencione, praktike) *homo povra*; — **blinda** = *qua esas blinda* : homo blinda; **blindo** = (strikte) *ento, individuo blinda* e (konvencione, praktike) *homo blinda*; — **dezerta** = *qua esas dezerta*; **dezerto** = *ulo, loko, spaco dezerta*; — **bono** = (konvencione, praktike) *homo bona*; — **mala** = *qua esas mala*; **malo** = (konvencione, praktike) *homo mala*; — **la boni** = *la homi bona*; — **la mali** = *la homi mala* (2).

25. — Kande adjektivo aplikesas a substantivo tacita, on indikas la pluralo per la artiklo **le**, o per nedefinita pronomo konvenanta, o mem simple per **-i**. Ex. : **Yen pomi, prenez le bona e lasez le mala**. Kun ideo partitiva on dicus : **il ofris a me blanka e reda rozi, me prenis uli reda o kelki reda**; o plu simple : **me prenis redi**, quale on dicus : **me prenis kelki**. Tre certe ya **redi** e

kelki povas relatar nur rozi, sola kozo pri qua on parolas. La lasta exemplo montras bone, ke en l'unesma ni povabus dicar : **prenez la boni e lasez la mali**. Nam vere quon altra kam *pomi* relatus « la boni », « la mali », en ica frazo? Kad on komprenus *homi*, kande traktesas nur *pomi*? (3).

26. — On darfas elizionar la **a** final dil adjektivi, ma kun la kondiciono ke to ne produktos akumululo de konsonanti. On konsilas uzar to eliziono precipue kun l'adjektivi derivita e partikulare kande li finas per **-al-(a)**. Ex. : **infantal anmo, amikal ago, kordial saluto**, e. c. (4). On devas ne uzar l'eliziono tro freque. Ol ne diplasas la acento; konseque ica restas sur **a** en *infantal, amikal, kordial*, quale en *infantala, amikala, kordiala*.

Diveninte monosilaba per l'eliziono, l'adjektivi dusilaba sequas, pri l'accento, la regulo di omna monosilabi, pri qui parolesas en § 4.

On ne obliviez ke l'eliziono nultempe esas obligala (5).

27. — Pri la *plaso dil adjektivo* on juas en Ido la libereso maxim komplete. Nula logikal motivo impozas a ni la kustumo Angla e Germana pozar l'adjektivo sempre e mashinatre *avan* la substantivo, dum ke altra lingui pozas lu *dope* (6).

On apene povas donar la konsili sequanta :

1e Se l'adjektivo esas plu longa per du o tri silabi kam la substantivo, pozez lu dop ica : **linguo internaciona; rolo desfacila, raporto nekomunikebla**.

2e Se uzesas plura adjektivi, pozez li dop la substantivo : **la homi instruktita, senpartisa, e prudenta...**

3e Se l'adjektivo havas komplemento, e precipue komplementi, pozez unesme la substantivo : **tablo-tapiso makulizita da inko e sauci diversa**.

3e Se l'adjektivo esas tam longa kam la substantivo, o preske, konsultez l'eufonio, e nome evitez la hiati, se to esas posibla : **aquo pura, alno alta, alta querko, inteligenta pueri, argumenti konvinkiva**, plu plezas al orelo kam **pura aquo, alta alno, querko alta, pueri inteligenta, konvinkiva argumenti**.

Che omna linguo, en la parolado sorgata, on selektas la maxim plezanta ordino dil vorti. Ma kompreneble, en familiara diskurso o konverso, on agos tote senjene pri la plaso dil adjektivo (o participo) qualifikanta.

=====

(1) Plu exakte : a radiko *nomala* on adjuntas **-a** por igar lu gramatikale adjektivo qualifikanta.

Radiko esas *nomala*, se, pro sua signifikato e natural valoro, ol povas formar substantivi per l'adjunto di **o**, ed adjektivi per l'adjunto di **a**.

Radiko esas *verbala*, se, pro sua signifikato e natural valoro, ol povas formar verbi per l'adjunto dil dezinenci verbala : **-as, -is, -os** e. c.

(2) Pri la substantivigo e homigo dil adjektivo, videz la apendico quaresma.

(3) En la komenco, Ido rezervis, pro prudenteso, la yuro indikar (se to esus necesa) la pluralo en l'adjektivi per adjuntar **-i** a lia dezinenco **a** (do **ai**). Ma la praktiko montrinte, ke ta special pluralo povas abandonesar, decido unanima (1218) dil akademio **[I??sta]** supresis lu.

(4) Decido 504 : On konservas l'eliziono di **-a** en l'adjektivi, ma restriktante ol a la kazi, en qui ne rezultos akumululo de konsonanti; per 7 voci ek 9. (*Progreso*, IV, 434.)

Decido 586 : On repulsas la supreso di l'eliziono di l'artiklo; per 6 voci ek 9. (*Progreso*, IV, 561)

Decido 587 : On repulsas admisar sempre l'eliziono di l'artiklo dop vokalo ed avan konsonanto; unanime per 8 voci. Exemple : *ke l'regulo, se l'regulo*. (*Progreso*, IV, 561.)

(5) « La finalo **-a** povas (darfas) supresesar per eliziono, ed esas konsilata uzar ta moyeno por igar la parolado min monotona ed anke plu fluanta; vice dicar : **la alerta e joyoza infanti**, on dicos tre bone : **l'alert e joyoz infanti**, e to esas tante plu naturala, ke ta senacenta finali (dezinenci) spontane malaparas (desaparas) en parolado fluanta e poka (kelke) rapida. To esas tute (tote) konforma a la linguala sentimento

di la lingui qui posedas acento tonika (di intenseso). » — L. COUTERAT, *Progreso*, I, 492.

Pro ke nur la *nomala* radiko darfas recevar l'eliziono, en sua formo adjektivala, nula detrimento povas naskar, por la kompreno, de ta eliziono *moderata*. Ol esas permisata, konsilata, en la kondicioni dicita supere. Ma la homi a qui ol ne plezus, havas la yuro absoluta ne praktikar olu.

L'adjektivo elizionesas en nia linguo, e ne la substantivo (kontraste kun l'uzado Esperantista), pro ke l'adjektivo ne varias en Ido, kontre ke la substantivo varias. Esperanto, pro la variebleso di lua substantivo,

povas elizionar lu nur en singularo e nur en nominativo, do ecepte. Ico anke indikis klare ad Ido elizionar, ne sua substantivo veriebla, ma sua adjektivo nevariebla. Ma ico anke interdiktas elizionar lua substantivo,

sempre en prozo, e quaze sempre en poezio. Cetere l'elizio en substantivo povus konfundigar ica ad adjektivo, ed efektigar erori, miskompreni. Pro la praktiko esus kontrelogika permisar l'elizio en du vorti tante parenta. Ni nultempe obliviez, ke la versi praktikesas por la linguo, ma ne la linguo por la versi. Ni do nultempe sakrifikez, quale tro ofte l'Espisti, ita ad ici. L'elizio dil substantivo restez en nia versi ecepta licenco tre rara, ed ol nultempe sakrifikez l'exakteso dil penso a rimo nule necesa. La versi povas influar la prozo; or nia linguo povus vivar eterne sen rimi, ma se ol perdus la *just* expresiveso dil pensi, la morto kaptus ol tre balde.

(6) « La reguli di nia linguo lasas tote libera la loko (plaso) di l'adjektivo, e permisas pozar ol avan o dop la substantivo, segun volo o gusto. Ta libereso esas nule « galicismo ». Tote kontree, la « regulo » pozar ol sempre avan la substantivo esus « germanajo », ofte nekomoda e mem tre jenanta; adminime, omnasupoze, restriktio tote neutila di la libereso di la vortordino. » (*Progreso*, II, 703.)

Ni remarkigez ica stranjajo : Esperanto, qua mem per la plumo di Zamenhof imitas la Germanajo supere aludita, ne ordinas : *internacia lingvo*, ma : *lingvo internacia*; tale ke ol uzas l'abreviuro : *L. I.* (e nule *I. L.*) quale ni agas en Ido. Kun *o*, konseque, la rezultajo esus *Lio*, ne *Ilo*.

Gradi komparala.

28.

Kande parolesas nur pri du objekti, on darfas remplasigar la superlativo relatanta per la komparativo : **la plu yuna de mea du fratuli**, vice : **la maxim yuna de (o ek) mea du fratuli**.

La Franca vorto *encore*, avan komparativo, tradukesas per *mem*. Ex. : **Petrus esas plu bona kam Paulus, ma ioannes e Maria esas mem plu bona.**

Kam uzesas kun omna vorti implikanta komparo, quale **sama, tala, altra, preferar**, e. c. Ex. : **egala o plu granda kam... Me preferas autuno kam printempo (1).**

=====

(1) Pro quo Ido ne havas sintezal komparativo (*di supereso*) per **-er**, e superlativo (*reletanta*) per **-est**, quale

en D. E.? Yen la respondo trovata en *Progreso*, VI, 241 :

« 1. La formaco di komparado per partikuli esas plu klara e plu konforma a la tendenco di l'evoluciono di omna lingui. — 2. La lingui D. E. konocas la formaco per partikuli (*more, mehr, most, meist*), ma la cetera lingui ne konocas la formaco per sufixi (ecepte *-issim* e kelka arkaika formi). 3. — La sufixo **-er** esas

ja okupata kun altra senco tre internaciona e tre utila. — 4. *Maxim* (di nia superlativo relatanta) esas bone konocata e tote internaciona per *maximum* (same : *minim* per *minimum*). — 5. On ne propozas supresar *plu*,

maxim por la verbi (plu amar, maxim amar), do l'uzo di la partikuli kun l'adjektivi esas plu simpla e plu reguloza. »

Anglo igis remarkar, ke « La sufixe **-er** ed **-est** por komparo en l'Angla rare uzesas kun vorti ki la Latina, qui komparasas quale en Ido. La plumulto dil vorti en Ido venas de la Latina. Do la uzi di ta sufixi esus tre nefamiliara por Angli ».

Se, vice **-er** por la komparativo, on uzas **-ior** (renkontrata en *injenioro, juniora, inferioro* e. c.) e **est** por la superlativo, ni havus hibridajo shokanta e qua produktus : *glorioziora, ciencoziora, ocieriora, laboreriora, mentieriora* kom komparativi di supereso qui, emulesus kun la superlativi di supereso : *grosieresta, prudentesta, modestesta, pacientesta* e. c.; ed en adverbo : *grosieriore, glorioziora, ciencoziora, ocieriore; prudenteste, modesteste, diligenteste* e. c. Ne pen-valoras havar *du* sistemi di komparado por tala rezulto.

Ultre co, *un* plusa sufixo esus necesa anke por la komparativo di *infreso*, *un* por la komparativo di *egaleso*,

omna du tam maritanta e *tam frequa* kam la komparativo di supereso. Fine *un* sufixo por la superlativo di infreso (la nuna *minim*) tam meritanta e *tam frequa* kam la superlativo di supereso. Entote *kin* plusa sufixi (komparala) esus necesa en Ido por pagar ta luxo di *duesma* sistemo di komparado, kande ja 17 yari pravas

konvinkive, ke la nuna suficas komplete.

Personal pronomi.

29. — La personal pronomi esas :

Singularo Pluralo

1-ma persono : **me** (1) **ni**

2-ma persono : **vu vi**

3-ma persono : **lu li**

Por la duesma persono singulara existas anke formo familiara : **tu**, quan on darfas uzar nur ad amiki tre intima, a frati o parenti kun qui on uzas, en sua linguo matrara, formo familiara korespondanta.

Lu (quale li) esas uzata *por la 3 genri* (2). Ma, se esas necesa (o se on volas) distingar la genri, on uzas singularo : **ilu** (mask.), **elu** (fem.), **olu** (neut.), quin maxim ofte on kurtigas per **il, el, ol**; e plurale : **ili, eli, oli**.

En Ido, la distingo dil genri esas *naturala* : on uzas la maskulal genro por la maskuli, la feminal genro por la femini, la neutra por la kozi, ed anke porla enti di qui la sexuo esas nedeterminita : *intanti, pueri, homi, yuni, oldi, personi, individui, kavali, bovi, kati, e. c.*

La triesma persono havas *pronomo reflektiva* : **su** por la singularo e la pluralo. Nultempe ol esas subjekto, e sempre ol referas la subjekto dil propoziciono en qua ol trovesas, kande ta subjekto reprezentas la triesma persono. Ex. : **Il parolis pri su** (same persono kam il, subjekto); **eli parolas pri su** (sama persono kam eli, subjekto dil propoziciono). Ma : **Il parolas pri ilu** (3) (altra persono kam il, subjekto); **li parolas pri li** (altra personi kam li, subjekto).

Infinitivo, o participo havanta komplemento, konstitucas propoziciono : **me vidis li lavar su** o : **me vidis li lavanta su = me vidis li qui lavis su**.

30. — Existas en Ido personal pronomo nedefinita : **onu**, qua preske sempre trovesas en la formo kurtigita **on** (segun *ilu, elu, olu*, divenanta *il, el, ol*). Ma nulo interdiktas uzar anke por olu la formo kompleta.

La « me » filozofiala tradukesas exakte per la substantivo : la **ego**, qua ritrovesas en la vorti internaciona : *egoism(o), egoist(a), egoist(o)* (4).

=====

(1) L'esperantista pronomo *mi* havas la praktikal desavantajo tre grava, ke la orelo povas facile konfundar lu

a *ni*, aparte en telefono. Do lu esis forjetenda. Pluse, la pronomo *me* di Ido, qua remplasas lu, donas la posedali *mea, mei*, certe plu komprenebla sen lerno da multa homi, nome dal latinisti, kam *mia, miaj* di Espo.

(2) Ke **lu** servas la tri genri, segunvole, en la singularo, ne esas en su plu astonanta kam vidar **li** servar la tri genri, segunvole, en la pluralo. Ma, kontraste, ni ulkaze bezonas distingar la pronomo « li » per *ili, eli, oli*, totsame kam ni distingas la pronomo « lu » per *ilu, elu, olu*. La Angla e la Germana lingui pri co provas nur un kozo : ke li ulkaze jenesas por expresar distingo pronomala quan altra lingui expresas facile en frazi tala kam ici : *li arivis ple frue kam eli. Eli meritas la sama puniso kam ili. Vu departos unesme kun ili, e me rajuntos vu kun eli*. L'Esperantisti eroras grande, kande li laudas pri sua linguo, e relate ca punto, simpleso *tro granda*.

Per decido (1558) l'akademio Idista repulsis omna restriktio pri la uzo di *lu*. On darfas do uzar ta pronomo totsame por kozo e por persono di sexuo evidenta, kam por animalo di sexuo nekonocata e persono qua havas nomo sensexua, quale *infanto, puero, homo* e. c., tam vere maskula kam femina.

La motivi di la decido donesis en « Mondo », XI, 68 : « Lu » por la singularo esas exakte lo sama kam « li » por la pluralo. Logiko, simetreso e facileso postulas ico. Konseque, same kam « li » darfas uzesar por personi, animalo, kozi, omnafoye kande nulo obligas expresar la sexuo, tale « lu » darfas uzesar por personi, animalo, kozi en la sama kondiciono. La distingo propozita esus subtilajo jenanta. Simila subtilajo rezultus pri laposedala pronomi, que freque devus esar : *ilua, elua, olua, ilia, elia, olia*, vice la simpla *lua, lia*.

(3) Kande **il, el, ol** trovesas ye la fino di frazo-membro (quale *ilu, hike*) esas plu eufonioza uzar **ilu, elu, olu**, kompleta (sen eliziono) kam *il, el, ol* qui lore, sen la susteno di vokalo, restas quaze suspendata en la aero.

(4) Pro ke « la ego » esas vera substantivo, nulo impedas donar a lu la **-i** dil pluralo, se to esas necesa. Forme e sone « egi » ne esas plu stranja kam « eki », pluralo di *eko*.

Posedal adjektivi e pronomi.

31. — La posedal adjektivi esas :

Mea, qua apartenas a *me*;

tua, qua apartenas a *tu*;

vua, qua apartenas a *vu*;

lua, qua apartenas a *lu*;

nia, qua apartenas a *ni*;

via, qua apartenas a *vi*;

lia, qua apartenas a *li*;

ilua, qua apartenas ad *ilur*;

elua, qua apartenas ad *elur*;

olua, qua apartenas ad *olur*;

ilia, qua apartenas ad *ili*;

elia, qua apartenas ad *eli*;

olia, qua apartenas ad *oli*;

sua, qua apartenas a *su*.

Quale on vidas, ta vorti esas nulo altra kam la pronomi personala, a qui on adjuntas la dezinenco a dil adjektivi (1).

32. — **Sua**, quale la personal pronomo **su**, sempre referas la subjekto di la propoziciono en qua ol trovasas, kande ta subjekto reprezentas la triesma persono. Ex. : **Il promenas kun sua amiko** (la amiko di *il*, subjekto); **il promenas kun sua amiko e sua filii** (la amiko e la filii di *il*, subjekto); **il promenas kun sua amiko e lua filii** (la amiko di *il*, subjekto; ma la filii dil amiko, *ne* subjekto); **amar sua filii esas naturala** (sua propra filii, *ne* la filii di altra).

« On *darfas* uzar **sua** *nur* kande ol referas la subjekto di la propoziciono, en qua ol trovasas. On *devas* uzar **lua** o **lia** en la cetera kazi. Ed on *darfas* uzar li mem kande li referas la subjekto di la propoziciono, se nur to genitas nula dusenceso. Konseque, on esas *obligata* uzar **sua** *nur* en kazo di posibla dusenceso e pro evitar olu. » (2).

33. — La posedal pronomi esas identa al adjektivi : **mea, tua, vua**, e. c.; ma li recevas la pluralo per la chanjo del dezinenco **-a** al dezinenco **-i**, signo generala dil pluralo : **mei, tui, vui, lui, sui, ilui, elui**, e. c.

De ta regulo konsequas ke :

Li *darfas* esar preirata dal artiklo, se l'objekto esas determinita : **me havas mea chapelo, prenez (la) vua; me ne havas kavalo; pretez ad me un de la vui.**

Vice **la mei, la vui, la lui, la lii, la nii**, e. c., on *darfas* anke uzar : **le mea, le vua, le lua, le lia, la nia**, e. c. Ex. : **me perdis mea gepatri, ka vu havas ankore la vui o le vua?** (3)

Esas bone remarkenda, ke la posedal adjektivi implikas l'ideo di *determineso* : **mea amiko** = ta quan me amas aparte, ta quan on konocas kom mea amiko partikulara, intima. Se existus nedetermineso, on dicus : **amiko di me**, to esas : un (irga) de mea amiki.

=====

(1) On asertis nejuste, ke **mea, tua, vua** e. c. devus esar *meala, tuala, vuala* e. c.

1e To supozus la *meo*, quale *rejala* supozas la *rejo*, fakte existanta. Or existas ne *la meo, la tuo* e. c., ma *lo mea, lo tua, lo sua* e. c.

2e **-ala**, quale omna suffixi o prefixi, aplikesas nur a nomala radiki od a verbala radiki. Or **me, tu** e. c., esas nek nomal, nek verbal radiki. Kad on postulas **-ala** por l'adjektivi pronomi nedefinita? Kad on volus havar *kelkala, ulala, omnala*, exemple, vice *kelka, ula, omna*?

3e Kad on adjuntas **-ala** a vorti tote kompleta per su, quale *avan, pos, quik* e. c.? Or **me, tu, vu** e. c. esas ne radiki por derivaji, ma vorti kompleta apartenanta a specal klaso (quale la nombro-vorti). Pro quo do on dicus *meala, vuala* e. c., kande on ne dicus *avanala, posala, quikala*, ma *avana, posa, quika*?

(2) Texte aparinta (*Progreso*, V, 627) en longa expliko quan ni donis ibe, e qua duras per ico :

« Exemple, on devas dicar : « Il anuncas, ke *lua* amiko departis », e ne : *sua*, nam *lua amiko* esas ipsa subjekto di la propoziciono subordinata, do ne povus referar pre *sua* la subjekto di la chefa propoziciono (*il*).

On *darfas* dicar : « Il venis kun *sua* amiki », ma on devas dicar : « Il e *lua* amiki venis » (ne *sua*), nam tala propoziciono kontenas reale du propozicioni : « il venis », e « *lua* amiki venis », do la subjekto di la

duesma ne povas referar per *sua* la subjekto di l'unesma.

Altra kazo, en qua l'uzo di *sua* esas tentativa ed erorigiva. On darfas dicar : « Tala esas la metodo, quan Prof.

X... uzis en *sua* explori », ma on devas dicar : « Tala esas la metodo *uzita da* Prof. X... en *lua* explori », nam *sua* povus referar nur la metodo.

Rezume, on darfas uzar preske sempre *lua*, *lia*, mem en la kazi, en qui *sua* esus korekta; do esas plu sekura

uzar prefere *lua*, *lia*, ecepte en la kazi di reala dusenceso, pro qui *sua* esas adoptita e vere utila. »

Ta expliko detaloza komprenigas quante ldo erorus, se ol imitus la Franca uzado pri **sua**. E tamen ta uzado

imitesas blinde da uli de nia kritikeri, qui reprochas a nia linguo imitar la Franca!

(3) La decido 950 pri la posedal pronomi jukikesis unanime dal Akademio en la maniero sequanta :

« Pri la decido 950 (VI, 161) l'Akademio konstatas 1e ke, ante la decido e pos olu, uni uzis *mea*, *tua*, e. c. kom pronomi segun la maniero D. F. I. S. to esas : kun l'artiklo *la*; altri segun la maniero Angla, to esas : sen artiklo; 2e ke, pro oblivio, la decido reale ne propozesis nek diskutesis en Progreso dum la tri monati preiranta, quale postulis la statuti; deklaras ke per la fakto la du manieri restis e restas permisata.

L'Akademio judikos ipsa, *pos la periodo di stabileso*, kad ol devas indikar un del du manieri kom unike uzenda. Komprenende, *kom adjektivi posedala* (to esas avan nomo : mea domo, mea matro e. c.) la sempre

antea e generala uzado permanas : nul artiklo devas preirar *mea*, *tua* e. c. en ica kazo. (*Mondo*, XI, 296.)

Demonstrativ adjektivi-pronomi.

34. — La *demonstrativ adjektivi* (sequata da substantivo) havas a kom dezinenco ed esas nevariebla, quale la cetera adjektivi : **ca** od **ica** por l'objekti, di qui on volas indikar explicite la proximeso; **ta** od **ita** por la for a objekti, od ordinare. Ex. : **Me amas ica puerino, ma me odias ita puerulo.**

Quale en ta exemplo, on opozas l'adjektivo **ca** al adjektivo **ta**, kande parolesas pri **du** enti o kozi, de qui un esas proxima e l'altra esas for a. Ma, en la praktiko, on indikas ordinare omna enti od objekti per **ta**, **ita**, kande on ne volas tote partikulare indikar la proximeso.

On uzas prefere la formo plu kurta, kande l'eufonio permisas.

La *pronomi demonstrativa* (uzata sole) havas la sama formo kam l'adjektivi; ma plurale li divenas **ci**, **ti**, od **ici**, **iti**.

Kande on bezonas distingar la genro, on prefixigas al formi plu kurta (**ca**, **ta**; **ci**, **ti**) la personal pronomi **il**, **el**, **ol** :

ilca por maskulo, **elca** por femino, **olca** por neutro;

ilci por maskuli, **elci** por femini, **olci** por neutri;

ilta por maskulo, **elta** por femino, **olta** por neutro;

ilti por maskuli, **elti** por femini, **olti** or neutri.

Fine, ta du pronomi havas *neutra formo nedeterminita* : **co** od **ico**, **to** od **ito**. Ex. : **me havas du hundi; ica esas malada, e co jenas me; ma ita esas nefatigeble, e to esas tre utila ad me por chasar en (i)ca lando** (1).

On vidas la difero inter la neutra determinita **olca**, **olta**, qua relatas ula objekto definita, e la neutra **(i)co**, **(i)to** nedeterminita, qua relatas irga kozo (2) o fakto. Por dicernar li praktike, suficas questionar su, kad on darfas adjuntar al pronomo ula substantivo determinita : **ica** = *ica hundo* (en l'exemplo supera); ma **co** e **to** = *ca kozo*, *ca fakto*, *ta kozo*, *ta fakto*.

Kom antecedenti di la pronomi relativa on uzas la formi en *t* : **(i)ta**, **(i)ti**, **(i)to** (V. § 35).

=====

(1) La demonstrativi propozesis en ta formi : **icu**, **ecu**, **ocu**, **oco** (inspirita da *hic*, *haec*, *hoc* sen *h*); **istu**, **estu**, **ostu**, **osto** (inspirita de *iste*, *ista*, *istud* Latina) e simetra kun *ilu*, *elu*, *olu*. Kom adjektivi li esis : **ica**, **ista** (*ca*, *sta*).

La Franca substantivo « oso » e la plurale dil pronomi : *ici*, *eci*, *oci*; *isti*, *esti*, *osti*. Ma, judikante, ke ta sistemo esas komplikita e ne sate dicernible (*ica*, *ista*), la permananta Komisitaro quan elektabis la Komitato dil *Deligataro*, preferis nur : **(i)ca**, **(i)ta** per la sequanta decido (20 di febr. 1908) :

« L'indikanta pronomi esas : por proximeso : **(i)ca**; por foreso : **(i)ta**. Neutra formo (por objekto

nedeterminita) : **ico, ito**. La komencanta **i** darfes esar supresata, se l'eufonio permisas. Kande on bezonas

indikar la genro, on prefixigos **il, el, ol** al formo sengenra **ca, ci, ta, ti**. Tale on obtenos : **ilca, elca, olca; ilci, elci olci; ilita**, e. c. »

Pose, pro ke **ta (ita)** esas plu facile pronuncebla ka **ca (ica)** da multa homi, nome dal Anglalinguani, kande ol komencas frazo-membro, o sequas konsonanto, decidesis, ke **ta (ita)** sempre uzesos kom demonstrativo,

ecepte kande on volos tote explicite indikar la proximeso; lore, kompreneble on uzos : **ica, ca; ici, ci; ico, co**.

(En la kinesma Apendico trovesas la justifiko dil formi selektita en Ido por ta adjektivi-pronomi.)

(2) « Kozo » havas hike la tota ampleso di lua intima e naturala signifiko : ol nule restriktetas ad *objekto* determinita e materiala. Exemple, kande me dicas : **quo donas a vu ta espero?** o : **quo eventis a vu?** me vizas nula objekto determinita : multa, diversa konsideri, reflekti povas kontenesar en la « quo » dil questiono : **quo eventis a vu?** Do en ta frazi parolesas pri kozo, kozi, facto o fakti tote nedeterminita e reprezentata da « quo ». Ta noto utilesas anke por komprenar juste la signifiko ed uzo di **(i)co, (i)to** en multa kazi.

Relativa e questionala adjektivi-pronomi.

35. — Kom *pronomi* li esas : **qua** (singulare), **qui** (plurale), **quo** (kozo, fakto).

On uzas **quo** nur kande parolesas pri kozo nedeterminita; on uzas **qua** pri kozo determinita. Ex. :

Me renkontris povra oldulo, qua demandis de me almono.

Kom adjektivo questionala, **qua** esas nevariebla, segun la regulo generala dil adjektivi : **qua homo venis? qua homi venis?** (1).

Mem kom pronomo, lu restas nevarianta, se lu esas subjekto : **qua venis?** Ma, se lu divenas direta komplemento e *preiras la subjekto*, lu recevas **n** finala, por preventar omna miskompreno : **quan vu vidis?** En ta frazo, *qua(n)* esas komplemento direta ed ol preiras la subjekto **vu** (2).

Kom *pronomo relativa*, **qua** recevas la nombro di lua antecedento e la **n** inversigala, se ol preiras la subjekto : **la homi qui venis; la homo quan me vidas; la homi quin me vidas.**

Same **quo** recevas la **n** inversigala se, esante komplemento direta, ol preiras la subjekto : **Quo falis? Quon vu vidas? To, quo eventas, dezolas me. To, quon il naracis, interesis ni altagrade** (3).

Ita, ta, iti, ti ed **ilta, ilti; elta, elti; olta, olti** uzesas kom antecedenti di **qua, qui**. Ex. : **ta qua volas, ti qui volas, ilta qua volas, ilti qui volas, elta qua volas**, e. c.

On prefixigas **il, el, ol** a **qua, qui** kande to esas necesa por precizigar, ed aparte por impedir nejusta refero : **Ita qua volas mariajar su** ed **elta qua volas mariajar su** esas plu preciza kam **(i)-ta qua volas mariajarsu**. — **La matro di mea kuzulo, ad ilqua me parolis; la matro di mea kuzulo, ad elqua me parolis**. Kun **qua** sen *il* e *el* on ne savus, ka me parolis al kuzulo od al matro.

=====

(1) **Qua** koncernas nur l'individueso. Se on parolas pri la qualeso, kompreneble on uzas **quala**, advere adjektivo qualifikanta nature, ma qua tote darfes uzesar, e tre konvene, por questionar « quala » esas persono, animalo od objekto : **quala il esas? kad il esas olda o yuna, afable od acerba? Me vidis lu apene, do me ne povas dicar quala il esas.**

(2) Se on dicas : **qua vu vidas**, on dubus, kad **qua** vidas **vu** o kad **vu** vidas **qua**. Pro to, kande **qua** o **qui** esas komplementi direta e preiras la subjekto, on adjuntas **n** ad oli. Pro ke ta **n** quik indikas l'inversigo dil subjekto (qua sequas vice preirar la komplemento) ni nomizas lu **n inversigala**. Ni studios plu ample ta punto en la sintaxo.

(3) **Quo** reprezentas kozo ne determinita o fakto. Do lu ne povas havar pluralo, same kam **ico, ito** qui tre ofte preiras lu kom antecedenti. (Videz [noto 2 en Demonstrativ adjektivi-pronomi](#))

Pronomo « lo ».

36. — « Lo » nule esas pronomo « neutra », aplikebla a determinata kozi o sengenra enti; ica rolo apartenas ad *olu*, e nur ad *olu* (1). Cetere, yen la texto ipsa di la propozo qua determinis la decido 948 dil Akademio : « De Beaufront e Couturat propozas... adoptar **lo** kom pronomo ed artiklo

indikanta kozo nedeterminita analgoe a **co, to** ». Sequas l'expozito dil motivi :

« Semblas a ni necesa adoptar *lo* por indikar kozo tote nedeterminita (abstraktita, quale on dicas ofte nejuste); ne nur por expresar *la belajo, la verajo* (triviala argumento), ma por mult altra kazi simila ad ici : « *Lo* grava en ica afero... Me deziras *lo* maxim bona. » En altra frazo-formo on dicus : « *To quo* esas grava... *to quo* esas maxim bona. » Do *lo* esas quaze abreviuro di *to quo*, e lua formo esas tote analoga, do necesa por la simetreso. Pluse, *lo* esus utila por tradukar precize D. es, kande ol referas, ne determinita objekto (hazarde neutra) ma integra frazo, t. e. fakto (segun la koncepto di Dro TALMEY : II, 148). On povas ya uzar *co* e *to*, ma ca vorti implikas demonstrativa nuanco, qua esas superflua. Exemple : « Prenez *to*, me volas *lo*. » *Me volas to* esus dusenca; *me volas ol* semblas referar objekto, do esus anke dusenca; on ne volas l'objekto prenenda, ma « ke vu prenez *to* », la preno ipsa.

« On bone remarkez, ke ni ne propozas *lo* vice *ol*, ma apud ed exter *ol*, exakte same kam ni havas *ico* apud *olca, quo* apud *olqua*. » (2).

Ni donez plusa exempli :

Lo facenda postulos longa tempo e multa lukti. — Me esforcis omnamaniere por evitar lo neremediebla. — Lo obtenita esas quaze nulo kompare a lo obtenenda.

Il esas mortinta de tri monati, e vu ne savas lo! (ke il esas mortinta). — Restez e repondez me volas lo (ke vu restez, e. c.) — La rural domo di nia vicini esis incendiata. On informis me pri lo (ke ol esis incendiata).

Se on ne uzus « *lo* » en la tri unesma exempli, on mustus uzar la perifrasto : *to quo* esas... E se, vice « *lo* », on uzus **co, to**, en la du lasta, on obtenus altra nuanco, pro la signifikado demonstrativa di ca pronomi.

=====

(1) *Progreso*, VI, 238

(2) *Progreso*, VI, 238-239. — « *Lo* » esas nature *pronomo*. Mem en *lobona, lo vera, lo iusta* e. c., ol esas reale *pronomo*, ne artiklo, nam ol signifikas *to quo*. Ex. : **juntar lo agreabla a lo utila** = *juntar to quo esas agreabla a to quo esas utila*.

Adjektivi-pronomi nedefinita.

37. — L'*adjektivi-pronomi nedefinita* esas : **ula, nula, irga, altra, kelka, singla, omna, multa, poka, plura, tanta, quanta, cetera, ipsa** (1).

Kande *to* esas posibla, li produktas individual pronomi, quale sube, per la simpla substituco di **-u** (pluralo **-i**) a la dezinenco **-a** (2)

Ula (L. *ullus*), pronomo : **ulu** (*ula* individuo), plur. **uli**, donas indiko nepreciza, nedefinita.

Nula (L. *nullus*), pronomo : **nulu** (*ne mem un individuo*), plur. **nuli**, esas la negativo di **ula**.

Irga (D. *irgend ein*), pronomo : **irgu**, plur. **irgi**, donas l'indiko maxim ne preciza, maxim nedefinita.

Altra (E. F. I. S.), pronomo : **altru**, plur. **altri**, indikas chanjo pri l'individueso, kontre ke « *diferanta* » chanjas la qualeso (3).

Kelka (F.), pronomo : **kelku**, plur. **kelki**, donas indiko ne preciza pri mikra quanteso o nombro : **kelka pano; yen fragi; prenez kelki** (de oli) (4).

Singla (L. *singuli*, E. I.), pronomo : **singlu**, plur. **singli**, indikas konsiderante la unaji aparte. Ol havas senco distributiva e signifikas : *un po un, unope*, sive on uzas lu singulare, sive on uzas lu plurale. Ex. : **singla soldato o soldati recevis duople porciono. — Il parolis a singlu.**

Omna (L. *omnis*; omnibus), pronomo : **omnu**, plur. **omni**, indikas konsiderante l'ensemble. Ol havas senco kolektiva, sive on uzas lu singulare, sive on uzas lu plurale. Ex. : **Omna homo o omna homi esas mortiva**, signifikas egale : **la homi senecepte esas mortiva** (5).

Multa (L. *multus*, E. F. I. S.), pronomo : **multi**, indikas kun ideo di granda quanteso o nombro. Ex. : **multa vino; multa homi**. Pro lua signifikado, ta adjektivo ne povas genitar pronomo en **-u**. Un individuo ya ne povas esar « *multu* », kontre ke lu povas esar « *kelku* » e « *singlu* ».

Poka (L. *paucum*, I. *poco*), pronomo : **poki**. Ol esas la kontreajo di **multa** e konseque indikas kun ideo di mikra quanteso o nombro. Ex. : **poka vino, poka homi**. Pro lua signifikado, **poka** ne povas genitar pronomo singulara en **-u**, nam ica signifikus : individuo en mikra quanteso, poka individuo : senco absurda.

Plura (L. *plures*, D. E. F. I. S.), pronomo : **pluri** (*plura individu*) indikas kun ideo di plureso (adminime du). Pro lua signifiko, ol kompreneble ne povas genitar pronomo en **-u**.

Tanta (L. *tantus*, F. I. S.), pronomo : **tanti**, indikas kun ideo ocilanta inter granda nombro e granda forteso. Ex. : **tanta esforci; tanta laboro**. Ica valoro interdiktas « tantu ».

Quanta (L. *quantus*, D. E. F. I. S.), pronomo : **quanti**. Ol esas korelativo di **tanta**. Ol indikas kun ideo pri la stando grandesala o nombrala dil indikato. Ex. : **Il havas tanta enemiki quanta amiki. Quanta penon to kustis!** Same kam pri **tanta**, singularo en **-u** ne esas posibla por **quanta**.

Cetera (la) (L. *caetera*), pronomo : (la) **ceteri**. Konocata da omni, adminime per *et caetera*, ol indikas la lasta parto restanta di la enti o kozi quin on mencias. Ex. : **de mea kin amiki quar livis me; la cetera restis e vartis mea risanesko**. Quale montras ta exemplo, la *ceteru*, ne uzata, esus neutila.

Ipsa (L. *ipse*) juntas a nomo o pronomo por indikar, ke lu agis, agas, agos od agus sen ul mediaco. Ex. : **mea kuzino ipsa responsos, se la afero ne sucesos**.

38. — Per substituco dil vokalo **-o** al vokalo **-a**, ta adjektivi produktas (segun lia signifiko) pronomi kozala o quantesala. Ma, pro lia naturo esence singulara, li nultempe recevas la marko (**i**) dil pluralo :

ulo, ula kozo; **nulo**, nula kozo; **irgo**, irga kozo; **kelko**, kelka kozo; **singlo**, singla kozo; **omno**, omna kozo (6); **multo**, **poko**, **tanto**, **quanto** (7). Ex. : **Ta afero ne produktis multo; vere la quanto dil rezultaji ne kompensas la tanto dil esforci**.

(La) **cetero** = la lasta parto restanta dil kozo mencionata.

La naturo ipsa dil adjektivo-pronomo **ipsa** ne plu permisas *ipso* kam **ipsu** (8).

39. — Per substituco dil vokalo **-e** al vokalo **-a** la nedefinita adjektivi produktas adverbi manierala o quantesala, segun sua signifiko :

Ule, **nule**, **irge**, **altre** = en *ula*, *nula*, *irga maniero*; — **cetere** = *egardante la cetero*; — **ipse** = *de su ipsa, per su ipsa*; — **kelke** = *en kelka grado o quanteso*: **Il multe laboras, ma il ganas multe**.

Poke = *en basa grado o mikra quanteso*: **Il poke laboras, ma il ganas poke**.

Tante = *en tanta grado o quanteso*: **Il tante amoras elu! Ni tante produktas ke ni ne povas vendar nia omna produkturi**.

Quante = *en quanta grado o mezuro, ye qua preco*: **Quante il amoras elu! Vu tante pagesos quante vu laboros. Po quante vu vendas ico?**

Single = *singla, singlu aparte*: **Cigari po 25 centimi single**.

Plure = *pluri kune*.

Omne = *omni kune*: **Unesme li venis single, pose plure, fine omne** (9).

40. — La vorti **irga**, **irgu** (**irgi**), **irgo**, **irge** devas esar uzata sole, kande li trovesas en propoziciono nedependanta e kompleta : **donez a me irgo; irgu komprenos to; venez irge, ma venez**.

Ma li devas esar sequata dal vorti **qua**, **qui**, **quo**, **quale**, **quante**, se li esas ligata kun subordinal propoziciono. Ex. : **Ad irgu, qua venos, vu dicos, ke me ne esas en la hemo** (o **heme**); — **irgo quon vu donacos ad ilu, to ne kontentigos lu**; — **irge quale vu procedos, il blamos vu**; — **irge quante li laboros, li ne povas finar tante balde**.

Komprenende la adverbo **irge** darfas ligesar a la cetera relativi, exemple a **qua**, **quala**, **quanta**, e. c. por donar a li la senco nedeterminita. Ex. : **irge qua mulieron o yuninon il vidas, il desprizas elu**; — **irge quala instrumenton vi uzos, vi ne sucesos facar ta laboro**; — **irge quanta librin il havas, il deziras ankore plu multi**.

N. B. — Notez bone, ke la derival regulo, segun qua on obtenas *ento* (praktike *homo*, maxim ofte) substitucante **-o** al **-a** dil adjektivo, concernas nur *l'adjektivo qualifikanta*, qua venas de nomal radiko : **avara**, **avaro**. Or en la 38-ma paragrafo, ni vidis, ne *l'adjektivo qualifikanta*, ma *l'adjektivipronomi nedefinita*, qui nule venas de nomal radiko e konstitucas specal kategorio gramatikala.

Pro to la regulo dil renversebleso ne atingas li, quale ol ne atingas la propra nomi, tote exter ta regulo. *Altra* kam *l'adjektivo qualifikanta*, per sua naturo e rolo, *l'adjektivij-pronomi nedefinita* sequas *altra* e propra derivato. On do ne darfas objeccionar pri li regulo concernanta nur *l'adjektivo qualifikanta* e la participo adjektiva.

(En la apendico 4-ma trovesas fundamental studiuo pri ca punto). ***

=====

(1) **Tala, quala, sama**, qui pozeŝis en l'antea listo (Franca) di la « Grammaire Complète », inter l'adjektivi-pronomi nedefinita, esas plu reale *qualifikanta*. Ni do eliminis li ek la listo dil adjektivi nedefinita en ica edituro.

Sama relatas e la qualeso e l'individueso. Ex. : *La sama qualeso* = la qualeso nediferanta. *La sama homo* = la homo ne altra. Se on reflektas, on komprenas, ke homo povas divenar diferanta, ma lu ne povas divenar altra, *altru*, to esas : perdar sua individueso. — **La samo** = la sama homo; **lo sama** = la sama kozo, fakto. Ex. : *Al samo eventis lo sama* = al sama homo eventis la sama kozo, aventuro, fakto e. c.

(2) *Individual pronomi (-u)* havas senco multe plu ampla kam *personal pronomi*. Ci lasta implikas nur la persono (gramatikala), kontre ke l'unesmi implikas l'individuo. Or l'individuo kontenas omna ento organizita, persono, animalo o planto, relate lia speco. Konseque, se la pronomi en **-u** reprezentas ordinare

persono, homo, li tote darfas, ye l'okazono, representar anke bestio o planto. Ex. : *omna individui di la hundo-speco ne prezentas la sama tipo. Li diferas inter su, plu multe kam l'individui dil kavalo-speco*

(3) Videz la [noto 1](#).

(4) **Kelka** indikas nombro min granda kam **multa** e plu granda kam **plura**, qua povas indikar mem nur du, okazono.

(5) En l'expresuri : ni *omna*, vi *omna*, li *omna*, ili *omna*, eli *omna*, la vorto « omna » esas duesma. En : ti *sama*, ti *altra*, ti *kelka* qui pretendas, la vorti « *sama, altra, kelka* » esas anke duesma. Konseque on ne vidas pro quo « omna » esus unesma en : *omna* ti qui pretendas o : *omni* ti qui pretendas.

Simile en : to *poka* quon vu povas, agez lo por me, la vorto *poka* esas duesma. Pro quo do *omna*, od *omno* esus unesma en : *omna* to quon vu povas, *omno* to quon vu povas, agez lo por me? Pro quo vere ica

e nura ecepto pri la plaso koncerne *omna, omno*? Esperanto esas tante min imitinda pri ca punto, ke dicinte

chiuj tiuj (kiuj), ol kontredicas su ipsa, dicante : *tiuj kelkaj (kiuj)*.

Ni do pozez *omna, omno* ye la duesma plaso, dicante : ti *omna* (qui o quin), to *omna* (quo o quon). Ex. :

ti omna qui vidis lu; ti omna quin lu vidis. — To omna quo plezos a vu. Il prenis to omna quon il volis. — Co omna eventis ante to, quon on rakontis a vu.

(6) « Kozo » havas hike la tota ampleso di lua intima e naturala signifikio; ol nule restriktesas ad objekto determinita e materiala. (Videz la [noto 2](#) en *Demonstrativ adjektivi-pronomi*.)

(7) Ni povas explikar mem **multo, poko, tanto, quanto** per : *multa* (abundanta) *kozo, poka kozo, tanta kozo, quanta kozo, la cetera kozo*. Kad ni ne dicas : **multa** (abundanta) **pano, poka pano, quanta pano, tanta pano, la cetera pano?**

Pro ke **irgo, kelko** e. c. indikas, quale ni dicis, ulo tam ne definita o plu juste, ulo tam ne determinita (mem spece) kam on povas supozar, on uzas kun li la relativo **quo** (ne *qua*) same kam kun **to** e **co**. Ta omna vorti ya implikas nedefiniteso (nedetermineso) komplete. Kande me dicas : **la homo quan me odias**, on savas, ke me odias homo, on konocas l'objekto di mea odio. Ma, se me dicas : **to quon me odias** o : **to omna quon me odias**, on ne konocas l'objekto di mea odio; ol restas tote nedefinita. Esas do logikala, ke nedefinita antecedento (*co, to, ulo, nulo, omno*, e. c.) postulas relativo nedefinita : **quo** e ne la relativo definita : **qua**. L'atencoza lektero vidas, ke en nia expliko, la vorti « nedefinita », « nedeterminita » koncernas, ne la stando gramatikala, ma la signifikio ipsa dil vorto.

On lektas en *Progreso*, IV, 651 : « Quo nule equivalas *olqua* : *ol-qua* koncernas objekto di speco determinata o konocata (ex. : *domo, libro, chapelo, ...*); *quo* koncernas objekto nedeterminata o di speco nedefinita. La formi *co, to, quo* ne esas propre neutra, ma exter la tri genri; li esas vera substantivi, ed expresas altra distingo kam la genri, plu importanta kam la distingo di la genri. Kande on dicas : « quon vu serchas? », on nulepensas : « *ol-quan*, t. e. qua libron, qua chapelon », ma : « qua kozon », tote generale. »

(8) **Pluro** (de plura) ne semblis formacenda, pos explorado e probi.

« La distingo di la personi (per **-u**) e di la kozi (per **-o**) esas utila nur en la adjektivi, e ne en la substantivi; nam la senco ipsa di substantivo indikas persono o kozo, ed adjektivo sempre referas substantivo expresita

o tacita. Cetere, ta distingo esas nule logikal, ma pure gramatikala : la logiko ne distingas personi e kozi, omni esas logike « objekti » od « enti ». Pro to la finalo **o** di la substantivo ne signifikas plu kozo kam persono, ma simple « objekto » od « ento »... Ma, *praktike*, en la maxim multa kazi, la senco ipsa dil adjektivo indikas a la « komuna raciono », ke ta ento esas persono o kozo : *avaro, blindo, klaudikero* (unesme *lamo*), *strabo* povas esar nur personi; *vakuo, dezerto, acido*, povas esar nur kozi. » (*Progreso*, I,

555.)

(9) Erore la vorto « omne » trovesas kun la signifikio « omnamaniere ». Nur ica lasta adverbo kompozita esas justa por expresar la ideo « en omna maniero ». Nam, per sua naturo ipsa, la radiko *omn* implikas ideo di nombro, quale *singl* e *plur*.

Verbo.

41. — Duspeca verbi existas en Ido : la *transitivi* e la *netransitivi*.

La transitivi (qui povas havar « objekto » o komplemento direta) posedos du voci (1) : l'aktiva e la pasiva; la netransitivi posedas nur un voco, l'aktiva.

L'aktiva voco esas formacata per la verbal radiko, a qua on adjuntas la sequanta dezinenci :

-ar por l'infinitivo prezenta : **am-ar**.

-ir por l'infinitivo pasinta : **am-ir**.

-or por l'infinitivo futura : **am-or** (2).

-as por l'indikativo prezenta : **am-as**.

-is por l'indikativo pasinta : **am-is** (3).

-os por l'indikativo futura : **am-os**.

-us por la kondicionalo prezenta : me **am-us** (4).

-ez por l'imperativo prezenta : ni **am-ez** (5).

La distingo dil personi esas indikata dal personal pronomi o dal substantivo subjekta. Ma ye la duesma persono singulara o plurala dil imperativo, on darfas tacar la subjekto : **amez**, vice *vu* o *vi* amez.

La *participi aktiva* esas formacata per la sequanta sufixi, a qui on adjuntas la dezinenco (-a) dil adjektivi :

-ant por la participo prezenta : **am-ant-a** (qua amas).

-int por la participo pasinta : **am-int-a** (qua amis).

-ont por la participo futura : **am-ont-a** (qua amos).

La verbo **esar** ipsa recevas la diversa dezinenci quin ni jus vidis : **es-ar**, **es-ir**, **es-or**; **es-as**, **es-is**, **es-os**, **es-ez**; **es-ant-a**, **es-int-a**, **es-ont-a**.

42. — L'*antea tempi* di la voco aktiva esas formacata per la verbo **esar** kombinata kun la pasinta participo aktiva, o per **-ab-** quan on pozas inter la radiko e la dezinenco :

antea pasinto : me **esis aminta** o me **amabis**.

antea futuro : me **esos aminta** o me **amabos**.

antea kondicionalo : me **esus aminta** o me **amabus**.

antea volitivo : **esez fininta** o **finabez** (6).

On darfas formacar altra tempi sekundara, sive en l'aktivo, sive en la pasivo (quan ni vidos sube) per la kombino dil verbo **esar** kun la cetera participi : **il esis lektanta**; **me esis departonta** (7); **il ne esas mortinta** (8).

43. — La *participi pasiva* esas formacata per la sequanta sufixi, a qui on adjuntas la dezinenco (-a) dil adjektivi :

-at por la participo prezanta : **am-at-a** (qua esas amata).

-it por la participo pasinta : **am-it-a** (qua esis amata).

-ot por la participo futura : **am-ot-a** (qua esos amata).

La voco *pasiva* formacas lua chefa tempi per la verbo **esar** sequata nemediate dal prezenta participo pasiva. Tale on obtenas la yena tempi e modi :

Indikativo prezenta : me **esas amata** (on amas me).

Indikativo pasinta : me **esis amata** (9) (on amis me).

Indikativo futura : me **esos amata** (on amos me).

Kondicionalo prezenta : me **esus amata** (on amus me).

Volitivo prezenta : **esez amata** (on amez vu).

Infinitivo prezenta : **esar amata**.

Infinitivo pasinta : **esir amata**.

Infinitivo futura : **esor amata**.

L'*antea tempi* dil voco pasiva esas formacata per la sama helpo-verbo (**esar**) sequata dal *pasinta* participo pasiva :

Antea pasinto : **me esis amita** (on amabis me).

Antea futuro : **me esos amita** (on amabos me).

Antea kondicionalo : **me esus amita** (on amabus me).

Antea volitivo : (to) **esez finita** (on finabez to) (10).

Ma per la sufijo **-ab**, quan la verbo **esar** recevas en : **esabis** (antea pasinto), **esabos** (antea futuro), **esabus** (antea kondicionalo), **esabez** (antea volitivo) (11) on tre bone povas indikar l'anteeso en la quar supera tempi, konservante la participo **-ata** di la chefa tempi :

me esabis amata (antea pasinto).

me esabos amata (antea futuro).

me esabus amata (antea kondicionalo).

(to) **esabez finita** (pos du hori; — antea volitivo).

Tale la tota konjugo pasiva postulas nur un sola participo (**-ata**), quo esas plu simpla e ne min preciza.

44. — On povas obtenar por la voco pasiva *sintezal* (exakte : *kunjunta*) formi plu kurta, kunjuntante, por abreviar, la verbal radiko e la verbo **esar** :

amesar = (*am(at)esar*) esar amata.

amesir = (*am(at)esir*) esir amata.

amesor = (*am(at)esor*) esor amata.

me **amesas** = (*am(at)esas*) me esas amata.

me **amesis** = (*am(at)esis*) me esis amata.

me **amesos** = (*am(at)esos*) me esos amata.

me **amesus** = (*am(at)esus*) me esus amata.

amesez = (*am(at)esez*) esez amata (12).

On darfes unionar al verbal radiko (en pasivo) mem la tempi **esabis**, **esabos**, **esabus**, **esabez**. Ma ta unio o kunjunto esas deskonsilata por radiki *plursilaba*, pro ke lore la vorto divenas longa ed ofte min klara kam en analizal formo. Exemple : **interpretesabus** o mem **destruktesabus**, kelke longa, ne havas la klareso di : **esabus interpretata**, **esabus destruktata**.

Do, praktike, uzez *esabis*, *esabos*, *esabus*, *esabez* nur kun monosilaba radiko.

La kunjuntal formi (13), tre komoda pro lia kurteso (kun radiko monosilaba) precipue utilesas por tradukar la falsa verbi reflektiva (§ 49).

45. — Malgre l'exemplo di lingui nacionala (qui agas pri la transitiveso dil verbi deskonkorde ed arbitrie) verbo esas *transitiva* en Ido, se ol expresas faco, ago povanta atingar *direte* ula objekto : **dankar**, **mokar**, **nocar**, **obediar**, **repugnar** *ulu*, nam vere e logike *ulu* povas esar *direte* l'objekto dil *danko*, dil *moko*, *noco*, *obedio*, *repugno*. Ico nekontestible pruvasas dal fakto, ke l'objekto povas divenar la subjekto en voco pasiva : *Dankez Deo*, *Deo esez dankata* o *Deo dankesez*, *il mokis ta povrulo*, *ta povrulo esis mokata* o *mokesis da ilu*, *el nocas vu*, *vu esos nocata* o *nocesos da elu*, *fine la filio obediis la matro*, *la matro esis obediata dal filia*, **ta procede repugnas me**, *me esas repugnata* o *repugnesas da ta procedo*.

Konseque, esas *netransitiva* en Ido nur la verbi qui logike, nature, quale **naskar** e **mortar** ne povas havar « objekto » (komplemento direta). **Restar**, **sejornar**, **repozar**, **kreskar**, **dekadar**, **degenerar**, **falar**, **irar**, **marchar**, **venar**, **arivar**, **departar**, exemple, ne esas *transitiva*, ma tre certe *netransitiva*. En ica lasta verbi, la subjekto facas la ago totsime kam en verbo *transitiva* : en **venar**, **arivar**, **kreskar** la subjekto facas la ago totsime kam en verbo *transitiva* : en **venar**, **arivar**, **kreskar** la subjekto agas, quale en la transitivi **frapar**, **donar**, **lektar**; ma en li, *netransitiva*, nul « objekto » povas existir, nul « objekto » povas recevar la ago dil subjekto; ol restas en lu : on ne dicas *venar ulu*, *arivar ulu*, *kreskar ulu*, quale on dicas : **frapar ulu**, **donar ulu**, **lektar ulu**. Konseque la *netransitiva* nultempe darfes havar participo pasiva. Do nultempe dicez : *venata*, *venita* o *venota*; *arivata*, *arivita*, *arivota*; *kreskata*, *kreskita* o *kreskota*, ma nur, segun la kazo : *venanta*, *veninta*, *venonta*; *arivanta*, *arivinta*, *arivonta*; *kreskanta*, *kreskinta*, *kreskonta*. E tale pri omna verbo *netransitiva*. Cetero, merkez e memorez bone, ke *nul formo pasiva darfes donesar en Ido a verbo netransitiva*.

46. — *Mixita* on nomizas en Ido ula verbi quin la linguo traktas kom *transitiva* e *netransitiva*. Nul ambiqueso povas rezular de to, nam se li uzesas *transitive*, li havas « objekto » : **il turnis e riturnis sua chapelo**; e, se li uzesas *netransitive*, li ne havas « objekto » : **la tero turnas sur sua axo e jiras cirkum la suno**.

Ta procedo supresas fonto di desfacilaji quaze nevinkebla; altraparte ol esas konforma al kustumo

di multa lingui, ed ici pruvas, ke ta dualeso di senco havas nula detrimento por la klareso.
Exempli : **komencar, durar, finir, cesar : mea laboro komencas, duras, finas, cesas** (senco *netransitiva*); **me komencas, duras, cesas, finas mea laboro** (o *laborar*) senco *transitiva* (14).
Ma, se parolesas pri ulu quan me igas laborar, me dicos : **me komencigas, durigas, cesigas, finigas lua laboro**. Exemple : **la pueri cesis ludar** (o : **sua ludo**); ma : **cesigez la pueri ludar** (o : **la ludo dil pueri**), o : **igez ke la pueri cesez ludar** (o : **cese sua ludo**). Quale on vidas, la Franca verbo *continuer* (ne cesar to quon on agas), tradukesas per **durar** (15). Lasta exemplo : **Ne povante durar ipsa ta laboro, me durigos olu da mea fratulo**.

Lo sama esas praktikata pri la verbi **chanjar, movar, turnar, pendar**, e. c. (Videz la lexiko).

Me chanjis depos mea yuneso; me chanjis me vesti; — el chanjigis (da ulu) **la kolumo di sua peliso** (*desfidante a sua propra habilesa*).

Mea chapelo pendis an arboro; me pendis mea chapelo an arboro; — vu pendigos me.

La tero movas (jiras) cirkum la suno (on do parolos **pri la movo (jiro) di la tero**).

Natante la fisho movas sua flosi e kando; ta navo movesas da (o **per**) **vaporo**.

Me turnas la roto; — me turnigas la roto (da altru).

Paris komunikas telefone kun Lyon; — on komunikis a me interesanta informi (16).

47. — La *verbi reflektiva* esas formacata per la pronomi dil unesma e dil duesma personi (*me, ni, vu, vi, lu*) por ta personi, e per la pronomo **su** (nevariebla) por la triesma persono : **me lavas me, tu lavas tu, ni lavas ni, vi lavas vi, vu lavas vu, il lavas su, el lavas su, lu lavas su, li lavas su, ili lavas su, eli lavas su** (o **su lavas**) (17).

48. — La *verbi reciproka* esas formacita per adjuntar al verbo *transitiva* la vorti **l'una l'altra** (o **una altra**), kande parolesas pri du subjekti, e per adjuntar **l'uni l'altri** (o **uni altri**), kande parolesas pri subjekti plu multa kam du : **li batas l'una l'altra; amez l'uni l'altri**.

On anke uzas la adverbo **reciproke** (sen **su**) : **li helpez e sustenez reciproke**.

Kande la verbo esas *netransitiva* e lua komplemento bezonas prepoziciono, on pozas ica inter **una ed altra** : **li iras una kun altra; li falis una sur altra; li kuris una kontre altra; la du peci fricionas una sur altra**.

Fine on darfus uzar en ula kazi verbo kompozita kun **inter-** kom prefixo, kande nul dubo povas existir, ke la subjekti facas inter su la ago : **li interparolas; ni interkonsentis; pro que vi interdisputas ed interkombatas? La homi devus ne internocar ed interodiar, ma interhelpar e mem interamar** (18).

49. — La *falsa reflektivi*, to esas la verbi reflektiva per la formo, ma *pasiva per la senco* quin on uzas ofte en nia lingui, kontrelogike, devas tradukesar per la pasivo (kunjuntala prefere) (19) : **to trovesas hike; to videsas ofte; ta libro lektesas facile; to manjesas plezure; la vazo ruptesis dal shoko; ta vorto uzesas tre rare; la fenestro apertesis dal vento; la aernavo elevesas desfacile**.

Ma, pro ke esas permisata omna metafori klara e naturala, on darfus uzar la verbo reflektiva, kande on personigas l'objekto e konsideras lu kom facanta la ago sur su ipsa; exemple on dicas : **la suno levas su majestoze**, quale on dicas : **Petrus levas su frue**.

50. — La *verbi unpersona* ne havas aparanta subjekto : **oportas, importas, konvenas, decas, suficas, pluvas, ventas, nivas, pruinas, frostas** e. c.

En la realeso por frazi tal quala : **importas departar frue**, la subjekto esas : **departar frue**. Pro to, en la kazi analoga on devas uzar l'adjektivo kom atributo (e ne la adverbo quale en Esperanto) : **necesa esas o : esas necesa departar frue** (20).

Quante sorgoze la konjugo-sistemo di Ido esis longatempe diskutata en *Progreso* pruvas konvinkive la numeri sequanta :

10 — 11 — 13 — 14 — 15 — 18 — 19 — 22 — 23 — 24 — 26 — 28 — 31-32 — 33 — 36 — 37 — 38 — 40.

Pos ta diskuti l'Akademio decidis :

Decido 671 : « On repulsas la konjugo-sistemi propozita : I, 337 e III, 510; — I, 705; — II, 399; — II, 400; — II, 587 e 593; — II, 722; — II, 723; — III, 611; — IV, 208; en apendico IV di cirkularo 10 (e ca lasta sistemo citasas en noto 3, p. 691, dil sama numero kontenanta la supera decido : *Progreso*, IV, februaro 1912).

La decido dil Akademio judikesas kom tre saja e praktikala, kande on konsideras, ke la konjugo di Ido esas tante simpla ke ol konsistas nur ek ico :

a, i, o, u por *prezento, pasinto, futuro, kondicionalo* e sequata da **s** en la personal modi (**-as, -is, -**

os, -us), da **r** en l'infinitivi (**-ar, -ir, -or**), dal grupo **-nt** en la participi aktiva (**-ant, -int, -ont**), da **t** en la participi pasiva (**-at, -it, -ot**), plus **-ez** por l'imperativo (o volitivo).

Vere, kad on povas trovar konjugo-sistemo plu koheranta, plu reguloza, plu simpla? E kad ol ne valoras irga naturaleso *nacionala* (ne plu ciencias) arbitral e hibrida?

(Videz en la 6-ma apendico : « La konjugo-sistemo di Ido » e « Verbal dezinienci Idala ».)

On reprochis ad *-as, -is, -os, -us*, e. c., diferar inter su nur per vokalo. Ma kad en la Angla, la Germana, la Franca, e. c., ula verbal formi diferas per altro? Ka nun ankore la diversa populi dil mondo ne perceptas e bone dicernas en la Latina : *legis, legas, leges; amabas, amabis; bibo, bibi; lego, legi; amant, ament, amantur, amentur; amabat, amabit, amabant, amabunt, erant, erunt; sunt, sint*, e. c.? Pri ca linguo Latina, ankore nun tante uzata en la medii katolika, ed olim la maxim uzata e parolata de la lingui, kad on ultempe dicis, ke ta difero di formi verbala per un sol vokalo jenas o jenis la kompreno? Kad on reprochis lo al naturala lingui che qui ta fakto existas?

Pro quo supozar, ke en la helpolinguo, stranjera ad omni, on esos min atencema pri bona pronunco, kam en altra linguo stranjera? Cetere, en qua linguo esas permisata pronuncar tante sensorge, ke l'audanto povas konfundar as ad os, us ad as, is ad es, a ad e o e ad i? En qua linguo on esas dispensata pronuncar klare, por esar bone komprenata?

=====

(1) En gramatiko e pri verbi, la *voco* esas l'ensomblo dil formi indikanta, kad la subjekto facas (voco aktiva) o subisas (voco pasiva), la ago expresata dal verbo.

(2) Remarkez ke en la tota konjugo, la vokali *a, i, o* indikas respektive : *prezento, pasinto, futuro*.

(3) L'Idal *preterito* expresas omna indikativ tempa pasinta qui ne esas antea pasinti : *imparfait, passé défini, passé indéfini* di la Franca. Ica lasta linguo havas, pri la pasinta tempa dil indikativo, distingo qua ne korespondas a ta dil cetera lingui. Esabus eroro imitar lu en Ido, e tante plu ke ol ne esas reale necesa.

Se stranjero dicas a Franco : « *je voyais* votre mère hier, o : *je vis*, vice *j'ai vu* votre mère hier : me vidis vua matro hier » kad ta Franco ne komprenas perfekte, ke la stranjero dicas *vidir* lua matro? To komprenigas, ke Ido povas kunfuzar la 3 tempa di la Franca en la tempo **-is** (preterito) sen ula detrimento por l'ideo expresenda.

Tamen, kande to esas utila, la Franca « *imparfait* » (imperfekto) povas tradukesar per la preterito (*esis*) di la

verbo *esar* e la participo prezenta dil uzata verbo : *me esis manjanta, kande vu arivis*.

(4) Pri **s** en *as, is, os, us* videz la 7-ma apendico : « Verbal rolo di **s** en la helpolinguo. »

« L'akademio repulsis chanjar la tri tempa di l'indikativo : e ton lu facis bone. En nia konjugo la regulozeso dil tri vokali *amas, amis, amos* esas preferinda kam ula naturala formi (internaciona ne existas)

pro ke per ta unika regulo on lernas anke la tri tempa di la cetera modi : *amar, amir, amor, amanta, aminta, amonta; amata, amita, amota*... Ta formi esas komoda e mem necesa. Pri la pasinta infinitivo *amir* cadie on ne plus dubas; pri la futura formi *amor, amonta, amota* on semblas ankore havar dubi, ma tote neyuste. Se me dicas : *Me konjektas ke me vidos il* (t. e. en futuro), lore esas postulo di la logiko, ke on povez dicar : *Me konjektas vidor il*, por expresar futuro kontraste kun la prezento : *vidar il*. — Se me dicas : « *En la publikigota artiklo mencionez to* », me indikas, ke on certe publikigos artiklo, ed esas mala helpilo dicar, quale plura vivanta lingui : *la publikigenda artiklo*, nam ne traktesas artiklo qua *devas* esar publikigata, ma ula qua esos publikigata. Esus regretinda kulpo imitar, sub pretexto di internacioneso, caregarde la nacionala lingui, qui ne havas tala formo, e koaktar ni dicar ulo altra kam ni pensas, ed expektar ke l'audanto divinos quon ni vizas : vere plu importanta kam l'internacioneso (propre dicite hike nur la nacionaleso) esas furnisar per nia linguo a la homi qui pensas logikale *ula instrumento apta expresar*

lia idei klare e precize. E ton nia konjugo kun lua tri tempa facas admirinde. Ni do konservez lua sistemo ». — (P. de Janko, *Progreso*, IV, aprilo, 1911.)

(5) L'*imperativo* (o, plu juste, *volitivo*) **-ez** atingas quik lekte irgu qua savas kelke la Franca : *venez, dormez*, e. c., kontre ke **-es** atingus nulu : *venes, dormes*. Ma, se ulu ne povas pronuncar facile **-ez** finala, lu pronuncez ol quale **-es**, sen hezito. La avantajo di **-ez** ne perdesos, same kam la avantajo di *j* ne perdesas,

se uli pronuncas ol quale *dj*, segun explicita permiso di nia gramatiko. — Esperantisti blamis **-ez** por la volitivo, oblivante ke **-u** dil sama modo en lia linguo komprenesas da nulu : *venu, dormu*, e ritrovesas en *iu, tiu, chiu, neni* (mem en *chu, morgau, kontrau, lau, antau* e. c.) quo forsan ne esas kolmo di logiko.

(6) La formi kun **-ab-** unesme refuzita, pose admisita por probo, fine sancionita unanime dal Akademio (decido 748), sempre plu praktikesas en Ido kom plu kurta, plu lejera e plu facile docebla. Memorez bone, ke la formo **-abus** ne darfes uzesar, nam l'Akademio ne adoptis lu, pro ke ol ne esas necesa.

Praktike on ne havas l'okazono dicar : *esez aminta* o *amabez*. Ma on povas tre bone dicar : **esez fininta** o

finabez (ica laboro ante mea retroveno).

(7) **Me esis departonta** signifikas : « me (lore) preparis me, o me esis ja pronta por departar quik », granda

difero kun la simpla :me departos.

(8) **Il ne esas mortinta** dicas, ke il ne esas en la stando di homo qua *mortis*. Simile : *nun ni esas arivinta* dicas altro kam ni *arivis* :ol montras la stando rezultanta de *arivir*. Komparante : **il ne esas mortinta, nun ni esas arivinta** a : *il ne mortis, ni arivis*, on vidas la granda difero existanta inter l'unesmi e la duesmi. Per ici on quaze konstatas ed enuncas la rezulto di iti : *il ne esas mortinta*, pro ke il ne mortis, e *ni esas arivinta*, pro ke ni arivis.

(En la 6-ma apendico on trovos la motivi gravega e decidigiva pro qui la verbo *havar* nultempe servas kom

helpanto en la Idala konjugo, malgre l'exemplo di lingui romanala e di E. D.)

(9) La *perfekto* propre dicata (qua expresas *nuna stando* rezultanta de ago tote pasinta) logike tradukesas per : **me esas amita** (olim) — L'exempli : **Il ne esas mortinta; nun ni esas arivinta** di la noto 8-ma, korespondas, en la voco aktiva, a **me esas amita** di la voco pasiva. En ta omna exempli, l'uzo dil *perfekto* expresas *nuna stando* pro ago *facita* dal subjekto o *subisita* da olu.

La pasinta participo pasiva (**-ita**) indikas, ke la ago subisita dal subjekto esas nun tote finita : **l'imprimo di ta libro duris tre longe; ol esis imprimata dum sis monati ed erste de 8 dii ol esas imprimata**. —

Tam longe kam on serchas la solvo di problemo, ta problemo esas *solvata*; ma venas instanto pos qua ol esas *solvata*. — **La domo esis konstruktata dum un yaro; ma depos du monati ol esas konstruktita**.

« Por savar, kande vu hezitas, *qua tempo devas uzesar en la pasivo, trakupez per l'aktivo*. Kad on arestas e

kondamnas nun persono? Se yes, lu esas *arestato, kondamnato*. Se ne, se on ja arestis o kondamnis lu, on

devas uzar la pasinto : *arestito, kondamnito*; ne importas kad l'efekto di la ago ankore duras o ne. Mem liberigita, l'arestito restos arestito; mem indulgita, la kondamnito restos kondamnito (t. e. ulu, quan on kondamnis ultempe). Per ta facila procedo (qua divenas balde mashinala ed instintala per kustumo) *on ne povas erorar*. « La pordo esas klozata » (on klozas ol nun); « La pordo esas klozita » (ol esas nun en la stando qua rezultas de ke on *klozis* olu). — du participi preske sempre postulas la sama tempo : *konocata* devas generale esar en la prezento, nam : « Me esas konocata » signifikas : « on konocas me » (same *reputata*, konsiderata, e. c.). — Kontraste, *fatigita, konvinkita* devas generale esar en la pasinto. Nam, kande on dicas : me esas fatigita, konvinkita, la efekto ne esas *nun* produktata, ma *ja* produktita. « Me fatigesis promenante e nun me esas fatigita. » — « Me konvinkesis da omno, quon me audis o vidis, pro to me ne plus dubas; me esas konvinkita » (segun *Progreso*, III, 396.)

(10) Ulte lia funkcio en la konjugo, la participi (aktiva o pasiva) pleas la rolo di adjektivi, sive kom epiteto : *vazo ruptita*, sive kom atributo : *il esas erudita*. Li anke povas formacar substantivi : *la mortanto, la vivanti*. Fine per **-e** li povas divenar adverbi : *mortante il dicis. Sendez omno afrankite*.

Irgu qua examenis sen prejudiko nia sis participi, en lia funkciioni diversa, povas nur gratular ni havar per li, e sen kompliko, richeso tante utila por la facila e justa expresado dil pensi.

(11) En Espo la korespondanti esas ica charmanta formi : *estis estinta, estos estinta, estus estinta*. La frazo : *kande ni esabis tre obediera li rekompensis* nitradukesas ad Espo per : *kiam ni estis estinta tre obediema ili rekompencis ni*. Esperanto regretinde tro ofte oblivias la oreli sentema.

(12) La lerno dil regulo : *amesar = esar amata* ne esas jenanta; tote kontree, ta formi esas vere tre komoda.

(E. Ferrand, *Progreso*, IV, 210.) Til nun (aprilo 1911) nulu plendis pri reala dusenceso di *ameso* e simila vorti. (*Progreso*, IV, 90.)

(13) Por ta pasivi ni preferas l'expresuro « kunjuntal formi » pro ke li esas la *kunjuntaro* di « esar » e di verbal radiko. Ta formi esus vere sintezala, nur se li prezentus dezinenci segun la modelo Latina : *am-or, am-aris* e. c. Ma en *am-esar, am-esas, am-esis* e. c. ne existas dezinenci : existas radiko e kompleta verbo

(esar) kunjuntita, unionita.

(14) Reale, to esas *me*, mea agiveso qua komencas, duras, finas o cesas. (Noto 1, pag. 21, *Grammarie Complète*.)

(15) « Letro *duras* dum skribesar, ed anke dum lektesar; e mem plu juste, nam *durar* nule implikas kontinueso. Cetere, quo esas plu naturala kam : *Me duras parolar, skribar?* Ma anologe, on devas dicar : *Me durigas mea diskurso o letro* (*Progreso*, IV. 594).

Decido 1615 : On decidas, ke *durar*, *durigar* suficas, repulsante *kontinuacar*, qua obtenis un voco. — Kom noto pri ca decido trovesas : « *Grammaire Complète* (sancionita dal komisitaro konstanta dil *Deligataro*) fixigas pri durar, durigar, pag. 35, regulo 32.

Kontinuigar = igar kontinua, sen ula rupto di kontinueso. Ex. : *Durez ta laboro e, se vu ne povos ipsa durar lu, durigez lu da altru. Ma ol esez kontinuuigata til parfino sin la maxim kurta interrupto*

(16) Ta omna verbi mixita, e nome : *komencar*, *finar* havas, quale *durar*, senco ne transitiva e senco transitiva. Or, nur pri *durar* til nun on pensis a specal radiko por la senco transitiva di *komencar*, *finar*, *cesar*, *turnar*, *movar* e. c.? Do, nur pri la senco transitiva di *durar* li facas ecepto. L'akademio esis justa opinionante, ke 16 yari de praktiko montris ico sat bone : *durar* ne bezonas ecepto partikulara; ol povas havar, quale la cetera verbi mixita, la du senci transitiva e ne transitiva en un sola formo.

(17) La slavi devas do atencar por ne falar en l'idiotismo di sua lingui, qui uzas **su** mem por l'unesma e la duesma personi; li ne dicez : *me lavas su, vi lavas su*, e. c. ma bone : **me lavas me, vi lavas vi**.

(18) « On ne obliviez l'uzo tre komoda di la prefixo *inter* por formacar la verbi reciproka. » (*Progreso*, IV, 147 : Remarki, 1a). — Ta verbi reciproka nature genitas substantivi reciproka : *interkonsento, internoco, interhelpo, interodio, interama* e. c.

(19) La senco esas pasiva, on do uzas pasivo, segun la principio tante ofte memorigita por Ido : tradukez, ne

sklavatre segun la vorti (di vua linguo), ma segun l'ideo (expresenda en Ido).

(20) Vice **oportas** uzez prefere la verbo **mustar** kun subjekti : *mea patrulo mustas departar. Me, tu, il, vu e. c. mustas departar frue.*

Mustar implikas neceseso absoluta, neeskartebla : *ni mustas mortar, vu mustas repozar.*

Devar implikas obligo : *ni devas respektar ed obediar nia gepatri*

Povar implikas posibleso, e **darfar**, yuro, permiso : *me povus venjar me, ma me ne darfes, nam omno interdiktas lo ad me.*

Adverbi.

51. — Quale en nia lingui, l'adverbi esas nevariebla en Ido.

Lia gradi komparala indikesas segun la maniero uzata por l'adjektivi (§28).

Existas en Ido tripla kategorio de adverbi : le *simpļa*, le *derivito*, le *kompozita*.

Le *simpļa*, esante adverbi nature e signifike, ne bezonas dezinenco : *tre, tro, plu, olim, nun, nur*, e. c. (1).

Le *derivita* e le *kompozita*, ne esante adverbi nature, havas omni la dezinenco **-e**, qua igas li adverba. On adjuntas ica dezinenco al vorti sendezinenca, ed on substitucas lu al dezinenco di la ceteri : **Lore, pluse** (de *lor, plus*), **vere** (de *vera*), **nokte** (de *nokto*), **koncerne** (de *koncernar*), **superpoze** (de *super-pozar*).

Quale on vidas, l'adverbi darfes derivar de prepoziciono od adverbo (*lor-e, plus-e*), de adjektivo o substantivo (*ver-e, nokt-e*), de verbo simpla o kompozita (*koncern-e, super-poz-e*).

Pri lia komplemento l'adverbi kondutas quale la vorti de qui li derivas : **koncerne ico**, nam on dicas : *koncernar ulo, konforme al modelo*, nam on dicas *konforma al modelo, funde dil*

barelo, nam on dicas la *fundo dil barelo*; e tale sempre.

L'adverbi qui venas de adjektivi qualifikanta indikas generale la maniero : **vere**, en maniero vera; **bone**, en maniero bona.

Ti qui venas de substantivi povas expresar cirkonstanco di tempo, di loko, di maniero, e. c. Ex. : **jorne**, dum jorno; **nokte**, dum nokto; **dome**, en la domo; **heme**, en la hemo, la lojeyo familiala; **aere**, en la aero; **veture**, per veturo; **pede**, per la pedi, e. c. (2).

Relate la senco, Ido havas adverbi *di quanteso, di loko, di afirmo, di nego o dubo, di maniero*.

52. — *Adverbi di quanteso*. On ja konocas ti, qui uzesas por la [gradi komparala](#) : **plu, min, tam... kam, maxim, minim, tre**.

Ni adjuntez **plus, minus**, tre uzata en matematiko, od en la senco matematikala +, -.

Plu, min, maxim, minim recevas la dezinenco **-e**, kande li esas adverbi izolita.

Li sempre sequas la verbo quan li modifikas : **Il ne povas spensar plue** (3). **Vu ne povas donar mine. Li recevis maxime, minime** (de omni).

Por indikar, ke la grado konstante kreskas o diminutas, on uzas l'expresuro : **sempre plue** (o : *sempre plu multe*), **sempre mine** (o : *sempre min multe*). Ex. : **me amas lu sempre plue** (o : *sempre plu multe*); **il laboras sempre mine** (o : *sempre min multe*).

Pluse, minuse indikas, quale la signi +, -, adjunto o sustraciono : **posez 1 manjilaro minuse** sur la tablo, **nam ni havos un repastano pluse, minuse.**

Maxime, minime = en la maxim, minim granda quanteso a grado : **vu laboris, produktis maxime, minime** (de omni).

Maxim posible, minim posible (4) (*sen artiklo*, se ne esas substantivo expresata o tacata) : **venez maxim balde posible; la maxim granda nombro posible; la maxim bel infanto posible; la maxim laborera (viro) posible; bruisez minime posible; en omno selektez lo maxim bona posible.** — **Il kuris tam rapide kam posible. Yen diversa klovi; prenez le maxim longa posible.**

Admaxime, adminime : **Ni esos kin adminime e dek admaxime.**

Proxime, qua tradukas F. *à peu près*, environ, E. *about, nearly*, D. *ungefähr, etwa*. Ex. : **la asistanti esis kina-dek o : kina-dek e kin proxime. Esis tri kloki, o tri kloki proxime** (5).

Sat = en sufico : **sat richa, sat kurajoza** (6); **pri glorio, honori ed influo il havas sat multe** (7).

Tro (*troa, troe*) implikas ideo di eceso : **tro richa, tro benigna.**

Fine la adverbi ja vidita (§ 39) : **kelke, multe, poke, quante, tante** (8), **irge quante.**

53. — L'adverbi di tempo esas :

Kande (relativa e questionala) = ye la tempo, ye l'instanto en qua (9).

Dume (de la prep. *dum*) = dum ta tempo.

Fine (de la subs. *fino*) = ye la fino, kom fino.

Lore (de la prep. *lor*) = ye ta epoko, tempo (10).

Nun (sen **-e** kom primitiva) = en la tempo prezenta, *prezente*.

Olim (sen **-e** kom primitiva) = en tempo plu o min anciena, antiqua.

Sempre = en omna tempo.

Seque (de la subs. *sequo*) = ye la sequo, kom sequo (11).

Frue = en tempo ne tarda.

Balde = pos ne longa tempo.

Tarde (de *tarda*) = ye tempo, instanto ne proxima relate altra, fixigata o kustumala.

Erste = ne plu balda kam... : **Me venos erste morge.**

Hiere = en la dio qua preiras ica (la nuna).

Morge = en la dio qua sequos ica.

Jus (*nur kun tempo pasinta*) = juste ye l'instanto antea : **il jus ekiris.**

Quik = sen la minima ajorno o tardeso : **facez quik ta laboro, nam ol tre urjas.**

Ja = E. *already*, D. *schon*, F. *déjà*, S. *ya*, I. *già*, Por. *ja*. Ex. : **Il ja manjis omno.**

Ne ja pri kozo qua ne eventis ye l'instanto prezenta : **il ne ja arivis, ma il quik arivos** (12).

Ankore indikas duro plu longa pri ago o stando : **il esas ankore malada** (13).

Ne plus esas la negativo di ankore : **Kad il vivas ankore? No, il ne plus vivas : il ja esis mortinta, kande me departis.**

Antee (de la prep. *ante*) = en antea tempo.

Pose (de la prep. *pos*) = en posa tempo.

Esas adjuntenda la sequanta adverbi kompozita o derivita :

ultempe = en ula tempo (pasinta o futura);

uldie = en ula dio (pasinta o futura);

nultempe = en nula tempo (14);

kelkatempe = dum kelka tempo;

pokatempe = dum poka tempo;

longatempe = dum longa tempo;

samtempe = en la sama tempo;

irgatempe = en irga tempo;

irgekande = ye irga tempo, instanto en qua (15).

Unfoye, dufoye, trifoye, e. c., **plurfoye, kelkafoye, multafoye, singlafoye, omnafoye**, pri ago facita o subisita *un foyo, plura foyi*, e. c.

Singladie, omnadie, omnasemane, omnamonate, omnayare, omnajorne, omnanokte, e. c. = en singla, omna dio, semano, e. c.

Jorne = dum (la) jorno; **nokte** = dum (la) nokto; **matine** = ye o dum (la) matino; **vespere** = ye o dum (la) vespero.

Cadie, camatine, cavespere, casemane, canokte, camonate, cayare, e. c. = en ica dio, matino, vespero, e. c.

Prehiere = en la dio preiranta « **hiere** ».

Posmorge = en la dio qua sequos « **morge** ».

Morge matine, morge vespere o matinmorge, vespermorge.

54. — La *adverbi di loko* esas : **do the words from here down?!!!**

Ube (quesionala e relativa) = en qua loko? o : en qua (en qui). Ex. : **ube vu esas? La lando ube il naskis.**

Hike = en ica loko (proxima relate la parolanto).

Ibe = en ita loko (for a relate la parolanto). Ex. : **vu esis hike, dum ke me serchis vu ibe** (16).

Ulube, ul(a)loke = en ula loko.

Nulube, nul(a)loke = en nula loko.

Omnube, omnaloke = en omna loko.

Irgube, irgaloke = en irga loko.

Altrube, altraloke = en altra loko.

La formi kun **-ube** ne esas, quale la formi kun **-loke**, nur nedefinita; li esas pluse relativa e konseque unionas du propozicioni (17). Ex. : **Me sequos vu omnaloke; irgube vu iros, me sequos vu.**

Interne (di) = en l'internajo;

extere (di) = ye l'exterajo;

supre (di) = ye la suprajo (18);

infre (di) = ye l'infrajo;

avane (de la prep. *avan*) = ye la avanajo;

dope (de la prep. *dop*) = ye la dopajo;

latere (de la subs. *latero*) = ye latero di...;

dextre (di) = ye la dextra latero;

sinistre (di) = ye la sinistra latero;

proxime = en la vicineso, ne fore (19);

fore = ye granda disto.

cirkume = cirkum la enti o kozi nomata; per proxima evaluo : **La soldati kaptis la urbo ed establis sua kampeyo cirkume. — Li sideskis cirkum la ludo-tablo e riskis tria-cent franki cirkume** (20).

55. — La *adverbi di maniero* esas :

Anke = simile, egale, same : **Ni konfesas erorir; ma anke vu eroris.**

Apene = preske ne : **li apene regardis ni.**

Kom = D. *als* (identifizierend); F. en qualité de, en tant que : **Kom Kristano me devas pardonar a mea enemiki, quale la Kristo pardonis al sui. Ma kom homo e mem kom Kristano, me ne obligesas agar a l'enemiki tale kam me agas al amiki. — On aceptis ilu quale se lu venabus kom rejo, e tamen il venis inkognite, ne kom statestro, ma kom privato** (21).

Mem — D. *sogar, selbst*; E. *even*; F. *même* (encore, de plus, aussi); I. *anche, persino*; S. *aún, hasta, también*. Ex. : **Mem spensante la duopla, vu ne sucesus. — Esas mem neposibla dicar proxime la dato ye qua il arivos.**

La signifikado di *mem* justifikas, ke on uzas lu (quale *etiam* Latina, *encore* Franca) avan komparativo (di supereso o di infreso) por plufortigar olu : **El esas mem plu bela kam sua fraterno. — Me recevis mem min multe kam omni** (22).

Ya. — Ta partikulo adverbala nultempe uzesas sole, ma kun irga dico quan ol konfirmas emfaze :

Me ya facis to (ne altru). — **Pro quo vu eniris? vu savis ya, ke me esas okupata. — Pro quo vu ne respondis? vu savas ya Ido. — Por stekar ica klovo, ta martelo povas ya suficar; vu ne bezonas plu grosa.**

Ultre ta primitiv adverbi di maniero, Ido havas mult altri derivita o kompozita, inter qui :

Ule, nule, irge, altre, cetere, ipse (23), single, plure, omne.

Quale (de *quala*) = en quala maniero? o : en la maniero di... (24).

Tale (de *tala*) = en tala maniero.

Irgequale = en irge quala maniero.

Aparte (de *aparta*) = quaze separate, izolite.

Partikulare (de *partikulara*) = la kontreajo di universale, komune, generale (25).

Private (de *privata*) = ne publike.

Precipue (de *precipua*) = en precipua maniero (26).

Kune (de *kun*) = unionite : **Li omna kune.**

Kontree (de *kontre*) = en maniero kontrea.

Itere (de *iterar*) = per itero, iterante.

Volunte (de *voluntar*) = kun voluto, D. *gern*; E. *willingly*; F. *volontiers*; I. *volentieri*; S. *de bune gana*; Por. *de boa vontade*.

Konsente (de *konsentar*) = per konsento.

Prefere (de *preferar*) = per prefero (27).

Memore (de *memorar*) = per memoro.

Konseque (de *konsequar*) = per konsequo.

Segunvole = segun (la) volo.

Kontrevole = kontre (la) volo.

Afrankite = (de *afrankar*, *afrankita*) : **la sendo kustos de vu tri franki** (kun la afranko)

afrankite.

Retroe (de la prefixo *retro*) = per iro inversa del avanco, desavance) : **Marchar retroe esas kontrenatura e nefacila** (28).

Kompreneble omna qualifikanta adjiktivi povas e darfas genitar adverbo : saja, **saje**; forta, **forte**; avara, **avare**; agreabla, **agreable**; posibla, **posible** (29); egoista, **egoiste**; kordiala, **kordiale**; puerala, **puerale**; instruktiva, **instruktive**; doloroza, **doloroze**, e. c., e. c.

55,1. — L'*adverbi di afirmo, nego o dubo* esas :

Yes = la sama Angla vorto; D. *ja*; F. *oui*; I. *si*.

No = D. *nein*; E. *no*; F. *non*; I. *no*. Ol uzesas ol konstitucas per su respondo izolita e kompleta.

Ex. : **Kad vu ekiros posdimeze? No; me restos heme.**

Ne, qua sempre devas preirar sen ul intervalo la vorto negata : **Vu ne facis ta laboro** (quan vu devis facar). — **Ne vu facis ta laboro** (ma altru). — **Vu facis ne ta laboro, ma altra tote neutila.** — **Il esas ne richa, ma tamen ne povra.** — **To esas ne tote vera** (30).

Forsan = E. *perhaps*; D. *vielleicht*; F. *peut-être*; I. *forse*; S. *puede ser*, *quiza*.

L'ideo quan ol expresas tre diferas del ideo di posibleso, e mem la sama frazo povas kontenar la du idei. Ex. : **Forsan to esas posibla** (31).

=====

(1) Ma, se *tro*, *plu*, *min*, *maxim*, *minim* uzesas izolite, li recevas olu(v. § 52).

(2) On darfas derivar direte, se la senco permisas, adverbo de substantivo, quale ni ja vidis supere : **nature**,

de naturo; **persone**, de persono; **individue**, de individuo; **sexue**, de sexu. Ma povas divenar necesa od utila uzar la mediaco di adjektivo. Exemple, en ula kazi, vice **logike**, povas esar utila o necesa dicar *logikale* o *logikoze*, por pluprecizigar. Exter ta kazi, esas plu bona derivar direte l'adverbo del substantivo, se la senco permisas, e ne plulongigar l'adverbo sen utileso.

En *Progreso*, III, 218, on lektas : Kad *bele agar* = bela ago, *forte kantar* = forta kanto, *parole promisar* = parola promiso, *letre responder* = letra respondo? Se no, me ne komprenas. Se yes, on povas (darfas) same

dicar : *pede irar* = peda iro, *dome restar* = doma resto, *jorne laborar* = jorna laboro = laboro qua esas jorno, *veture promenar* = vetura promeno. Sed lor (ma lore) quon signifikas ica expresuri? (E. Ferrand.)

Respondo. — « Evidente, en la duesma serio de adverbi, la formo adverbala **-e** vicas (remplacas) prepoziciono tacita : *pede* = por pedo, *dome* = en domo, *jorne* = dum jorno. Pro to on ne povas (darfas) derivar de li nemediate adjektivi. On devas dicar ex. : « promeno *en* o *per* veturo ». Sed (ma) en l'unesma serio anke *parolo*, *letro* povas (darfas) tradukesar per : « per parolo, per letro » ».

(3) **Plu** expresas *augmento* di ula quanto (qua restas o konsideresas kom identa a su ipsa); **plus** (quale la signo matematikal + quan ol tradukas) signifikas adiciono, do generale *adjunto* di ulu ad altro.

Segun la principio di unasesceso, ta du radiki devas konservar sua propra senco en sua omna derivaji.
Plue

havas do la sama senco kam *plu*, ma ol uzesas izolita quale adverbulo nedependanta, kontre ke *plu* uzesas avan altra vorto, quan ol modifikas : *plua a plu multe*; e *pluo a plu multo*. L'unesma vorti esas nur min preciza, pro ke li aplikesas a speco nedefinita o tacita di quanteso, qua esas indikata plu explicitamente en la expresuri *plu multe, plu grande, plu larje, plu alte...*, per la vorto adjuntita a *plu*. Kontree, *pluse* expresas ne augmento di irga quanto, ma adjunto di ula objekto, qua povas ne esar quantajoo ne konsideresar kom quantajo. Ol tradukas do exakte la vorto F. *de plus, en plus, en outre*; D. *weiter, zudem, sonst*; E. *moreover*. Exempli : **On devas pagar plue** (plu multe) : **on devas pagar pluse** (on devas adjuntar altra preco). — **Vino e kafeo pagesas pluse** to esas : ultre la sumo pagita por la cetero. — **Ma vino e kafeo pagesas plue** signifika : *plu kare* (chere) (kam antee, kam altraloke). — **Ho! ico kustas plue** (t. e. plu multe). — **Me donas ico pluse** (po la sama preco) dicas vendisto adjuntante ula bagatelo (*Progreso*, II, 666.)

On komparez : **me prenis plu multa pomi e : me prenis, pluse, multa pomi.**

(4) *Posible*, en ta expresuri, equivalas « segun posibleso ».

(5) *Proxime* de l'adjektivo *proxima* e prepoziciono *proxim*. Ta adverbulo ya kontenas ideo di *proximeso* relate la nombro indikata.

(6) Ne konfundez *sate a pasable*, od inverse. *Pasable* (quale lua adjektivo *pasabla*) indikas ne : quanteso, grado suficanta, ma grado, valoro meza, la minim granda quan on povas aceptar o tolerar : **Il esas sat richa**

por donar jeneroze, ma il esas nur pasable donema.

(7) **Plu, min, sat, tro** uzesas sola kun la adjektivi e la adverbulo; ma kun la substantivi e la verbi on devas adjuntar a li respektive : *multa o multe : plu multa aquo e min multa vino, tro multa homi, me drinkis sat multe; ne manjez tro multe.*

(8) **Tam** esas sequata da **kam** e montras egaleso; **tante** sequesas da **ke** e montras granda quanteso o alta

grado. Ex. : **Il esas tam habila kam tu; — il esis tante habila, ke il ruptis nulo.**

(9) Remarkez, ke la F. vorti *que, où* devas tradukesar per *kande*, se li havas la senco di ta adverbulo. Ex. : *Je*

l'ai vu la dernière fois que je suis venu. Me vidis lu en la lasta foyo, kande me venis. — *Le jour où il mourut, en la dio kande il mortis.*

(10) **Lore... lore** = ye ul tempo, instanto... ye altra... Ex. : **lore il ridas, lore il ploras.** France : tantôt il rit, tantôt il pleure.

(11) Tre diferas de **konseque**, nam milfoye ulo venas, eventas seque, ma tote ne *konseque* altro. Ni evitez

pri co imitar Esperantisti. *Seque* la Franca revoluciono, ma ne *konseque*, eventis la regno di Napoléon.

(12) **Ja** ne tote ne equivalas **ne ja** (quale **tote ne** ne equivalas **ne tote**). Ex. : **Il ja ne esis kontenta, e nun**

il ne ja esas kontenta, malgre omno quon ni agis por kontentigar lu.

(13) Ne konfundez *ankore* (prezenta, pasinta o mem futura duro) a *itere*, qua expresas *itero* (de *iterar*, rifacar la ago), o a *pluse*. Ex. : **Il kantas ankore** (il ne cesis). — **Il kantas itere** (il cesabis, ma il rikantas).

— **Il kantas un ario pluse** (il adjuntas un ario a le kantita). — La F. expresuri : *encore un,*

encore deux e. c. tradukesas : *un pluse, du pluse* e. c.

(14) *Decido* 1626 : Unanime (minus 1 voco) on repulsas vorto nekompozita vice « nultempo ».

« Kontre la adopto di *never* (VII, 287, v. anke 206) me deziras protestar tre insiste. La vorto kreus multa kolizioni pro la similesoa *nevera* : vorti tam freque bezonata ne darfas esar tro simila; en telefono ed exter ol on ne povos distingar « il parolas never » e « ... nevere » (nam in *ne-vere* on tre ofte pro kontrasto acentizos *ne*); e se on pronuncas rapide sen pauzo « ne vere eloquento » e « never eloquento », la danjero di

misaudo esas tre granda. On darfas naturale formacar la vorto *versimila* (quo ne esas exakte la sama kozo

kam *probabla*) ma *ne-versimila* miskomprenesos kom *never-simila*, e. c.

Duesme esas « nevera », ke « on » * never uzos l'adjektivo *nevera*; pro quo on ne dicus exemple : « pro sua *nevera* asisto en kunsidi il havas nula influo en nia uniono? » Me ne hezitus uzar tala kombini (sua *nultempa* asisto), nam tala formacuri esas precize un ek la belaji di nia linguo. Anke « la *nevereso* (*nultempeso*) di tala eventa » devus esar posibla formacuro.

Nultempe semblas a me, quale a Sro Couturat, tote suficanta : ol permisas ta lenta ed emfazosa pronunco

qua harmonias tante kun la expresenda ideo (Otto Jespersen, en *Progreso*, VII, 407).

(15) On devas ne konfundar **irgatempe** a *irgekande*. L'unesma esas nur adverbo nedefinita, ma **irgekande**

esas pluse relativa, e konseque unionas du propozicioni : **me helpos vu irgatempe; me helpos vu irgekande vu volos**. En la lasta exemplo *irgatempe* ne esus bona, nam, por unionar la du propozicioni : *me helpos vu* e *vu volos*, esas necesa adverbo relativa; sen olu la propozicioni esus sen ligo.

(16) Kom adjektivi di **hike**, **ibe** l'Akademio adoptis la formi **hik-a**, **hik-ala** e **ib-a**, **ib-ala**, pro ke la vorto **hike** (e **ibe**) esas adverbo, en qua la finalo **-e** esas karakteriziva dil adverbo, do deprenebla. Lo sama valoras

pri *supr-e*, *infr-e*, *bald-e*, *fru-e*, *hier-e*, *morg-e* e. c., qui omna esas adverbis e genitas l'adjektivi : *supr-a*, *infr-a*, *fru-a*, *bald-a*, *hier-a*, *morg-a*. Altraparte, l'Akademio adoptis *ante-e* kom adverbo, pro ke *ante* esas prepoziciono, do primitiva vorto, en qua la finalo **e** apartenas a la radiko. Lo sama valoras pri *kontre*, exemple, qua genitas l'adjektivo *kontre-a* e l'adverbo *kontree*. (*Progreso*, V, 555.)

L'adverbo **sempre** esas evidente en la e. c. di ca noto e darfas genitar l'adjektivo *sempra* : **fine ilua sempra**

rezistado tedis ni.

(17) Videz e komparez la [noto 15](#).

(18) Ne konfunde ta adverbo a **supere** = superpozite. Ex. : **Esperanto havas sis literi ornata da signo diakritika supere**.

(19) Esas naturala, ke de la proximeso lokala, on iras al proximeso metafizikala pri valoro, qualeso, evaluo,

e. c. Ex. : **To kustis de ni sisa-dek franki proxime**.

(20) « Me pagis a lu *circume* dek franki » : esus nejusta dicar : « Me pagis circum dek franki », nam « dek franki » esas la komplemento *direta* di « pagis », e « *circume* » nur modifikas ol (igante ol min preciza).

On adoptis **circum** vice *cirke* kom prepoziciono precize por povar distingar la prepoziciono *circum* de l'adverbo *circume*. « Ni drinkis *circume* dek glasi » (t. e. : « dek glasi *circume* » : *dek glasi* esas l'objekto *direta*). « Ni sidis *circum* dek glasi » (o : « *circum* la tablo ») : *hike circum* esas prepoziciono, on ne povas sidar... la glasi o la tablo. Inverse : « Ni drinkis *circum* la tablo », ne « *circume* » quo implikus, ke ni drinkis (preske) la tablo. (*Progreso*, VII, 479.)

(21) **Kom** implikas, ke on esas reale to quon dicas la vorto sequanta l'adverbo : *Kom Kristano*, on esas Kristano : *kom homo*, on esas homo; *kom rejo*, on esas rejo; *kom statestro*, on esas statestro; *kom privato*,

on esas privato. — **Quale** implikas nur simileso : *quale Kristano* = simile a Kristano; *quale homo* = simile a homo; *quale rejo* = simile a rejo; *quale statestro* = simile a statestro; *quale privato* = simile a privato. Konseque : uzez « quale », se vu povas remplasigar per « simile a... »; uzez « kom » in la cetera kazi.

(22) **Quale** on vidas lo, per sua signifikado, « mem » tre diferas de *ipsa* e de *sama*, a qui precipue la Franci devas ne konfundar olu.

(23) « Kelka samideani astonesas, ke on uzas lore *ipsa*, lore **ipse**, e questionas, kad ica du vorti havas diversa senci. No, li ne povas havar diversa senci pro ke li esas sama vorti sub du gramatikala formi; li havas nur diversa *gramatikal* rolo. Segun la sama regulo, qua enuncas, ke participo-adverbo referas la subjekto di la propoziciono, *ipse* referas sempre la subjekto, e pro to ol esas kelkafoye plu klara kam *ipsa*.

Ex. : **La mastro inspektis ipse la domo** esas plu klara kam : « *ipsa* »; nam on povus komprenar : *la domo ipsa*. (*Ipsa* povas bone tradukar : F. en personne). Cetere esas sempre plu sekura pozar *ipsa* (o mem

ipse apud la vorto, quan ol referas : *la mastro ipsa*. — Lasta remarko : D. *von selbst*, F. *de soi même* (*de lui même*, e. c.) ne tradukesas per *ipse*, ma per *spontane* (*Progreso*, V, 96).

En la sama loko trovasas la remarkigo sequanta : « La sama konsilo valoras pri *omna*, quan on esas tentata

(segun l'exemplo di F.) pozar *dop* la verbo, quankam ol referas la subjekto. Ex. : *li omna admiris*

splendida flori, e ne : *li admiris omna splendida flori* (ube *omna* referas necese *flori*). *Li admiris omni...*

ne esus dusenca, ma esus min klara kam *li omna admiris...* On ne alegez *hike*, ke l'akuzativo supresas la dusenceso : nam ol ne povus helpar kun la verbo *esar* : *li omna esis brava soldati* havas evidente altra senco kam : *li esis omna brava soldati*, e tamen on ne povus pozar *bona soldati* en l'akuzativo. Nova

pruvo, ke la vortordino esas plu komoda e plu sekura moyeno kam l'akuzativo. » — Pri *omna bone* memorez ke ol sempre uzesas sen artiklo : *omna homi* quale : *kelka homi, multa homi*.

(24) Ye *kom* ni expozis la granda difero existanta inter lu e *quale*. (Videz **kom** en la adverbi di maniero, e **noto 21**.)

(25) **Partikulara** e **aparta** (per konsequo, lia adverbi) tre diferas. *Partikulara* esas la kontreajo di generala od universala. *Aparta* signifikas quaze *separita, izolita, sola*. Ex. : *aparta parolo* (en teatro od en la vivo); *aparta konverso* (di du o tri personi en plu granda asemblo); prenar ulu *aparte* (por parolar a lu speciale, exter e for la ceteri). Il dormas en *aparta chambro* (ne en la komuna dormeyo). Li manjis an *aparta*

table (ne an la komuna tablo « table-d'hôte »). (*Progreso*, VI, 154.)

(26) **Precipua** = D. *hauptsächlich, Haupt...*; E. *principal*; I. *principale* (precipuo); S. *principal*.

En Ido, *princip-al* havas, quale postulas logiko e praktiko, la senco : « relatanta principo ». Ka vere ne existas encensala difero inter : questiono *precipua* e questiono *principala*? Kad *un* e sama vorto povus suficar

(sen omnasorta desavantaji) por *du* idei tam diferanta kam *ici*?

(27) L'adverbo **prefere** maxim ofte tradukas : E. *rather*, D. *lieber* (haben, wollen), F. *plutôt*, I. *piuttosto*, qui povas tradukesar anke per *plu vere, plu juste, plu bone, plu precize* e. c. Ex. : **Repozez dum kelka dii, prefere kam durar ta laboro qua ja tante surmenis vu.** — **Il pruvis, o plu vere** (*plu justadice*) **probis provar la yusteso di sua revendiki.**

(28) **Retroe** (komp. *troe*) trovesas en « Dictionnaire Francais-Ido, p. 463 : *reculons* (à), **retroe**, e 2 linei plu supre on devas lektar anke *retroe* por « en reculant », vice *retro* qua esas imprimeroro.

(29) Por agnoskar la certa posibleso, ma tote ne por expresar l'ideo di dubo kontenata en *forsan*, e tante distinta de l'altra, ke nia lingui ipsa dicas equivale : *to forsan esas posibla, ma me tre dubas kad il sucesos*. (Videz **forsan** en la adverbi di afirmo, nego o dubo.)

(30) Remarkez la granda difero inter « **tote ne vera** » e « **ne tote vera** ». Altr exemplo : **ta libro esas tote ne interesanta** (nule interesanta); **ol esas mem ne tote korekta** (ol ne esas tote korekta).

En *Progreso* : « **Ne** » freque renkontresas en l'expresuro « *ne nur... ma (anke)*. » La du parti di ta expresuro

devas pozesar singla nemediate *avan* la parti di frazo quan li relatas, e qui esas quaza alternativivi. Ex. : « **Ne**

nur me hungras, ma anke mea kamaradi durstas. (Remarkez ke, kande la verbo esas komuna a la du parti,

ol pozesas ye la fino. Do la komenco (en l'unisma exemplo) : *Ne nur me hungras...* igas previdar en la duesma parto altra verbo kam *hungerar*.) — *Me ne nur hungras, ma anke durstas.* — *Me deziras ne nur manjar, ma anke drinkar.* — *Me deziras drinkar ne nur aquo, ma anke vino.* » (VII, 484.)

(31) *Eble ebla, ebla eble*, e mem : *eble eble* esas nur nedivinebla stranjaji, per qui Esperanto tradukas nia

: *forsan posibla, posibla forsan, e forsan posible*. La elemento *eb* anke en ta linguo esas sufiko, quale en Ido : *kredebla, videbla* e. c.

Prepozicioni. (ad-kun)

56. — Kun e pro sua rolo di relato-signi e ligili, la prepozicioni esas rendontrata omnainstante che la helpolinguo. Quale la adverbi, li esas nevariebla.

Ni studios aparte singla prepoziciono primitiva, indikante lua senco propra e specala, e lumizante lu per mult exempli. Nam, por la just interkompreno, tre importas, ke nia prepozicioni uzesez kun lia senco tre exakta, malgre l'exemplo kontrea di lingui natural, pri ta gramatikal kategorio, en qua li esas vere tro richa de nelogikaji ed idiotismi.

57. — **Ad** (o **a**, kande eufonio permis, ma nultempe en kompozajo) (1), uzesas por indikar la skopo di la ago, la loko quan on volas antingar, la destinario, la persono a qua on donas od atribuas ulu :

Ex. : **me iras a la rivero; me sendas to ad amiko; Henrikus donis a me multa flori; on imputis ad ilu ta ago abomininda; la patrolo imperis a sua filii sequar ilu; el agis a sua matro, ne quale filio, ma quale enemiko.**

Konseque, **ad** indikas logike l'objekto di ula penso o sentimento, per opozo a la « subjekto » qua havas li : **pensar a la futuro; la amo a Deo** (komparez : **la amo di Dio**, por la homi, exemple);

la envidio a la richi.

Se to postulesas da la klareso, **ad** darfas esar unionita al prepozicioni *en, sur, sub*. Ex. : **l'infanto iris aden la gardeno; la kato saltis adsur la tablo; la muso kuris adsub la lito**. Sen **ad** on ne savus kad la subjekti, « infanto, kato, muso » iris, saltis, kuris, per chanjo di loko, *aden la gardeno, adsur la tablo, adsub la lito*, o kad li iris, saltis, kuris ibe, esante ja *en, sur* o *sub* la kozi nomata.

58. — **Alonge** = D. *entlang*; E. *along*; F. *le long de*; I. *lungo; lunghesso*. Ex. : **Irez alonge la hego e vu trovas ye lua pedo multa violi.**

59. — **An** expresas relato di kontigueso o di apogo, tale ke la kozo kontaktas o preske : **Ne restez nur apud la tablo, ma sideskez an lu. Prenez la skalo qua jacas apud la muro ed apogez ol an lu. La urbo stacas an la rivero, qua humidigas lua muri. Me preferas lojar en domo situata an monto o mem sur monto. An la parieti pendis desegnuri e pikturi. La fenestri an la korto esas kelke mikra, ma la fenestri an la placo esas tre granda. Ne marchez an la maro se vu ne volas humidigar vua pedi.**

Remarkez, ke en la lasta exemplo, **alonge** expresus ideo tre altra. On povas ya marchar *alonge* la maro, ye kelka metri de olu, e konseque sen ula risiko di humidigo por la pedi.

60. — **Ante** = en tempo preiranta. Ex. : **To eventis ante vua departo, du monati ante nun. Il departis ante me, e tamen il arivis pos me. Me esas certa, ke me arivos longe ante vu. To eventis ante tri monati (2).**

El mortis, tri monati ante nun, pos longa sufri. Qua pensabus, du yarcenti ante nun, ke la homi esos konkurencanta la uceli per aeroplani e direktibli?

Remarkez ankore la uzo di **ante** en la frazi sequanta :

Me ne savas precize kande me departos, forsan erste pos un monato, ma forsan ante tri semani : to dependas de la retroveno di mea spozo. — La mediko dicabis, ke il duros vivar adminime un yaro, ma il mortis multe plu balde, pos sis dii, ok monati ante nun. — Vu certe ruinos vu ante longe, forsan mem ante un yaro, se vu duros spensar fole quale vu agas.

61. — **Apud** = tre proxime (ma ne tam grande kam indikas **an**; videz ica). Ex. : **la kirko trovasas apud nia hemo. Sideskez apud me. Qua stacas apud la pordo, an la muro? Qua glutinis afisho an la pordo, apud nia nomal plako.**

62. — **Avan** relatas la loko, la plaso (3) quan okupas en la spaco le enti o kozi, kontre ke **ante** (ja vidita) relatas la tempo (4). Ol signifikas : D. *vor* (örtl.); E. *before* (in space); F. *devant*; I. *avanti, davanti, dinanzi* (di luogo).

Ex. : **vu konstruktos la paviliono avan la domo ed ante ica. — Lokizez la homini unesme, do ante la homuli, e plasizez eli avan ili. — La artiklo uzesas avan la substantivo min ofte en Ido kam en la Franca.**

63. — **Che** = en la domo, habiteyo, lando, domeno (materiala o spiritalak) di... Ex. : **Me lojas che mea patrulo. Me esis che mea onklino, nun me iras (ad) che mea kuzi. Irez quik che la mediko. Che la Angli la veturi pasas sinistre e che la Franci dextre. Me kompris ta mikra poshlexiko che Isaac Pitman en London.**

64. — **Cirkum** = D. *um, herum*; E. *around, about*; F. *autour de..., environ*; I. *intorno, all'intorno, vicino, circa*; S. *alredor, en contorno, cerca de* (en omna senci : loko, tempo e quanteso). Ex. : **la hundo kuris cirkum ilu, cirkum la urbo esas granda preurbi; to eventis cirkum mea duadekesma yaro.**

65. — **Cis** = sur ica latero (ne trans olu). Ex. : **cis la rivero la tereno esas pasable sika, ma trans olu la tereno esas marshoza. Venez cis la hego, ni konversos plu facile.** (Komp. *trans.*)

66. — **Da** indikas la facanto, facinto o faconto di la ago. Konseque 1e la komplemento dil verbo pasiva, 2e l'autoro. Ex. : **il esas (esis, esos, esus) amata da omni. La pikturi da Murillo. La poemi da Victor Hugo.** En ta exempli, « omni, Murillo, Victor Hugo » esas la *aganti*, la produktanti dil ago; pro to li indikesas kom tala dal prepoziciono rezervita a la *aganti* : « da ». (Komp. *de, di, per*). Vice : **la amo di Deo a la homi** (videz *ad*) on tre legitime darfus dicar : *la amo da Deo a la homi*.

67. — **De** indikas la punto di *de-veno* (en la spaco e tempo), l'origino, la dependo, la departal punto. Ex. : **Ta juvelo venas de mea matro. De ube vu adportas ico? de mea rur-domo. La persiko esas importacita de Persia. To ne dependas de me. La treno de Paris a Lyon. De**

supre e de infre, de omna lateri, de omna rangi sociala venas ad ilu kurajigi. Me sufras de (o *pro*) nevralgio dentala. Li mortis single de hungro (o *pro*).

De lua nasko il sempre montris extrema sentemeso. El esas malada de tri semani. Me savas to de longe. El havis grava morbito, tri yari ante nun, e de lore el restis tre febla. De nun vu ne plus ekiros sen me. Ni ne vidis li de un yaro.

Kande on volas parolar pri la komencal punto di ulo eventinta pos dato, pos epoko indikata, on uzas **depos** (facita ek *de* e *pos*). Ex. : **El esis ofte malada depos sua mariajo. Depos sua kronizo, nia suvereno livas rare la chefurbo.**

De uzesas anke kun la substantivi signifika mezuro, quanto, kontenanto : **un metro de drapo; turbo de civili e de soldati; taso de kafeo.**

Nulu povas konfundar a : **un metro** (venanta) **ek drapo, taso** (venanta) **ek kafeo**. (Videz **ek** plu fore.) (5).

On uzas **de** kun l'adjektivi *plena* (6), *longa*, *larja*, *alta*, *profunda*, *dika*, e. c., qui fakte relatias mezuro, dimensiono : **plena de vino, longa de sis metri, dika de kin centimetri**, e. c.

Fine on uzas **de** kun titulo di nobeleso : **duko de Richelieu, markezo de La Fayette**.

On bone remarkez, ke **de** esas neutila e devas ne uzesar kun la quantesal adjektivi ed adverbii. Ex. : **multa homi; poka vorti; quanta invititi?** (L'expresuri *multe de homi, poka de vorti, quante de invite?* esus galicismi tam kontrelogika kam *tri de homi*.)

La prepoziciono **de** darfas kombinesar kun altri por indikar la loko de qua on venas : **la muso saltis desub la tablo adsub la lito, e desub la lito ol fugis aden la kameno**. (Komp. **da, di**.) Esas remarkenda la tre preciza distingo per **da** e **de**, quan on obtenas kun la verbi signifika recevar, *komprar*, *akquirar* ed altri analogia : **Me recevis ta libro de Alexander, or ta libro esas di Ioannes; do me recevis la libro di Ioannes de Alexander. — Ta varo esis komprata da me (me kompris lu); komprata de me (me vendis lu). — Ta kavalo esis komprata da mea patrulo de mea amiko** (t. e. *mea patrulo kompris lu de mea amiko*).

De co konsequas, ke on devas uzar **de** (nultempe *ad*, quale en la Franca) por indikar la komercisto o vendinto, la persono **de** qua on kompris o recevis ulo : **Me kompris de ta libristo** (ne : *a ta libristo*) **amuzanta libro a** (o *por*) **mea filiineto. — Me kompris a** (o *por*) **mea filii voyajal naraci de la libristo** (7) **quan vu inikis a me**.

68. — **Di** indikas nur la posedo, la aparteno, o la relato generala di ul objekto (quan la genitivo expresas en la lingui flexionala) : **la libro di Petrus; di qua esas ta domo? Di mea patrulo**. (*La domo di me = mea domo*.)

Remarkez, en l'exempli sequanta, quale **di** unionesas a **da** por distingar tre klare du diversa relati, qui sen ta du prepozicioni restus konfuza e konfundebla :

La konkuesto di Anglia da la Normandi igis la duki di Normandia rivala kun la reji di Francia. — La sendo di ta letro da Petrus a Ioannes efektigis la deskonkordo qua nun regnas inter li. — La religial libri di la Kristani omna-eklezia konstante parolas pri la amo di (o da) Deo a la homi e pri la amo di (o da) la homi a Deo ed al proximo. — La konkordato obtenita del papo da la rejo dil Franci stipulis to tre explicite (8).

Ido povas distingar tote certe l'autori, la modeli e la proprieteri di artal verko, di portreti, statui, e. c. Ex. : **la portreti da Rafaël** (il facis li); **la portreti de Napoléon** (il esis la modelo, oli reprezentas lu); **la portreti di siorulo X...** (il esas lia proprietero, il posedas li kom kolektero od altre).

« Quankam la tri (prepozicioni *da, de, di*) esas necesa, existas por li, quale por mult altra propozicioni, kazo-limiti, en qui on povas tre juste hezitar inter du. Por levar ta dubi, ni povas donar la praktikal regulo sequanta. »

« Se la senco postulas klare l'ideo di l'aganto od auctoro, uzez *da*; — se ol postulas klare l'ideo di deveno, o di konteno o di quanto, uzez *de*; — en la cetera kazi (do en omna dubebila kazi) uzez audace *di*; nam olca esas la maxim *general*a de la tri, korespondanta a la genitivo; do, se vu hezitas inter la tri, vu povas uzar ol prefere; tale vu riskos minime erorar, e vu esos komprenata » (*Progreso*, II, 33).

69. — **Dop** relatias nur la spaco, quale **avan** (videz ica) di qua ol esas la justa kontreajo : **Il departis avan me, me sequis e balde preterpasis lu, tale ke il arivis dop me. Iosef iris al tribunalo por prizentar su avan la iudiciisto; ma il arivis longe ante ica e mustis vartar. — En lineo de soldati qui marchas ad ni, l'unesma esas avan la duesma ed ica dop l'unesma; la duesma esas avan la triesma ed ica dop la duesma**, e. c. — Se me lektas, irante

de sinistre ad dextre quale en l'occidental lingui, la vorto *l'infanto*, l'artiklo esas *avan* i ed ica *dop* l'artiklo; la **I** esas *avan* n ed ica *dop* I, e. c. Kontraste, se me lektus ta vorto (quale en la Hebrea) de dextre ad sinistre, la **O** esas *avan* n ed ica *dop* t, e. c. (Videz, ye **avan**, la decido 1611).

70. — **Dum** indikas la duro di tempo en qua ulo eventas od esas facata, agata : **il dormis dum la koncerto; il esis absenta dum tri yari; il sucesis fugar dum la masakro; el esis malada dum sua infanteso** (9).

Nultempe tacez ta prepoziciono, malgre l'exemplo di ula lingui, di la Franca exemple, qua tre logikale dicas : *il guvernis dum kin yari la kolonio* e *il studiis dum tri yari filozofio*, ma qua dicas anke, e kontrelogike : *il guvernis kin yari la kolonio*, e : *il studiis tri yari filozofio*. Ma kad on guvernas yari o lando e homi? Kad on studias yari, o cienco, arto, mestiero? Por ne dicar absurdajo, kompromisar la justa kompreno, on mustus avertar (quale agas nacionala gramatik) ke en ta expresuri e le analoga, « kin yari » e « tri yari » esas nule direkta komplimenti, ma cirkonstancial komplimenti tempala, pro ke **dum** esas tacita. Ka ne esas preferibla, kom plu sekura, nultempe tacar la prepoziciono e dicar kun olu : *la kin yari dum qui il guvernis la kolonio esis le maxim prosperanta por olu; me studias filozofio dum tri yari e la general historio dum quar yari; il retromarchis o marchis retroe dum un mi-horo pro pario stupida quan il facabis?* Nultempe uzez *durante* vice **dum**; nam *durante* ne esas prepoziciono. Ex. : **la diskurso durante tre longe ol certe tedos l'askoltanti.**

71. — **Ek** = de interne ad extere di... Ex. : **la hundo saltis ek la barelo** (lu esis en la barelo); **la hundo saltis de la barelo** (lu esis nur *an* la barelo). Do atencez ne konfundar **ek** a **de**; nam, quale vu vidas, *ek* supozas, ke on esis *en* la loko, kontre ke *de* supozas, ke on esis nur *an* old *apud* olu. Per extenso naturala **ek** uzesas anke por indikar la materio di ula kozo (ek qua on imaginas, ke ol esas ekstraktita) : **vazo ek oro**; ma esas preferinda dicar : **ora vaso. Domo konstruktita ek petro. Quon vu facas ek ico? Quon vu facas ek vua pekunio?** Ne konfunde **ek** al punto di *deveno*. Dices : **Me recevis letro de Paris**, ne *ek* Paris.

Atencez bone la difero inter : **botelo ek...** (materio), **botelo de...** (kontenajo), **botelo por...** (destineso). Ex. : **botelo ek vitro, botelo de vino, botelo por oleo.**

Pos la verbo *konsistar*, on uzas **en** o **ek**. Ex. : **La kurajo ne konsistas en ne sentar ula timo, ma plu juste en ne egardar la danjero. Ek quo konsistas la afero?**

Ek darfas uzesar metafore pro indikar objekto o mem ento apartenanta ad ensemblo, kolektajo (e quin on supozas *extraktita* ek olu), exemple pri relatanta superlativo : **la maxim richa ek omni**. Ma on darfas anke uzar **de**, quale ni vidis ye : *gradi komparala*. Mem inter anke konvenas en ta kazo.

72. — **En** = ye l'internajo di (loko, o di to quon metafore on komparas a loko). Ta prepoziciono relatas la spaco e la tempo. Ex. : **Il marchas en la chambro. En printempo l'arbori florifas. En la jorno il dormas (10). Jetez ico en la fosato.** Dicar « *aden* la fosato » ne esus erora, ma vere tote neutila, pro ke « *jetez* » indikas sat bone per su, ke « *ico* » ne ja esis en la fosato; konseque la chanjo di loko ne bezonas indikesar duesmafoye per « *aden* ».

73. — **Erste** = ne plu balde (kam). Ica defino montras, ke ta vorto esas adverbo. Pro to ol trovesas inter l'adverbi tempala. Ma, pro ke ol semblas a kelki quaza prepoziciono, ni repetas lu hike kun exempli : **Me venos erste morgo (11). Ja en la lasta yaro me suspektis ilu; ma erste dum la somervakanco di ca yaro me havis la konfirmo di mea suspekto. Komencez erste pos ni, nam vu laboras plu rapide** (kam ni).

74. — **Exter** = ye l'exterajo di... (sen chanjo di loko). Ex. : **Pro quo vu restas exter la domo? Enirez e venez apud ni. Il habitas exter hike, che sua gepatri. Exter konkurso. Exter** metafore uzesas kun la senco « *ecept(it)e* » : **exter ta legi ne existas altri.**

75. — **For** indikas eskarto plu o min granda (12); ol esas la kontreajo di *proxim*. Ex. : **Il habitas pasable for hike. Ne restez tale for ni, ma venez proxim ni, e sideskez apud me, an la tablo.**

Esas remarkenda, ke *de*, qua per su indikas nur separo e departal punto, plu bone konvenas, kom prefixo, kam *for*, kande on ne intencas indikar *foreso* o *foriro* striktasence. Exemple, por indikar nur la departo-punto, *deirar*, *deflugar*, *detranar*, e. c., esas plu bone kam *for-*. E mem *forprenar* esas ne uzenda (13), nam on prenas *de* o *ek* ma ne *for*, adminime en la senco quan expresas *deprenar*, *ekprenar*. La vorto *forprenar* povas signifika nur, ke on prenas (ulo) fore, e ne proxime.

76. — **Inter** = en la spaco o tempo qua separas du o plu multa personi, kozi. Ex. : **Inter Francia**

e Rusia esas Germania. Il pozis su inter ni du. El venis inter ok e dek matine (14).

Metafore **inter** uzesas por indikar partigo,ambio o reciprokeso : **li dividis inter su dek e du pomi; li kambiis inter su lia vesti; li luktis, parolis inter su** (perfero : **li interluktis, interparolis**, e. c.). (Videz ye la *verbi reciproka*.)

On devas ne konfundar *inter* a *ek* qua expresas ideo tre diferanta. (Vid. ica lasta.)

77. — Kontre = opoze a (15). Ex. : Kad vu votas por o kontre la propozo? La Hispani kombatis longe kontre la Mauri. La domo esas shirmata kontre la nordal vento. Lua fenestri esas kontre (la) mei.

Ma on devas ne uzar kontre por la senco *apud, an, ad* (F. *envers*), *kun*. Ex. : **La fenestri apud** (plu bone : **an**) **la strado. Il agis ad me tre amikale.** Se on dicus *kun me*, la senco esus : *il e me agis*.

78. — Koram = en la asisto, prezenteso di... Ex. : koram ulu; koram me; koram notario; koram la judiciisti. Il dicis to ante me, avan vu e koram vua gepatri; me do nur repetis to quon il dicis l'unesma e koram ni omna.

79. — Kun = akompanate da..., juntite a... Il promenas kun amiki; restar kun leono esas danjeroza (16).

Nultempe ezez **kun** vice **per**, nam la duesma indikas instrumento, kontre ke **kun**, quale ne vidis, indikas akompano, unio. Do ne dicez (imitante ula lingui) : **il frapis me kun bastono**, ma : **il frapis me per bastono**.

Memorez bone, ke la verbo *konfundar* postulas **kun** o **ad** por sua nedireta komplemento, segun la decido 1205. Specala noto akompananta la decido fixigas la selekto favorte :

« Se ek plura kozi on facas pelmelo per mala o ne suficanta distingo mentala, qua mixas iti kun ici, lore la prepozicio uzenda esas *kun*. Ex. : **Nun il konfundas en sua odio, la kulpozi kun l'inocenti, la boni kun la mali.** »

« Se la spirito transportas erore la qualesi od individueso di ulu od ulo ad altra, lore la prepozicio uzenda esas *ad*. Ex. : **Vu konfundis manekino a homo. Ne konfundezi lampiro a lanterno.** » (17).

Ne dicez « kune kun » quale l'Esperantisti. Ta stranja expresuro ne uzesas en Ido. *Kun*, simple, o *samtempe kam kune, unionite, solidare* expresas certe plu bone, segun la kazo, la idei quin l'Esperantisti inkluzas en « kune kun ».

=====

(1) « Kande on decidis, pro eufonio, elizionar la tri vorti *ad, ed, od*, on decidis, ke on ne elizionos li (t. e. fakte nur *ad*) en la kompozado, pro ke on timis, ke en la kompozaji **a** ne esus sat rikonocebla o sat dicernebla. Ol povus intermisesar, sive kun la prepozicio **a**, sive kun la finalo **a** di l'artiklo o di l'adjektivo preiranta. » (Progreso, II, 165.)

(2) L'expresuri « *ante tri monati* » — « *tri monati ante nun* », od altri simila, expresas du idei tre diferanta inter su. La sequanta exempli lo komprenigos bone :

On videskis la danjero ante tri monati = ante ke pasis tri monati, on videskis la danjero; ma : **on videskis la danjero tri monati ante nun** = pasis tri monati depos ke on vidis la danjero.

Lu skribis a me ante ok dii = lu ne vartis ok dii por skribar a me; ma : **lu skribis a me ok dii ante nun** = pasis ok dii depos ke lu skribis a me.

Li konvinkis ni pri lia yuro ante un duimo de horo = li ne bezonis un duimo de horo por konvinkar ni; ma : **li konvinkis ni pri lia yuro un duimo de horo ante nun** = pasis un duimo de horo depos ke li konvinkis ni.

El naskis ante 9 monati = el ne vartis 9 monati por naskar; ma : **el naskis 9 monati ante nun** = pasis 9 monati depos ke el naskis.

Do, se on parolas pri tempo pasinta depos la ago o fakto aludata, on devas uzar **ante nun**, pos expresir ta

tempo, quale en singla duesma frazo supere.

En *Progreso* VII, 2, trovasas : « *Me naracos epizodo di mea vojajo en Amerika, quar yari ante nun* » (ye la 7-ma lineo). Sis linei plu infre : « **Duadek yari ante nun me esis samskolano...** » Sep linei plu

infre : « *Anke me okupis me pri la ideo duadek yari ante nun.* » Itere sur la sama pagino. (Final diskurso da Pro Otto Jespersen al Idisto lernanti di sua kurso pri nia linguo, en l'Universitato di *Köbenhavn*.)

La granda linguisto, qua posedas admirinde la lingui Angla e Franca, tre certe konocas : *sometime ago e il*

y a quelque temps di ta du lingui, ed anke *vor einiger Zeit* di la Germana. Do il agas kun plena konoco e

ni esos kun ilu en bona societo por dicar : *Kelka tempo ante nun, du yari antenun* e. c.

(3) La plaso di ulu od ulo esas, en loko, la parto destinata, atribuita ad oli, od okupata da oli. Ex. : **En ta cirko imensa la asistanti esis tante multa, ke on ne trovabus dek plusa plasi, sive por sideskar, sive**

mem por stacar. — La ordino konsistas en donar un plaso determinita a singla kozo, ed en konstante pozar singla kozo en lua plaso.

(4) Decido 1611 : Vizante super omno la facila aplikebleso e distingi necesa, l'akademio decidis unanime, ke **ante** e **pos** uzesez nur pri la sucedo di eventi e fakti, ed **avan**, **dop** pri omno cetera. Pri la *linguala unaji* on uzez **ante**, **pos**, se on vizas la linguo parolata, pro ke lore la tempo koncernesas nedubbele, ma se

on vizas la linguo skribata, on uzez la prepozicioni **avan** e **dop** (e la adverbi **avane** e **dope**) pro ke lore la reprezentata lingo esas en la spaco *.

* « Yen kelka frazi motivizanta la decido 1611 : Quankam ta cifri esas **avan** la nomi dil vari, me tre kredas, ke li skribesas **pos** ici. Nam, se la cifri esus skribita **ante** la nomi dil vari, e ne **pose**, li ne esus tante mikra. Ma, pro ke restis, **avan** la nomi, kelka spaco libera, on profitis lo por insinuar pose la cifri avan la nomi. — Vu transskribos ta du kolumni de cifri, ica **ante** ed **avan** l'altra. Kad vu komprenis bone? Yes, me devas skribar ica **ante** skribar ita, ma tale ke ol esez **avane**. — Quankam sur la listo dil rekompensoti la prenomi skribesis avan la nomi familiala, vu sorgos lektar li quale se li esus dop ici. Do vu pronuncos la prenomi pos l'altri, ed ici ante iti.»

En la multa serchi quin il facis por ica gramatiko en la 6 e duima yari di *Progreso*, l'autoro sempre trovis la prepozicioni *ante*, *avan* e *pos*, *dop* uzata quale indikesas dal decido 1611.

Decido 1624 : On refuzas unanime apertar nova diskuto pri decido 1611.

(5) On darfes supresar, sen detrimento, **de** pos la substantivo di quanteso : **tasoteo, metro drapo**, dicas la

« Grammaire Complète » ma, segun mea konoco, on ne uzis ta darfo.

(6) Same kam on dicas : **botelo de vino**, tale on havas la darfo dicar : **botelo plena de vino (botelo de vino, plena)**. Remarkez, ke **botelo de vino** ne equivalas **botelo por vino, vinbotelo**; nam l'unesma povas

esar okazione **birbotelo**, quan on plenigas per vino.

(7) Remarkez, ke se la libristo esus l'autoro di la naraci, on dicus : **da** e ne **de**.

(8) Sen plajiar Ido, la linguo da Zamenhof (se ni dicus : *di* Zamenhof, ol esus la Polona) nultempe povus per sua unika **de** tradukar klare e naturale ta exempli ed altri, quin ni ja donis e povus donar ankore. Triadek-

e-ok yari de existo e la tota evoluciono di lua lexicografi e skripteri ne ja donis ad olu ica posible!

Ol esas ankore kondamnita, pri omna analoga kazi, ad aranji plu o min stranja ed obskura, qui sakrifikas la

ideo expresenda. Quon signifikas :

la sklavo liberigita de sia mastro? Kad : *la sklavo liberigita de sua mastro?* o : *la sklavo liberigita da sua mastro?* Nul vortal ordino povas destruktar l'ambigueso esperantala en ica kazo ed en multega altre analoga. Bela produkturo di blinda e hazardala evoluciono : 38 yari ne emendis la linguo mem pri ta punto grava e tote ne rara?

Yen ica frazo : *The government of the people by the people*. Espo necese tradukos : la regado de la populo

per la popold! Ma hike **per** esas tote ne justa, nam E. dicas *by*, ne *through*. E la tota frazo tradukenda esas : « ...ke la guvernado *di* l'populo *da* l'populo e por la populo ne perisos sur la tero ». Se on turnos altre ta frazo, quo restos de l'ideo? Vere quon valoras linguo nekapable tradukar idei tante simpla sen alterar

oli?

(9) Kompreneble, se on volas dicar ke el ne cesis esar malada tam longe kam duris elua infanteso, on dicas : **dum sua tota infanteso**.

(10) Esas kazi ube plura prepozicioni povas expresar logike la relato. Do tote senyure e nejuste la helpolinguo impozus ica prefere kam ita. Ex. : **suftrar de** (o *pro*) **dursto; en o dum la jorno**.

(11) Remarkez la difero inter : **me venos erste morgo** e **me venos nur morgo**. L'unesma dicas : **me venos**

ne plu balde kam morgo; la duesma dicas : *me venos* (unike) *morgo* e *ne en altra dio*.

(12) Quale nia omna nocioni, la nociono di *for* esas relativa, totsame kam la nociono di *proxim*. Exemple,

forirar povas okazione signifika nur *eskartar su* (de) : **forirez del tablo**.

(13) Videz *Progreso*, V, 723, noto 2. La *forpreni* di Espo esas nur imito di *weg-* Germana, en la realeso.

(14) **Inter** supozas plura personi o kozi. Ne dicez do : **inter ilua amikaro** (nomo singulara gramatike), ma : **inter ilua amiki**. *Du personi o kozi* adminime esas necesa por ke on darfez uzar « inter ».

(15) En noto, p. 32 di « Grammaire complète », France lektesas : **Kontre** sempre kontenas la ideo di opozo materiala od etikala.

(16) En la netushebla *Fundamento* da Zamenhof : *resti kun leono esas danghere*.

(17) *Progreso*, VI, 513, noto 2.

Prepozicioni. (lor-ye)

80. — **Lor** = en la tempo di, samtempe kam : **Lor vua nasko; lor mea mariajo; lor la tertremo di...; en la realeso, la homi esas egala nur lor sua nasko e lor sua morto** (18).

81. — **Malgre** = sen impedesar da..., sen cedar a... Ex. : **Il sucesis malgre omna obstakli; il departis malgre sua matro o : malgre la impero di sua patrulo**. Quale on vidas, malgre povas havar kom komplemento persono o kozo (19).

82. — **Per** indikas l'instrumento di la ago, to quo uzesas pro produktar olu, la moyeno : **skribar per plumo, per krayono; sendar per posto; mortigar per hungro; li interbatis per pugni; li suocidis per revolvero; persuadar per dolceso; vu kovros la amasi de betravi per palio**. Precize pro ke **per** indikas instrumento, moyeno, lu ne darfas uzesar avan la aganto en la komplemento dil verbo pasiva, sive ta aganto esas persono od animalo, sive ol esas kozo; nur **da** uzesas takaze : **lu esas tote kovrita da nivo**. Se vu hezitos inter *da* e *per*, chanjez la formo pasiva a formo aktiva : **la nivo tote kovris la tekti**. Do la nivo esas la aganto en la frazo pasiva; konseque on devas uzar *da* (ne *per*) avan olu.

83. — **Po** preiras la kozo kambie donata; ol indikas equivalo : **me kompris la domo po quaradek mil franki = me pagis quaradek mil franki po la domo, sigari po dek centimi**. — **Me kompris dek sigari po un franko (sume)**. Se on volas dicar : *sigari di qui singla kostas un franko*, on dicas : **sigari po un franko single. Silko po kin franki (singla) metro; me kambiiis mea biciklo po un plu nova. Il pagis la glorio po sua vivo. Me defensus ta afero mem po mea sango. Po quante vu vendas ta flori?** la senco esus : **kad vu vendas li grandaquate, mikraquate, grose o detale?**

Por indikar l'unajo kun qua relatas la preco on uzas la prepoziciono **por**. Ex. : **On abonas ta revuo po dek e du franki por yaro**. On darfas anke dicar : **po dek e du franki yare**.

Esus neutila uzar **po** (od irg altra prepoziciono) avan komplemento direta : **omna (o singla) libro kostas tri franki** (e ne : **po tri franki**).

84. — **Por** indikas la skopo, la koncernato, la profitanto o nur destinario. Ex. : **Por quo vu volas havar pekunio? por komprar to quon me bezonas. On manjas por vivor, on ne vivas por manjor. Me kompris ludili por mea infanti. Ica letropapero esas por tu e ta kuverti por me. La evento esas fortuneza por ilu, ma desfortuneza por vi. Me havas nulo por skribar, nek plumo, nek krayono** (20).

On uzas **por** avan l'unajo kun qua relatas la preco. (Videz **po** pri ca punto.)

85. — **Pos** relatas nur la tempo. Ol esas juste la konreajo di **ante**. (Videz ica.) Ol signifika « plu fore kam... » (en la tempo). Ex. : **To eventis pos mea departo. Me certe arivos pos elu. Quon li agos pos mea morto?**

Me atestas, ke il dicis to ante tua fratulo ed avan tu, nule pos ilu, quale il asertas; e me savas lo tre certe, nam omno eventis koram me.

86. — **Preter** = pasinte apud (ulu od olu) ed irante plu fore kam (li). Ex. : **Ni rajuntis li ye la halteyo, ma iris preter li e preter omni quin ni renkontris, til ke ni atingis la portuo**. — **Ni iris preter lia fenestri, malgre lia signi e voki**. — **Li preter-vehis ni, ma salutis ni afable, pasante**. — **Pro quo camatine vu iris preter mea pordo, sen haltar dum kelk instanti?**

87. — **Pri** = koncerne, relate. Ex. : **libri pri filozofio. Il esas tre erudita pri historio. Parolez a ni pri la linguo internaciona e pri vua vojaji**.

Nultempe uzez, vice **pri**, sive **de**, malgre l'exemplo di la Latina, sive **sur** malgre l'exemplo di ula lingui vivanta.

Ma tre reguloze vu darfas uzar *concerne, relate* qui expresas la sama ideo kam *pri*, ma en formo

trioble plu longa.

88. — **Pro** = per efiko od efekto di... Ex. : **Il mortis pro hungro; me tremas, ne pro timo, ma pro koldeso; el agas tale pro jaluzeso. Pro quo tu ploras? pro ke Petrus batis me.**

Se on atencos, ke ta prepoziciono fakte konocigas *de quo* venas la efekto produktita (exemple « hungro » en : **il mortis pro hungro**) on komprenos, ke ol havas kelka afineso kun *de*. Co explikas, ke en ul okazioni, ol povas esar remplasata del prepoziciono *de*. Ex. : **il mortis de hungro** expresas la kauzo dil morto (*hungro*) tam juste kam : **il mortis pro hungro**. Same : **el esas malada pro o de febro.**

89. — **Proxim** = ye mikra disto de la punto indikata, ne for olu. Ex. : **Me plantacigis kelka florarbusti proxim la domo. Kande il sentis su proxim la morto.**

Ta prepoziciono esas la kontreajo de **for**. Kun olu la vici neso restas min granda kam kun **apud**. (Videz ica e **an**, qua indikas ne nur vicineso, ma kontigueso o kontrakto.)

90. — **Segun** = sen eskartar de..., konforme a... Ex. : **ni vivez segun la nova precepto : « amez l'una l'altra, quale me amis vi » e ne segun l'anciena : « okulo po okulo e dento po dento ».** — **Il agis segun sua opiniono. To ne esas permisata segun la lego. Arkitekturo segun la gusto di Renesanco. Pikturo (kopiuro) segun Rafael.** Nultempe uzez **segun** vice **per**. Do dicez : **el esis la perfekta portreto di sua patrulo per** (e ne : *segun*) **sua boneso e honesteso** (21).

91. — **Sen** esas la kontreajo di **kun**. (Videz ica.) Ol indikas l'absenteso, la manko dil persono o kozo nomata : **Il arivis sen sua amiko; me ne povus vivar sen tu.**

92. — **Sub** indikas la situeso di ulu (od ulu) relate to quo esas supere ed en la sama vertikal driciono : **la kato dormas sub la tablo. Me refujis sub la hangaro pro la pluvo qua faleskis. La muso kuris (ad)sub la armoro.** (Komp. *sur*).

93. — **Super** (sen kontakto kun la objekto) = D. *über, oberhalb*; E. *over, above*; F. *au-dessus de*; I. *sopra, al disopra*; S. *por encima de sobre*. Ex. : **qua nombrizos la steli qui brilas en la cielo super ni? La vento pulsas l'aeroplano super la maro** (o, se to esas necesa por indikar translaco, *adsuper* la maro). **La muevi flugas super la maro ed ofte pozas su lejere sur olua ondi.**

Atencez ne uzar *super* o *sur* vice *pri*.

94. — **Sur** indikas la situeso di ulu (od ulu) relate to quo esas plu infre, en kontakto kun olu ed en la sama direciono : **La navi vehigas sur l'oceano homi, bagaji e vari. La kato saltis adsur la table por kaptar olu.**

Metafore : **havar autoritato sur judiciisti; havar yuri sur la krono; prenar afero sur su** (22). (Komp. *sub*.)

95. — **Til** indikas la termino en la spaco o tempo. Ex. : **Ni irez til la frontiero; vartez til mea retroveno.**

Til uzesas kun **de** por indikar spacial o tempal intervalo : **de lundio til jovdio; de Calais til Dover.** Il indikas anke minimo : **il spensis de cent til duacent franki**, o simple : **il spensis til duacent franki.**

Til signifikas, ke on atingas la limito indikata. Kande la limito indikata esas, ne punto, ma ula intervalo, on devas kompletigar l'indiko, dicante precize : « til la komenco o fino di... » od : « til la yaro 1912 *exkluzite* o *inkluzite* (od *exkluzita, inkluzita*) » (23).

95-1. — **Tra** — de un latero od extremajo a l'altra, interne. Ex. : **Li pasis tra la foresto. Il sinkis sua espado tra ilua pektoro.**

95-2. — **Trans** — adsur l'altra latero. Ex. : **On pasas tra la rivero per vadeyo e trans olu per ponto. Ne irez trans la lago, nam ibe vu jenesus dal turisti.**

96. — **Ultre** = adjunte ad : **Ultre mea matrara linguo, me savas la Germana. Me esis tre charjita, nam ultre mea valizo, me portis du grosa paki.**

Ultre esas nur prepoziciono. Ni donez un plusa exemplo : « **Ultre mea repasto, me prenis kafeo kun glaseto de brandio** » (24).

Ne konfundez *ultre* a *exter****, *trans*, o *ecepte*.***

97. — **Vice** = remplase...; od indikas ago kontrea, quan on opozas ad altra. Ex. : **Il parolis vice la prezidero; il ludas vice laborar.**

Ta prepoziciono uzesas kom prefixo, en sua senco internaciona : **vice-administero, viceprezidero, vice-sekretario, vice-rejo, vice-rejeso**, e. c.

Ol ludas anke la rolo di adverbo. Ex. : **Pro ke la prezidero esis absentata, me parolis vice** (lu). Il

devus skribar sua letri, vice (to) il babilas.

98. — **Ye** esas prepoziciono di senco nedeterminita, quan on uzas nur en la kazi ube nul altra prepoziciono postulesas da la senco. Ol indikas nome la loko o la dato exakta di evento, di fakto. Ex. : **Ye l'angulo di la strado; ye la dekesma kilometro; ye dimezo; ye la lasta foyo.**

Pro ke ol indikas la loko, on uzas lu por precizigar la koncernata parto di la korpo : **me doloras ye la kapo; il prenis elu ye la tayo; il kaptis la kavalo per lazo ye la kolo.** Esus tote ne justa dicar, quale la Franca : *per* la tayo, *per* la kolo, nam nek la tayo, nek la kolo esas l'instrumento di la ago; or ni vidis ke *per* indikas sempre l'instrumento, la moyeno uzata.

99. — Kande la prepoziciono uzata ne indikas per su la chanjo di loko e nulo altra komprenigas la translaco, *ma nur lore*, on montras ta chanjo adjuntante *ad* a la prepoziciono : *ad-en*, *ad-sur*, *adsub*, *ad-super*, e. c., quale ni ja vidis. On darfas uzar o ne la streketo, do skribar *ad-en* o *aden*, e. c.

Ex. : **Il kuris de la salono aden la koqueyo.** Kun *ad* sola on ne savus kad il eniris o ne en la koqueyo. Ma me dicis : **pozez la lampo sur la tablo** (sen *ad*), nam videble la lampo ne esis antee sur la tablo, altre ni ne dicus pozar lu sur ta moblo. Agez tale en omna analoga.

100. — La prepozicioni formacas derivaji (per **-a**, **-e**, **-o**) se la signifiko lo permisas (25). Ex. : **avana, avane, avano; dopa, dope, dopo** (26); **apuda, apude; cisa, cise; transa, transe; fora, fore; proxima, proxime; suba, sube; sura, sure; supera, supere; extera, extere; dume; antea, antee; kontrea, kontree; retroa, retroe**, e. c.

Quale on vidis per la supera exempli, nula prepoziciono (mem ti qui finas per *e*) darfas uzesar kom adverbo sen adjuntar l'adverbal dezinenco **-e** (kontree, antee). ***

101. — On ne dicis **ene** ma **interne** (de l'adjektivo *interna*); nek **eke**, ma **extere**, ne **pere**, ma *mediace* (*di*); pro ke la vorti *interne*, *extere*, *mediace* expresas l'ideo adminime tam bone ed esas quik komprenata da milioni de homi, quin *ene*, *eke*, *pere* astonus e trublegus.

Ne konfunde **supere** a **supre**, nek **sube** ad **infre** o **base**. ***

Supre ed **infre** havas senco *absoluta*, ed indikas loki o parti en determinita objekto : la *supro* (o *suprajo*), la *infro* (o *infrajo*) (27).

Supere ed **sube** havas senco *relativa*, ed indikas nur situeso o direciono relate punto determinita : t. e. nivelo plu o min alta. Exemple, konsiderante domo kun sis etaji e parolante de la vidpunto di ta, qua logas sur la triesma, la *supera* etaji esas la quaresma, la kinesma e la sisesma, ma la *supra* etajo esas nur la sisesma; la *suba* etaji esas la duesma, l'unesma e la ter-etajo, ma l'*infra* esas nur la lasta (28). Konseque en citado, on devas dicar : *videz supere* (e ne *supre*), *videz sube* (*videz infre* signifikus : videz ye l'infro (infra parto) di la pagino, ex. en « infra noto »).

Fine remarkez, ke la *supro* o *suprajo* ne esas sempre nik necese la *somito*, nam ol povas esar larja e plana; on ne parolas pri la somito di moblo, di domo; la *suprajo* di la tero tote ne identeskas kun la *somiti* di la monti. On anke devas ne konfundar *infra* e *basa* : *infra* relatatas la loko o situeso, *basa* la dimensiono. La *infra* etajo di domo povas esar *alta*, e mem la maxim alta; kontraste la *supra* etajo povas esar tre *basa*.

102. — Pri la *komplemento di adverbo prepoziciona* observez ico :

Existas adverbi derivita qui pleas la rolo di prepozicioni e konseque havas komplemento, quale la vera ed originala prepozicioni. Pri ta komplemento on agas quale pri la komplemento dil vorto fonta : **Koncerne, relate, ecepte ulu** od *ulo*, pro ke on dicas **koncernar, relatar, eceptar ulu** od *olu* (29).

Simile ad, konforme ad, pro ke on dicas : *simila ad, konforma ad*. Do juste la prepoziciono preiranta la komplemento dil vorto fonta. Same pri : **diverse de** (o *kam*), **aparte de, dextre di, sinistre di, funde di, okazione di**, pro ke on dicas : *diversa de* (o *kam*), *aparta de, la dextro di, la sinistro di, la fundo di, l'okazono di*, e. c.

Ma preferez la propozicioni primitiva a l'adverbi prepoziciona, kande nul special motivo konsilas ici. Exemple, **pri, segun, inter** esas preferinda kam, *koncerne, relate, konforme a, meze di*. Mem ica lasta darfas uzesar nur se la senco esas vere : *en la mezo di*, exemple : **meze di la chambro** = en la mezo di la chambro. Ma *meze di mea amiki* nule equivalas : *inter mea amiki*.

Sempre dicez **pro** e ne *kauze di*, plu o min Franca idiotismo.

103. — La plaso dil komplemento di irga prepoziciono (primitiva, derivita o kompozita) fixigesas da ica general regulo : ol devas sempre *sequar nemediate* la prepoziciono, sun ul ecepto.

To esas tre importanta por evitar l'obskuraji ed ambiguaji, quin produktas en la Angla ed en la Germana, exemple, la prepozicioni qui *sequas* lia komplemento, o mem *preiras* e *sequas* ta komplemento.

104. — Omna prepozicioni darfas uzesar avan infinitivo ed en la sama kazi por qui on uzus li avan equivalanta substantivo. Ex. : **il kantas pos drinkar** (quale : *pos drinko*); **il manjas ante departar** (quale : *ante sua departo*); **me ne povus facar to sen esar sustenata** (30) (quale : *sen susteno*); **vu facas ad ilu troa honoro per diskutar kun ilu** (quale : *per vua diskuto*); **il esas malada pro tro laborir** (quale : *pro troa laboro*); **mea laboro konsistos en montrar** (quale : *en montro*).

Ma kande la prepoziciono indikata dal senco esas **di** o **ad**, esas ordinare plu bona ne expresar olu, nam la kunteksto suficas por sugestar lu.

105. — Vice l'expresuro « la fakto di » sequata da infinitivo, on darfas uzar nur l'artiklo kun ta infinitivo. Ex. : « **Ne la fakto (di) ebriigar su konstitucas l'alkoholismo, ma la fakto (di) drinkar kustume alkoholo** » povas e darfas esar expresata ne min klare e plu kurte per : **Ne la ebriigar su konstitucas l'alkoholismo, ma la drinkar kustume alkoholo**; ed altramaniere : **la alkoholismo konsistas ne en la ebriigar su, ma en la drinkar kustume alkoholo**. — Altr exemplo : « **Ne la fakto (di) timar nulo konstitucas kurajo, ma la fakto (di) afrontar danjeri malgre la pavoro, quan on sentas pro li** »; plu kurte per : **Ne la timar nulo konstitucas kurajo, ma la afrontar danjeri malgre la pavoro quan on sentas pro li**.

Ma ca exempli di rara kazi ne devas instigar vu ad uzar l'artiklo nediskrete e tedante avan l'infinitivo (quale se la substantivi ne plus existus), e dicar exemple : *la studiar e la muzikar esis lua delici*, vice : **la studio e la muziko esis lua delici**.

106. — *Prepozicioni kun verbi*. — L'uzado di prepozicioni kun verbi esas un del maxim granda defacilaji dil vivanta lingui.

En nia linguo ica defacilajo esas grandaparte vinkita per l'injenioz institucuro (31), ke la verbo esas transitiva en omna posibla kazi.

Yen kelka exempli ube nia linguo fixigis la verbo kom transitiva : **aludar, bezonar, disponar, diletar, regnar...**

(Altra avantajo di la verbi transitiva esas, ke on povas uzar li in pasivo, Ex. : se on dicas : **regnar lando, homi**, on povas dicar : **lando regnata** (da ta suvereno) e parolar pri **regnati**. Se on dicas : **plura autori laboris ica libro**, on povas dicar : **ica libro laboresis da plura autori**.

Duesma moyeno faciligar l'uzado di prepozicioni, e la sola regulo sequenda en nia linguo esas : *selektar la prepozicioni segun lua propra senco*, tote ne segun la verbi od altra vorti, qui akompana lu. Ex. : *absolvar ulu de kulpo*; *adicionar un nombro ad altra*; *konvinkar ulu pri ulo*, e. c.

Fine on devas ne iterar sen neceseso la prepoziciono; generale, ne esas utila uzar lu *en* e *dop* la verbo. Suficas exemple dicar : *irar ek la chambro*, *portar ulo ek la chambro* (o : *forportar*, se on volas expresar l'ideo di forigo); *pozar lampo sur tablo* (vice : *ekirar ek...*, *ekportar ek...*, *surpozar sur...*).

Pri la prepoziciono *ye*, pro ke ol esas tante komoda, on ne devas tro uzar olu. Exemple, on povas dicar plu bone : *abundar de* (quale *plena de*, *richa de*, nam *de* indikas la kontenajo); *acendar de* (indikas l'origino); *konvinkar pri*, *komprenar per*, o *sub*; *reverencar ad* (*ad* indikas la skopo di l'ago); e forsan mem (quale agas korekte kelka samideani) : *chanjar ad*, *edukar ad*; nam to esas konforma a l'esencal ideo di la prepoziciono *ad*. Aparte, *chanjar ad...* esas certe plu logikala kam *chanjar en...*, malgre l'exemplo di D. F. (cetere, D. uzas anke *zu* ed E. *to*). — (Segun L. COUTERAT e P. de JANKO, *Progreso*, II, 458).

=====

(18) Ta prepoziciono genitas l'adjektivo lora : **Ti qui vivis en ta epoko savas quante teroriganta esis la lora eventi**. — Ol genitas anke la adverbulo **lore, de lore, til lore. Se me esus avan la morto, mem lore me atestus lo**.

En *Progreso*, V, 28 trovasas ico : « Kelkafoye on uzas la prepoziciono **lor** kun vorti qui indikas *dato* o tempo, t. e. kun nomi di dio, monato, yaro. To esas nejusta : en omna tala kazi on devas uzar *ye* (por preciza indiko), *en* o *dum* (por intervali), ex. : *ye la unesma di januaro*, *ye du kloki*; *en la printempo*; *dum la venonta yaro*. — Lor povas (darfas) aplikesar nur a konkreta eventi, nam ol signifikas exakte : « en la tempo di, samtempe kam ». Ex. : *lor mea mariajo*; *lor* la nasko di mea unesma filio; *lor* la lasta aparato di la kometo di Halley, *lor* l'explozo di la kurasnavo *Liberté*. On darfas anke dicar : « *dum* la milito Ruso-Turka », nam hike on parolas pri ulo, qua duris kelka tempo. »

(19) Uli ne dicernas bone la difero di *malgre* e *tamen*. ***

Ica lasta ne esas prepoziciono e havas nula komplemento konseque; ol pleas la rolo di adverbo kun ideo di

kontrasto, di opozo : **il esas povra e tamen** (il esas) **jeneroza. Il esas malada tamen il volas laborar.** — *Tamen* = malgre to.

(20) Atencez la granda difero inter : *me havas nulo por skribar* e : *me havas nulo skribenda*. Forsan nun Esperantisti plajianta Ido facas la distingo dil du idei; ma ti qui ne ja adoptis nia *end* esas tote nekapabla facar ta distingo : li konocas nur : *me havas nulo por skribar*.

(21) Ne imitez Esperanto dicanta en « La feino » : « *kiu estis la plena portreto de sia patro laù* (vice *per*) *sia boneco kaj honesteco* », nam vi alterus l'ideo tradukenda.

(22) O « asumar afero » egale bona, se mem ne plu bona.

(23) Segun *Progreso*, IV, 661. — Videz **tra** e **trans**, insertata pos **til**, e numerizata 95,1 en 95,2.

(24) *Ultre* diferas de *plus*. Advere de la matematikal vidpunto la difero ne esas granda, pro ke $A + B = B + A$ (e mem ne sempre!). Ma, en la komuna vivo, l'ordino ne esas indiferenta, sive pro la tempo, sive pro l'importo relativa e tre neegala di l'adicionendi. Exemple, la supera frazo equivalas : « Me prenis mea repasto *plus* me kafeo. » Esus ridinda dicar : « Me prenis kafeo *plus* mea repasto », kontre ke on povas dicar tre bone : « Me prenis kafeo *ultre* mea repasto. »

De to konsequas, ke nultempe on bezonas adverbigar *ultre* : la adverbo uzenda esas sempre *pluse*, qua anuncas l'adjunto di *altra* kozo a l'unesma e predicita. Exemple, F. *en outre* devas sempre tradukesar per *pluse*. Do on ne bezonas desquietesar, kad *ultre* povas uzesar kom adverbo e tale divenar kelkafoye dusenca. Exemple : « *Ultre* la festino eventis gaya balo. » Ula kritikemi kredas, ke la frazo esas bisenca til la streko. No, nam en l'altra senco on devus dicar : *Pluse*, la festino eventis... » (e o *kun gaya balo*). On havas nul ambiguos timenda, se on uzas la justa prepoziciono. (*Progreso*, VI, 481.)

(25) Nula prepoziciono formacas verbo direte, pro ke ol ne kontenas en su l'ideo verbala. Mem **cirkumar** esas forjetita dal Akademio pro ta motivo. Nun vice lu on uzas **cirkondar**. Ma co ne supresis **cirkumajo** tote analoga a *exterajo*, *internajo* e. c.

(26) La difero inter *avano*, *dopo*, e *avanajo*, *dopajo* (od altri simila) esas ke per **-o** en ta vorti on indikas nur la punto avana, dopa e. c., kontre ke per *-ajo* on indikas parto plu vasta o grosa.

(27) On uzas prefere *suprajo*, *infrajo* por indikar la geometrial extremajo, surfaco o pinto. Ex. : *la supra di la komodo esas horizontala*, *la suprajo di la komodo esas marmora* (o : **ek marmoro**). To esas nur nuanco.

(28) *Supere* venas de *super*, quan on distingas de *sur*. (Videz ta du prepozicioni e komparez li); ma *infre* opozesas a *supre*. (*Progreso*, III, 664.) — *Sube* venas de *sub*, qua indikas la situeso relate to quo esas supere ed en la sama vertikala direciono. *** **where is infre?**

(29) Decido 1094 : On adoptas ica regulo : « Por formacar kompozita prepoziciono, on adjuntas a l'adverbo

la prepoziciono quan l'originala vorto (verbo o adjektivo) havas : simila *ad*, do : simile *ad*, diversa *de*, do : diverse *de*, koncernar *ulo*, do : koncerne *ulo* » (*Progreso*, VI, 212).

Decido 1183 : L'Akademio aprobas ica interpreto di la decido 1094 : Kande la verbo fonta postulas nula prepoziciono, t. e. esas transitiva, l'adverbo derivita postulas anke nula prepoziciono : koncerne *ico*, relate *ico* (*Progreso*, VI, 417).

(30) *Me ne povos facar to, ne esante sustenata* inspirus la kompreno : *me ne povos... pro ke me ne esas sustenata*.

(31) Ol havas kom bazo ca principo logikala (quale ni vidis ye la verbi) ke malgre kontrea exempli di nia lingui, la verbo devas esar transitiva, kande lua ago povas atingar direte objekto : *mokar*, *nocar*, *atencar* e. c. ulu, ulo.

Konjuncioni.

Ido havas *koordinala* konjuncioni, *subordinala* konjuncioni e un *questionala* konjunciono.

107. — Yen la *koordinala* konjuncioni :

Do = E. *then* (therefore), consequently; D. *also*, *dernach*, *somit*, *folglich*; F. *donc* (par conséquent); I. *dunque*, *quindi*; S. *luego*, *per consiguiente*.

Ed o **e** = D. *und*; E. *and*; F. *et*; I. *e*, *ed*; S. *y*, *é*.

Ma = D. *aber*, *allein* (nach Verneinung), *sondern*; E. *but*; F. *mais*; I. *ma*; S. *mas*, *pero* (1).

Nam = D. *denn*; E. *for*; F. *car*, *en effet*; I. *diffati*; S. *en efecto* (2).

Or = D. *nun* (aber); E. *now*; F. *or*; I. *ora*; S. *ahora* (3).

Tamen = D. *dennoch*, *gleichwohl*, *nichtsdestoweniger*, *trotzdem*; E. *however*, *yet*, *still*; F.

cependant, *pourtant*, *néanmoins*; I. *pero*, *tuttavia*, *ciò non ostante*; S. *con todo*, *sin embargo*, a

pesar de (4).

Od, o (5) = D. *oder*; E. *or*; F. *ou, ou bien*; I. *o, od*; S. *ó, ú*.

O(d)... **o(d)** = D. *entweder... oder*; E. *either... or*; F. *ou... ou*.

Sive... sive = D. *ob... ob..., sei es (dass)... sei es (dass)...*; E. *either... or, whether... or whether, be it that... be it that*; I. *sia... sia...*; F. *soit... soit..., soit... que... soit que*; S. *bien... bien, sea que... sea que* (6).

Nek... nek = D. *weder... noch...*; E. *neither... nor...*; F. *ni... ni...*; I. *nè... nè...*; S. *ni... ni...* (7).

Lore... lore = D. *bald... bald...*; E. *now... now...*; F. *tantôt... tantôt*; I. *ora... ora...*; S. *ya... ya...*

Yen. (Videz infre la [noto 8.](#))

108. — Yen la *subordinal* konjuncioni :

Ke = D. *das*; E. *that*; F. *que*; I. *che*; S. *que*.

Se = D. *wenn, sofern, falls*; E. *if*; F. *si*; I. *se*; S. *si*.

Se ne = D. *wo nicht, sonst*; E. *if not*; F. *sinon*; I. *se non, se no*; S. *si no*.

Se nur, nur se = D. *wenn... nur*; E. *if only*; F. *pourvu que*; I. *purchè, a condizione che*; S. *con tal que, siempre que*.

Ecepte se = D. *ausserwenn*; E. *except if*; F. *à moins que, excepté si*; I. *eccetto che, salvo che*; S. *exceptuado si*.

Quale se = D. *als wenn, als ob*; E. *as though, as if*; F. *comme si*; I. *come se*; S. *come si*.

Quankam = D. *obgleich, obschon, obwohl, trotzdem dass*; E. *as though, as if*; F. *quoique, bien que*; I. *quantunque, benchè, sebbene*; S. *aunque*.

Ni adjuntez la konjuncioni *questional-relativa* ja konocata da ni kom adverbii :

Ube, kande (9), **quale, quante**.

Fine la konjuncioni kompozita :

Pro quo = *pro qua kauzo*;

Por quo = *por qua skopo*;

A qui korespondas : **pro co, pro to** = *pro ica, pro ita kauzo*; **por co, por to** = *por ica, por ita skopo* (10).

109. — La plu multa prepozicioni genitas konjuncioni samsenca per la simpla adjunto di **ke** (11) :

Pro ke (kauzo); **por ke** (skopo); **per ke** (per la fakto ke) : **glacio diferas de aquo per ke ol esas solida** = *per sua solideso*.

De ke (de la fakto ke, de ico ke) : **lua febreso venas de ke il esis recente malada** = *de lua recenta maladeso*.

Ante ke; pos ke; depos ke o de kande : **depos ke, de kande il venis, me ne plus ekiras; omnafoye ke**.

Dum ke : **dum ke il esis malada** = *dum lua maladeso*.

Til ke; sen ke; ultre ke.

Malgre ke (kf. *quankam*); **ecepte ke**. ***

Segun ke; kontre ke (qua expresas opozo, kontrasto).

110. — Altra konjuncioni esas formacata per adverbii e la konjunciono **ke** :

Tale ke; tante ke; kaze ke; kondicione ke; supoze ke; time ke (12); **tante plu ke; tante ofte ke; tam ofte ke; tante longe ke; tam longeke** (13).

Remarkez anke la sequanta konjuncional expresuri :

Lore kande; quik kande; same kam; tante plu... quante plu = quante plu... tante plu...; **tante min... quante min... = quante min... tante min...** Ex. : **Quante plu me konocas li, tante plu me estimas li** (= *me tante plu estimas li, quante plu me konocas li*); **quante plu me vidas ilu, tante plu il plezas me; quante min il laboras, tante plu il volas repozar; quante min me dormas, tante min me somnolas**.

Segun quante : **segun quante me povos, me certe helpos vu**.

On atencez bone dicernar la koordinal konjuncioni de le subordinala e nome **nam** de **pro ke**. Ex. :

Pro ke vu esis absenta, on ne vartis vu. La konjunciono **nam** esus ne justa hike. (Videz la [noto 2 dil pag. 88.](#))

111. — La *questional* konjunciono esas **kad (ka)** sive por la *direta* questiono, sive por la *nedireta*.

Direta questionii : **Kad la mediko esas arivinta? Ka tua matro konsentas?**

Nedireta questionii : **Dicez a me, kad la mediko esas arivinta. Me questionas tu, ka tua matro konsentas.**

Quale on vidas, la konjunciono *kad*, *ka* sempre komencas la propoziciono (chefa o subordinala) en qua lu trovasas.

Ma on ne uzas lu, se la propoziciono ja havas vorto questionala (**qua, quo, quala, quanta**, e. c.).

Kad ne o ka ne? esas fakte elipso vice : **kad ne** (tala esas la kozo)? **Ka ne** (tale vu pensas, opinionas, e. c.)? Ol tradukas la F. *n'est-ce pas?*

Co explikas, ke on ne dicas : *ka no*. (Videz ica lasta vorto ye la adverbo di afirmo, nego o dubo).

=====

(1) **Ma** indikas opozo, restriktio, *difero* inter la du propozicioni o vorti quin ol unionas : *Lu esas severa ma justa. Me tre deziras facar la voyajo ma me ne povas lo. Fidez ad ili, ma ne ad eli.*

(2) **Nam** anuncas expliko, motivo, pruvo relate lo dicata en la propoziciono a qua ol unionas la sua. Ex. : *Tu vartos vane, nam il ne venos, pro ke il esas malada.* La konjunciono **nam** unionas la duesma propoziciono : *il ne venos* a l'unesma : *tu vartos vane* e donas expliko, motivo pri lo dicata en ica. — **Me ne esperas, ke il sucesos; nam, pro ke il esas tre indolenta, il ne demarshos sat multe.**

(3) « On demandas ofte de ni expliko di ca konjunciono, pro ke multa lingui ne havas l'equivalanta, e supleas ol per altra konjuncioni de diversa senci. Or uzesas *nur* en la rezoni, por enduktar en plusa premiso, t. e. motivo. Ex. : « Omno quo foligas esas veneno; or l'alkoholo foligas; *do...* » On devas ne intermizar or kun *do*, qua esas quaze opozita, nam ol induktas la konkluzo; nek kun *ma*, qua anuncas od expresas, ula opozo (ex. : opozanto povus dicar : « ma l'alkoholo fortigas, nutras... »). En la praktiko, on ne enuncas formale la rezoni, on tacas una de la premisi, od on renversas lia ordino. Kande la premiso (motivo) sequas la konkluzo, or remplasesas da *nam*; ex. : « l'alkoholo esas veneno, nam ol foligas ». (On tacas la majora, qua konsideresas kom tro konocata od evidenta. — Plura lingui supleas or per la konjunciono qua signifikas *nun* (D. *nun* (*aber*), E. *now*); ma on vidas facile, ke lore ol nule indikas la tempo... Ta konjunciono esas do aquirajo di la logikala spirito, qua sempre plu dominacas la moderna e civilizita lingui, pro la progresi di la scienco. (*Progreso*, VI, 141.)

(4) L'intima senco di *tamen* esas : opoze ad ico, malgre lo dicata, malgre taobstaklo. Ex. : *Il esas tre richa, tamen il almonas nultempe. Me savas, ke me riskas la morto, tamen me iros adibe.*

(5) Quale pri **ed**, **e**, on uzas prefere la formo se *d*, kande l'eufonio permisas.

(6) « Segun mea (personal) opiniono, skribis So Couturat, *sive* havas esence la senco etimologiala, di *od se*; e se on uzas (e darfus uzar) ol kelkafoye vice simpla *od*, ico venas de elipso (di la verbo) ». — *Progreso*, VII, 411.

Segun ta expliko, sive esas plu vere subordinala kam koordinala.

Uzez do *o(d)...* *o(d)...* se li unionas vorti ne verba : *me drinkos o vino o biro*, qua egalesas : *o vino o biro esos mea drinkajo*. Ma uzez *sive...* *sive...* *avan verbo* expresata o tacata : *Sive tu volos, sive tu ne volos, ni*

certe vizitos li. Sive (tu esas) richa, sive (tu esas) povra, tu devas helpar tua proximo segun tua moyeni.

(7) Separas la neganta propozicioni, o diversa vorti di propozicioni neganta : *Me nek prizas nek estimas ta homo. — Il havas nek parenti nek amiki.*

(8) Pos examenir lo dicata pri *yen* So Couturat, en *Progreso*, VII, 208, konkluzas :

« On uzez *yen* kande ol guvernas *nomo*, e *yen ke* kande ol guvernas propoziciono. »

Altralatere, en solida artiklo pri **yen ke**, barono S. de Szentkereszty dicas juste : « La maxim preciza defino esas certe (VII, 208) : « Interjeciono esas izolita vorto, qua equivalas integra frazo. » Ja de co rezultas, ke *yen ke* esas lo justa, kande *yen* guvernas propoziciono. » (VII, 289.)

Ma nur prepozicioni recevas *ke* por divenar konjuncioni; do *yen* esas reale prepoziciono. Cetere, se ol ne esas prepoziciono, kad ol havus komplemento? Ka ni ne dicas : *yen mea matro; yen ili*, tot same kam ni dicas : *por mea matro, kun ili?* Do *yen*, sola, ne esas konjunciono.

Konsiderante *yen* kom prepoziciono, l'akademio decidis (aprilo 1925) ke ol divenas konjunciono per l'adjunto di *ke*, quale omna prepoziciono en Ido. (Vid. § 109.)

(9) Kande la Franca vorto *où* relatat tempo, on devas tradukar lu per *kande* : **la tempo kande me esis felica** o : *la tempo en qua me esis felica.*

(10) Generale la vorti D. **warum**, E. **why**, F. **pourquoi**, I. **perchè**, S. **porque** tradukesas per *por quo*.

(11) Nam subordinala propoziciono komencanta per **ke** equivalas substantivo od infinitivo : **me expektas, ke il veno** = *me expektas ilua veno*; same : **pos ke il venis** = *pos ilua veno*.

(12) **Time ke** (kun timo ke) diferas de *timante ke*, qua relatat la subjekto di la frazo.

(13) **Tante ofte ke** e **tante longe ke** inkluzas nula komparo, kontre *ke* : **tam ofte kam** e **tam longe kam** esas komparanta. Exemple : **Il venas tante ofte, ke il tedas ni; venez tam ofte kam vu povos. — Il**

diskursis tante longe, ke fine la asistanti ne plus askoltis lu; tam longe kam me vivos, me esforcos sucesigar nie ideo.

Interjecioni.

112. — L' *interjecioni* esas onomatopei, o klameski plu o min internaciona quale **ha! he! ve!** (1) **nu!** (2) **fi!** (3) **hem!** (4) **hop!** (5) **krak!** (6) **krik!** (7) **krik-krak!** (8) **uf!** (9) **paf!** (10) **plump!** (11) **sus!** (12) **psit!** (13) **shut!** (14) **hu-hu!** (15) **ba!** (16) **aye!** (17).

Altra vorti apartenanta a diversa gramatikal kategorii darfas uzesar kom interjecioni, quale : **ya, yen, vere, certe, brave, bone, (ad)avane, (ad)dope, fore, abase, haltez, tacez, silencez, helpo, sokurso, shamo, kurajo, (o kuraje), adio (o adie)!**

=====

(1) **Ve** = la Latina e D. *weh! ach!* — E. *alas!* — F. *malheur!*

(2) **Nu** = D. *nun! nu! wohlan!* — E. *well! very well!* — F. *eh bien! allons!* — I. *ebbene! andiamo!* — S. *orsu! pues!*

(3) **Fi** = D. *pfui!* — E. *fie! fy!* — F. *fi! foin (de) ! pouah!* — I. *oibò! eh! via!* — S. *fuera! quita allá! vaya!*

(4) ***Hola** D. E. F. I. S. uzesas por vokar : **Hola! puero, venez hike.**

(5) ***Hem** anke hum, hm D. E. F. expresas dubo, hezito : **Kredar ico? hem! me esus tro naiva.**

(6) ***Hop** D. E. F. uzesas por ecitar al kuro, por saltigar trans obstakli : **Hop! hop! brava bestio, adavane, saltez.**

(7) ***Krak** E. F. S. expresas subita evento, o bruiso di krako : **Juste kande me apertis la pordo, krak! Medor fugis inter mean gambi. — Dum ke il kuris e saltis sur la planko, krak! olu ruptesis ed il falis en la fosato.**

(8) ***Krik** imitas la bruiso di kozo lacerata : **Il prenis mea naztuko e krik! il laceris lu. — La vento lastafoye inflas la velo e ni audas krik! olua lacereso. — Per du stroki di hakilo, krik-krak! il abatis l'eshafodo.**

(9) ***Uf** F. I. S. expresas la alejeso, la liberigeso pri ulo sufriganta, penoza, tedanta : **Uf! me finis ta rudega laboro! — Uf! ni esas liberigita de ta viro teder!**

(10) ***Paf** D. F. expresas frapo, stroko, subit acidento : **Dum ke me turnis la kapo, paf! me recevas pugnofrapo sur la dextra vango.**

(11) ***Plump** D. expresas la bruiso di falo, di explozo : **Plump! il falabis en l'aquo. Ante ke me kontis dek, plump! la pulverejo explozis.**

(12) ***Sus** F. I. S. por ecitar al defenso, al persequo : **Sus! sus! al armi, al enemiki.**

(13) ***Psit** e **pst** D. F. por atencigar persono qua iras avan vu : **Me audis psit! dop me e, turninte me, vidis vua patrolo.**

(14) ***Shut** e **sht** F. por tacigar o silencigar : **shut! shut! yen elu, tacez. — Shut, pueri, ne bruisez : via matro dormeskas.**

(15) ***Hu, hu** D. F. por mokar ulu : **Hu! hu! mentiero.**

(16) ***Ba** D. E. F. indikas ne sudio pri, desprizo : **Ba! lasez lu agar quale il volas; to ne importas.**

(17) ***Aye** F. E. S. I. klamesko di doloro : **Aye! aye! quante me sufras! Aye! vu pikas me.**

Nombri.

113. — La *nombri kardinala* esas : **zero** (1), **un, du, tri, quar, kin** (2), **sis, sep, ok, non, dek; cent; mil;** le maxim uzita.

Pose : **milion; miliard** (*mil milion*); **bilion** (1,000,000²); **trilion** (1,000,000³); **quadrilion** (1,000,000⁴); **quintilion, sextilion, septilion, oktilian, nonilion, decilion** (singla de ta nombri egalesante la preiranta multipliko per un milion (3)).

Ni devas explikar, pro quo ni adoptis por **biliono, triliono, ...** la senco *Germana* prefere kam la senco E. F. I. S. plu internaciona.

En E. F. I. S. En D.

Miliono 1,000₂ 1,000,000

Biliono 1,000₃ 1,000,000₂

Triliono 1,000₄ 1,000,000₃

Quadriliono 1,000₅ 1,000,000₄

e. c. On vidas, ke en l'unesma kolumno existas nula koincido inter la *nombro* implikita en la *nomo* (*bi, tri, quadri, ...*) e la exponento di la potenco (la relato esas: l'exponento = $n + 1$, n esante la nombro implikita en la nomo); dum ke en la duesma (kolumno) ta nombri esas konstante egala. Esas do plu natural e komoda, konsiderar **biliono, triliono**, e. c., quale la sucedanta potenci di **miliono**. Plue, on ne bezonas **biliono** por 1,000₃, pro ke on havas ja la vorto plu vulgara **miliardo**. Fine la Germana metodo furnisas la moyeno expresar plu granda nombri (quo povos esar tre utila en la scienci): **decilion** signifikas 1,000₁₁ en l'unesma sistemo, ma 1,000₂₀ en la duesma. (*Progreso*, I, 710.)

Omna altra nombri, quin on nomizas kompozita, esas expresata per la moyeno di la simpla nombri, segun la maniero sequanta:

1^a. Se li konstitucas adiciono, on indikas olu per e: **dek-e-un, dek-e-du, dek-e-tri, dek-e-quar**, e. c., o **dek e un, dek e du, dek e tri**, e. c. (4).

2^a. Se li konstitucas multipliko on indikas olu per a ye la fino dil unesma nombro: **dua-dek** (20); **tria-dek** (30); **quara-dek** (40); **kina-dek** (50), e. c., o **duadek, triadek, quaradek**, e. c. **Duadek-e-ok** (28); **sepadek-e-du** (72); o **duadek e ok, sepadek e du; mil e okacent e nonadek e ok** (1898) (5).

Praktike on ne expresas **un avan cent, mil**, e. c.

Remarki: 1^a. Super la mili, on sequos la kustumo enuncar la nombri dil mili, dil milioni, dil bilioni, e. c., kom aparta nombri. Ex.: 345,000 ne enuncesos: *triacentamil e quaradeka mil e kina mil*, ma: *triacent e quaradek e kinamil*. To esas videble simpligo.

2^a. Por enuncar granda nombri e diktar li, suficos enuncar la sucedanta cifri, quo esas nur simpligo di la normala enuncado. Vice dicar: *triacent e quaradek e kinamil, sisacent e sepadek e non*, on dicos: supresante le mil, cent, dek: *tri, quar, kin, sis, sep, non*. Ico esas la maxim klara, simpla e kurta procedo, qua konsistas en diktar la sucedanta cifri vice la nombro (quale se on espelus nomo). On povos ankore enuncar tale la nombri di tri cifri, enuncante nur mil, milion, bilion. Ex.: *tri-quar-kin-mil, sis-sep-non*. (So V. Pfaundler, IV, 345.)

La sama procedo uzesos por enuncar o diktar la decimala nombri, enuncate nur lia sucedanta cifri. Ol konvenas precipue por la decimala nombri longa o senfina, exemple: = 3,14159...: *tri, komo, un, quar, un, kin, non*... Kompreneble, on ne omisos enuncar insiste la komo, ed anke la zero.

3^a. On povos sempre, quale nun, substantivigar la nombro-nomi, tam en pluralo kam en singularo: *dekeduo, dekedui, duadeko, duadeki* (6).

114. — Quale on ja vidis en la 3-ma remarko, la nombri darfas esar substantivigata per **-o** (pluralo **-i**): **duo; trio; dekeduo; cento; milo**. En ica kazo la unajo kompozanta juntesas a ta substantivo per la prepoziciono **de**: **dekeduo de ovi** (ma: **dek e du ovi**).

Milion, miliard, bilion, e. c., quale la cetera nombri, devas ne sequesar dal prepoziciono **de**: on dicas **milion homi, du milion homi**, quale **mil homi**.

115. — La nombri kardinala anke povas plear la rolo di adjektivi prenante la dezinenco **a**: **dua kanto, dua promeno** (exekutata da du personi); **tria atako** (facata da tri individui, homa o bestia) (7).

116. — Fine li anke povas produktar nombro-manieral adverbi, prenante la dezinenco **e**: **li promenas due; li promenas ne kune, ma singlu aparte; li atakis ni trie**.

Un genitas la pronomo **unu** (pl. **uni**). Ex.: **unu postulas ico, altru ito. Li nocis l'uni l'altri**.

On darfas dicar: **omni du, omni tri, omni quar**, e. c.; ma anke: **omna du, omna tri**, e. c. (quale on dicas *omna homi*), la pluralo esante ja indikata dal nombri *du, tri*, e. c.

117. — La *nombri ordinala* obtenesas soldante al kardinal nombri la sufijo **-esm** e la dezinenco **o, a, e** segun ke on bezonas substantivo, adjektivo o adverbo: **la unesmo, duesma, triesme**.

Kande la nombro esas kompozita, nur la lasta elemento recevras la sufijo e la dezinenco: **duacent e quaradek e triesma** = 243_{ma} (8).

Quantesma relatras la ordino e konseque postulas nombro ordinala, quale l'adjektivo **quanta** relatras nombro kardinala (o quanto): **quantesma dio di la monato esas? la sepesma, la duadekesma**.

118. — La *nombri fracionala* obtenesas soldante al kardinal nombri la sufijo **-im** e la dezinenco **o, a, e** segun la kazi: **la centimo** (1/100), **la duimo** (1/2), **la quarima parto; centime, duime, quarime** (9).

On uzas **de** avan la komplemento di fraciono, quale avan la komplemento di integra nombro substantivigita: **(la) du triimi de sis esas quar** analoge a: **dekeduo de ovi**.

Por enunciar fraciono komplikita, on obtenas plu granda klareso uzante la prepoziciono **sur** inter la du nombri kardinala, qui esas la termini di la fraciono : $15/273 = \text{dekekin sur duacent e sepadek e tri o} : \text{dekekin sur du, sep, tri}$ (10). **Dek triacentimi** tote ne povas konfundesar a : **deketri centimi**. L'unesma esas $10/300$, la duesma $13/100$; l'unesma lektesos : **dek sur triacent**, e la duesma : **deketri sur cent**.

119. — La *nombri multiplikera* obtenesas per la sufijo **opl**, a qua on soldas **o, a, e** segun la kazi : **la duoplo** (la nombro multiplikata *per du*); **quaropla** (qua esas multiplikata *per qua*); **triole** : *la nombro 12 esas triole granda kam 4*.

120. — La *nombro dil foyi* indikesas per la radiko **foy** generale sequata dal adverbalo *dezinenco e* : **dufoye**; o, se konvenas, dal *dezinenco a* : **trifoya voko** = *voko repetita 3 foyi*.

Notez bone, ke la Franca vorto « fois » ne tradukesas per *foy* ma per *opl* en la senco multiplikanta : **triole quar esas dekedu** (*3 fois 4 font 12*). On darfas anke uzar la prepoziciono **per**, precipue kande la nombri esas kelke komplikita : **okadek e tri per duacent a quaradek e sis** = 83×246 . Plu simpla enunco : *ok, tri per du, quar, sis*.

121. — L'expresuri **distributiva** obtenesas per la sufijo **op**, sequata dal *dezinenco konvenanta* : **duope** = per rangi o serii de *du*; **triope** = per rangi o serii de *tri*, e. c. **Unope**, un separate, aparte, **single**. **La soldati marchas quarope**. — **Se li formacos rangi duopa e ne quaropa, lie defilo duos duople plu longe**. — **Marchez unope**.

La questionala adverbalo korespondanta esas **quantope** : **quantope vu vendas la nuci** (quantanombre per un foyo?) **centope** o **micentope** (dek e kinope). On darfas anke dicar : **pokope, multope** = *ye mikra quanti, ye granda quanti* (11).

122. — Nula prepoziciono e nula sufijo esas necesa en frazi tal quala ici : **Por mea infanti me kompris dekedu pomi, ed a singla de li me donis tri pomi**. — **Ta libro havas sisadek pagini; se do me lektos en singla jorno dek e kin pagini, me finos la tota libro in quar jorni**. La vorto **singla** suficas por indikar la distributo.

123. — Por l'enunco di la hori, l'Akademio adoptis explicito **kloko, kloki**. Ca du vorti indikas do propre la dila dividuro markizata da la cifri di horlojo. Ex. : **il departis pos du kloki**, to esas : pos la dividuro II di la horlojo. **Ma horo** indikas (exter omna cifroplako, e per su) la duro, l'ensamble di 60 minuti konstitucanta un horo. Ex. : **il departis pos du hori**, t. e. pos 120 minuti, pos restir dum 120 minuti.

Existas nur un maniero internaciona dicar la horo, to esas enunciar ol quale on skribas lu : **esas du kloki; du kloki e quarimo; du kloki ediumo; du kloki e tri quarimi; du kloki dek (minuti); du kloki duadek; du kloki kinadek; du kloki kinadek e non** (minuti).

On devas nultempe sustracionar, se on volas esar komprenata certe od evitar konfundi. Do sempre *adjuntez* a horo la duimo, quarimi, minuti, e. c. (12).

Por questionar pri la horo, fakte existas en Ido du manieri, quale en la Angla : **qua kloko esas e qua tempo esas?** Se forsan on agus tro severe interdiktante l'unesma, ne esas dubeblo, ke la duesma (*qua tempo esas*) meritas la prefero, pro ke ol esas plu justa. On ya ne questionas nur pri la *horo*, ma reale anke pri la minuti e mem ulfoye sekundi qui adjuntesas a ta horo, do fakte on questionas *pri la tempo*, on deziras *konocar qua tempo esas* (13).

Quankam : *la duesma, la triesma kloko*, e. c., ne esas *en su* kontrelogika, ni agos plu bone, se ni sempre konservos la nombri kardinala *pri la hori*. Tale ya ni evitos mixar le ordinala kun le kardinala, quale en : **esas la duesma e dek minuti**.

Do ni dicez sempre kun la nombri kardinala : *esas du kloki dek, du kloki e tri quarimi*, e. c.; e ni nultempe ezez la formo adverbala *kloke*, quan l'Akademio explicito repulsis.

En matematiko, on tradukas reguloze la signi +, −, ×, ÷ per **plus, minus, per e sur**; $2_3 = \text{du potenco tria}$; $3/2 = \text{radiko tria di du}$ (14).

124. — Por l'enunci relatanta la yari, monati, e. c., travivita, on uzas la radiko **ev(ar), ev(o)**. Ex. : **Quante vu evas? me evas duadek yari**, o : **me esas duadek-yara; quante evas l'infanto di vua fratino? ol evas nur kin monati**, o : **ol esas nur kinmonata; ol evabis nur du semani** o : **ol esis nur dusemana, kande ol mortis; ta viro semblas grandeva** o : **tre evoza; yes il esas preske centyara. Kad vua patruo esas grandeva? No, il esas mezeva, il atingis nur mezevo** (15).

=====

(1) Nomizar *nulo* la cifro **o** esabus ridindajo; nam *nulo* = nula kozo. Ma kad **o** ne esas ulo, cifro? Kad ol ne pleas importanta rolo? Kad, kande me skribas la cifro **o**, me skribas *nulo*? Se vice : skribez « zero », ni

dicus : skribez « nulo », omni komprenus, ke on devas skribar *nula kozo*, do ne skribar?

(2) *Kin* ne povis esar *quin*, pro ke ica lasta esas la plural akuzativo di *qua*. Ni do havabus okazione : *la quin, quin il donis ad vu, esas plu bela kam la quin, quin il donis ad me*. O : *le quin* (5) *quin vu skribis sur ta pagino esas omni tre male designita*. Nia skopo ne esas konkordar maxim posible kun la Latina *quin-que*, ma donar formi sat dicernebla de altri. Plu importas por ni certa decernebleso dil diversa formi, kam sklavatra imito di vorti o formi latina efektiganta al vera koncernati di L. I. konfundi e miskompreni.

(3) **Milion, miliard, bilion** e. c. recevas *-l* dil pluralo, se to esas necesa : **on spensis milioni por ta edifico**. — Ma : **il recevis plura milion**, pro ke plura sat indikas la pluralo.

Ta nombri (kande on ne adjuntas *-o*, quo ne esas *necesa*) havas la acento sur la final silabo, pro ke li esas

reale abreviuro di *miliono, miliardo* e. c.

(4) Kompreneble la acento tonika esas nek sur *e*, nek sur *a*, ma sur la nombral silabo (*un, du, tri, dek* e. c.)

dil unesma elemento.

(5) Semblas, ke la streketo utilesas por montrar plu klare l'uniono dil nombri adicionata.

L'uniformeso konsilas uzar e sempre (e ne *ed*) en ta nombri. Do *dek-e-un, dek-e-ok* quale *dek-e-du, dek-e-tri*.

(6) Ta remarki, en *Progreso*, VII, 39, finas per : « E l'aranjo propozita evitos ankore ula dusencesi : on povos distingar facile (mem aude) : *du deki* e *duadeki*. »

Cetere sur la 38 pagino dil sama numero trovesas la *motivi* qui inspiris la sistemo propozita al Akademio ed aceptita da olu :

1. Ica aranjo konservas la perfekta regulozeso di nia nombro-sistemo, e la kurteso de la simpla nombri, qui restas unsilaba. Ma ol augmentas multe l'eufonio e konseque la klareso, sen longigar remarkeble la enunco (komparez *okdekquar* a *okadek* e *quar*); ol igas la nombri plu facile pronucebla, audebla e komprenebla.

2. Ol impedas omna (mem semblanta) dusencesi quin on objeccionis a la nuna sistemo : mem ti qui esus tentata intermixar *tri dek* e *dektri* ne povos miskomprenar *triadek* e *dek e tri*.

3. Ta procedo impedas miskompreni di plura sucedanta nombri : *cent ok dek tri* povas komprenesar : 108, 13; od : 100, 83; od : 183. Ma on distingos klare : *cent* e *ok, dek* e *tri*; (*una*)*cent, okadek* e *tri, cent* e *okadek* e *tri* (*Progreso*, II, 353).

(7) Tre diferanta de : *Duopla kanto, promeno, triopla atako*, e tre diferanta anke de *duesma kanto, promeno, triesma promeno*.

(8) Segun la procedo di enunco indikita p. 96 por 679 : (*sis, sep, non*), 243 darfus esar enuncata : *du, quar, tri*; konseque por kurtigar l'enunco o la dikto di 243na, on darfus dicar : *du, quar, tri-esma*. E tale por omna nombro ordinala.

(9) Dicz : *la du unesma literi dil alfabeto* — *la tri unesma monati di la yarq*, e ne : *la unesma du literi...*, *la unesma tri monati...* (*Progreso*, II, 32.)

(10) Videz pag. 95 ye la 2-ma remarko. ***

(11) Evitez Sorge uzar la sufijo distributiva **op** en senco kolektala por qua ol esas neutila, la kardinal adverbo suficante. Dicar : **Ta du amiki promenas sempre duope** esus tam kontrelogika kam dicar France

...se promènent toujours deux à deux. Quale li povus facar ico, nam *li esas nur du*?

(12) Pri la *horo* dil nasko o morto di ulu, pri la 60 minuti dum qui lu naskis o mortis, kompreneble on ne darfus uzar *kloko*. Ma on dicos tre reguloze : **la horo di lua morto eventis ye kin kloki di mea horlojeto**. Esas dezirinda, ke on adoptez la kontado di la hori de 0 a 24, por evitar la distingo jenanta dil matino e dil vespero per *matine, vespere*.

(13) L'expresuro Angla « qua tempo esas », por questionar pri la horo, certe meritas preferesar. Cetere mem

en F. on uzas *temps* en ica senco, precipue en la tekniko : *connaissance des temps, équation du temps, temps sidéral, temps solaire vrai ou moyen*. (*Progreso*, VII, 399.)

Samloke *Progreso* dicas : « On ne povas uzar ordinala nombro (ex. : *quantasma horo o kloko*) pro la motivi expozita olim en la diskuto. » (III, 26-28, 218, 353, 703-4; IV, 378.)

(14) Remarkez **tria**, ne **triesma**. Nam ta ideo ne esas reale ordinala : la potenco 3a esas la potenco di qua

l'exponento esas *tri*.

(15) Ma **Mezepoko** (meza epoko, ne evo) por la tempo iranta de la historio antiqua a la moderna.

Sintaxo.

125. — Sen esar fixigita rigoroze e neflexebla, l'ordino dil vorti esas submisata en Ido ad ula reguli, quin impozas logiko e klareso. Exemple :L'*artiklo* sempre devas preirar *nemediate* la substantivo, l'adjektivo e la pronomo quan ol akompanas. The *article* should always *immediately* precede the substantive, the adjective and the pronoun which it accompanies.

L'*adjektivo* devas preirar o sequar nemediate la substantivo quan ol relatas. Ma ol sequas lu, se ol esas tre longa od akompanata da komplementi (1).

L'*adverbo* devas preirar o sequar nemediate la vorto quan ol relatas. Ma la adverbulo **ne**, **tre** devas *preirar* ol sempre : **me ne prenis vua libro** tre diferas sence de : **ne me prenis vua libro**, ed anke de : **me prenis ne vua libro** (ma altra), e nur l'adverbo **ne**, preiranta nemediate la vorto quan ol relatas, indikas nedubeble ta difero. — **Il tre deziras richeskar rapide** diferas de : **il deziras tre richeskar rapide**, od anke de : **il deziras richeskar tre rapide**, e nur l'adverbo **tre**, lokizita juste, indikas nedubeble ta difero (2).

La *participo* — en la tempi kompozita dil aktiva o pasiva voco — sempre devas sequar la verbo helpanta, e separesar de olu nur da adverbo relatanta la verbo : **li esas tre amata; ica soldato esis grave vundata**. Ta regulo justifikesas dal fakto, ke la du vorti unionita kompozas simpla verbal formo (**amesas, vundesis**).

Adjektivo o *participo* sempre devas *sequesar* da sua komplementi direkta o nedirekta, e lu devas *sequar* nemediate sua substantivo : **la homo estimata da omni** (e ne : **la homo da omni estimata**). **La fervoyi formacas reto kovranta la mondo** (e ne : **reto la mondo kovranta**, e mem mine : **la mondo kovranta reto**).

Lasta exemplo, qua montras bone l'importo di vortordino logikala : **Il ne povas tolerar to quo esas segun lua konvinkeso absolute erora.** "Erora" semblas relatar *konvinkeso*, on devas dicar : **Il ne povas tolerar to quo esas absolute erora segun lua konvinkeso.**

126. — La *normal ordino* dil vorti en propoziciono esas ica : 1e subjekto, 2e verbo, 3e komplemento direkta; singla de ta termini esante akompanata (segun la reguli donata supere) *dalia* omna komplementi. La komplementi nedirekta darfes pozesar irgaloke, ma dop la verbo prefere : **me rakontis bela historio a vua infantino**, o : **me rakontis a vua infantino bela historio**. En ica lasta frazo, bela ne povas relatar *infantino*, nam on dicabus takaze : **a vua bela infantino**, ed on devabus pozar *historio* avane.

Omna violaco dil normal ordino (*subjekto, verbo, komplemento direkta*) esas nomizata inversigo, sive kande la komplemento direkta preiras la verbo, sive kande la subjekto sequas lu. Exemple, se vice : **la vintro venos balde**, me dicas : **balde venos la vintro**, me inversigas la subjekto, nam ol sequas la verbo vice preirar olu.

L'inversigo povas esar impozata dal bezono saliigar termino, pozante lu avane (ico remplasas l'expresuro *c'est... qui o que* di la Franca), o (en la traduki) dal deziro sequar l'ordino dil testo originala. Se la frazo kontenas, quale supere, nur subjekto e verbo, l'inversigo dil unesma ne povas genitar ula miskompreno. Ma, se la frazo kontenas subjekto e komplemento direkta od atributo, naskas miskompreno, en ula kazi, kande on inversigas lia normal ordino. Lore, por evitar ta grava desavantajo, on distingas la *komplemento direkta* o la *atributo* per la final litero **n** (3).

Exempli pri l'inversigo dil komplemento direkta :

Quon vu dicas? Quan vu vidas? Quin vu prenas? (La uzo di *quon, quan, quin* esas la maxim ofta kazo dil **n** inversigala). — **Quanta homin la alkoholismo foligas!** — **Quanta servistin el havas?** — **Nekredebla historion tu rakontas ad ni** (4). — **Idon me ja dicis a vu plurfoye** (5). — **Tun, ne ilun me bezonas.** — **La maxim bonan me prenis** (6).

127. — Kompreneble la **n** inversigala esas necesa nur kande la komplemento direkta preiras la subjekto. Ma, mem se ol preiras la verbo, nula **n** devas uzesar, kande la subjekto konservas l'*unesma plaso*. Ex. : **tua fratulo me odias** = *tua fratulo odias me*. Ico precipue aplikesas al pronomi : **el vu amas, il me vidis** = *el amas vu, il vidis me*.

Konseque on povas donar ica regulo : ek du pronomi (sen final *n*) qui trovesas en la sama propoziciono, l'unesma esas la subjekto e la duesma esas la komplemento direkta (7). Ma on dicos : **elun me amas, men el vidis**, pro ke la subjekto ne esas l'unesma, ma la duesma (8). On uzas anke **n**, se substantivo o pronomo riskus irgrade, sen olu, konfundesar a subjekto : **me amas vu quale mea fratulon** (*amas vu*), certe diferanta de : **me amas vu quale mea fratulo**

(*amas vu*). Remarkez, ke se on kompletigas la frazo, "fratulon" preiras la subjekto *me*, en l'unesma exemplo, qua fakte prizentas inversigo e qua, sen **n**, riskus komprenesar en la senco dil duesma frazo (9).

128. — Inversigita, l'*atributo* povas produktar ambigueso e miskompreno, quale sen **n** la direkta komplemento inversigita.

En ica frazo : **longa e desfacila esis ta konquesto**, la senco esas tre klara, quankam ne nur l'atributo (*longa, desfacila*), ma mem la subjekto (*konquesto*) esas inversigita : on povas nule konfundar l'atributi a "konquesto".

Ma en : 1e **Quo esos o divenos tala autoritato?** 2e **Quo divenas aquo per varmigo?** 3e **Quo divenis urbo Roma?** 4e **Quo esas la verajo** (o : *la vera*)? (10) Kad la senco ne povas aparar duopla?

L'unesma frazo dicas France : *qu'estk-ce qui sera ou deviendra une telle autorité?* ed anke : *que sera ou deviendra une telle autorité?* — La duesma povas recevar du respondi : *vaporo, glacio*.

— La triesma havas kom respondo posibla : *azilo di raptisti o la chefurbo di rejio Italia* (11). —

La quaresma signifikas France : *qu'est-ce que la vérité* o : *qu'est-ce qui est la vérité?*

Se ni adjuntos a **quo** di ta quar frazi la **n** inversigala, kun olu la unesma frazo signifikos France nur : *que sera ou deviendra...*, e sen olu (quo) : *qu'est-ce qui sera ou deviendra une telle autorité?*

Kun la **n** (quon) la duesma frazo havos kom respondo : *vaporo*, e sen olu : *glacio*.

Kun la **n** (quon) la quaresma frazo signifikos France nur : *qu'est-ce que la vérité*, e sen olu (quo) : *qu'est-ce qui est la vérité?*

Fine, kun la **n** (quon) la triesma frazo havos kom respondo : *la chefurbo di Italia*, e sen olu : *azilo di raptisti*.

On remarkez, ke : **quo esos o divenos tala autoritato?** e **quon esos o divenos tala autoritato?** esas fakte samtipa kam : **quo donos tala autoritato?** e : **quon donos**, e. c.

Advere la "Grammaire Complète" sancionita olim dal konstanta komisitaro, a qua yure sucedis l'Akademio Idista, tacas pri ca punto dil atributo. Ma tre semblas, ke esas preferinda uzar la **n** inversigala kam lasar en multa kazi existar ambigueso kun miskompreni posibla (12).

Esus kulpo uzar la **n** por indikar (quale en Esperanto) la komplemento direkta, se ol ne preiras la subjekto, o or indikar la dati, la disto, la preco, e. c., o por la translaco *aden* loko (13). La **n** inversigala devas ne uzesar exter la limiti fixigita supere. Tale ol restas, ne kaptilo e kompliko neutila en 8 foyi ek 10 adminime dil uzado Esperantala, ma nur moyeno impedar, mem preventar miskompreno, o sevar en traduko — se to utilesas — la ordino dil texto originala.

La rolo di la **n** inversigala esas nur avertar pri ul inversigo e *quik* impedar miskompreno, dicante : ica vorto, modifikita per **n**, ne esas subjekto, ma komplemento direkta od atributo.

129. — Pronomo relativa-questionala sempre devas komencar la relativa propozicio qua dependas de olu, ed ol darfes preiresar nur da prepozicio o da *irge, irgu* : **la persono di qua vu vidas la domeno; me questionas, di qua esas ta gardeno; ad irge qua venos, vu dicos ke me esas absenta**. Konseque, kande relativa pronomo esas komplemento direkta, existas necese inversigo, e ta pronomo devas recevar la **n** inversigala : **la soldato, quan vu vidas; la soldati quin vu vidis**.

130. — La **-n** posibligas granda flexebleso e granda libereso; ma on devas ne trouzar l'inversigo (quale ni ja dicis) tante plu, ke mem la **n** inversigala ne posibligas evitar sempre omna ambigueso.

Ex.: **me vidis ilun ocidantan viron** o **me vidis ilun ocidar viron** ne esas plu klara kam : **me vidis il(u) ocidanta** (o **ocidar**) **viro**; **la fervoyi formacas reton kovrantan la mondon** ne esas plu klara kam... **reto kovranta la mondo**; en la du kazi, nur l'ordino di la vorti povas distingar la subjekto de la komplemento. Same nur l'ordino (kun la komuna raciono) distingas li en frazi simila ad ici : **me igas imprimisto(n) imprimir libro(n)**.

La **-n** esas anke neutila en kazi analoga al sequanti : **me judikis bona la vino**, o **me judikis kom bona la vino**, ideo tre diferanta de : **me trovis la vino bona** — (pos serchir) **me trovis la vino bona**, o : **la bona vino**.

Quala vu judikas (esar) ta repasto (14). **Me judikas lu kom ecelanta. La mediko judikis mea juniora fratulo kom tre danjeroze malada** (15).

Anke nula **-n** en : **Me nomizis Adolfus mea filiulo**, o : **me nomizis me filiulo Adolfus** (me donis ad ilu la nomo Adolfus), quo tre diferas de : **me nomis mea filiulo Adolfus** (me pronunis ilua nomo, qua esas Adolfus) e de : **me vokis mea filiulo Adolfus**.

Nula **-n** esus utila o justifikebla en tala frazi, nek en ica : **me facas** (fabrikas) **vitro neruptebla**,

qua diferas tote de : **me igas neruptebla la vitro.**

Mem pos **kom n** ne esas uzenda : **Me selektis ilu kom prezidero** (por ke il esez prezidero),
qua diferas de : **me, kom prezidero, slektis ilu, o : kom prezidero me selektis ilu** (16).

=====

(1) Videz ye § 27 to quo dicas pri la *plaso dil adjektivo*.

(2) **Kam** sempre devas esar **inter** la du parti o termini dil komparo, en qua ol uzesas. Konseque ol ne darfas preirar l'unesma. Do ne dicez, exemple : *to nocas kam l'editero tam l'aboninti*, ube **kam** ne trovesas

inter la du termini : *editoro, aboninti*, ma preiras l'unesma. Dicez : *to nocas tam l'editero kam l'aboninti*, quale vu dicus : *to nocas plu l'editoro kam l'aboninti* o : *to nocas min l'editero kam l'aboninti*.

(3) Uli nomizas ta **n** « akuzativo », ma la vorto ne esas vere justa; nam Ido ne deklinas e konseque ne havas plu multe kam la Franca o l'Italiana, exemple, nominativo, akuzativo e. c., quale la Latina, la Germana ed altra lingui.

(4) Nulo certe impedas dicar : *Tu rakontas a ni historio nekredebla.*

(5) Same nulo impedas dicar : *Me ja dicis ico ad vu plurfoye.*

(6) **Bonan**, komplemento direta, preiras la subjekto **me**. Konseque ol recevas la **n** inversigala. Ma on dicus

tre bone : *Me prenis la maxim bona.*

(7) To esas la konsequo naturala di ca principio : *en la normal ordino*, l'unesma substantivo o pronomo di frazo sempre esas la subjekto.

(8) Kompreneble **n** ne soldesas ad *il, el, ol* (abreviuri), ma al formi kompleta dil pronomi : *ilu, elu, olu*. Pro ke *su* nultempe esas subjekto, ol nultempe darfas recevar la **n** inversigala : **su regardar = certe regardar su**.

(9) La posibla kazi di tala konfundo esas *rara*; ma pro ke la **n** inversigala remedias li, ol esas uzenda sen hezito, kande li eventas.

(10) *Quid sit veritas* (Latine) ? questiono di Pilatus a lesu-Kristo.

(11) *Progreso*, VI, 607, Remarko.

(12) En *Progreso*, VII, p. 103, en *Remarko* da Sro Couturat : « L'ordino ne suficas por evitar la dusenceso. Yen exemplo : « *Quon* divenus l'uneso di la L. I. qua esas la kondiciono di lua progreso e di lua suceso? » Esas neposibla, en tala frazo, transportar *divenus* til la fino, pos omna komplementi e relativa propozicioni,

qui povus esar mem plu multa e plu longa. Do l'akuzativo esas utila kun *divenar*, malgre omna teoriala objeconi. Cetere kad l'atributo di *divenar* ne indikas anke la objekto, la skopo? Ol darfas do indikesar per l'akuzativo same kam ordinara komplemento. »

Ed en VII, p. 351, on trovas sub la plumo di Paul di Janko : « Semblas a me tote indiferenta kad on nomizas kom akuzativo o kom formo di atributo la formo F. *que*, qua korespondas en Ido a la formo : *quon*.

L'utileso di omna du restas la sama. Pluse me remarkigas, ke la sama rezoni kam pri *divenar*, valoras anke

por la verbo *esar*, konseque ke on devos anke uzar ta formo kun ica, malgre ke to semblos a multi kom mem plu stranja kam l'akuzativo kun *divenar*. Fakte se me devas dicar : *Quon divenas aquo per varmigo?* me devos anke dicar : *Quon esos pos varmigo la nuna aquo?* Respondo : *Ol esos vapore*. La sama formo uzesas anke en F. : *Que sera l'eau après avoir été chauffée?* e qua shokesas da la vorto « akuzativo » povas

parolar anke en Ido pri formo di atributo, nam ne la nomizo importas ma l'expreso klara e preciza. »

(13) Ni vidis lo ye la prepozicioni *ad, en, sur*, e. c.

(14) Questionante pri la qualeso o stando di ulu od ulo, on devas uzar *quala* (ne : *quale*). **Quala vu judikas lu** (esar)? **Me judikas lu kom benigna ma karaktere febla**. Se on uzus *quale* (vu judikas) la senco esus : kad vu judikas? bone o male, yuste o neyuste, e. c.

(15) La mediko *judikas*, ne trovis, nam lu ne serchis.

(16) Multi de la lasta exempli vizas aparte Esperantisti qui divenos ldisti, imitante la nombro ja tre granda dil Espisti konvertita a Ido.

Tempi e modi.

131. — Pri la *tempi e modi* esas nur un regulo generala di selekto : on uzas en prepoziciono

subordinata (nedireta diskurso) la sama tempo e modo quan on uzas en chefa propoziciono (diskurso direta). Ex. : **il dicis ke il skribas** (1) (il dicis : *me skribas*); **il dicis ke il skribis hiera a vua matro** (il dicis : *me skribis*, e. c.); **il dicis ke il ja esis skribinta o : skribabis dufoye ante recevar respondo** (il dicis : **me ja esis skribinta o skribabis**, e. c.; **dicez ad ilu ke il venez** (dicez ad ilu : *venez*); **me pensis ke il esas hike** (2) (*il esas hike, me pensis*); **me pensis ke il esos hike** (3) (*il esos hike, me pensis*); **me esperas, ke il venos** (*il venos, me esperas*); **me timas, ke il venos** (4) (*il venos, me lo timas*); **me timas, ke il ne venos** (5) (*il ne venos, me lo timas*); **me dubas, kad il venos** (6) (*kad il venos, me dubas pri lo*); **me kredis ke il venos** (7) (*il venos, me kredis lo*); **me kredas ke il venos, se il ne impedesus** (hike la ideo esas vere kondicionala, e ne futura); **il dicis, ke se il savabus** (o : **esús savinta**), **il venabus** (o : **esús veninta**) **plu frue** (*se me savabus, il dicis, me venabus plu frue*); **konvenas (decas), ke vu facez ito** (*facez ito, lo konvenas*).

Ta regulo suficas por determinar la kazi en qui on devas uzar l'imperativo o la kondicionalo en la propozicioni subordinata.

Partikulare, l'imperativo (o plu juste *volitivo*) indicas sempre intenco o deziro, e la kondicionalo sempre supozas kondiciono explicita od implicita (ula *se...*). *La linguo ne havas subjuntivo* (8).

132. — On povas determinar l'intima naturo dil *volitivo* (-**ez**) dicante, ke ol esas la modo di la *skopo vizata* : **por ke ni vinkez ta desfacilaji, por ke ni sucesez complete, esas necesa, ke ni perseverez malgre omno ed omni.**

Pri la *kondicionalo* bone memorez, ke ol sempre supozas kondiciono explicita od implicita. En ta modo la fakti ne prizentesas kom certa (quale en l'indikativo), ma kom plu o min dubebla, eventuala, dependanta de kondiciono quan indikas ofte (ma ne sempre) la konjunciono *se*. Ex. : **li esús kontenta, se vu konsentus. Forsan ni povus sucesar** (*se...*) **Me tre volus aceptar ilu** (*se me ne esús impedata*) **ma me esas tro malada cadie. En ta kazo, me quik forirus. Me jurus, ke lu venabus sen ta obstaklo. Sen via helpo, ne perisabus infalible. Kad esús posibla, ke vua gepatri ne sokursus vu. Esús plu afabla, se vu skribus ipsa, ke vu aceptas lia invito.**

Remarkez, en la lasta exemplo, ke **se** tradukas la Franca konjunciono *que* di : *il serait plus aimable que vous écriviez vous-même*, e. c., de quo rezultas ke la kondicionalo esas substituata en Ido al subjuntivo di la Franca. Vu facus kulpo, se vu tradukus o : **esús plu afable ke vu skribas**, o : **esús plu afabla ke vu skribus o skribez**. Memorez bone ta exemplo ed imitez lu omnafoye, kande *que* ke povos chanjesar a *se*.

Tale ordinante la vorti dil exemplo : **se vu skribus ipsa, ke vu aceptas lia invito, esús plu afabla**, vu komprenos bone, ke nur la kondicionalo esas hike logikala e justa.

133. — Quale ni dicis ye la fino di § 131, Ido ne havas *subjuntivo*, mode reale ne necesa, e quan logike remplasas en Ido l'*indikativo*, la *volitivo* o la *kondicionalo*, segun la kazi (9).

Nun esas remarkenda fakto tre simpliganta en Ido : *la konjuncioni havas nul influo pri la modo uzenda*. La selekto determinesas nur dal ideo (10). Ni do dicos kun l'indikativo : **Quankam il esas malada, il volas laborar ankore**. Pro quo ni imitus ula lingui, ne uzante l'indikativo kun « quankam »? La fakto esas tote certa : *il esas malada*. Per quo la konjunciono yurizas uzar altra modo por fakto certa e prizentata tre afirme? Nur l'indikativo devas uzesar en tala kazi; la konjunciono ne darfas impozar altra modo.

Same, pro quo la formo questionala o negala dil frazo dispensus ni uzar l'indikativo (prezenta, pasinta, futura) se la fakto prizentesas kom certa? L'exemplo di la Franca o di altra linguo ne valoras hike. Ni do dicos : **kad vu kredas ke pluvos** (nun) o : *pluvos* (morge)? kun l'indikativo, same kam ni dicis : *pluvos, pluvis, pluvos*. Per quo *kad*, questionilo, yurizus ni chanjar la modo? Fine, ni ankore uzos l'indikativo por dicar : **me ne kredas ke pluvos** o *pluvis* o *pluvos*. Nam per quo la formo negala « me ne kredas » obligus ne plus dicar *pluvos, pluvis, pluvos*? Kad ni ne dicus : « mea opiniono ne esas ke *pluvos, pluvis* o *pluvos* ».

Konkluze : sive la frazo esos afirma, nega o questiona, sive trovesos, o ne, avan la verbo la konjunciono *quankam*, od altra postulanta, en irga linguo, altra modo kam l'indikativo, Ido sequos la logiko ed uzos konstante l'indikativo, se la fakto o l'ideo prizentesos kom certa.

134. — Analoge Ido ne imitas la lingui qui uzas altra modo kam la kondicionalo pro la konjunciono *se* (11). Ido sempre uzos la kondicionalo : **li esús kontenta, se vu konsentus; li esabus kontenta, se vu konsentabus**. Ma, kompreneble, se irga linguo, la Franca exemple, kontrelogike uzas la kondicionalo vice l'indikativo futura, Ido uzas l'indikativo. Ex. : Il espérait qu'il trouverait, **il esperis, ke il trovos** (*me trovos*, il dicis a su espere). Elle nous a écrit qu'elle

serait ici demain, el skribis a ni ke el esos hike, morge (*morge me esos hike*, el skribis a ni).

135. — Same kam Ido abandonas nek l'*indikativo*, nek la *kondicionalo* por imitar uzi kontrelogika di ula lingui, tale ol restas sempre fidela a sua *volitivo*, kande la fakto o stando dependas de volo, deziro, impero, interdikto, prego, demando, postulo, bezono, neceso, konveno, deco, merito. Exempli : **Me volas, ke vu skribez ad elu. Me totkordie deziras, ke vi sukcesez. Il imperis, ke me restez ed interdiktis, ke mea fratino venez che ilu. Me pregas, suplikas, ke vu helpez mea filiulo. Ni bezonas ed esas necesa, ke plu multa homi partoprenez l'entraprezo. Vere il meritas, ke on rekompensez lu. Konvenas, ke ni vizitez li. Decas, ke la filii respektez ed obediez sua gepatri. Ni rekomendos a li, ke li tacez ico. Fine il permis, ke ni departez. Pro quo vu konsentas, ke el traktez vu tale. Il venez e rakontez a me omno, quo eventis.**

L'expresuro **por ke** sempre postulas la *volitivo* pro ke, kande on uzas ta expresuro konjunciona, la fakto o stando dependas tre reale de la neceseso, bezono, konveno o volo : **Por ke vu povez pagar ta debajo, oportas ke vu kunprenez sat grosa sumo de pekunio. Por ke il elektesez, vu mustas luktar kun extrema energio. Por ke ni rekompensez vi, pueri, konvenas ke vi meritas lo. Me volas agar omno posibla, por ke vu esez kontenta pri me. Respondez ante morge, por ke me savez precize to, quon me devas dicar ad ilu.**

Remarkez, ke la propoziciono dependanta de *volitivo* postulas ta modo por sua propra verbo, pro ke ica fakto dependas de impero, prego, deziro, volo : **Imperez, ke il venez. Dicez ad elu, ke el quik departez. Atencez, ke vu ne falez. Ni ne tolerez, ke il tale rezistez a ni. Ni sorgez, ke il povez domajar nulo.**

Rezume on darfas dicar : la *volitivo* (modo dil skopo vizata o persequata), havas kom propra domeno to omna, quo ne apartenas al du altra modi personala : l'*indikativo* e la *kondicionalo*. Evitez uzi tal quala ici : *la questiono esas qua formon ni selektezo : qua linguo selektesez* — *qui, se li efikez, prizentesez da profesional aktori*.

L'unesma semblas, pos sercho, signifika : *la questiono esas nur qua formon ni selektoso : qua formon ni devas selektar*, do : *du senci* posibla e diferanta, quo esas tote kontrea al principio dil unasesceso.

La duesma : « *qua linguo selektesez* » semblas, anke pos sercho, signifika : *qua linguo selektesos* o *esas selektenda*, o : *qua linguo devas esar selektata*. Do itere ni esas koram plura senci posibla e diferanta, quon interdiktas la principio dil unasesceso.

La triesma : *qui, se li efikez*, e. c., esas komplete nebuloza e, mem pos longa sercho, on esas nule certa pri lua signifiko, qua forsan esas ica : *qui, por efikar, devas prizentesar da aktori profesione*.

La fakto, ke ta frazi (kredeble inspirita da irga nacional idiotismo) ne esas klara e violacas la principio dil unasesceso suficas por pruvar, ke la *volitivo* esas en li misuzita e ne justifikebla (12).

136. — Lernante la formi dil Ido-konjugo, ni konstatis, ke che olu existas la tri tempi *prezenta*, *pasinta*, *futura*, ne nur en l'*indikativo* : **-as, -is, -os**, ma en l'*infinitivo* : **-ar, -ir, -or** ed en la *participi* aktiva : **-ant, -int, -ont**, o pasiva : **-at, -it, -ot**. On darfas, alegante la facilesa necesa, blamar ta logikal richeso, se ol postulul granda esorcio de la lernanti. Ma vere, kad esas defacilajo merkar e memorar, ke a simbolizas la prezento, *i* la pasinto, *o* la futuro en l'*infinitivo* e la *participi*, totsame kam en **-as, -is, -os** dil *indikativo*? Se on judikas ta simetra sistemo sen preopinioni, on agnoskas, ke ol esas tante simpla e facila, ke merkar e memorar olu esas *ne esorcio ma ludo*. Altraparte on konfesos, ke lasar sen uzo ta richeso tempala pro ca motivo, ke altra lingui esas tarelate min richa, o mem tote mizeroza, to esus nesaja nek exkuzebila. La helpolinguo ya ne kondamnesas karear ta od altra formo pro ke li ne havas lu.

Pro quo, exemple, Ido devus sisteme uzar nur la perifrazo : *me pensas ke me pruviz*, o : *me pensas esar pruvinta*, kande ta linguo povas epresar la ideo plu lejere, plu kurte e totsame klare per : **me pensas pruvir?**

Pro quo ni uzus sisteme nur ta longajo : *me pensas ke me pruvos* o : *ke me esas pruvonta*, kande ni darfas dicar : **me pensas pruvor?**

On evitas la perifrazo pro dicar : **me pensas pruvor**. Ma on mustus uzar olu por *pruvir* e *pruvor*? Qua saja homo povus aprobar ico?

Vice la komoda e kurta « **departonte** » **ye kin kloki, me...** ni mustas dicar : « **pro ke me departos** » **ye kin kloki, me...** o : **departante...** quale se la ago ne esus *futura*, ma prezenta! La motivo di ca stupidajo? — Ta od altra linguo, e mem multa lingui ne havas participo futura. Solida motivo, ne vere?

E pro quo ni dicus « *la futura uzanti* » *di la linguo*, vice : **la uzonti di la linguo**? O forsan : *ti qui uzos*? Ma « *la futura uzanti* » esas pura absurdajo; nam, se li esas *uzanti*, li ne esas *futura*, e se li esas *futura*, li ne esas *uzanti*.

E quale tradukar perifraze en maniero tolerebla : **esas plu bona l'existar kam l'existir o l'existor?**

Qua homo serioza ne vidas, ke la supera perifrazi naskas en nia lingui de povreso, de mizero tote ne dezirinda od imitinda en Ido?

Ni do uzez la tri tempi (*a, i, o*) dil modi Idala, kande l'okazono postulas o konsilas lo, sen questionar ni, ka ni sustenesas da lingui naturala : Ido ya ne havas kom programo imitar nia lingui, ma suplear li.

137. — Kande participo esas komplemento cirkonstancala, ol darfas recevar o l'adjektival formo, o la formo adverbala, segun ke ol esas plu juste epiteto, od indikas plu reale la maniero (*marchante* = dum mea, tua, vua, e. c., marcho). Ma ol darfas recevar la formo adverbala, nur se ol relatas la subjekto di la propoziciono : **il venis ne invitita**, o : **ne invite; il venis ne expektita**, o : **ne expektite; vidanta o vidante sua amiko, il haltis; lektinta o lektinte la libro, il dormeskis**. En ta exempli on darfas uzar la formo adjektivala tam juste kam l'adverbala, pro ke la koncernato « *il* » esas subjekto.

Ma en : **la viro vidis cigno natanta sur la lago**; nur la formo adjektivala devas uzesar, pro ke la koncernato (*cigno*) ne esas subjekto. Se, en ica exemplo, ni dicus : **natante** (sur la lago), la senco esus tote altra, nam lore la frazo equivalus : *la viro vidis cigno, dum ke il (la viro) natis sur la lago*. Por ica lasta senco esus plu bona dicar : **natanta o natante sur la lago, la viro vidis cigno**.

Se on volas indikar nedubleble la relato dil fakto cirkonstancala kun la fakto precipua, on devus uzar konvenanta prepoziciono; komparez : **il arivis ne avertinte me** a : **il arivis sen avertir me**.

On darfas uzar la aranko nomizata *absoluta participo*, to esas propoziciono incidenta, di qua la verbo esas participo (adverba) e di qua la subjekto ne esas parto di la chefa propoziciono. Ex. : **la enemiki fuginte, ni transiris la ponto**. Ma on devas ne tro uzar ta frazoformo, quankam ol esas utila e mem necesa en ula kazi, nome en la stilo matematikala e judiciala : **donite un rekto ed un punto; audite la testi**.

138. — La *participi substantiva* ne darfas recevar direkta komplemento. Exemple, ica frazo : « *la atakanti la religio...* » ne esas bona logike e gramatikale. Nam, se la participo adjektiva (*atakanta*) e la participo adverba (*atakante*) restas duime verba e, pro to, darfas recevar direkta komplemento, la participo substantiva (*atakanto*) perdas reale sua karaktero e valoro verbala; ol divenas vera substantivo e kom tala ne darfas havar direkta komplemento, ma nur komplemento nedireta per prepoziciono, quale omna substantivi. Konseque on devas dicar : « *La atakanti di la religio* », same kam on dicus : « *La defensanti di la religio* » e : « *la predikanti (o predikeri) di la religio* », « *la protektanti (o protekteri) dil febli* ». Diveninte substantivo, la participo ne plus sequas la regulo dil verbi, ma la regulo dil substantivi.

Se on admisus la sintaxo : *la atakanti la religio*, on devus aceptar ol, pro analogeso, por omna substantivi derivita de verbo : on darfus do dicar « *la atakemi la religio* »; « *la laboristi la ligno* », « *la fumeri sigari* », « *la drinkeri liquori* », e. c. On vidas, ke tala sintaxo (Slavatra) esus adminime stranjera, e (precipue) ne klara, pro ke ol apud-pozos la vorti *sen indikar lia relato*. Or logike la relato inter substantivo e lua komplemento devas esar expresata da prepoziciono, e « *la atakanto la religio* » o « *la amanto Deo* » ne esas plu permisata kam « *la atako la religio* » o « *la amo Deo* », vice « *la atako di la religio* » o « *la amo di Deo* », o « *la amo a Deo* » (13).

139. — Preferez, kande to esas posibla, la *formo aktiva* al formo pasiva, kom plu kurta, plu vivanta e plu konforma al nuna marcho di nia lingui. Dicez do : « **On (o : ni) sequis la voyo, acensis la kolino, vizitis la kastelo, ed admiris la bela panoramo, quan on vidas del somito** » (14), prefere kam per la formo pasiva : « *La voyo seques, la kolino acensesis, la kastelo vizitesis, e la panoramo admiresis, qua videsas del somito* »

140. — Pri la *sintezala formi* atencez ico : se li esas plu kurta e konciza, li riskas divenar kelkafoye obskura. Exemple : « *por bone praktikeblasar* » certe prizentas a multi kelka obskureso. L'ideo esas nekontesteble plu klara en : « *por esar bone praktikebla* ». Evitez generale soldar la verbo *esar* a vorti ja derivita o kompozita. Se on abreviis *amatesar* en *amesar*, to ne esas por admisar tal formi kam *ameblasar* o *amindesar*. Same esas preferinda dicar : *divenar amoza, divenar mizeroza, kam amozeskar, mizerozeskar*.

=====

(1) France : *il disait qu'il écrivait.*

(2) France : *je pensais qu'il était ici.*

(3) France : *je pensais qu'il serait ici.*

(4) France : *je crains qu'il ne vienne.*

(5) France : *je crains qu'il ne vienne pas.*

(6) France : *je doute qu'il vienne.*

(7) France : *je croyais qu'il viendrait.*

(8) La du lasta alinei esas absolute la vortopa tradukuro di « Grammaire Complète », p. 47, § 105.

(9) Ni dicas, ke en Ido la modi indikativa, volitiva o kondicionala remplasas *logike* la subjuntivo di altra lingui, pro la motivi sequanta :

Se la fakto o ideo prizentesas *kom certa*, l'indikativo devas uzesar, pro ke lu esas atribuita a la certeso; se la

fakto, ideo prizentesas *kom kondicionala*, kom dependanta de eventualajo, de supozo ne prizentata kom certa (komparez : *se il venus* a *se il venos*), la kondicionalo devas uzesar, pro ke lu esas atribuita al eventualaji, al idei kondicionala.

Se la fakto o ideo prizentesas kom implikanta volo, deziro, *skopo vizata*, la *volitivo* esas uzenda, pro ke lu esas atribuita al indiko dil kozi vizata, imperata, irgamaniere volata.

Ma qua fakto o ideo ne apartenas (en la modi personala) al tri supera domeni? Pro quo do ni havus quaresma modo personala (subjuntivo), logike e bone expresata dal tri enuncita, quin Ido posedas? Quale ni

povus logike e praktikale konstitucar lua propra domeno? Kande on vidas quante nia lingui intermixas sua indikativo e sua subjuntivo, quante li deskonkordas pri ta punto, quante la sama linguo posedas subtilaji, kontredici e mem stultaji, por distingar od intrikar la du domeni, on benedikas Ido ne mem probir havar subjuntivo apud la tri altra modi personala.

(10) Hike valoras anke la principo fekunda, quan me donis del komenco di Ido : ne tradukez segun la vorti,

ma segun l'idei (expresenda). Ol liberigas de mil heziti ed erori sugestata da nia lingui qui inspiras ico a Petrus, ma ito a Paulus, e triesma kozo a Stefanus, segun sua kustumi.

(11) Exemple : *si j'étais F.*, *se io fossi I.* = **se me esus**.

(12) Justifikar tal exempli per alegar plu o min multa vorti tacita, to esas pruvar ne direte lo jus dicita. Kad on bezonas alegar frazo-parto tacita porjustifikar la uzo di la cetera modi? E kad esas certa, ke la lektanto od

audanto divinos ta vorti tacita, e konseque trovos la justa senco inter pluri posibla? Ka ne esas plu sekura agar pri la *volitivo* quale pri l'*indikativo* e la *kondicionalo* : ne lasar ulo divinenda?

(13) Segun *Progreso*, VII, p. 159.

(14) « *Exercaro* », lasta frazo dil exercio XXVI.

Duesma parto : Vortifado

Elementi di vorto.

Vorto povas konsistar ek diversa elementi, quale **bofratino**, exemple, en qua on dicernas :

1e *radiko* : **frat**,

2e *dezinenco* (gramatikal finalo) : **o**,

3e *afixi*, inter qui *prefixo* : **bo**, sufixo : **in**.

Ni nomizas *radiko* la elemento nereduktebla, esenca, qua indikas la ideo generala quan expresas la vorto, hike : **frat**.

Ni nomizas *temato* l'ensamble : *radiko* + *afixi*, hike : *bofratin*.

Ni nomizas * *morfemo* to omna quo soldesas a radiko por determinar lu : *afixi* e *dezinenci*, hike :

bo, in, o (1).

=====

(1) Poka vorti (kompare a la ceteri) konsistas nur ek radiko. Ex. : la prepozicioni, multa adverbi, konjuncioni, e. c.

Procedi di vortifado.

1e *Derivo per dezinenci* (substituto di ta ad ica) o *nemediate derivo*;

2e *Derivo per afixi* (uzo di prefixo o sufixo) o *mediate derivo*;

3e *Kompozio per plura radiki unionita*.

Radiki. — Li esas *verbala* o *nomala* (to esas nevariebla). L'unesmi expresas ideo di ago, stando o relato. La duesmi indikas ento, objekto o qualeso, e konseque povas genitar nur *nomi*, to esas *substantivi* od *adjektivi* (1). On facile dicernos ta duspeca radiki en la vortolibri per ico, ke nur l'unesmi genitas verbi. Ex. : **laborar, vidar, dormar, esperar, emocar, anxiar, relatar**, e. c.

Dezinenci. — La dezinenci (o flexioni) povas indikar nur la speco gramatikala di vorto, to esas la rolo di ta vorto en la frazo. La dezinenci tote ne influas la senco, la ideo quan la radiko expresas. Chanjo di senco povas obtenesar nur per afixi o per kompozio.

=====

(1) La qualifiko *ne-verbala* esas plu justa, nam la du klasi povas egale produktar nomi (L. COUTURAT). La maxim multa gramatikisti docas : la nomo o substantivo esas speco di vorto qua uzesas por nomizar enti o kozi. Ta defino, qua konsideras kom sinonima la termini *nomo* o *substantivo* ne esas konforma a la gramatikal tradiciono. L'ancieni nomizis per la sama termino « nomo » egale la substantivo e l'adjektivo; li discernis la *nomo-substantiva*, uzata por nomizar la enti o kozi, e la *nomo-adjektiva* uzata por qualifikar li.

Reguli di derivado*. Derivado per dezinenci (Nemediate derivado.)

En la derivado per dezinenci konsilesas departar de la verbo (se lu existas) o de la substantivo por facar l'adjektivo o la adverbulo. Ma to ne esas absolute necesa, nam on povas, departante senselekte de irga ek ta vorti, ritrovar la ceteri.

On notez lo sequanta :

1e Substantivo nemediate formacita de verbo signifikas nature la ago o la stando expresata da ta verbo. Ex. : **laboro** = *ago laborar*; **jaco** = *ago jacar*; **langoro** = *stando langorar*; **emocar** = *stando emocar*, *sento emocar*.

Konsequo. — Inverse on darfas formacar verbo nemediate de substantivo, nur se ta substantivo expresas ago o stando. Exemple, de *paco* on darfas formacar la verbo **pacar** = *esar en paco*, pro ke *paco* esas stando; ma de *domo* on ne darfas formacar la verbo **domar**, qua havus nula senco, *domo* expresante nek ago, nek stando (1).

2e Adjektivo nemediate formacita de substantivo signifikas : *qua esas (-)*. Ex. : **responda letro** = *letro qua esas responde*; **ruina kastelo** = *kastelo qua esas ruina*; **ora vazo** = *vazo qua esas oro*. (Same pri omna adjektivo di materio.)

Praktikal moyeno. — Por savar kad on darfas uzar adjektivo nemediate formacita de substantivo, suficas vidar, kad on darfas remplasigar lu per la substantivo en apoziciono : **respondo-letro, ruino-kastelo, oro-vazo**.

Konsequi. — On darfas e devas substantivigar adjektivo per la nura chanjo di dezinenco (2). L'adjektivo tale substantivigita nemediate povas signifiko nur : *to quo esas...* (irge quon « to » reprezentas, *ento* o *kozo*) : **belo, malado** = *homo bela, malada*; **dividendo** = *nombro dividenda* (3); **plano** = *surfaco plana*; **parazito** = *parazita homo, bestio o planto* (4).

Kontree, on ne darfas uzar adjektivo nemediate derivita vice genetivo (kazo dil komplemento posedala, t. e. vice la prepoziciono di) : **se gardena urbo** ya signifikas *gardeno-urbo*, **gardena pordo** ne povas signifiko *pordo di gardeno* (ma on darfas dicar : **gardenpordo** o **pordo gardenala**) (5).

3e Adverbulo nemediate formacita de adjektivo signifikas : *en maniero* (tala) (6) : **bele, rapide** = *en maniero bela, rapida*; **noktale** (de l'adjektivo noktala) = *en maniero noktala* (**noktale vestizita** = *per vesti di nokto*) (7).

Inverse, de adverbulo darfas venar direte nur adjektivo signifikanta : *qua esas talsorta, talmaniera* : **frua** = *qua eventas frue* (frua veko, frua legumo); **balda** = *qua eventas balde* (balda responde); **quaza delikto** = *ago konsiderata quaze delikto* (8).

Exemplo di vorto-familio : **parolar, parolo, parola** (qua esas parolo) : **parola promiso, parole** (per parolo) : **il promisis parole...** Ma tala familii esas rara. Mem importas ne opinionar, ke irga radiko povas *nemediate* genitar la quar speci : verbo, substantivo, adjektivo, adverbulo per nura

chanjo di la dezinenco.

Precipue, verbo *darfas derivesar nemediate de adjektivo nur se la radiko di ta adjektivo esas verbala*. Verbo quale **sanar** havus nula senco : **sano** = ento sana, homo sana, ma ne la *stando esar sana* o *saneso*; on do devas dicar : **sanesar** = esar sana, e **sanigar** = igar sana.

Pro plu forta motivo, nula verbo *darfas venar nemediate de adverbo primitiva o de partikulo nevariebla*, nam evidente la radiko ne esas verbala. Verbi quale **fruar**, **baldar**, **perar**, **circumar**, **transar**, **proximar** havus nula senco. Inverse adjektivo nemediate formacita de verbo ne povas havar la senco di participo aktiva o pasiva (altre la sufixi **ant**, **at**, e. c., nule utilesus e ne havus senco). Exemple, **instrukta** ne povas remplasar **instruktanta**, o **instruktiva** (nek mem **instruktala**); **obedia** ne povas, konseque ne *darfas remplasar* **obedianta**, **obediema**, **obediera**, e. c.

=====

* **Bibliografio**. — La precipua verki pri la Derivado esas : L. COUTERAT : *Etude sur la Dérivation dans la Langue internationale*, 1907, ma lore ne vendita, 2ma edituro (1910) e tradukuro : *Studio pri la Derivado en Linguo internaciona* (Paris che Delagrave). — *Dérivation et composition dans la Langue internationale (Ido)* par L. LEBASNIER, directeur d'école (Paris, che Chaix, 1912), tre klara broshuro por skolani. — Plura artikli en *Progreso* Ni 8 e 10, ed un (pri l'adjektivo substantivigita) en no 38. De ta artikli, ni furnisas en noti ekstraktaji suficanta por evitar konsulto di la revuo e precipue por la maxim multi qui ne havas lu.

(1) Esus kontrea a bona interkompreno, en linguo internaciona, formacar verbi nemediate de radiki nomala,

to esas ne verbala, lasante al komuna raciono la sorgo trovar la senco. Komparante nur en nia lingui Europana ita ad ica, on konstatas, ke la relato inter verbo e substantivo esas tre variiva e mem tre kapricozza : en la Franca, *plumer* = *desplumizar*, ma, en la Angla, ol prefere = *plumizar*. Dum ke *plumer*, quale ni dicis, signifikas en la Franca *desplumizar*, la verbi *plomber*, *dorer* signifikas *plombizar*, *orizar* e *brouetter* = *bruetagar*, *bruetportar*. E qua sencon havus *bazardar*, segun la F. familiara *bazardar*? Fine, Sro COUTERAT remarkigis, ke *dokumentar* signifikus por Franco *dokumentizar*, *provizar per dokumenti*, e por Cheko *provar per dokumenti* (*Progreso*, I, 337).

Quon signifikus *domar*? En la Angla, *to house* = *pozar en domo*, *sub tekto*, *en hangaro*, *lojigar* o *shirmar*; en la Germana, la verbo *hausieren*, tote analoga, signifikas... *kolportar* (t. e. *irar de domo a domo por ofrar var*). On vidas quala fonto de miskompreni esus tala « *facileso* » formacar verbi nemediate

derivita (de nomala radiko)! E ni citas la du lingui qui maxime praktikas ta tro « *komoda* » derivado (*Progreso*, IV, 233).

(2) Ta procedo esas naturala en la mento di la homo. Nia lingui formacas nemediate substantivi de adjektivi : *die Heiligen* D., *all the saints* E., *tous les saints* F., *omnes sancti* L. e. c. Ta derivado esas perfekte klara e logikala. Altraparte esas racionala, ke du vorti diferanta nur per la chanjo dil dezinenco expresas *la sama koncepto en du gramatikal funcioni diferanta*. Fine per l'etimologio ni vidas, ke omna nomi komuna esis origine adjektivi, e pokope uli divenis substantivi. Exemple, en la Franca, *domestique* esis nur adjektivo e signifikas *domala*; nun ol esas pluse substantivo kun la senco (**domala**) **servisto**; **lanjo** signifikas : *facita ek lano*; **linjo** signifikas : *facita ek lino*. Ankore nun la procedo uzesas : **direkteblo** = *direktebla aernava*; **automobile** = *automobila veturo*.

(3) Certe nulu komprenos : homo dividenda.

(4) La kunteksto o la cirkonstanci impedas miskompreno. Cetere on sempre *darfas* tote precizigar per l'expresuro kompleta. (Videz l'appendico « **Substantivigo dil adjektivo** »).

(5) Videz la sufixo *-al*.

(6) « *Maniero* » uzesas hike en sua maxim ampla senco. Ula adjektivi (*quanta*, *tanta*, *multa*, *poka*, *kelka*, *omna*, *singla*, *plura*, la kardinala nombral adjektivi, e. c.) genitas, pro lia senco, adverbi qui implikas ideo di quanteso. Ma, mem en ta kazo, la supere donita regulo od expliko restas vera, nam, relate ago, la quanteso o la nombro esas manieral cirkonstanco : *li venis plure*, *single*, *omne* indikas reale « *quamaniere* »

li venis. **Il laboris tante** = *en tanta maniero*.

(7) **Nokte** (de nokto) = *dum la nokto*, *en nokto*. (Videz la manieral adverbi en l'unesma parto.) ***

(8) « *Quaze delikto* » tre diferas de « *kom delikto* ».

Derivado per afixi. (Mediata derivado.)

Kontre ke en la derivado per dezinenci (o nemediata derivado), sufikas soldar dezinenco a radiko, quale ni vidis, por obtenar vorto komplete, en la derivado per afixi (o mediata derivado), on devas unesme adjuntar e soldar a la radiko afixo od afixi, ante pozar la dezinenco an la fino dil toto. Ex. : **arki-duk(o)**, **para-pluv(o)**, **pian-ist(o)**, **distil-eri(o)**; **bo-frat-in(o)**, **retro-ag-iv-es(o)**.

La sufixi insertesas inter la radiko e la dezinenco segun l'ordino en qua li aplikesas ica ad ita; to signifikas, ke singla de oli modifikas ta, qua preiras lu, ed aplikesas a lu quale a simpla radiko : **lum-iz-iv-eso** = **eso** (*qualeso di*) **iv** (*to quo povas*) **iz** (*provizar per*) **lum(o)**. Praktike on sequas l'ordino progresanta dil kompozito : **lumizar**, **lumiziva**, **lumiziveso** = *kapableso lumizar*, France : *pouvoir éclairant* (1).

=====

(1) Tala akumulado de sufixi devas evitesar ordinare. Ol uzesas, quale hike, nur kande l'ideo tradukenda impozas olu.

Afixi.

La afixi esas partikuli, elementi tre kurta, quin on uzas por modifikar la koncepto expresata dal radiko. Exemple, en **bo-frat-in-o** la partikuli *bo*, *in* esas afixi e modifikas la koncepto **frat**.

Se li unionesas a la radiko avane (quale *bo*) on nomizas li *prefixi* e, se li unionesas a la radiko dope, on nomizas li *sufixi*.

En Ido, la afixi esas nur to, quo li esas nature e gramatike : elementi (preske sempre monosilaba), partikuli modifikanta, quale ni dicis. Konseque *li generale ne darfas uzesar kom radiki* (1).

Advere pri kelka vorti o radiki, quale l'adverbo **ne-**, la radiko **-es**, ula prepozicioni, on kustumas dicar, ke li uzesas kom afixi. Ma to ne signifikas, ke li reale e gramatike esas *afixi*. Restas tote justa, ke ti, quin ni studios sube, ne darfas uzesar kom radiki, exter kazi surge indikota.

=====

(1) Grande eroras Esperanto uzante sua afixi kom radiki : 1e to duobligas neutile la vorto por la sama koncepto (pro quo *ilo* apud *instrumento*, od inverse?); 2e to konstante ruptas por profani la kompreno di texto. *Ema*, *eblo*, *inde*, *eta*, *aro* e. c. esas por ili tam misterioza kam *edzo*, *fraulo* e. c. e la famoza korelativi : *chiam*, *kie*, *iom*, *ia*, *iel*, *chiu* e. c., qui ja per su ruptas la kompreno sat freque.

Prefixi.

anti-. — Ta prefixo esis l'objekto di la sequanta decido 883 (*Progreso*, VI, 113) :

« On repulsas **anti-** kom prefixo generale aplikebla (1), ed adoptas ol kom prefixo rezervenda a la ciencala e teknikala terminaro. » (2).

Ol signifikas *kontre*, qua expresas la sama ideo en la linguo komuna : **kontreveneno**, **kontrefebra**, **kontreverma** (3).

arki-. — Ta prefixo, pasable internaciona (Greka origine), signifikas : *en eminenta grado*, ol do sempre indikas grado supera : **arkianjelo**, **arkiduko**, **arkidiakono**, e. c. (*Progreso*, III, 419. — Decido 649.)

auto-. — Quale **anti-**, ta prefixo repulsesis « kom prefixo generale aplikebla, ed adoptesis kom prefixo rezervenda a la ciencala e teknikala terminaro (4).

bi-. — Ta ciencal o teknikala prefixo « signifikas ofte « dufoye », sed anke « duopla », « du kune » dicas Sro COUTERAT (*Progreso*, III, 3); ol esas impozata da l'internacioneso; e pluse ol esas tre oportuna por supresar la dusencesi »; se on uzus, exemple, *du* (vice *bi-*) en *biplani*, *bicikli*, on hezitus omnafoye, kande on parolus pri *du plani*, *du cikli*. — Ex. : *biciklo*, *bipeda*, *bilingua*, *bidenta*, *bikonkava*, *bikonvexa*, *bimanua*, e. c.

bo-. — Ta prefixo, Franca per *beau-* (pron. : *bo*) esas heredita de Esperanto senkonteste. Ol indikas : *parenteso per mariajo* : **bopatrulo** = *patrulo di la spozino* (relate elua spozo);

bofratulo = *fratulo di la spozino* (relate elua spozo). Ta prefixo quik adoptesis.

La parenteso per *rimariajo* indikesas, segun la kazi, per la prefixo **mi-** (V. ta prefixo), o per l'adjektivo **stifa** (*stief* D., *step* E.).

Mea *stifa* frato esas ta, qua divenis mea frato per rimariajo di mea patrulo kun lua matro, o di mea matro kun lua patrulo. Fakte ta *stifa* frato (homulo o homino) havas altra patrulo ed altra matro

kam me, do nula sango-parenteso kun me. Mea *stifa* patrulo esas la spozo di mea matro rimariajinta su kun ilu, ma tote ne mea patrulo.

Mea *stifa* matro esas la spozo di mea patrulo rimariajinta su kun elu, ma tote ne mea matro.

Mea *stifa* onklulo esas la spozo di mea onklino rimariajinta su kun ilu, ma tote ne mea onklulo (*Progreso*, IV, 105. — *Decido*, 745).

des-. — Ta prefixo internaciona indikas la kontreajo dil koncepto expresata sen olu. Exemple : **desobedio**, **deshonoro**, **desavantajo**, **deshonesta**, **desfacila**, **desbona** (5), **desinfektar**, **desorganizar**, **desamar** (5) esas la kontreaji di : *obedio*, *honoro*, *avantajo*, *honesta*, *facila*, *bona*, *infektar*, *organizar*, *amar*.

On devas dicernar e distingar sorgoze la vorti *kontrea*, formacata per **des-**, de la vorti *kontredicanta* (simpla nego), formacata per **ne-** : *neafabla*, *neutila*, *neobedio*.

Por certe facar la dicerno (e pose la distingo per **des-** o **ne-**) suficas questionar su kad existas mezo inter la du extremaji; se ta mezo existas, l'extremaji esas kontrea, lore oportas uzar **des-**; se ta mezo ne existas, lore oportas uzar **ne-**. Ex. : **afabla** e **desafabla**, pro la mezo : **neafabla**; **obediar** e **desobediar**, pro la mezo : **neobediar** (6); **richa** e **desricha** (se on ne uzas povra), pro la mezo : **nericha**. **Ta persono esas nericha; tamen ol ne esas povra** (*desricha*), **nam ol posedas mikra domeno ek qua ol vivas**.

Nultempe uzez : **despovar**, **desdormar**, **desvolvar**, **desexistar**, **desesar**, **desmovar**, **desvivo**, **desposedo**, **deshavanta**, e. c., pro ke la vorti ed altri analoga povas nur equivalar simpla nego : *ne povar*, e. c. Multa kontreaji esas expresata en Ido (quale en nia lingui) da radiko specala.

Exemple : **jorno**, **nokto**; **lumo**, **tenebro**; **komencar**, **finar**; **audacar**, **timar**; **ganar**, **perdar**; **laborar**, **ociar**; **bona**, **mala**; **dextre**, **sinistre**; **supere**, **infre**; **alte**, **base**; **plu**, **min**; **ante**, **pos**; **avan**, **dop**, e. c.

La motivi esas : 1e ke la opozeso en ula kazi ne esas evidenta (7); 2e ke serio kelke longa de kontreaji unike per **des-** esus vere netolerebla (8); 3e ke la uzo dil prefixo **des-** povas ulkaze produktar grava detrimenti (9); 4e ke lu donas vorti tote nejusa ulkaze e ne aceptebla da la scienci (10).

Nultempe uzez **des** kom radiko, ma **kontre** (kontree, kontrea, kontreajo).

Des- adoptesis per la decido 251-252 pos longa e tote fundamentala diskutado en *Progreso*, III, 19, 92, 150, 215, 216, 282, 283, 284, 285, 287, 343, 344, 345, 483, 544, 618, dum qua on komparis ad olu por la sama rolo : **mal-**, **non-**, **an-**. — **Mal-** esis repulsata pro ke ol sustenesas nur da kelka Franca vorti, kontre ke **des-** sustenesas da centi de vorti internaciona (11) e pro ke **mal** esas la tre konocata radiko *mal(a)*, kontreajo di *bona*. Tala vorti quala esas en Esp. *malbona*, *malfermi*, *malligi*, *malsupre*, *malsupreniri*, e. c., e. c., esas etimologie ne justa e pluse groteska.

dis-. — Ta prefixo Greka e Latina origine, nun pasable internaciona, indikas : *separo*, *disperso*, *dis-sono*, name ol signifikas per su « hike ed ibe ». Ex. : **disdonar**, **disdon(ad)o** = ago donar hike ed ibe, donar parto ad ica, parto ad ita (France *distribuer*) (12) **dissendar** = sendar hike ed ibe; **dispozar** = pozar hike ed ibe, aranjar en diversa loki, manieri, sur diversa plasi (13).

ex-. — Ta prefixo, Latina origine, nun internaciona, signifikas : *esinta...*, *qua havis antee la profesiono di...*, *la ofico di...* Ex. : **exoficiro**, **exprezidero**, **exnobelo**, **ex-vicerejo**, **exadvokato**. Quik adoptita, ica prefixo nultempe esis kontestata.

ge-. — Ta prefixo, Germana, uzesas por indikar « la ensemblo di la du sexui » (14) : **la gepatri** = *la patrulo e la patrino* (matro); **la gespozi** = *la spozulo e la spozino*; **mea geonkli** = *mea onklulo e mea onklino o mea onkluli e mea onklini* (segun la kazo); **vua geavi** = *vua avulo e vua avino o vua avuli e vua avini* (segun la kazo). **Patri**, **spozi**, **onkli**, **avi** ne esus tam preciza, pro ke per su li ne indikas plu multe enti maskula kam enti femina.

Same **frati** esas min preciza kam **gefrati**, quale montras ica exemplo : **kad vu havas frati, siorino? — Yes, me havas gefrati : du fratuli ed un fratino.**

Ta prefixo esas komoda; l'exempli supera montras lo. Ma on devas evitar sorgoze trouzar o misuzar olu (Videz, en l'unesma parto, la *chapitro di la substantivi*, precipue la du alinei finala).

mi-. — Ta prefixo internaciona quik adoptesis. Ol signifikas : *duime*. Ex. : **lasez la pordo miapertita; kun miklozita okuli; il parolis mivoce; laboro mifacita; mimortinta pro** (o **de**) **koldeso; pos mihoro.**

Per rezulto di rimariajo povas existar **mifrati** o **stifa frati** (Vid. **bo-**). L'unesmi esas ti qui havas o la sama patrulo o la sama patrino. La duesmi esas la filii quin havas de sua unesma mariajo vua

stifa patrulo o patrino. Fakte nek li, nek la *stifa* patrulo esas parenta kun vu.

Do *mi-patrulo* nek *mipatrino* (o *mimatro*) povas existar, nek anke *mifilio*, en Ido, pro ke li ne existas en la naturo; e nun kande *stifa* adoptesis, li ne plus darfas uzesar.

Do *mi-patrulo* nek *mipatrino* (o *mimatro*) povas existar, nek anke *mifilio*, en Ido, pro ke li ne existas en la naturo; e nun kande *stifa* adoptesis, li ne plus darfas uzesar.

mis-. — Ta prefixo esas Germana : *miss* ed Angla : *mis* (15). Ol quik adjuntesis dal Komitato

ipsa di la *Delegitaro*, du lua kunsidi « por expresar : *erore, nejuste* » : **misaudar**,

miskomprenar, misuzar, miskantar, mispronuncar, misduktar, misguidar, misfacar, e. c.

On remarkez, ke esas difero inter *misaudar* e *audar male* o *malaudar*. Ulu qua esas preske surda, o quan la sono preske ne atingas, ica *maleaudas* o *mal-audas*. Ma ulu qua audas *boto*, kande me dicas *poto* (od inverse), ica *misaudas*. Konseque, *male* (o *mal* uzata kom prefixo) ne esas sinonima kun **mis-**.

Komprenende **mis** ne darfas plear la rolo di radiko. Do ne dicez *mise*, ma *erore, nejuste* o *male*, segun l'ideo.

ne-. — Ta vorto ne esas prefixo nature, nam ol esas negal *adverbo*. Ma ol uzesas quale prefixo, kom elemento neganta relate la vorto a qua on unionas lu : **neposibla, nevera, nejusta, nejusta, nevidebla, nekohere, neprecizeso, nevideblaji**, e. c.

Ne konfunde **ne-** a **des-** od a **sen-** (prepoziciono). **Ne-** indikas simple nego, **des-** kontreso, **sen-** manko : **nericha, desricha** = *povra*; **nebelo, desbelo** = *leda*; **senbarba, senkapo, senarma, senpova**. Konseque, *senutila, senplena* (16), vice **neutila, neplena** esus absurda, e *senarma, nebarba, nekapa, nepora*, vice **senarma, senbarba, senkapo, senpova** esus egale absurda.

Ne konfunde **senmovi** = *qua esas sen movo*, a **nemovebla** = *qua ne esas movebla, quan on ne povas movar*, **sendube** dicas, ke ne existas dubo pri..., **nedubeble** : ke on ne povas dubar, ke lo dicata ne esas dubebla.

La vorti kompozita per **sen-** opozesas kom simpla negi al derivaji havanta la sufijo **-oz** (qua egalesas **kun**) : **senanma, sendolora** fakte esas la negi di **anmoza, doloroza**.

sen- = *-los* Germana, *-less* Angla.

par-. — Ta prefixo venas de la Latina e novlatina lingui : *par-*, *per-*. Ol adoptesis per la decido 309 « *por indikar la perfekta fino o kompletigo di ula ago* » : **parlernar** = *lernar komplete*; **parlektar** = *lektar komplete, til la fino (dil libro)* (17); **parvenar** = *venar til la fino, atingar la skopo* (18); **parkurar** = *kurar de la komenco til la fino (dil voyo)* (19).

para-. — Ta prefixo ciencie internaciona adoptesis per la decido 105 « *por indikar shirmilo kontre-* » : **parafalo, paralumo, parafulmino, parafairo, paracintilo, parapluvo, parasuno, paravento, paragrelo, parapolvo, paramoskito**, e. c.

pre-. — Ta prefixo Latina e nun internaciona quik adoptesis. Kun formo plu kurta e plu internaciona ol remplasas *ante* e havas la sama senco por la vorto a qua on unionas lu. **Previdar** = *ante-vidar* (o : *vidar antee*); **predicar** = *ante-dicar* (o : *dicar antee*); **prematura** = *matura ante la tempo*, la sezono; **prepozar, prehiere, premono, prehistorio, predankar, preirar** (20), **prejudiko, preavo, preonklo**.

pseudo-. — Ta prefixo adoptesis unanime dal Akademio per la decido 1629 « kom prefixo internacione konocata e ja uzata en Ido, kun la senco : *ne-vera, ne-reala*. Ex. : **pseudo-profeto, pseudorepublikisto, pseudofilozofo, pseudoamiko, pseudocienco, pseudomartiro, pseudolinguisto, pseudonobelo, pseudoinventero**, e. c.

quadri-. — Ta ciencala prefixo signifikas : « *qua havas quar...* ». Exempli : **quadripedo, quadrimanuo, quadripeda, quadrimanua; quadriangulo, quadriangula**.

retro-. — Ta prefixo Latina, nun internaciona, esas quaze adverbo per sua senco; ol quik adoptesis por indikar *la ago inversa* di ta quan indikas sen olu la vorto fundamentala :

retrocedar = *cedar ad ulu to quon ol cedabis a ni*, **retroirar** = *irar ad-dope, desavance*;

retropulsar = *irigar desavance per pulsa*, **retrovenar** = *venar per iro inversa al loko de ube on departabis*. Ex. : **me livis la hemo ye duadek kloki e retrovenis en lu ye duadek e tri**

quarimi. — **Retroagiva** = *qua povas agar, efikar pri kozi antea, pri lo pasinta* : **la lego ne havas efekto retroagiva**.

Pro sua senco intime adverbala, **retro** darfas uzesar izolite, kom adverbo : **Retroe! ne plus avancez : esas danjero**.

ri-. — Ta prefixo, Angla sone, Italiana forme e sone, indikas nur *ago quan on iteras, iteris, od iteros*. Ol devas ne konfundar a *retro-*. **Rihavar, ridicar, rifacar, riagar, riskribar, rilektar** =

havar, dicar, facar, agar, skribar, lektar itere. **Nun me riasas kontenta, pro ke me rihavas mea perdita pekunio.**

Ta prefixo unesme adoptita kun la formo *re* chanjis pose la formo a l'italiana *ri*, por evitar konfundi en multa radiki internaciona qui komencas per *re*, ma en qui ta silabo ne havas senco di itero : *rebel, ricev, refuz, regard, regret, reklam, rekolt*, e. c. (*Decidi*, 647 et 648). Esperanto preferas erore alterar *re* a *ri* ed uzar *re-* kun duopla senco.

=====

(1) En noto : Nam on havas e davas havar *kontre* kom tala prefixo.

(2) En noto : Apartenos do a la ciencala e teknikala komitati determinar la kazi, en qui on uzas *anti-*.

(3) On questionas, kad ni devas admisar la prefixo *anti-* kun la sama senco kam *kontre-*. *On devas distingar tre kazi :*

1a En la teknikala kazi (ex. en la matematikal vortaro) on devas admisar la prefixo *anti* kun specala senco. To nule koncernas la komuna linguo.

2a En la linguo komuna, on devas admisar vorti integra, tote pronta, qui kontenas *anti-*, kande li esas internaciona : pro ta motivo ni adoptis *antipodo, antipatio, antisepta*, e. c. ed on devos probable adoptar *antipatriotismo, antimilitarismo* (same kam *militarismo*), e. c. Ico havas nula detrimento, nam, o la radiko a qua aplikesas *anti-* ne existas en nia linguo, o la kompozajo esas tante konocata, ke nulu povas dubar o nesavar lua senco.

3a En la cetera kazi, on devas uzar kom prefixo la prepoziciono *kontre*, qua sola devas expresar ta ideo (segun la principo di unasesceso). Tale ni havas : *kontre-pezo, kontre-venemo*, e. c. E singlu esas libera formacar simila kompozaji, kande li esas necesa e logikala : *kontre-konvulsa, kontre-reumatismo, kontrereligia,*

kontre-dinastia, kontre-konstituca. To rezultas de la strukturo ipsa di la linguo; e se on uzus simile *anti-*, to genitus nur duopla formi, e konseque konstanta hezito en l'uzado. (*Progreso*, februaro 1911, pag. 689.)

(4) En noto : Sama remarki kam pri *anti-*. L'ideo di *auto-* povas tradukesar per *su-* (ex. *su-defenso*) o per *propra* (ex. : *propr-amo*).

(5) **Mala e odiar** certe esas la preferinda kontreaji di *bona* e *amar*, e tale pri la vorti qui, sub formo simpla, esas la kontreaji di altri : *lenta, mikra, povra* e. c., kontreaji di *rapida, granda, richa*. Ma, pro ke *des* sempre facas ek vorto la kontreajo dil vorto uzata sen olu, on darfas dicar o skribar : *deslenta, despovra, desmala* e. c., se la memorado ne furnisas : *rapida, richa, bona*.

(6) On imperis a me agar ulo, e ton me ne agas; lore me *ne-obedias*. On interdiktis a me ulo, e tamen me agas lu; lore me *desobedieas*. Ed anke : on imperis a me agar ulo, e me agas lo kontrea, lore me *desobedias*.

(7) Kad esas tre evidentata, e precipue tre limitizebla, l'opozeso inter *varma* e *kolda* (des-varma), exemple?

(8) Kad esus tolerebla : *yuni* e *desyuni, richi* e *desrichi, forti* e *desforti, humili* e *deshumili, jenerozi* e *desjenerozi, boni* e *desboni, felici* e *desfelici* e. c. *same finos per la morto*.

(9) Se on klamos a me : *des-dextre* e me audos nur *dextre*, kad me ne povos duktar mea biciklo juste an l'obstaklo e frakasar mea kapo? *Sinistre* e *dextre* igas ne posibla ta desagreablajo.

(10) Kad, segun la cienco, *frigo* esas la kontreajo di *kaloro*? E tamen Esperanto opozas *malvarmeso* a *varmeso*. Ido ne darfas imitar olu.

(11) Ni konocis ta fakto plura yari ante ke *Progreso* tusheskis la punto. Ma motivo di « *neoportuneso* » deskonsilis la quika substituco di *des* a *mal*. Ol suficabus por impedir interkonsento kun l'Espisti : la stroko, atingabus tre grave la *netushebla* Fundamento.

(12) La verbo « *distributar* » rezervesas al idei teknikala : distributar vapore, gasi e. c.

(13) Ta prefixo quik adoptesis, ma pose ulu propozis ke on uzez lu por la kontreeso, alegante la Latina. Respondis : « En la Latina quale en la cetera lingui, omna afixi havas plura senci. En la L. I. ni devas adoptar oli kun un sola e fixa senco. Do, se ni havas *dis-* kun la senco di separo, ni ne povas uzar ol kun la

senco di kontreeso (remarkez ke, en *discordia* e *dissentio* adminime, ol havas la senco di separo, eskarto).

Cetere, *des-* esas etimologie identata a *dis-*; ni havas do la yuro atribuar ad ol l'altra senco di *dis-*. » (*Progreso*, III, 424.)

(14) Decido 1209, konsequo dil decidi 1089 e 1090. (*Progreso*, VII, 65 e VI, 212.) — Ti qui prizus la duo : *patro, matro* (kun ekluzo di *patrino*) mustas agnoskar, ke se *patro* esus nur maskula, on ne povus nek darfus dicar *gepatri*. E same pri *frato, kuzo, onklo* e. c.

(15) La Franca prezentas lu kelke en : *més-user*.

(16) Pro quo ne *senplena*? Esperantisto respondas : pro ke ni ne dicas *pleno* (vice *pleneco*). Ma pro quo vu

dicas *utilo* (vice *utileco*)? Ka plena ne esas adjektivo totsime kam *utila*? Do, se on admisas *senutila*, on devas admisar *senplena*.

(17) **Tralektar** signifikas nur : *lektar rapide, flugante*. (*Progreso*, IV, 68.)

(18) De qua derivas *parveninto*, dicas la decido 375. Ica vorto = *parvenu* F., *parvenyu* R., *Parvenü*, *Emporkömmling* D., *parvenu*, *upstart* E.

(19) Decido 376. Vorto necesa e quan nek *trakurar*, nek *trairar* povas remplasar. Per extenso on dicas : *X... parkuris en automovilo 100 kilometri en un horo. Y... facis en aeroplano parkuro de 35 kil., ye 100 metri di alteso.*

(20) Ne impedas *avanirar*. Ex. : **Unesme il preiris me, sequante Petrus; ma balde il avaniris e Petrus ipsa trovesis dop ilu.**

Prefixi teknikala.

Ni vidis *anti-*, *auto-* (1), *bi-*, *quadri-*; restas studienda le sequata pure teknikala.

***equi-**. — Ol signifikas *egala* (plu o min evidente) : **equiangula**, **equi-axa**, **equilaterala**, e. c., sen parolar pri **equilibro**, **equinox**, **equipolo**, **equivalo**. On ne povis uzar *egal-* en ta omna vorti, qui esas maxim ofte internaciona.

***ko-**. — Ol renkontresas en **kosinuso**, **kolatitudo**, **kosekanto**, **kofunciono**, **kotangento**, **kovarianto**, **konormala**, sen parolar pri **kolineara**, **korelate** e **korelativa**, **korespondo**, qui esas por ni primitiva vorti. En ta vorti, la prefixo *ko-* nr havas la senco di kun, sed (ma) la senco : « komplemento di... » o « di komplemento ».

Ol ne esas do tote necesa. Ma ni rezervis ol a ta specala senco, ed uzis *kun* o *sam* en la kazi, en qui la senco postulis ta elementi : *kun-junto*, *kun-kurar*, *kun-mezurebla*; *sam-axa*, *sam-centra*, *sam-foka*, *sam-tempa*, *sam-plana*... (*Progreso*, III, 2.)

mono-. — Ol signifikas : *un*. Ex. : **monosilabo**, **monokotiledona**, **monokordo**. La linguo komuna uzas *un-* : **unlatera**, **unnoma**, **unpersona**, ma ol admisas la vorti internaciona qui komencas per *mono* : **monogramo**, **monotona**, e. c.

Pro analogeso, e pro la sama motivi qui impozis **mono-**, **bi-**, l'Akademio (2) adoptis : **tri-**, **quadri-**, **quinqua-**, **sexa-**, **septua-**, **okto-**, **nona-** (*Progreso*, IV, 567).

L'Akademio repulsis (3) la serio de prefixi : **di-**, **tetra-**, **penta-**, **hexa-**, **hepta-**, **okto-**, **ennea-** (*Progreso*, IV, 567).

Kompreneble on sequas la generala reguli di nia linguo omnube li esas suficanta a la justa expreso dil idei : **mi-** vice la tri prefixi : *hemi-*, *semi-* e *demi-*, quo liberigas ni tre fortune de lia jenanta konkuro e de multa heziti (*mi-axo*, *mi-cirklo*, *mi-ombro*, *mi-plano*, *mi-sekanto*, *mi-sfero*. Same *ne-* vice la Latina *in-* o la D, E. *un-* : *nesimila*, *nevarianta*).

=====

(1) Same kam pri *anti*, on devas en la komuna linguo admisar vorti integra, tote pronta, qui kontenas *auto*, kande li esas internaciona : *automobilo*, *autografo*, *autobiografio*, *autodidakta* e. c.

Kompreneble restas tote exter ico la uzo di *su* en vorti quale *su-levo*, *su-kusho*, *su-tenado* (on vere tenas *su* per la ago di la muskuli), *su-ocido*, *su-amo*, *su-admiro* e. c.

« Same kam ni substantivigas sen skrupulo, e mem kun granda komodeso, la pasiva verbi (*konstrukteso*, *konvinkeso*, e. c.), ni povas e devas substantivigar la reflektiva verbi, kun la reflektiva pronomo. Do on darfus uzar vorti quale *su-levo*, *su-kusho*, por l'ago *levar*, *kushar su* (komparez *su-ocido* a *hom-ocido*).

Remarko : Esperanto uzis *kushi* en ne transitiva senco (la senco di *jacar*), tale ke ol povis expresar *kushar* nur per *kushigi*, e *kushar su* per *kushighi*! Ed on ne havis la necesa analogeso inter *levar* e *kushar* (la du transitiva). *Progreso*, V, 284.

(2) Plu precize : la teknikala subkomitato.

(3) N. B. : Kom generala *prefixi* aplikebla ad irga radiko, nam lore on devus selektar e hezitar en singla kazo inter du prefixi. Ma on ne ekskluzas la posibleso adoptar, kom integra radiki, vorti kompozita per ta greka prefixi.

Remarko pri la afixi.

Ula prefixi o sufixi ed ula prepozicioni neeviteble koluzionas kun kelka existanta radiki, exemple *par-* kun *pardonar*, *parfumo*, *partero*, *parturo*. On videz en nia vortolibri la radiki komencanta per *de-*, *des-*, *ge-*, *mi-*, *mis-*, *per-*, *ri-*, *tra-*, *trans-*. Nula konfundo eventas praktike, pro ke on konocas ta radiki ed on komprenas li segun lia senco, e pro ke la semblanta kompozajo havus nula senco, o senco evidente falsa en la kunteksto. Quon signifikus *de-parto*, *des-tinar*, *ge-nitar*, *mitologio*, *mis-tifikar*, *per-driko*, *ri-goro*, *trans-formo*? Mem kande dusenceso esus teorie posibla, ol ne eventas praktike, pro ke la kunteksto determinas klare la senco, e fakte on ne mem pensas ad altra senco, on ne hezitas mem dum un instanto. Mem pri *pardonar*, qua homo komprenos lu kom « komplete o fine donar » en : *pardonez me*, *il pardonis lu*, o mem : *il pardonis omno a sua filio*? Adjuntez, ke pri *donaco* o *legaco*, on devus dicar : *il donacis* o *il legacis omno a sua filio*.

Prepozicioni prefixa.

Quale **sen-**, vidita en antea chapitro, altra prepozicioni pleas la rolo di prefixi : **adportar**, **cirkumpola**, **cirkumskribo** (geom.), **ekirar**, **enirar** (1), **foreso**, **kontredicar**, **kunvoko**, **preterirar**, **subjacanta**, **vice-prezidero**, e. c.

Nultempe atribuez a prepoziciono, kompozante derivajo, senco altra kam ita, quan ol havas aparte. Exemple : **eklernar** nule povas signifkar **parlernar** = lernar komplete; **ektrovar** o **ekpensar** nule povas recevar la senco di **inventar**, nek **ekparolar** (German *aus-sprechen*) ta di **pronuncar**; same **ekportar** = *portar extere* ne povas signifkar o **suportar** o **tolerar**.

=====

(1). « Nia kunfrato ne prizas la regulo, qua igas *transitiva* la verbi kompozita ek verbo *netransitiva* e prepoziciono, quale *en-irar*, *ek-irar*, ed il preferas repetar la prepoziciono. To esas ya permisata, sed (ma) tote superflua, nam en : *me eniras en la chambro*, l'ideo esas dufoye expresata. Tote logike, *me eniras la chambro* = *me iras en la chambro*. L' « equivalo » esas « perfekta »; to ne esas « subtilajo »; la verbo divenas transitiva, *absorbante* la prepoziciono ipsa, qua « regas » la komplemento. (Komparez *travidar*, *trairar*, e. c.) *Progreso*, II, 304, noto.

Sufixi. (ab-ebi)

Quale ni dicis ye « Derivado per afixi », la sufixi insertesas inter la radiko e la dezinenco, segun l'ordino en qua li aplikesas ica ad ita, se pluri uzesas.

-ab-. — Sufixo ekskluzive verbala, quik propozita por indikar l'anteeso, relate la tempi *-is*, *-os*, *-us*, exemple. Ma la Komitato dil Delegitoro ne adoptis lu pro la motivi expozita en *Progreso*, I, 567. Tamen ja lore dicesis : « se la sufixo **ab** od irg altra procedo esas vere plu facila e komoda *por la maxim multa*, on devos preferar ica ad ita ». La provido realigesis e, pro to, per la decido 407 « on admisis, kom provizora probado, la uzo di la sufixo **-ab** por formacar la tempi antea : **amabis** = *esis aminta*, **amabos** = *esos aminta*, **amabus** = *esus aminta* » (junio 1911). Noto dicas : « On devas remarkar, ke l'Akademio ne adoptis la formo *amabas* » (1). Fine, per la decido 784 (decembro 1912), « on adoptas unanime e definitive la sufixo **ab** por l'antea tempi ».

La sufixo **ab** inspiretis al propozinto da : *amabam*, *amabas*, e. c. Latina, en la penso, ke on povos prizentar lu kom quaza radiko di D. *haben*, E. *have*, S. *haber*, I. *avere*, F. *avoir* e docar : uzez **ab** (*-abis*, *-abos*, *-abus*) ube ta lingui uzas **havar** en tempo kompozita.

Esas tre rekomendata ne uzar *-abis* ube *is* suficas, altradice : ube ne esas necesa indikar, ke tempo pasinta preiras altra pasinto. Exemple, ne dicez : **Me vidabis vua patruo hiero**, nam hiko nula tempo pasinta preiris altra. Ma kontree dicez : **me finabis mea laboro kande vu arivis**, nam en ica exemplo la pasinto *finabis* preiris la pasinto *arivis*.

-ach-. — Ta sufixo, inspirita dal Italiana *-accio*, quik substituocesis ad **ac** propozita, kom *pejorativo*. La Komitato di la Delegitaro judikis ol plu expresiva kam *ac*. Per *pejorativa* sufixo on expresas *qualeso tre infra*, *nuanco di desestimo*, *antipatio*, *repugneso* : **kavalache** = *kavalo di infra*, *di mala qualeso*; **populacho** = *infra popolo*, *grosiera*, *maledukita*; **belacho** = *di qua la beleso insipida*, *neexpresiva*, *havas nula charmo*; **dolcacha** = *di dolceso sensapora* e, pri personi, *di dolceso simulata*; **bravacho** = *falsa bravo qua simulas braveso*; **paperacho** = *papero tote neutila*, *sen ul valoro*, *ne konservinda*. **Il ne kantas, ma kantachas. Quale dormar sur ta litacho? Ico vino! ha no, certe, ma vinacho nedrinkebla.**

Ta sufijo devas nultempe uzesar kom diminutivo. Exemple, **brilacho** esas *falsa brilo* e nule **brileto** = *brilo febla*.

Same ol devas ne uzesar pri la organi o funcioni di la bestii, ecepte se on volas expresar repugneso : la bestii (quale ni) havas *boko*, *pedi*, e. c., e (quale ni) *manjas*, *drinkas*, e. c.

No, me ne povas asentar, ke la hipopotamo havas boko: ol havas bokacho.

-ad-. — Ta sufijo, quik adoptita, trovesas en la Latina lingui. *Ol indikas ago durolonga o kontinue plurfoya*. Se per kanono of fusilo on pafas unfoye, la ago esas *paf*. Ma se on iteras plurfoye, se on duras pafar adminime kelke longe, la ago esas *pafado* (2). Dicante tre laute: *Ho!* me produktas *klamo*. Ma, se homi tre forte parolas od interdisputas sur la merkato, sur placo, li produktas *klamado*.

Polko, *valso*, e. c., esas **dansi**; ma **dansado** esas to, quon ni altre nomizas : **dansarto** : **dansado** esas **praktikata da omna populi ed en omna epoki**.

Parolo esas frazo, frazeto pronuncata : **il dicis a me** : « **vu esas idiota** »; **il do insultas me per ta parolo**. — **Parolado** esas la fakultato o la maniero parolar (3) ed anke longa uzo kontinua dil parolado : **Parolado grantesis nur a la homi. Ne ilua diskurso hierala fatigis lu, ma lua trihora parolado kun l'advokato camatine**.

On evitez misuzar o trouzar ta sufijo. Ol esas uzenda nur kande ol esas nekareebla por la senco. L'ex-esperantisti devas partikulare atencar por ne riprodiktar en Ido *kronado* (vice *kronizo*) ed altri analoga. Mem segun la *Fundamento*, « ad » indikas *duro en la ago*. Or certe *krono* ne esas ago, ma objekto, quale *glas*, *stulo*, e. c., ed on ne darfas uzar *kronado* plu multe kam *glasado* o *stulado*. Cetere Zamenhof ipsa konfirmis la senco di « indikas duro en la ago » per *paf*, *danc*, e *ir* qui certe esas verbal radiki. Do, mem judikante segun la defino e l'exempli donita da Zamenhof, *kronado* violacas la *Fundamento*. E, por ni ldisti, ol violacus nia explicita principio, ke nul radiko povas donar verbo, se ol ne esas verbala. Or *kronado* supozas *kronar* e *kron* esas ne verbal, ma *nomal* radiko.

On anke atencez, ke « ad » unionita ad *-is* nule donas imperfekto. Nek *is*, nek *os*, nek *us* chanjas ule sua valoro tempala per uniono kun « ad » : *-adis*, *-ados*, *-adus* = *is*, *os*, *us*, quale *adas* = *as*, ma kun duro plu longa en la ago.

Kompreneble « ad » nultempe darfas uzesar kom vorto nedependanta. Do ne imitez *ade* = longe, trovebla che l'Esperantisti. Kad *malade* = kurte, o kad *eke* esas la kontreajo di *ade*? Pro quo ne *adeco* vice *longeco*, e *ekeco* vice *mallongeco*?

-ag-. — Ta radiko dil verbo *agar* uzesas kun vorti di instrumento por formar verbi signifikanta : *agar per...* Ex. : **crucagar** = *agar per kruco* (por mortigar ulu); **klovagar** = *agar per klovi* (por fixigar ulo, planko) (4); **agrafagar** = *agar per agrafi*; **butonagar** = *agar per butoni*; **martelagar** fero kupro, e. c. La substantivi : *krucago*, *klovago*, *agrafago*, *butonago*, *martelago* ne povas konfundesar a l'instrumenti : *kruco*, *klovo*, *agrafo*, *butono*, *martelo*. Ma, se on formacus direte la verbo per l'instrumento : *kruçar*, *klovar*, *agrafar*, *butonar*, *martelagar*, la nomo dil ago esus identa a ta dil instrumento : *kruçar*, *kruco*; *klovar*, *klovo*, e. c., e to esus tam nelogikala kam nepraktikala, pro la konfundi e konfuzi qui rezultas de tala formaco (5).

-aj-. — Ta sufijo, quik adoptita, havas equivalanti en novlatina lingui. Ol indikas *kozo facita ek ula materio o posedanta ca o ta karaktero* : **lanajo** = *stofa ek lano*; **silkajo** = *stofa ek silko*; **kotonajo** = *stofa ek kotono*; **linajo** = *texuro ek lino*; **molajo** = *mola parto* (ex. : *mola parto di frukto*); **grasajo** (ex. : *grasa parto di karno*); **ferajo** = *ulo ek fero* (ex. : **il vendas olda ferajo, fripi**); **dolcajo** = *ulo dolca*; **bitrajo** = *ulo bitra*; **bonajo** = *ulo bona*; **verajo** = *ulo vera*; **belajo** = *ulo bela*.

Per extenso, e kun *-al*, ta sufijo uzesas por expresar la ideo : *ago*, *parolo*, *procedo* di... Ex. : **amikalajo** = *ago, parolo, procedo di amiko*; **pueralajo** = *ago, parolo di puer* (puerala).

Aplikata a radiko di verbo transitiva, **aj** indikas *la objekto pasiva di la ago* (tote ne la rezultajo);

lore ol equivalas *-ataj* (6) e remplasas participo pasiva : **drinkajo** = *drink(at)ajo*, *kozo drinkata*

(aquo, biro, vino, e. c.); **manjajo** = *manj(at)ajo*, *kozo manjata* (karno, pano, legumi, e. c.);

vidajo = *vid(at)ajo*, *kozo vidata* (peizajo, panoramo, e. c.); **sendajo** = *send(at)ajo*, *kozo, kozi*

sendata; **piktajo** = (ne *pikturo* ma) *pikt(at)ajo*, *to quo esas piktata* (personi, kozi, e. c.);

skultajo = (ne *skulturo* ma) *skult(at)ajo*, *to quo esas skultata* (viro, muliero); **konstruktajo** = (ne

konstrukturo ma) *konstrukt(at)ajo*, *to quo esas konstruktata* (la petri e ligni o fero, e. c., uzata

por konstruktar); **kopijajo** = (ne *kopiuro* ma) *kopi(at)ajo* (la texto, modelo, e. c.). **Mea kopiuro**

esas ne tote fidinda pro ke me kopijajo esis apene videbla (7).

Same, kun la verbi mixita, **ajo** = *a(ta)jo* e konseque havas la senco pasiva : *chanjajo* = kozo *chanjata*, ne : kozo *chanjanta* (8).

Aplikata a radiko di verbo ne-transitiva **-aj-** indikas la *subjekto* (necese, pro la naturo dil verbo); ol equivalas *-(ant)aj* e remplasas participo aktiva, pro ke ne existas pasivo en verbo ne-transitiva :

rezultajo = *rezult(ant)ajo*, *to quo rezultas*, *kozo rezultanta*; **eventajo** = *event(ant)ajo*, *to quo eventas*, *kozo eventanta* (od eventinta). **De longe me timis la nuna eventajo, qua esas meaoopinione nur la rezultajo di lia intrigi e di vua inerteso.** (Dec. 541.)

Nultempe **aj** darfus uzesar kom pejorativo (vice *ach*), quale che l'Esperantisti (9). Nultempe anke ol darfus uzesar, quale che li, vice **kozo** o **afero**. Se **ajo** sola = *afero*, *kozo*, ici lasta esas neutila, e vice : « nia sankta afero » o : « mi havas multajn aferojn por fari », suficas dicar : « nia sankta ajho », « mi havas multajn ajhojn por fari ». Certe la profani komprenos quik e plu bone kam en Ido : « me havas multa kozi facenda ».

-al-. — Ja Latina (en la formo *-alis*), la maxim internaciona de la sufixi (en la formo *al*, *eI*) (10), la afixo **-al-** propozesis por kompletigar la listo trovata en « Etude sur la Dérivation dans la Langue internationale » (11) ed ol quik adoptesis.

Lua signifiko esas : *qua relatas*, *koncernas*; *qua apartenas a...*, *dependas de...*, *konvenas por...* Ol juntesas a radiki nomala o verbala.

Exempli kun radiki nomala : **universala**, **dorsala**, **nazala**, **faciala**, **ventrala**, **brakiala** (12), **nacionala**, **normala**, **gramatikala**, **nazalo**, **labialo**, **guturalo**, **vertikalo**, **kolateralo**, e. c.

Kun verbala radiki : **experimentalala**, **finala**, **komencala**, **administrala**, **baptala**, **mariajala**, **gubernala**, **ordinala**, **konfidencala**, e. c.

La sufixo **-al-** darfus sustenar altra sufixi : **universaleso**, **universaligar**; **socialismo**, **socialista**, e. c.

Adjektivo kun **-al-** ofte equivalas genitivo, to esas « **di** » sequata da substantivo : **hundo blindala** = *hundo di blindo* (ne *hunda blinda*); **velo virginala** = *velo di virgino* (13). De to la regulo praktikala : Por savar, kad adjektivo devas esar formacata per la sufixo **-al-** videz kad ol equivalas « **di** » sequata da substantivo.

On devas ne trouzar ta formaco, quale agas ula lingui, exemple la Germana. Precipue kun la propra nomi on uzez prefere prepoziciono : **la verki di Goethe** e mem plu bone : **la verki da Goethe** (ne la *Goeth-ala verki*) (14).

Ma on uzas **-ala-** por dicar : *segun la maniero di*, *analoge a la verki da*, *digna de* : **poemi Vergiliala**, **Anakreonala**, **dramo Shakespearala**, qui tote ne esas : *poemi da Vergilius*, e. c. (15).

Kande l'adjektivo formacenda signifikas ne : *qua relatas*, *qua koncernas*, *qua apartenas a...* ma « *qua esas...* », lore nur la dezinenco **-a** sola esas uzenda : **letro responde** = *letro qua esas respondo*; **parolo konsolaca** = *parolo qua esas konsolaco*; **ento dea** = *ento qua esas deo*; **ruina kastelo** = *kastelo qua esas ruino*.

Kande la vorto esas kompozita, ordinare on ne uzas *-ala-*, ma nur *a-*. Ex. : **omnadia**, **singladia**, **externaciona**, **supernaciona**, **internaciona**, **cadia**, **cayara**, **segunlega**, **kontrelega**, **senaqua**, **senkapa**, **senviva**, e. c. Ma povas divenar necesa uzar *-ala-* mem kun vorto kompozita, kande la klareso postulas lo. Exemple on dicos : **la muskuli avanbrakiala** (o : *dil avanbrakio*) mam *muskuli avanbrakia* signifikus : *la muskuli qui esas avanbrakio*.

-an-. — Ta sufixo, *-anus* en la Latina, *an*, *ano*, *ain*, *ien* en altra lingui, quik adoptesis por indikar individuo apartenanta a klaso (urbo, lando, ensemblo) homo esanta « *membro di...* » : **urbano**, **landano senatano**, **akademiano**, **societano**, **Kristano** (16), **samreligiano**, **samideano** (17), **samskopano**, **samluktano**, e. c.; **Kanadano**, **Italiano**, **Portugalano**, **Braziliano**, **Boliviano**, e. c. (Videz ye la [propra nomi](#) en la Gramatiko.)

En la realeso (e segun *Progreso*, III, 93) **-an** definesas plu juste per : *qua apartenas ad ula domeno* (lando, socio, e. c.). On do darfus ne restriktar olu a homi, ma uzar lu anke por kozi. Co explikas, ke ni parolas pri *Amerikana* planti od animalo, pri *Chiniana* od *Italiana* linguo, e. c. Name la sufixo **-an-** ne indikas esence personi, quankam pro lua senco, ol aplikesas precipue a personi.

Advere on darfus dicar *Amerikala*, *Chiniala*, e. c., ma lore ta vorti ne plus esus analoge a *Franca*, *Angla*, e. c., quin on uzas egale por personi e por kozi.

-ar-. — Ta sufixo, heredita de Esperanto, soldesas a nomal radiko por indikar *kolektajo*, *ensemblo* di la kozi o personi nomata dal radiko. Ex. : **formularo** = *kolektajo*, *ensemblo* de formuli;

vortaro = kolektajo, ensemblo de vorti (18).

On devas gardar su kontre l'ambiguaji qui povas naskar de la neprecizeso di ta sufijo. Generale ol indikas *la maxim extensita* kolektajo : **homaro** = *la ensemblo di omna homi*, e ne irga grupo o societo de homi; **vortaro** = *la ensemblo dil vorti di linguo*, e ne ica od ita grupo de vorti, vortolisto o mem lexiko; **navaro** esas *l'ensomblo di omna navi* (militala o komercala) quin posedas naciono, e ne eskadro, floto, e. c.; **militistaro** = *l'ensomblo di omna militisti di lando*, e ne armeo, regimento, kompanio, e. c. Ex. : **L'unesma armeo di nia militistaro nun komandesas dal ex-komandanto dil duesma. — Nia navaro havas tri floti. — La vortaro Franca, Germana, od Angla trovesas complete en preske nula vortolibro o lexiko.** On do atencez en singla kazo uzar la justa vorto.

En altra kazi, la senco restas nepreciza; exemple la senco di *arboraro* povas variar de arborgrupo til foresto. Esas do preferinda, segun quante on povas, uzar la special vorti : **foresto, bosko, bosketo.**

Kompreneble on ne uzas **aro** aparte, kom radiko, ma : *ensomblo, kolektajo, amaso, bando, trupo, serio*, e. c., segun la kazi.

-ari-. — Ta sufijo, Latina origine e novlatina, adoptesis dal Akademio, en junio 1913, per la decido 1143. Fakte la decido remplasigis la unionuro di *du* sufiji (*aj, ul*) (19), komprenebla pos reflektado ma ne evidenta. Ol indikas « *persono a qua ula ago esas direktata od ula kozo esas destinata* » (20) : **depozario, legacario, sendario (21), konfidencario, donacario, koncesionario, adjudikario, konfesario (22)**, e. c. = *qua recevas depozo, legaco, sendo, konfidenco, donaco, koncesiono, adjudiko, konfeso*, la homo atingata da ica agi, e fakte dal *depozajo, legacajo, sendajo*, e. c.

-atr-. — Ta sufijo, quik adoptita, trovesas en la Franca (*-atre*) ed en l'Italiana (*-astro* : *verastro, biancastro*). Ol juntesas a nomala radiki por formar adjektivi signifikanta : *di la naturo di...*, *afina ad...*, *kelke simila a...* Ex. : **sponjatra fungo, ligno. Materio rezinoza, o plu juste rezinatra. Ta stono ne esas silexa ma nur silexatra. On vendis a vu ta texuro kom lana, on trompis vu : ol esas lanatra. Saporo dolcatra** (kelke, ma ne precize dolca); **homo dolcacha** (homo ne dolca vere, ma qua simulas doceso, por disimular sua nedolceso). Quale on vidas per la komparo di ta du exempli, **-atr** tote ne havas la senco pejorativa; ica apartenas nur a la sufijo **-ach**.

Kun radiko indikanta koloro, **-atr-** expresas koloro afina ad olta quan enuncas la radiko : **redatra, blankatra, bluatra, verdatra**, di koloro afina a redeso, blueso, verdeso. Per la diminutivo *et* on nur diminutas la koloro ed expresas altra nuanco dil ideo : on afirmas certeso pri la koloro (quon on ne agas per **-atr-**) ma on afirmas anke olua extrema febleso.

En la vorti teknikala, ta sufijo darfas esar remplasata, segun la kazi, da la radiki **-form, -simil**, o dal sufijo teknikala **-oid** : **metaloido, elipsoido konkoido, konoido, helicoido**, e. c.

-e-. — Ta sufijo korespondas a *at* (en *rosata* L.), a *at* (en *rosato* I.), a *ad* (en *atigrado* S.), a *é* (en *rosé, tigré* F.). Ol adoptesis per la decido 758 kun ica signifikado : *qua havas la koloro od aspekto di...* Ex. : **rozea = rozkolora; violea = violkolora; kastanea = kastankolora; oranjea = oranjkolora, cindrea, orea, arjentea, kuprea, plombea; tigrea, zebrea felo; cindreo, sangeo.** Per ta sufijo ni sparas centi de tedanta vorti kompozita per *-kolor(a)* (23).

-ebl-. — Ta sufijo, internaciona en la formi **abile, able, ibile, ible** venas de la Latina **abilis, ibilis**. Ol signifika : *qua povas esar ...ata* : **facebla, kredebla, lektebla, videbla** = *qua povas esar facata, kredata, lektata, vidata*. Do lu havas senco nature pasiva, quo explikas ke lua komplemento sempre postulas *da* : **videbla da omni, kredebla da nulu.**

La linguo Angla inspiris (per la fonetismo) la formo **-ebl**, meza inter **-abl** e **-bl**.

L'adjektivi quin ta sufijo formacas darfas esar substantivigata nemediate : **trompeblo** = *homo trompebla*; **manjebli** = *nutrivi* (F. comestibles) *kozi manjebli*; **kombusteblo** = *materio* (ligno, karbono) *qui povas esar kombustata*.

Kun **-eso** ta sufijo expresas la qualeso abstraktita : *videbleso, kredebleso*, e kun **ajo** lu donas substantivi konkreta : **videblaji, kredeblajo.**

Ne konfundeze ta sufijo, indikanta nur posibleso, a la sufijo **-end-** indikanta *obligo* o *musto*, ed a **-ind-** indikanta *merito*. Ex. : **omna kozi dicebla ne esas dicenda, nek dicinda.**

La sufijo **-ebl-** ne darfas uzesar kom radiko o plu juste vorto izolita. Uzez do nur **posibla** (qua povas eventar o facesar) e **posible** (en maniero posible) (24).

Posiblo = *to quo esas posible* : **Kad vu forsan opinionus ke la homo povus transirar la limiti**

dil posiblo? (25).

=====

(1) La formo *-abas*, propozita (eventuale) por l'imperfekto, ne esis adoptata, pro ke l'imperfekto ipsa ne aceptesis, dum la diskuti di la Konstanta komisararo (I, 569). On timis, ke ula populi trouzos, o misuzos ta tempo. Esis plu prudenta e simpla restriktar al formo *-is* l'expreso dil pasinto (ne antea relate altra) : *me vidis, il arivis*, e remplasigar ol per kompozita formi, se to esus necesa, ma nur takaze : *il esas arivinta de du hori; me esis skribanta, kande il arivis*.

(2) « L'iterado o frequeso di l'ago esas expresata en Ido per derivado, nome per la sufijo *-ad* : *parfar, pafadar, paroloar, paroladar*. » (*Progreso*, IV, 390, noto.)

(3) Quale *pensado, volado, memorado, vidado, audado, gustado, flarado, tushado* esas la fakultato *pensar, volar*, e. c. Ma por la 5 sensi la nomo plu justa esas : *vidosenso, audosenso, gustosenso, flarosenso, tushosenso*.

(4) *Klov-izar* = garnisar per *klovi* (talono di shuo, exemple).

(5) Kad on konsilus (por evitar li) belaji quale : *krucasiono, klovasiono, agrafasiono, butonasiono, martelasiono*? Ma kad ica sufijo di ago ne devus anke soldesar ad omna radiko di ago, quale *am, trov, kant, lekt* e. c.? Lore ni havus : *amasiono, trovasiono, kantasiono, lektasiono* e mem *parolasiono, diskursasiono*, se on ne preferus : *krucaciono, klovaciono, agrafaciono, martelaciono, amaciono, kantaciono, diskursaciono, uzaciono, repozaciono, promenaciono* e. c.

Ni rimemorizez, ke la direta verbigo di radiko nomala (quale *kruc, klov, agraf, buton, martel*) esas ne nur kontrelogika, ma pluse kontrepraktika, quo esas milfoye plu grava. Ico demonstris per *plumar, dokumentar, bazardar, domar, bruetar*, klara por Franci (ecepte *domar*) ma ne komprenata o diverse komprenata da la ceteri. Ka L. I. devas esar rebusa divinendo por milioni e milioni de homi?

(6) *Progreso*, III, 482.

(7) Videz la sufijo **-ur(o)**.

(8) Videz en l'unesma parto ye **verbi mixita** p. 52. ***

(9) Nam ol uzesas tale, mem en stilo tre autoritatoza, adminime en *Fundamenta Krestomatio*.

(10) Kredeble pro ico l'Esperantisti ne volas lu.

(11) Videz en ta verko da Sro COUTERAT la **noto 5** en *Adjektivo Qualifikanta*.

(12) Espo havas : *kriminala, ma krimino* esas *krimo, krima*? E pro quo *universala* e ne *universa*. Yes, pro quo ne *universo, universa* quale *brako, braka*? (En Ido : *brakio, brakiala*).

Che ni *brako* = F. chien braque, quan tre ortodoxa vortaro esp. tradukis per *brakhundo* = hundo kun brakii!

(13) **Muliero virgina** (o nur virga) = *muliero* qua esas virgina. Ma *velo* povas esar nur virginala, di virgino.

(14) On devas tradukar « genitivo » per *-al* nur kande la substantivo en genitivo esas nedefinita (indikas objekto nedefinita) e nule kande ol esas definita (indikas objekto determinita, aparta, konocata) quon montras l'artiklo.

Exemple : *rejala kastelo* signifikas nur : *kastelo di rejo*, t. e. di ula, irga rejo, o *digna de rejo*. Ma, se on volas parolar pri *kastelo di la rejo*, on ne darfas dicar *rejala kastelo*. On dicos exemple : « En ica lando existas multa *rejala kasteli*, ma nur tri *kasteli di la rejo* » t. e. : « la rejo ipsa havas nur tri *kasteli* ». (*Progreso*, III, 413.)

(15) La sequanta noto di *Progreso* (IV, 220) pruvas, inter mult altra kozi, la neceseso di sufijo *-al-*, kontre qua tante skribis adversi di Ido : « En ula Esp. broshureto me trovis traduko di D. *Geheimer Rat* per *sekreta konsilisto*. Ca exemplo klare montras per sua absurdeso la logikaleso di nia sufijo *-ala*. *Sekreta konsilisto* povas nur expresar, ke la konsiliteso di ta persono esas sekreta, t. e., ke on ne darfas savar, ke

lus esas konsilisto. La konstanta publika uzado di ta titulo pruvas la kontreajo. La nomo *Geheimer Rat*, qua cetere nuntempe esas nur metaforo, volas expresar, ke konsili donenda da ta persono *koncernas sekretaji*, do il esas *sekretala konsilisto*. La uzo di *sekreta* esas korekta en *sekreta policisto* (D. *Geheimpolizist*), nam tala policisto ipsa esas sekreta, t. e. ula personi ne darfas savar, ke il esas policisto. (A.-J. Storfer.)

« On povas questionar, kad on devas dicar *regul-ala* o *regul-oza*. Kelki tentesas rezonar tale : Nula de la du

sufixi konvenas, nam *-al* signifikas simple : « relativa », e *-oz* signifikas « plena de ». On devus havar specala afixo por signifkar « konforma ad ». — Ni respondas : Kontree, la du sufixi esas justa e legitima en ica kazo; — *oz*, pro ke ol signifkas « havanta » : *reguloza* = qua havas regulo; e *-al*, pro ke ol expresas

la maxim generala relato di kozo ad altra; ni tradukas ol per « relativa ad », ma ni povus ofte tradukar ol per « dependanta de ». On povas do tre bone uzar *regulala* kun la senco dependanta de regulo », do « konforma a regulo ». Kun analoga senco ni uzas; *legala, normala, kustumala, konvencionala*, e. c. On povas tre klare uzar la vorti : *legaleso, legaligar*, e. c. implikanta la kompreno di *legala* kom « konforma a la lego ».

Cetere ti qui deziras (pro irga motivo) absoluta precizeso povas omnakaze uzar, sive *lego-konforma, regulkonforma*,

sive (quale ni ja indikas : VI, 28) : *segun-lega, segun-regula*; same kam ni uzas : *kontre-lega, kontre-regula* (*Progreso*, VI 595).

« On devas ne restriktar tro multe la senco di nia sufixi, e ne interpretar li strikte segun la defini o traduki, quin ni mustas donar pri li en la lingui nacionala, e qui necese esas kelke tro preciza, pro ke li uzas vorti preciza di nia lingui. Singla de ta sufixi reprezentas generala ideo, to e, relato, quan ta traduki sugestas ma

ne limitizas. On devas konsiderar, ke singla nociono kontenas multa gradi e nuanci; inter du o plura nocioni existas kontinua gradaro, tale ke ula nuanci povas preske indiferece tradukesar per un od altra sufixo, inter qui ol jacas. On devas do admisar larja uzo di la sufixi, tale ke lia domeni esez kontigua e lasez nul kazo extere; e mem se lia domeni kelkafoye mixas su an la limiti, ico nule esas defekto di la linguo o kulpo di lua adepti, ma natural e necesa konsequanto di la dicita kontinueso (*Progreso*, VI, 594). L'exemplo *regulala, reguloza*, ed altri simila posibla, esas inter la sufixi la analogajo di *pro, de* en ula kazi, o *pri, koncerne* en altri, inter la prepozicioni. Ex. : *morta pro* o *de hungro; pri co* o *koncerne co* (e mem *relate co*). La vicineso dil nuanci esas tante granda, ke on povas e darfas ulfoye selektar cis o trans la

limito apene dicernebla. Lo importanta esas lore ke l'ideo restez klara e juste komprenebla.

(16) Ne *isto*, pro ke la Kristani, segun sua doktrino, dicas esar la membri di sama korpo, havanta kom kapo la Kristo. Li do esas Krist-ani.

(17) La origino di ta vorto, qua havis tanta fortuna inter ni esas pasable stranja. Me esis vizitanta Sro Gaston Moch e me trovabis lu komencanta letro ad Esperantisto stranjera. Il ne volis uzar « kara samlingvano ». Lore spontane venis en mea spirito la vorto *samideano* e me propozis lu al *samideano*, qua

aprobis ed uzis ta vorto. Me ipsa pose uzis lu skribante ad Esperantisti e rapidege ni imitesis. Se mea memorado esas justa to eventis en 1890 o 1891.

(18) Ne sen motivo me selektas ta du exempli. Questionita da me Zamenhof respondis : « *-ar-* inspiretis a me da la Franca *formulaire, vocabulaire* ». Ta du vorti esas en l'Italiana : *formulario, vocabulario*; en la Angla : *formulary, vocabulary*. La vorto « ossuaire » (L. ossuarium, I. ossario, E. ossuary) kelke sustenas *-ar-*, nam ol indikas preske tam vere *ostaro* kam *osteyo*.

Kontre ta sufixo en Ido uli alegis posibla dusenceso. Yen to quon *Progreso* respondis pri ca punto : « La dusenceso alegita (pro *-ar* dil infinitivo) nultempe prizentis su fakte, ye nia konoco. Kad ol esas timenda? Ne semblas : 1e pro ke la substantivi en *-aro* esas preske nultempe uzata kom adjektivi (quo esas : *homara, navara, armara?* on havas okaziono uzar nur : *homarala, navarala*, e. c.); 2e pro ke mem en ta kazo, on ne esas *obligata* elizionar, e tala elizio certe esus evitenda; 3e pro ke existas nula verbo, kun qua ta formi elizionita povus koincidar : ni povas havar nula verbi simila a *armar, homar, navar*. Generale la sufixo *-ar* aplikesas nur a nomal radiki, or ni ne derivas verbi *nemediate* de tala radiki : do la kolizio semblas ne posibla. — To ne signifika, ke ta sufixo *-ar* ne esas kelke arbitrala; ma oportus trovar altra sufixo « plu internaciona » e min arbitrala; e to ne semblas facila. » (*Progreso*, II, 651.)

(19) Lore *ul* ankore signifika « karakterizata per », quale en Esperanto. Ma pose e plu juste, *-ul* atribuesis a

la enti *maskula, -ier* ricevinte la senco : *karakterizata per* (ulo extera).

(20) Defino donita kun la decido (*Progreso*, VI, 322).

(21) L'Espisti dicas sen skrupulo : *adresato*, segun la Germana expreso *adresat*. Ico esas duopla eroro : 1e

pro la nomal naturo di *adreso*; ta radiko ne povas donar *adresar* (ma adresizar) ed on devas dicar : *sendar*,

direktar, expediar ulo ad ulu; 2e pro ke, mem se *adresar* existus, *adresato* povus signifika nur la kozo sendata, la *sendajo*.

(22) En la vortolibro Franc-Idala, ye « confesseur », trovasas *konfesigero, konfesiganto*, qui expresas l'ideo

min simple. Yen l'expliko dil fakto. Kande me korektigis, dum la milito, ye l'explozo dil obusi, la duesma duimo di la lexiko Franc-Idala, l'unesma ja tradukita en epoko kande ni ne havis-**ario-**, trovesis en

olu. Regretinde on oblivis pozar *konfesar* inter la vorti adjuntenda o korektigenda. Ma nur olu esas vere bona ed ol tote korespondas al vorto Latina *konfesar*.

Ni remarkigez, ke *confessor* Latina expresas altra ideo (pluse), ta di homo konfesanta (sua kredo Kristana)

mem avan tormenti, e nule l'ideo dil sacerdote ricevanta la konfeso di peki. Ca detalo montras quale e quante on povas erorar prenante blinde Latina radiko (quale agas Latinisti en sua sistemi) sen atencar lua sencu multopla, qui singla postulas *logikale* e *praktikale* sua traduko partikulara en la helpolinguo.

(23) « Exempla en qui -ea sentesas kom granda alejo, esas : *rozea, violea, lilacea, oranjea, orea, kremea* », dicis samideano qua adjuntis : « Hike la lingui, ofte mem D. ne adjuntis la elemento -*kolor*, ex. Dana *rosa, violet, lila, orange, gylden, kreme* (B. Jonsson, *Progreso*, IV, 521).

(24) Nule *forsan*, qua expresas tote altra ideo, quale montras : *to esas forsane*.

(25) A la komuna raciono esas ne plu multe posibla konfundar a homo « *posiblo* » kam dezerto. (Videz en l'apendico 4a, la pagino 196.) *** Okazione di ta pagino ni memorigas, ke Sro L. Couturat esis tre remarkinda specialisto pri filozofio, ke il iris aden Germania por facar longa e minucioza serchi en la manuskripti da Leibniz, ke il publikigis « L'Algèbre de la Logique » e « La Logique di Leibniz d'après des documents inédits » kun « Opuscules et fragments inédits de Leibniz », ke dum un yaro il supleis en *Collège de France* la eminenta filozofisto H. Bergson. Lua idei e judiki pri la kozi filozofiala konseque havas valoro tote specala e certe plu granda kam olti di altra personi plu o min profana pri filozofio.

Sufixi. (ed-ig)

-ed-. — Ta sufijo havas korespondanti en *ée F.*, at l., ad S. Ol adoptesis per la decido 54 « *por indikar la quanto qua plenigas X (la radiko) o korespondas ad X* » : **bokedo, glasedo, manuedo** = *quanto de manjajo, de liquido, de materio qua plenigas la boko, un glaso, un manuo* : **bokedo de pano, glasedo de vino, manuedo de sablo, tero**, e. c.

Altra exempla : **kulieredo, pladego, bruetedo, charetedo, chariotedo, kamionedo, nestedo, aguledo, pinchedo, glutedo, brakiedo, kruchedo, potedo**, e. c., e. c.

Me drinkis nur un glutedo de vino. — Il prenis ofte pinchedo di sniflotabako ek mea tabakuyo.

-eg-. — Ta sufijo, inter altri, venis che Ido de Espo. Ol uzesas por formar *augmentivi* qui indikas grado supera od extrema, *chanjanta la nociono*. Ol juntesas a nomala ed a verbala radiki. Exempla : **varmega** = *varma til la maxim alta grado*. La aquo quan on pozas en kaserolo sur fairo por boliigar olu, esas unesme kolda, ma pose ol divenas varmeta o tepida, varma, tre varma, e **varmega** kande ol bolias.

Kruela esas min forta kam *tre kruela*, ma ica esas min forta kam *kruelega*, nam homo **kruelega** atingas la extrema *grado*. **Il esas ne nur tre bona, ma bonega e ciencozega. Il divenis ne nur tre richa ma richega. Il ploris e ploregis kun singluti. Ne tro bruisez ridante : ridego ne konvenas. Me tante sufris, ke me kriegis pro doloro.**

On ne donez ad **-eg-** la pejorativa senco di **-ach-**, e ne aplikez lu a la bestii. La bestii havas **boko, pedi** quale la homi, ma proporcione a sua grandeso e tipi. Same li **manjas, drinkas**, e. c., quale la homi; konseque esas adminime neutila uzar specala vorti por organi e funcioni quin la bestii havas komuna kun la homi (26).

Treege, restajo Esperantala, fortuneze desaparitis de che ni. Ni do ne uzez lu. Dices : **Me chagrenas extreme** (en maniero extrema) **pro la tristiganta novajo quan vu savigas da me**. E nultempe uzez *ege* o *ega* (27).

-em-. — Ta sufijo sodesas a verbala radiki e signifikas : *inklinita ad...*, *tendencanta ad...* : **agemo** (28), **kredema** = *inklinita ad agar, a kredar*, **venjemo** = *homo venjema*, **pro digemo** = *homo prodigema*, **agemulo** = *viro, homulo agema*, **agemino** = *muliero, homino agema*, **sentemino** = *homino sentema*.

La qualeso abstraktita qua korespondas a ta adjektivo devas esar expresata per la sufijo **-es-** : **agemeso, kredmeso, venjemeso, sentemeso, prodigemeso** (29). L'Esperantisti, ne uzante sua **-ec-** por ta vorti, duoble violacas sua *Fundamento* netushebla : 1e pro ke, ye **-ec-**, la santa libro dicas « *ec* » *indikas (abstrakte)*; do, sen « *ec* », l'abstrakteso ne indikesas; 2e pro ke, se

kredema = (quale trovesas en la Fundamento) *kiu havas la inklino, la kutimo kredi*, **kredemo** = (quale en Ido) *indikas ne la qualeso ipsa ma la homo, kiu havas la inklino, la kutimo kredi*.

Konkluze : per *kredemo* ed analogi la *Fundamento* esas violacata e la qualeso ne expresata.

Pro ke ol esas nur sufijo, **-em-** ne darfas uzesar izolite. Do nultempe uzez *emo* vice *inklineseo, tendenco*.

Ni remarkigez la grosa eroro etikala quan facis Zamenhof, inkluzante en **-em-** du senci tante diversa kam l'inklineseo e la kustumo. Per la volado, homo povas frenagar, represar mem maxim forta inklineseo naturala. Exemple on povas esar nature tre **iracema, desobediema, ociema**, e. c., e tamen ne **iracera, desobediera, ociera** (Videz la sufijo **-er-**). Esas do kolosal eroro konfundar inklineseo e kustumo en un sola sufijo, quale *Espo*; nul moralisto od etikisto povas aceptar lu. Granda difero anke inter *ant* e *em* : la homo nun *almonanta* povas esar nule *almonema*.

-end-. — Ta sufijo, existanta en la Latina e novlatina lingui, quik adoptesis. Ol soldesas a radiki verbala e signifikas : *qua devas o mustas esar ...ata* : **facenda laboro** = *laboro qua devas o mustas esar facata*; **letro lektenda** o **skribenda** = *letro qua devas o mustas esar skribata*; **sumo pagenda, problemo solvenda, korpo dissolvenda** forsan ne pagesos, ne solvesos o dissolvesos; li do tote ne equivalas : *sumo pagota, problemo solvota e korpo dissolvota*.

On pluse remarkez, ke **-end-** tote ne egalesas **-ind-** (videz ica) nam ol nule implikas merito :

problemo solvenda, e forsan **solvota**, povas ne meritar solvo, do ne esar **solvinda**, nek mem **solvebla**.

Remarkez la granda difero inter : **me havas nulo skribenda** (nulo devas o mustas skribesar da me) e : **me havas nulo por skribar** = *me havas nula del kozi necesa por skribar* : *papero, plumo*, e. c.

Ta sufijo darfas formacar substantivi : **dividendo, multplikendo**, e. c. Ol darfas unionesar ad altra sufijo, nome **aj** : **kredendaji, facendaji** = *kozi kredenda, facenda* (30).

-er-. — Ta sufijo (moderna formo : *-ier, -er, -eur* F.; *-iero, -aio* I., *ero* S., *eiro* Port.) venas de *arius* Latina. Ol quik adoptesis dal Komitato di la *Delegitaro* por indikar la *amatoro di...* Ma pose la decidi 591 e 690 pluampligis lua senco. Konseque nun ol indikas : *ta qua kustume o mem sur ofte okupas su pri...* sen facar ek la kozo sua profesiono (Videz sufijo **-ist**). Quale on vidas, la amatoro inkluzesas en ta defino.

La sufijo **-er-** soldesas a radiki nomala ed a radiki verbala : **biciklero** (amatoro), **gimnastikero, arkerero, fumero, kolektero, chasero, peskero**. — **Il nultempe enoyas, pro ke esante granda lektero, fotografero ed exkursero il sempre okupesas. — Dum sep yari il esis prezidero di nia societo e nun il esas lua honor-prezidero.**

Ta sufijo aplikesas anke a nomi di bestii o di objekti qui esas karakterizata da specal ago kustumala : **reptero, ruminero, rodero, klimero; remorkero, krozero, flotacero** (Vid. sufijo **-il**).

Per la decido 689 l'Akademio aprobis, ke la participal sufijo **-ant-** expresez « la nuna ago » ed ol adoptis la sufijo **-er-** por « la ago ne precize nuna » exemple : **suskriptero** (31). Societo havas prezidero, ma la *prezidanto* di lua kunsido povas esar sive la prezidero, sive la vice-prezidero, sive altra membro.

Komparez **-er-** a **-ist-** ed anke a **-em-** por ne uzar ica od ita neoportune.

-ero (32) darfas, kompreneble, recevar la formo adjektivala. Ex. : **Yes, me konfesas lo, nature me esas tre iracema e venjema; ma me luktis kontre ta duopla inklineseo, e me ne divenis iracera e venjara** (33).

-eri-. — Ta sufijo, internaciona, adoptesis per la decidi 594 e 1091. Ol indikas : *establisuro en qua on okupas su irgamaniere* (ne necese per fabrikado) *pri la kozo indikata da la radiko*. Ol soldesas a radiki nomala : **librerio, papererio, lakterio**, od a radiki verbala : **fabrikerio, imprimerio, direkterio**.

Ol indikas *establisuro, firmo*, e. c. e distingesas de **-ey**, qua indikas *irga loko* destinata a...; **drinkerio** = *establisuro* (taverno) *en qua on drinkas*; **drinkeyo** = precipue *la loko ube bestii drinkas*. Cetere, en *...erio*, povas esar *...eyo*. Exemple : **On dicis a me, ke vu rikonstruktigas vua imprimerio. — To ne esas exakta, nam me rikonstruktigas nur l'imprimeyo ipsa; on ne tushos la cetero dil imprimerio.**

-es-. — Ta radiko di la lingui Indo-Europana, qua donas la verbo **es-ar**, pleas la rolo di sufijo en la sequanta kazi :

1e Soldita al radiko di verbo transitiva, ol formacas pasiv-abreviuro pro ta verbo : **videsar**,

trovesar = *esar vidata, esar trovata*.

Konseque ol uzesas por formacar substantivi qui expresas *pasiva stando*, sen irga ideo tempala : **instrukteso** = *la fakto, stando esir od esar instruktata*; **izoleso** = *la fakto, stando esir od esar izolata*; **konverteso** = *la fakto, stando esir od esar konvertata*; **konvinkeso** = *la fakto, stando esir od esar konvinkata*; **tenteso** = *la fakto, stando esir od esar tentata*; **konstrukteso** = *la fakto, stando esir od esar konstruktata*, e. c. (34).

2e Soldita a nomala radiko, la sufijo **es** formacas substantivi, qui expresas la *stando* od *abstraktita qualeso* : **avareso**, **beleso**, **blindeso**, **maladeso**, **utileso** = *la stando esar avara, bela, blinda, malada, utila*. Ol devas uzesar omnafoye kande on derivas de adjektivo l'abstraktita qualeso korespondanta.

3e Ta sufijo formacas anke verbi signifika : *esar tala qual indikas la radiko* : **utilesar** = *esar utila a, por...*; **egalesar** = *esar egala a...*; **similesar** = *esar simila a...*; **friponesar** = *esar fripona* (o fripono); **profetesar** = *esar profeta* (o profeto); **hipokritesar** = *esar hipokrita* (o hipokrito); **gastesar** = *esar gasta* (o gasto); **hostesar** = *esar hosta* (o hosto); **maladesar** = *esar malada* (o malado) (35).

On tote darfus uzar **es(o)** mem izolita, nam ol esas radiko esence. Ma fakte **stando** (de *standar*) remplasas lu konstante. Tamen nule esus nekorekta dicar : **Me trovis lu en bona eso**. Same on darfus dicar : **Quale vu esas?** quo tote ne signifika : **quale vu existas?** nam **esar** ne signifika **existar**.

-esk-. — Greka e Latina, ta sufijo ritrovesas en novlatina lingui. On nomizas lu *inkoativo*, to esas *montranta komenco*. Ol quik adoptesis del reformo-plano kun la senco : *komencar*, kande ol juntasas a radiki verbala : **dormeskar** = *komencar dormar*; **morteskar** = *komencar mortar*; **videskar** = *komencar vidar*; **sideskar** = *komencar sidar*; **iraceskar** = *komencar iracar*; **emoceskar** = *komencar emocar*.

Pose l'Akademio per la decido 1221 remplasigis *ij* (36) (heredita de Esperanto) per **-esk** unionebla ad adjektivi kun la senco : *divenar...* Ex. : **paleskar**, **febleskar**, **richeskar**, **vireskar**, **muliereskar**, **adulteskar**, **amikeskar**, e. c. = *divenar pala, febla, richa, vira* (o viro), *muliera* (o muliero), *amika* (o amiko). En la realeso, **paleskar** = *komendar esar pala* e tale pri la ceteri. Do, ne existas difero esencala inter l'uzo di *esk* kun verbi e l'uzo di *esk* kun adjektivi : ol indikas : o *komenco* di ago, o *komenco* di qualeso.

Noto relatanta la decido 1221 dicis : « la sufijo **-esk** uzesos do kun la verbal radiki (quale til nun) por signifika *komencar* (*dormeskar*) e kun la nomal radiki por signifika *divenar* (*paleskar*).

L'apliko di ca regulo en la tota vortaro pruvis, ke ol genitas nula dusenceso. »

Por expresar l'ideo : *divenar ...ata*, la du formi **...ateskar** e **...eskesar** tote darfas konsideresar kom regulala e konseque legitima. Ex. : **vidateskar**, **uzateskar**, **probateskar** o : **videskesar**, **uzeskesar**, **probeskesar**, e. c. Ma on konsilas uzar prefere, kom plu simpla : *divenar vidata, uzata, probata*.

Se la prima verbo esas transitiva, la verbo derivita per **esk** esas anke transitiva, do povas havar objekto : **lekteskar** **jurnalo**.

Kompreneble **esk** ne darfas uzesar kom radiko vice *komenc*. Do nultempe dicez *eskar, eskas*, quale ul Espisti dicas *eki, ekas*, vice *komenci, komencas*.

-estr-. — Inspirita dal duesma parto dil vorti : *Bürgermeister* D., *burgmaster* E., *borgomastro* I., *burgomaestre* S., *burgo-mestre* Por., *bourgmaster* F. Ol quik adoptesis kun la senco : *chefo, mastro di...* Ol soldesas a radiki nomala : **urbestro**, **kastelestro**, **chapelestro**, **hotelestro** (hotelmastro), **policestro**, **domestro**, **skolestro**, **navestro**, **statestro**, e. c.

Ol mem darfas okazione soldesar a verbal radiko : **kampestro** (37), **manovrestro**, **pafestro** (38), e. c.

Kom vorto izolita ne uzez **estro** nek **estraro** quale Esperantisti, ma **chefo**, **chefaro**, **mastro**, **patrono**, **direktero**, **direktisto**, e. c. segun la kazi.

-et-. — Ta sufijo trovesas en la Latina e novlatina lingui, kom *diminutivo*. Ol quik adoptesis por indikar *grado extrema di mikreso o febleso qua chanjas la nociona* Ex. : **dometo**, **rivereto**; **varmeta**, **beleta**; **ridetar**, **kantetar**, **saltetar**, **dormetar**, e. c.

Ta sufijo formacas anke diminutivi di afeciono : **filieto**, **matreto**, **patruleto**, **fratuleto**, **fratineto**, e. c. (39).

-ey-. — Ta sufijo, veninta de Esperanto, quik adoptesis (40). Soldita a radiko nomala o verbala, lu formacas substantivi nomizanta la *loko destinata* (ad objekto od ago). Ta loko esas edifico

chambro, e. c., loko en la maxim generala senco, tereno di kultivado por... Ex. : **kavaleyo** = *kavalostablo*; **boveyo** = *bovostablo*; **mutoneyo** = *mutonostablo*; **haneyo**; **manjeyo**, **dormeyo** (en kolegio, hospitalo) (41); **koqueyo**, **laveyo**, **tombeyo**, **pregeyo** (ne *kirko*, nek kapelo o *templo*, ma chambro distinita a religial exerci); **pastureyo** (senco plu ampla kam *prato*); **viteyo**, **alneyo**, **querkeyo**, **ribiereyo**, **roziereyo**, **kastaniereyo** (42).

La senco dil derivaji povas esar precizigata da altra sufiksi o radiki : **parfumeyo**, **parfumvendeyo**; **aer-kuracerio**. (Vid. **-eri**.)

Pro la signifikado kelke ne preciza di **-ey** en ula derivaji, uzez vorti specala, kande la senco lo necesigas : **gimnazio**, **liceo**, **skolo**, **universitato** vice *lerneyo*; **baziliko**, **katedralo**, **kirko**, **kapelo**, **templo**, vice *pregeyo*.

Ta sufiko devas ne uzesar kom radiko izolita. Selectez, segun la kazo : **edificio**, **konstrukturo**, **domo**, **loko**, **agro**, e. c., e ne *eyo*, nekomprenibla da omna profano. Ni lasez l'Esperantisti uzar obstine sua *eyo*, *eta*, *uyo*, *emo*, *ilo*, *ebla*, *ero*, *ano*, *ino*, e. c. Per tala vorti li atingas nur konfuzeso quan la L. I. devas evitar sorgoze.

-i-. — Ta sufiko pasable internaciona adoptesis per la decido 487 por indikar « *lando, regiono, domeno dependanta de...* » e konseque la resortiso dil autoritato di... Ex. : **baronio**, **komtio**, **dukio**, **princio**, **rejo**, **episkopio** (43), **parokio**, e. c.

-id-. — Greka, Latina e kelke internaciona, ta sufiko quik adoptesis ma nur por indikar : *homa decendant*o (adminime en la komuna linguo) : **Izraelido**, **la Semidi**, **la tribuo Rubenida**, e. c. Por la homa genituro ne uzez ido izolite, ma *decendant*o, *filio di* (*filiulo*, *filiino*, *gefili*), segun la kazo).

Por la bestia genituro uzez **yun** (Vid. ta sufiko).

-ier-. — Ta sufiko quik adoptesis (ma en la formo *yer*) kun la senco : *etuyo kontenanta o sustenanta la kozo indikata da la radiko*, **kandeliero** = *utensilo sustenanta, portanta un kandelo*; **plumiero** = *kurta stango portanta un plumo* (plumoskribilo); **sigariero** = *kurta tubo qua portas un sigaro* (sigarfumilo). Ne konfunde **-ier** a **uy**. (Videz ica.)

Pro analogeso (lua senco esante « qua portas »), ta sufiko uzesas por indikar la *arbor*o o *planto qua portas, produktas* : **pomiero**, **figiero**, **kafeiero**, **teiero**, **palmiero**, **roziero**, **fragiero**, **diantiero**, e. c.

Ma on darfes dicar ke, se *pomiero, figiero, roziero*, e. c. portas, produktas *pomi, figi, rozi*, li esas quaze karakterizata da ici. To komprenigas, ke l'Akademio per la decido 592 adjuntis a l'unesma senco : « *karakterizata per* » (ulo extera) : **kurasio** = *soldato portanta kuraso, karakterizata da kuraso*; **lanciero** = *soldato portanta lanco, armizita ye lanco e quaze karakterizata da olu*, **rentiero** = *homo karakterizata da renti*, **miliardiero** = *homo karakterizata adminime da un miliardo* (44).

-if-. — Ta sufiko, trovata en la Latina e novlatina lingui, quik adoptesis. Ol soldesas a radiko nomala (neverbala) por formacar netransitiva verbi qui signifikas : *produktar, genitar, sekrecar* : **florifar**, **fruktifar** = *produktarflori, frukti*; **sangifar** = *produktar sango* : **vunduro sangifanta tre abunde**; **ha! vu sangifas de la nazo**; **versifar** = *produktar versi*; **urinifar** = *sekrecar, produktar urino*; **sudorifar**; **burjonifar**; **chapelifar**, **vestifar**, **shuifar**; **segifar**, **klovifar** (tre diferas de *klovisar, klovagar*), **martelifar** (altra kam *martelagar, marteluzar, martelbatar*) (45). Komprenible de ta verbi darfes derivar substantivi signifikanta la ago : **florifo**, **fruktifo**, **sangifo**, **versifo**, **urinifo**.

A ta sufiko on darfes unionar altra sufiksi : **-ey**, **-ist**, e lore **ifeyo** signifikas *la loko ube on facas, fabrikas*, e **ifisto** esos ta qua fabrikas : **la armifisti fabrikas la fusili en la armifeyo dil arsenalo**.

On ne darfes uzar ta sufiko kom vorto izolita. Konseque dicez : **facar**, **fabrikar**, **produktar**, e. c., ma nultempe **ifar**.

-ig-. — Ta sufiko (modifikuro di *ag*) quik adoptesis. Ol trovas susteno en la Latina (*ab-igo*) ed en la Germana (*rein-ig-en*) (46).

Ol soldesas a nomala ed a verbala radiki.

Kun radiko nomala ol signifikas : *donar la qualeso expresata da la radiko*, **igar** tala quala ol *dicas, transformar a...* Ex. : **fortigar** = *igar forta*; **richigar** = *igar richa*; **plugrandigar** = *igar plu granda*; **virigar** = *igar vira* (o viro), *transformar (adultulo) a viro*; **mulierigar** = *igar muliera* (o muliero), *transformar (adultino) a muliero*.

Komprenible de ta verbi derivas substantivi : **fortigo**, **richigo**, **plugrandigo**, **virigo**, **mulierigo**,

e. c.

Kun radiko verbala **-ig-** signifikas : *esar kauzo, ke eventez lo dicata da la radiko* : **dormigar** = *esar kauzo di dormo, produktar dormo* : **opiumo dormigas**; **vidigar ulo da ulu** = *igar, ke ulu videsez da ulu*.

Se la verbal radiko esas netransitiva (*venar*) la sufiko **-ig-** havas la senco : *igar ...anta*, e konseque la verbo derivita per **igar** havas kom objekto (komplemento direkta) to quo esus la subjekto dil verbo primitiva : **venigar** = *igar venanta* : **me venigis la mediko** = *me igis la mediko venar* = *me igis ke la mediko venis*; **iracigar** = *igar iracanta* : **vua sencesa kontredici iracigas lu**.

Kontraste, **igar** = *igar ...ata*, se la verbal radiko esas transitiva (*vidar, sendar*). Lore, la verbo derivita per **igar** havas kom objekto (komplemento direkta) la objekto dil verbo primitiva : **me sendigos a vu ta libro da Petrus** = *me igos ta libro sendata* (sendesar) *a vu da Petrus*; **me vidigis mea domo da Icannes** = *me igis vidata* (videsar) *mea domo da I.*; **me instruktigas mea filii da la skolestro** = *me igas instruktata* (instruktesar) *mea filii da la skolestro*; **me imprimigas nova libro da mea imprimisto** = *me igas imprimata* (imprimesar), e. c.

Segun ta regulo, **me manjigas mea kavalo** povas signifiki nur : *me igas mea kavalo manjar, me igas ke lu esez manjata*.

Se me volus dicar : *me donas nutrivo a mea kavalo*, me dicus : **me igas mea kavalo manjar**.

Se la verbal radiko esas mixita (transitiva e ne transitiva), **igar** kompreneble signifikas *igar ...anta* o *igar ...ata*, pro la senco ipsa dil mixita verbi (47). Ma to ne havas detrimento, quale montras l'exempli sequanta : *me komencigas la laboro* = *me igas la laboro komencanta* o *komencata*; **me durigas la laboro da altra laboristi** = *me igos la laboro durata da altra laboristi*; **cesigez la infanti ludar** = *igez la infanti cesanta ludar*.

Cetere, se to esas necesa o mem nur utila, on sempre darfas uzar explicitate : *igar ...anta* o *igar ...ata*.

On tote darfas preferar : **igar ulu vidar ulo a** : *vidigar ulo da ulu*, **me igos vu konstatar la kozo a** : *me konstatigos da vu la kozo*; e tale pri multa kazi analoga.

Quale on vidis en la supera exempli, la sufiko **ig** uzesas kom radiko dil verbo **igar** : **me igas vitro neruptebla** = *me traktas vitro* (ja fabrikita) *tale, ke lu divenas neruptebla*, tre diferas de : **me facas neruptebla vitro** (o **vitro neruptebla**) qua signifikas : *me fabrikas*, e. c. (Dicernez do bone **igar** de **facar**.)

On anke vidis, ke la verbo **igar** darfas havar propoziciono kom objekto : **me igas mea kavalo manjar aveno**. Quale on vidas, importas (por la justa espriso e kompreno) sequar la « normal ordino » en ta propozicioni infinitivala : **Il igis Petrus ocidar Alexander** = *il igis Alexander ocidesar da Petrus*.

Ne konfundez **igar** a **koaktar** od a **lasar**. **Il igis sua spozino manjar la kordio di elua amoranto** (el ne savis lo); **il koaktis sua spozino**, e. c. (el ne volis, ma il impozis ad elu koakte sua volo). **Lasez me enirar** = *ne impedez me enirar*; **igez ni enirar** = *agez por ke ni enirez*. La uzo di **lasar** en la senco di **igar** esas Germanajo.

=====

(26) Ni ne povis imitar D. e E., uzante *plen-*, nam tre ofte tala vorti ne esas justa : *plenboko* ne esas *bokedo*

(D. ipsa havas *Bissen*, peco demordita, apud *Mund voll*); e quo esus : *plenaghulo*? Pluse, li povas esar dusenca, nam *plen-plado*, exemple, equivalas, pro l'eliziono permisata, *plena* plado. Ma donar *plen-plado* o *plena plado* de ulu ne esas lo sama : l'unesma expresuro indikas nur quanto, la duesma implikas la plado ipsa.

On ne povis prenar *-ad* (veninta de *-ata* L., che S. exemple, e vicina a *-at* I.) pro ke *-ad* havis altra rolo en Ido. On do kunfuzis *ée* F. kun *-ad*, quo donis *-ed* e lasis *-e* libera por altro.

(27) Ni sincere konfesez, ke **-eg-** semblas tote arbitrala. On expreis pri olu reprocho plu grava : « Ube esas

bruiso, o kande on telefonas, ta sufiko povas facile konfundesar al diminutivo *-et*. » Se la futuro montros vere ta desavantajo, pos la periodo di stabileso forsan on povus (por chanjar minim posible) chanjar *-eg-* ad

-ug- qua certe ne povus konfundesar a *-et*, segun la propozo quan me facis en *Progreso*, III, 683. En la sama revuo, IV, 97, Sro Jonsson judikas lu kom « rekomendinda » e remarkigis : « Kontraste, *-ug* diferas perfekte de *-et* - ed ol semblas aparte fortunosa pro la memorigo por Angli pri E. *huge* (imensa); *animalugo*

facile komprenesas quale E. *a huge animal*, *longuga* quale E. « *hugely long* ».

Me lore agis nulo por ke l'Akademio adoptez mea propozo, e nun me nule sollicitas futura adopto por olu. Sempre me esis e sempre me esos l'unesma obediero dil decidi, accepti o refuzi di nia Akademio, judikante

kun la tante regretata Couturat, ke ne pervaloras elektar e laborigar akademio, se on ne acceptas lua decidi, o

se mem on kritikis li. Singlu facez sua linguo e proklamez, ke nur olu esas digna acceptesar dal mondo.

Pri

Ido, quale olim pri Espo, me predikos la diciplino proprexemple, tante plu ke me ne havas, quale altri, la doturo di neeroriveso.

Ego en Ido indikas « la *me* filozofiala ».

(28) Se on atencos, en Esperanto, kompozaji quale : *vertebrohava* (vice : *vertebrohavanta*), *fruktodona* (vice

fruktodonanta), on ne astonesos, ke Zamenhof konceptis *-ema* kom modifikuro di *-ama* = qua amas (*-ama*,

vice *amanta*). Il departis do de *lernama* = qua amas lernar, e formacis *lernema*; de *babilama* il formacis *babilema* e. c.

Cetere ni nule blamas Zamenhof venir ad **-em-** per ta voyo e donir a sua linguo sufijo ne existanta en linguo naturala. La questiono ya ne esas, ka ta od ica sufijo esas naturala (uli ne mem povas esar naturala),

ma kad li esas utila e klara. Se yes (e se altra plu bona ne existas), nule importas kad li havas o ne havas modelo en la « naturala » lingui. Se on volus esar plu « naturala », on uzas (quale *Neutral*) la sufijo *-ator* por l'instrumento e l'aganto, la sufijo *-orio* por la loko e (itere) por l'instrumento, ed on dronesus en la sama kaoso kam la « natural » lingui.

(29) On remarkez, ke ta vorti ne esas plu longa kam en la F. lia korespondanti : *activité*, *crédulité*, *prodigalité*. *Venjemeso* esas mem min longa kam la perifrazo : *nature vindicative*, *caractère vindicatif*, unika moyeno quan posedas la Franca por expresar l'ideo di *venjemeso*. Esperanto, qua ne expresas es (ec)

en ta vorti, posedas tre ofte kompozaji plu longa : *venghemulino* (venjemino), *mallaboremulo* (ociemo, ociero), *mallaboremulino* (ociemino, ocierino).

(30) Ta sufijo esas tante necesa, ke mem l'Esperantisti pokope insinuis lu, e duras, en sua linguo (kun altra

sufixi Idala), malgre la solena ed explicita refuzo da sua Akademio, qua deklaris li ne adoptenda nek acceptinda, pro ke ne mem utila, adminime en la komuna linguo. Li esas tante neutila, ke li sempre plu multe penetras en ta linguo, mem kontre la *Fundamento* netushebla. Icon me dicas nur por vidigar, per exemplo frapanta, quante ta sufixi *neutila* esas en la realeso *necesa* por la bona expresado dil pensi.

(31) En noto dicesas : Ica decido chanjas nulo en l'antea decidi (quin on lektis supere) pri la sufijo **-er-**. Ol relatas nur la propozo di sentempa participo, qua esis repulsata (decido : 428. — IV, 322).

(32) **er**, en Esperanto, formacas tre mikra nombro de vorti plu o min justa, ex. : *fajrero* (cintilo), *hajlero* (greluno). Lua uzo kom nedependanta vorto (*ero* = elemento!) privacas ta linguo de l'internaciona substantivo **ero**, quan Esp. tradukas per *tempo-kalkulo*, *jar(cent)aro*, en la maxim ortodoxa lexiko!!

(33) En *Progreso* (V, 491) trovesas ico : « Nun kande ni havas la sufijo *-er* por indikar ta qua facas *kustume* ula ago, importas restriktar la sufijo *-em* a la nociono di *inklineso*, *tendenco*. (Me adjuntas hike : omna serioz etikisto e nome la teologio etikala tote ne povas acceptar la valoro ambigua di le *-em* Esperantala.) Ulu povas esar *babilema*, e ne *babilera*, se lua profesiono od obligesi impedas lu *babilar*. Same *drinkemo* povas ne esar *drinkero* (tale ke pri lu on darfus dicar : *drinkemo ne drinkera*). *Furtemo* povas ne esar *furtero*; *inventemo*, *inventero*, e. c. Ni havas do en ta du sufixi moyeno expresar precize du diversa nuanci... Nulo impedas dicar : *babilera*, *drinkera*, *furtera*... Nam ica vorti esas tote analoga a participi; li equivalas : *kustume*, *babilanta*, *drinkanta*, *furtanta*. On remarkez bone la diversa expresomoyeni

quin nia linguo furnisas a ti, qui studias ol serioze e praktikas ol habile. »

(34) Same kam **videsar** = *esar vidata* = *vidatesar*, on darfas dicar, ke **instrukteso** = *instruktateso* o *instruktiteso*, **konverteso** = *konvertateso* o *konvertiteso*, e. c. Ma sen parolar pri la plu granda kurteso dil derivaji cititaen la texto, li ne kontenas nek postulas la determino pri tempo, quan implikas neceseat e **it**.

(35) Nula konfundo esas posibla inter ica lasta uzo di la radiko **es** ed olua uzo en la verbi pasiva, pro la dicerno inter la radiki verbala e la radiki neverbala (o nomala) quan omnu facas instinte. Nulu inklinesas

komprenar : **amar** = *esar amo*, ma komprenas lu kom *abreviuro* di **am(at)esar**.

La Komitato dil Delegitaro quik adoptis la propozita radiko **es** por **esar** e la uzo supere expozita. On lektas lo yena, pag. 24 di *Compte Rendu des Travaux du Comité* : « On varme aprobis la identigo dil sufiko **ec** al radiko dil verbo *esti* (*esar*), e la logikal klareso qua rezultas de olu por la verbi dil tipo **utilesar** e la korespondanta substantivo (**utileso**). »

(36) **-ij-** esis (quale en Espo) tote arbitrala e, pluse tro simila a *ig*, fine ledega en l'anciena : *rujjis, chanjjis, sajjis, ebrijjis, glacijs* e. c.; ol despezis pro la sono e mem pro la formo. No, vere tala vorti esis delico nek por la okulo, nek por la orelo, e lia korespondanti en Esperanto esas digna kompani por *kn*,

sc, kaj, -ajn, -ojn, -ujn e. c. Ido ne povis konservar to omna.

La **ek-** Esperantala havas, kom inkoativo, nula susteno en nia lingui; ol esas tam arbitrala kam *igh*.

Zamenhof ipsa agnoskis lo, quale montras lua reformo (ne aceptita, e vere ne aceptinda) di 1894, en qua il

lasis a **ek-** nur la funkcio indikar ago instantala (?) e remplasigis *igh* per *isk*. Reale **ek-** esis la kontreajo di **-ad**, en la mento di Zamenhof (*ek-krii, kriadi*), e la du destinesis korespondar a to, quon on nomizas « aspekto » en la konjugado di la Rusa. Komence, sub Rusa plumi, preske omna personal modi di Espo ornesis per **ek-** o **-ad**. Bela e multa traci di ta « aspekto » ankore trovesas en la duesma « santa libro », *Fundamenta Krestomatio*, stilo-modelo por l'Esperantisti, segun explicita deklaro da Zamenhof. Ma sempre plu multe li obliwas la modelo por individuala preferaji. Evoluciono, evoluciono, tante influata da Ido!

(37) Diferanta de *kampeyestro*, nam Ido havas *kampar, kampo, kampeyo*, por qui Espo donas nur ridinda vorti pro sua *kampo, qua egalesas agro*.

(38) Diferanta de *pafeyestro*.

(39) La *chj* e *nj* di Espo transformas la bapto-nomi til nerikonecebleso. Pro to li esas kondamninda e Zamenhof ipsa agnoskis to, nam en sua reformo di 1894, il remplasigis li, quale Ido, per la sufiko *et*, sen altero di la radiko : *Paul(us), Pauletus; Petr(us), Petretus; Luk(as), Luketas; Mari(a), Marieta; Sofi(a), Sofieta* e. c. En la tradukuri on darfis admisar : *Ted, Dick, Sacha, Sonia*, quale la cetera propra nomi.

(40) Ol esas quaza modifikuro di *uj* (*uy*), respondis Zamenhof questionita : *uj* esas « recipiente por... », *ej* esas « loko por... ».

(41) *Manjo-chambro, dormo-chambro* en domi privata.

(42) Videz la sufiko **-ier**.

(43) *Episkopio* esas la diocezo, ed *episkopeyo* esas la palaco, la domo dil episkopo. Sama difero inter *prefekto, prefekteyo*; sen obliwar l'ofico : *episkopeso, prefekteso*.

(44) Per la decido 590 la sufiko **ier** remplasis la sufiko **ul**, qua divenis libera por indikar la enti di maskulsexuo.

En komento dil decido 589-593, *Progreso* dicas pri **ier** (IV, 565) : « On povas definar ol nun : « qua portas —, od esas karakterizata per — ».

Ed en la sama revuo (VI, 595) dicesas : **ier** esas rezervata por signifkar : « qua portas ulo extera a su ipsa », kontre ke **-oz** signifkas : « qua havas en su nature ed esence ». Pro to on povas dicar : « *kurasiero, rentiero, ma ne gibiero* ».

Komence **ier** skribesis **yer**, ma l'Akademio modifikis ca lasta ortografio per la decido 593, konsequante plu generala chanjo di *y* a *i*.

Ta sufiko inspiresis direte da la Franca linguo : *figuier, rosier, cuirassier, lancier, rentier* e. c. ed on aplikis lu anke a la radiki por qui Espo uzas la misterioza *ing* : *kandelingo* = kandeliero. Aplikata same ad omna radiki di planti, ol donas vorti certe plu komprenebla da multa homi kam lia Esperantala korespondanti. Komparez : *figiero, pomiero, pruniero, roziero* a *figujo, pomujo, prunujo, rozujo*.

(45) « Quankam la verbi derivita per **if** esas esence netransitiva, pro ke li expresas generale kompleta ideo

(li kontenas en su la nociono dil objekto : **versifar** : = *facar vers*), ni vidas nula detrimento en donar a li, en ecepta kazi, komplemento direta, exemple por dicar : **urinifar sango**. To esas kozo tote analoga a *vivar*

(mizeroza) *vivo, dormar* (profunda) *dormo*, e. c., ube l'ideo ipsa di la verbo (di l'ago) divenas komplemento direta. — On povas anke dicar : **urinifar kun sango**, nam reale la sango mixesas kun urino. La mediki havas la teknikala vorto **hematurio**. » (*Progreso*, V, 350.)

Sro H. objeonas, ke *sangifar, urinifar* devus ne havar la nuna senco, ma la senco : produktar sango,

urino; exemple : *la nutrivi sangifas, la reni urinifas*.

Ni previdis ta objecciono kande ni kompozis la vortolibri. Yen nia respondo. La sufizo *-if* (same kam la ceteri) esas destinata a la komuna uzado e devas uzesar segun la komuna raciono. Or en nia lingui, la verbi

qua signifikas l'ekfluo od ekpulso di sango, urino, derivas de la vorti *sango, urino*; ta derivas esas naturala e komoda, ed on darfus indikar ol per *-if*, sequante la vulgara kompreno. Nur tre poka homi konocas la reala (interna) produktado di sango, urino; ma li povas expresar ol per ta vorti ipsa, o, se li preferos, per « ciencala » ed okulta vorti, quale *hematopoyezo!* La L. I. ne esas facita nur por li, ma por la maxim multi, do devas sequar la vulgara koncepti. E ni devas ne havar plu multa skrupuli, dicante *sangifar*, kam kande ni dicas, ke la suno *su levas* o *su kushas*. (*Progreso*, IV, 282.)

(46) La radiko Latina *ag* divenas *ig* en kompozaji, e tale havas un del du sencis di la sufizo *ig*. *Reinigen*, en la Germana, quale ni dicis supere, prizentas l'altra (*net-igar, pur-igar*). Do *ig, igar* ne esas arbitrala e, segun la justa remarko di Sro O. JESPERSON, nia lingui ofras a ni nulo plu bona praktike.

(47) Se on volus aplikar severega logiko, *nula* afizo povus soldesar samtempe a verbal ed a nomal radiki, nam lu ne povas havar exakte la sama senco en la du kazis. To pruvasas per la fakto, ke on devas definir *ig*

kun verbal radiki per *ig... anta* o *ig... ata*. On povas transirar de un kazo a l'altra nur per *konvencional* abrevio, qua supresas la sufizo *ant* od *at*, e ta abrevio, qua esas tre komoda, povas genitar nul *reala* miskompreno (segun *Progreso*, II, 402).

Sufizi. (ik-yun)

-ik-. — Internaciona, ta sufizo adoptesis per la decido 566 kun ica senco : *malada per* : **kolerika, koleriko; ftiziika, ftiziiko; leprika, lepriko; skrofulika, skrofuliko; hidropsika, hidropsiko; pestika, pestiko; alkoholika, alkoholiko; kordiika, kordiiko**, e. c.

La sufizo **oz** (videz ica) ne povas expresar juste ta ideo. Exemple, *kordioza, kordiozo* nule dicus, ke la persono esas malada ye la kordio. Fakte omna homo esas *kordioza*, quale ol esas *racionoza*; ma, fortuneze, omna homo ne esas *kordiika*, ne sufras de la kordio. La *giboza* ne sufras (ordinare) de sua gibo; ol ne esas *gibiko*.

-il-. — Finalo dil vorto *utensilo*, ta sufizo quik adoptesis. Soldita a verbal radiko, ol donas substantivi signifika : *instrumento por...* Ex. : **pektilo, brosililo, entravilo, razilo, fotografilo, telegrafilo, telefonilo**, e. c. (48).

Nultempe uzez ilo kom vorto izolita, ma selektez inter : **aparato, instrumento, utensilo, mashino**, e. c. segun la kazo.

Pro la neprecizeso di ta sufizo, on uzas radiki specala, vice olu, kande on volas indikar objekto preciza. Exemple, **kultelo, hakilo, serpo, siklo, sabro**, e. c. esas **tranchili**; konseque **tranchilo** ne nomizus ica plu reale kam ita. Same : **fusilo, karabino, revolvero, kanono**, esas **pafili**; se do vu sciesus da **pafilo** por nomizar un de oli, on tote ne savus exakte pri qua vu parolas.

Se traktesas pri mashino on devas uzar prefere la vorto « mashino » ipsa : **skribmashino** (49), **sutmashino, stebmashino, drashmashino**, e. c.

-il- indikas *instrumento* (o implemento) : on brosas *per* brosililo, on pektas *per* pektilo; ma **-er** indikas *aganto* : remorkero remorkas *per* su ipsa.

-in-. — Sufizo Latina (*eroina, heroina*), Franca (*héroïne, Albertine, Pauline*), Italiana (*eroina*), Hispana (*heroína*), Germana (*Heldin, Lehrerin*), Rusa (*grafinja*). Ol quik adoptesis por indikar la ento femina : **rejino, heroino, profesorino, instruktistino, docistino, baronino**, e. c. (50).

Pro ke la sexuo devas indikesar per *-ul* (m.) od *-in* (f.) nur kande to esas necesa, on ne adjuntas **-in** a radiki expresanta per su la femineso : **Amazono, Parco, megero, subreto, matrono, primadono**. Pro quo on indikus per sufizo la femineso ja nature indikata da la radiko? Mafeino esas uzebla, pro ke on darfus tote logike dicar **feulo** (feo maskula). On adoptis **matro** apud **patrino** (Dec., 662) pro ca motivi : etimologie la radiko **matr** esas tam internaciona ka la radiko **patr**; historie la nociono **matr** esas adminime tam anciena kam ta di **patr**; fiziologie ed etike la relato inter **matro** e **filio** tote ne esas identa al relato existanta inter **patrulo** (patro maskula) e **filio** (51).

-ind-. — Ta sufizo esis riestablisata dal Komitato ipsa dil *Delegitaro* (52). Ol junesas a verbal radiki kun la senco : « *qua meritas esar ...ata* » : **aminda, estiminda, kredinda, respektinda** = *qua meritas esar amata, estimata, kredata, respektata*.

Evidente ta sufijo povas ofte esar remplasigata per **end**, nam « on devas » estimar la homi estiminda, kredar la homi kredinda, e. c. Ma lua senco esas plu restriktita e plu preciza.

Kom vorto izolita ne uzez *inda*, *indeso*, ma **digna**, **digneso**.

Remarkez bone, ke **em**, **er**, **iv** (videz ica) havas senco aktiva, ma **ebi**, **endi**, **indi** senco pasiva. Do la tri lasta ne darfas aplikesar a verbi netransitiva. Ma, se la verbo esas mixita (trans. e netrans. : *variar*, *chanjar*) ol recevas **ebi** o **iv** segun l'ideo expresanda : *variiva* o *variebla*; *chanjiva* o *chanjebla* : **ta formo esas variiva** o **variebla**; **mea sentimentis esas nun tote nechanjiva** o **chanjebla**.

-ism-. — Ta sufijo internaciona quik adoptesis por *indikar doktrino, partiso, sistemo* :

Kristanismo (53), **Katolikismo**, **Luterismo**, **Kalvinismo**, **Protestantismo**, **Mahomedismo**, **pozitivismo**, **imperialismo**, **kapitalismo**, **empirikismo**, **Epikurismo**, **stoikismo**, **socialismo** (54), **turismo** (55), **skeptikismo**, **asketismo**, e. c.

-ist-. — Ta sufijo internaciona quik adoptesis por *indikar « la homo qua profesione okupas su pri... »* : **artista**, **pianisto**, **flutisto**, **kantisto**, **muzikisto**, **komercesto**, **telegrafisto**, **policisto**, **misionisto**, **ciencisto**, e. c. (56).

Per extenso, qua trovesas en nia lingui, ta sufijo indikas *adepto* o *adherinto di partiso, skolo* (doktrino) (57); **socialisto**, **materialisto**, **idealisto**, e. c.; ecepte se la radiko dil vorto en **-ism** ja posedas ta senco : **Kristano**, **skeptiko**, **mistiko**, **katoliko**, **protestanto**, e. c.

Pos distingar la vendisto de la produktisto, on uzas (se to esas necesa od utila) **-vendisto** por l'unesma e **-ifisto** por la duesma (vid. *-if*) : **shu-ifisto** (lu fabrikas), **shu-vendisto** (lu vendas); od on precizigas altre : **flor(vend)isto**, **flor(kultiv)isto**.

Kompreneble on uzas **-er** (studiita) ne **-ist**, se la praktikanto ne esas vere profesionano : **fotografero**, **biciklero**, **dansero**, **peskero**, e. c. (ne profesione); **fotografisto**, **biciklisto** (kurista), **dansisto**, **peskisto** (profesione).

-iv-. — Ta sufijo (internaciona en la formi **if**, **iv**) quik adoptesis. Ol soldesas a radiki verbala e signifikas : *kapabla...*, *povanta...* Ex. : **instruktiva** (libro) (58); **nutriva**, **nutrivo**; **konsolaciva** (paroli); **sentiva** (59), **konduktivo** (60); **rezistiva** (qualeso); **responsiva** (qua povas responsar) (61); **mortiva** (omna *mortivi*), e. c.

Laualeso abstraktita devas esar expresata per la soldo di **-es** al sufijo **-iv**, do : **iveso**. Ex. : **konduktiveso** (F. *conductibilité*), **rezistiveso** (F. *capacité de résistance, résistivité*), **responsiveso** (F. *responsabilité*); **mortiveso** (F. *mortalité, le fait d'être mortel, mortiva*); **ne-mortiveso** (F. *immortalité*).

Nultempe uzez *iva*, *ivo*, o *iveso* kom izolita vorti. Dicez : *povanta, kapabla...*; *povo, kapableso...*

Ex. : **la povo**, **la kapableso lumizar** esas : **lumiziveso** (Vid. *-iz*) (62).

-iz-. — Ta sufijo Greka, Latina, internaciona (ed ankore nun tre produktanta) quik adoptesis. Ol soldesas a radiki kun la senco : *provizar, garnisar, indutar, impregnar per...* Ex. : **armizar**, **lumizar**, **limitizar**, **regulizar** = *provizar per armi, lumo, limito, regulo*; **kolorizar**, **stukizar** = *indutar per koloro, stuko*; **salizar**, **sulfizar** = *provizar od impregnar per salo, sulfo* : **karni salizita** o **sulfizita koruptesas min rapide**; **vu ne salizis nek piprizis ta supo**.

La substantivi **armizo**, **alkoholizo**, **elektrizo** havas aktiva senco. Se on volas la senco pasiva, on adjuntas **es** a **iz**, do **izeso** : **armizeso**, **alkoholizeso**, **elektrizeso** = *la fakto esar od esir armizata, alkoholizata, elektrizata* (63).

Kom radiko uzez : **provizar**, **garnisar**, **impregnar**, e. c., segun la senci expresanda, ma nultempe *izar* od *izeso*.

Ne konfunde *saligar*, *saligo* (kemio) a *salizar*, *salizo*. L'unesma esas F. *salifier* e la duesma *saler*.

Karno esas *salizebla* ma ne *saligebla* (F. *salifiable*).

-oz-. — Latina ed internaciona (en la os, *ous*, *eux* (*euse*), e. c.) ta sufijo quik adoptesis. On soldas lu a nomala radiki kun la senco : *qua havas...* Ex. : **kurajoza** = *qua havas kurajo*, **kalkoza** (tereno, aquo) = *qua havas kalko*; **poroza** = *qua havas pori*, **glorioza**, **danjeroza** (konduito) = *qua havas glorio, danjero*; **vigoroza** = *qua havas vigoro* (64).

Quale omna adjektivi, le formacata per la sufijo **-oz** darfas esar substantivigata direte :

ambiciozo, **kurajozo**, e. c.

La difero inter **-anta** e **-oza** esas ke l'unesma expresas *ago* kun ideo tempala, kontre ke la duesma expresas *qualeso* sen ul ideo tempala. Exemple, **la viro amoroza ne sempre esas amoranta**; same **persono favoroza** (ad ulu od ulu) **ne esas kontinue favoranta**.

La difero inter **-oz** e **-iz** esas, ke l'unesma expresas ulo naturala, e la duesma expresas ulo artificiala.

Exemple, **tereno sabloza** nature kontenas sablo; ma **korto sablizita** havas sablo nur artifice, per laboro qua kovris lu ye sablo.

-ul-. — Adoptita per la decido 1090, pos tote fundamentala studiado dil questiono. Yen la texto di la decido : « On adoptas la sufijo **-ul** *por indikar maskula sexuo* (decido, 714 : V, 65). »

Specala noto dicas : « Komprenende, ico ne ekzuzas la formaco di kompozaji quale *porkomaskulo*; ma *pork-ulo* esas equivalanta e plu kurta. La sufijo **-ul** ya esas abreviuro di (*mask*)ulo, quale **-in** esas abreviuro di (*fem*)ino. »

La decido pri ul esabis preirata da ica (1089) : « On decidas definitive, ke la substantivi generale signifikez nedeterminita sexuo (decido, 714 : V, 65). Exempli : **avulo, patrulo, onklulo, fratulo, kuzulo, siorulo; bovulo, katulo, hundulo; finkulo, sturnulo; luciulo, karpulo, tenkulo, perkulo; leonulo, panterulo, tigrulo, hienulo**, e. c., e. c. » (65).

Komprenende *ulo* ne darfas uzesar sola, quale *ino* uzesas sola (vice *femino*) dal Esperantisti.

-um-. — Ta sufijo, quan Ido konservis de Esperanto, havas nedeterminita signifiko. Ol esas inter la sufiji similaĵo di **ye** inter la prepozicioni. Ol formacas (en mikra nombro) derivaji, di qui la senco havas relato nedefinita kun l'ideo expresata dal prima radiko. La ligilo qua restas inter li helpas kelke la memorado, ma, kande on ne savas la senco di la derivajo, nur la lexiko povas furnisar lu certe. Ex. : **kolumo** = *parto di kamizo (vesto) qua cirkondas la kola*; **bordumo** = *to quo garnisas bordo* : **la tablo havas kupra bordumo; foliumar** = *turnar la folii* (di libro) *haltante tempope por lektar*; **formikumar** = *agitar su, movar grandanombre quale formiki*; **krucumar** = *dispozar, aranjar krucoforme* : **krucumar sua brakii; la voyi interkrucumas ye ta punto.**

Per la decido 1556 (*Mondo*, marto 1922, pag. 68) « On decidas, ke derivaji per **-um** darfas formacesar nur dal Akademio » (*Mondo*, X, 54). Dicesas en noto : « La Akademio ne indikis til nun **-um**, quale l'altra sufiji *definita*, kom uzebla segunvole. Precize pro ke ol esas nek definitiva nek definebla e pro ke lua derivaji konseque povas interdiferar, ol postulas aparta kompetenteso. — Komprenende la supra decido ne interdiktas la propozo di vorti formacita per **-um**; ma la definitiva decido apartenas al Akademio. »

-un-. — Ta radiko *darfas uzesar*, dicas la « Grammaire Complète », p. 71, *por indikar un elemento* : **sabluno, greluno** (66). « Kande la elemento havas nula unajo naturala, on uzas prefere **peco** : **monetpeco, sukropeco** ». Komprenoble nulo interdiktas (tote kontree) : **aven-grano, hordeo-grano, frumento-grano** e tale pri la cetera cereali (*maizo-grano, sekalgrano, rizograno*, e. c.). Vice **nivuno** esas preferebla **nivo-floko**.

-ur-. — Ta sufijo Latina e nun pasable internaciona quik adoptesis. Ol soldesas al radiko *por distingiar* (kande to esas necesa) *la produkturo dil ago de la ago ipsa, expresata dal verbo*. Ex. : **konstrukturo, pikturo, skulturo, desegnuro, kalquuro, imprimuro, fotografuro, suturo, solvuro, imituro, aperturo, fenduro, bavuro, inventuro, skriburo**, e. c., la kozo *obtenita* per konstruktir, piktir, skultir, e. c.

Ni dicis : *kozo obtenita* per la ago, nam produkturo existas nur *pos obtenir* olu. Pri Ido qua esas produktita (ne produktata o produktota) me darfas dicar, ke ol esas *solvuro*. Ma pri problemo, di qua me serchas la solvo (quale solvor lu) me ne uzos la vorto solvuro. Se me uzos *solvuro*, la senco esus altra; to signifikus, ke la problemo esas nun solvita (ne solvenda) e ke me serchas la « solvuro » en mea paperi, exemple.

Remarkez ke **-uro** povas venar o rezultar mem de verbo netransitiva. Nam de la fakto, ke la ago di tal verbo ne atingas direte ula persono o kozo, nule konsequas, ke ta verbo ne produktas ulu, ke ol ne donas produkturo. Exemple, la verbo netransitiva « abortar » certe ne atingas ulu od ulu; la ago « abortar » ne pasas a persono od a kozo, quale « frapar ». Ma tamen, kad ol ne donas produkturo? Kad ol ne donas ulu nova, til lore ne existinta : *aborturo*? Same, on ne dicas « emersar » ulu, o « emersar » ulu. Ma, kad de la ago « emersar » ne rezultas *emersuro*? Ex. :

Multa insuli esas emersuri ek l'oceano; li produktesis o subite da tertremo, o lente da madrepori.

Koncerne la difero inter **-ajo** e **-uro**, la questiono konsistas en *preexisto* o *ne-preexisto* di la kozo konsiderata. Tam longe kam *domo, procedo*, exemple, ne esas konstruktita, li ne existas. Li do ne preexistas relate lia konstruktoso od inventeso, quale la kozi sendata, qui preexistas relate lia sendeso (67). La *domo, la procedo* esas do **konstrukturo, inventuro**; ma la kozi *sendata*, qui preexistis, esas **sendajo**.

Objekto trovita, deskovrita existas ante la ago trovar, deskovrar olu, do : **trovajo, deskovrajo** :

montrez vua deskovraĵo.

Vino ed aquo mixita en un hotelo ne esas *mixajo*, ma **mixuro**. Advere la du likvidi, vino ed aquo, preexistis, ma separite, aparte, e la triesma likvido obtenita ne preexistis : ol naskis de la mixo, ol esas lua produkturo, do **mixuro**.

En mult okazioni la rezulto di la ago ne distingesas reale del ago ipsa : **dekreto, parolo, diskurso, pretendo, abandono, aserto, afirmo**, e. c. Lore la sufijo **-ur** evidente ne esas uzenda. Ta sufijo existas nur por la kazi en qui la produkturo esas evidenta e distingenda, quale en **pikturo, skulturo, imprimuro, imituro, fotografuro, kopiuro**, e. c. qui certe esas altro kam *lia modelo* od objekto : *piktajo, skultajo* (persono, kozo, e. c.), *imprimajo* (to quo imprimesas) *imitajo, kopiaĵo* (to quo imitatesas, kopiesas), *fotografajo* (to quo fotografesas) (68) e qui esas anke altro kam la ago : *pikt(ad)o, skult(ad)o, imprim(ad)o, imit(ad)o*, e. c.

Esas notenda, ke la kompozaji (longa e pezoza) **-antaj, -intaj; -ataj, -itaj** ne povus remplasar **-uro**, pro ke li ne expresus l'ideo. Exemple, *fendantajo, fendintajo* o *fendatajo, fenditajo* ne equivalas **fenduro** = *marko, traso*, produktita da la fendo, rezultanta de olu.

-uy-. — Anke konservita de Esperanto, ta sufijo darfas konsideresar kom abreviuro di *etuyo*. Ol soldesas a radiki neverbala por formacar substantivi signifika : *recipiento, etuyo, buxo*, e. c. : **inkuyo** = *mikra vazo, botelo por inko*; **sukruyo** = *vazo por sukro*; **supuyo** = *vazo en qua on pozas la supo*; **kafeuyo** = *boxo por la kafeo-grani* o *la kafeo muelita*; **teuyo** = *buxo por la tefolii* (69); **tabakuyo** = *mikra buxo por tabakpulvero*, Fr. : *tabatière*.

Dicernez **uy** de **ier** (Vid. ica) : **sigaruyo** = *etuyo por cigari*; **sigariero** = *kurta tubo por fumar sigaro*.

Kom radiko ne uzez **uyo**, quale l'Esperantisti, ma selektez inter *etuyo, gaino, buxo, vazo, kesto, recipiente*, e. c.

-yun-. — La radiko **yun** uzesas kom sufijo por la « *yuni* » l'infanti dil bestii : **bovyuno** = *yuno di la bova speco*; **bovyunulo** = *yuna bovulo*; **bovyunino** = *yuna bovino*; **hanyuno, porkoyuno, katyuno, leonyuno**, e. c.

Por la homa genituro, quale on ja savas, nur **filio, infanto, puero** esas uzenda, e kun indiko pri la sexu : **filiulo, filiino; infantulo, infantino; puerulo, puerino**.

Ultre **yun** la radiki **es, ig** e **ag** (70) uzesas kom sufijo.

=====

(48) La nomi di instrumenti esas punto extreme desfacile fixigebla. Ne sempre on povas departar de la verbo o de la instrumento ipsa. L'Akademio ja studiis atencoze la temo e kredeble rustudios olu.

Pri la origino di *-il-* yen ulo interesanta :

« La sufijo *-il-* perfekte konkordas kun la suffixi *al-, il-* uzata da omna Slava lingui, e. c. : Slovena *gladilo* = glatigilo, *komilo* = direktilo, *belilo* = blankigilo, *rezilo* = tranchilo, *ovalo* = plugilo, *pisalo* = skribilo » (J. KOVACIC, *Progreso*, V, 622).

(49) On dicas anke : **tiposkribilo** (tiposkribar, tiposkribisto).

(50) Quale on savas, omna nomi di animala (konseque anke di homa enti) esas *epicena* en Ido, t. e. komuna a la du sexui (Dec. 1089). La maskuleso indikesas per **ul** (*homulo*), la femineso per **in** (*homino*). Pro ke nature e per su, la sexu ne esas ulo plu gramatikala kam altra qualeso, ni agus tote nelogike, se ni

indikis ol per dezinenci (*a, o, u, e, i* exemple). La gramatikal dezinenci devas uzesar nur por kozi gramatikala (modi, tempi e. c.), pro ke vere on ne vidas per quo esar maskula o femina esas plu gramatikala kam esar yuna, olda, o richa, povra. La sexu devas esar expresata per *maskula, femina* o per

lia abreviuri suffixa : **-ul, -in**.

(51) Eminent sociologi, arkeologi, yurohistoriisti e. c. demonstris, ke ante *patrul-yuro* existis *matroyuro*, ke mem la nociono « *matro* » esas plu anciena kam la nociono « *patrulo* ». En la primitiva kulturo on ne konocas « *patro* », qua esas produkturo di plu tarda epoki kun developita yurala koncepti, kontre ke la relato inter la parturanta muliero e l'infanto naskanta produktesas dal naturo. Konseque omna sciencisti, qui okupas su per la mencionita materio, judikus, kom tre neoportuna, se li, uzante Ido, devus dicar e skribar *patrino*, juste kande li pruvas la existo di *matro* ante *patro* (segun *Progreso*, IV, 143).

« Pro ke dicesas pri la sufijo **-in**, quale anke pri la sufijo **ul**, ke on devas uzar ol nur *en kazo di bezono*, uli asertas, ke on devas dicar : 1e « *Mea filiino esas la spoza di mea amiko* », ma ke on ne darfas dicar; 2e

« *Mea filiino esas la spozino di mea amiko* » e mem min multe: 3e « *Mea filiino esas la spozino di mea*

amikulo », pro ke *filiino* implikas ya, ke *spozo* esas femina e ke konseque *amiko* esas maskula. On asertas mem, ke on povus dicar: 4e « *Mea filio* esas la *spozo* di mea *amikulo* », pro ke *amikulo* determinas inverse

la sexuo di *spozo* e di *filio*.

Omna ta rezoni esas tre bona... kom espritaji e logikala ludeti. Ma praktike on ne darfas esar tante severa...

e subtila; on ne povas kalkular tale singla frazo quale per algebro. La formo 1 esas bona e suficanta; ma la

formo 2 esas anke bona; la formo 3 esas nur kelke pleonasma; e la formo 4, quankam « logikala » esas praktike absurda, nam on ne devas vartar la lasta silabo di frazo por indikar (nediretel!) ke *filio* esas *filiino* e

ne *filiulo*. »

(52) Vice *ign* (de *digna*) : laudigna = laudinda, qua propozesis. **-ind** versimile esas modifikuro di *and(us)*, *end(us)* latina kun chanjo di senco.

(53) De *Kristana* (Videz la [noto 16](#) di sufijo **-an-**).

(54) Ido : *socio, sociala, socialismo*; Espo: *societo, societa, socialismo*.

(55) Ido : *turo* (ne *turmo*), *turismo*; Esp. : *turo* (la *turmo* di Ido), *turismo* kom vorto specala.

Til nun *ismo* ne uzesas en Espo kom vorto aparta!

(56) On bone remarkez, ke la defino dil sufijo **-ist** dicas « profesione ». Or la profesiono implikas multa okupi qui ne esas mestiero propre dicata. Mestiero esas profesiono, ma tre ofte profesiono ne esas mestiero : *ciencisto*.

(57) Do *Idisto* ne *Idano*, tante plu ke **-an** signifikas esence : *membro* di : *societano, senatano*, ed instinte omna profani nomizas ni *Idisti*.

(58) Diferanta de *instruktala* (libro) e mem de *instruktanta* (libro). Espo dicas *instrua*, por la tri idei, e co per plumi modela. Advere ol uzas anke la du nejusta vorti : *instruiga, lerniga*.

(59) Tre diferanta de *sentabla* (qua povas sentesar) e de *sentema* (qua facile, forte sentas) : *inter la sentivi*,

ici esas multe plu *sentema* pri la mondo *sentebla*.

(60) *Fero* esas bona *konduktivo* di *elektro*.

(61) *Esar responsiva pri...*, *responsar pri...* dicesas en Esperanto : *respondi pri...*, deplorinda imituro di la Franca, quan on akuzis ni seque, e quan reale tro seque Zamenhof, ankore nun imitata da sua fidela o nefidela dicipuli en ta eroro.

La sufijo **-iv** esas konforma a l'uzado di nia lingui : *lénitif, sédatif, carminatif*, e. c. Nula sufijo esas plu « naturala » kam lu, quankam la Esp-isti ne volas agnoskar lo ed opozas ad ol omnaspeca ne sincera shikani.

(62) Pri ta sufijo, on lektas en *Progreso* (VI, 597) : Ni definas ol generale per : « *qua povas...* », « *kapabla...* ». Ma la praktiko duktas ni ad extensar e samtempe precizigar lua senco. Exemple, ula samideano objeccionis, ke irga substanco qua en irga cirkonstanci povas *purgar*, darfas qualifikesar *purgiva*,

do ke ca epiteto ne povas restriktesar a la substanci nomizita kustume *purgivi*. No, co esus misuzo di la vorto, t. e. di la sufijo **-iv**. Se ula substanco purgas accidente e hazarde ulu, ol esas simple *purganta* (o *purginta*) fakte, en ta kazo; ol ne esas *purgiva*. Do la sufijo **-iv** signifikas exakte : « qua havas nature, esence, la proprajo di... » e konseque : « qua havas la destino di... »; nam la uzi a qui ni destinis singla kozo

rezultas evidente de lua natural ed esencala propraji. Remarkez cetere, ke la sufijo **-iv**, esas tre utila por indikar la materii qui esas apta produktar ula efekto, e qui nule esas utensili (a qui rezervesas **-il**.) Ex. : multa korpi esas *kondiktiva* (dil elektro) se esar propre *konduktivi, explozivo* (t. e. materio exploziva) esas tote diversa de *explozilo* (qua povas esar amorcilo o simpla perkutilo). Generale, la sufijo **-iv** esas tre utila por omna materii qui esas definita per lia efekto ed uzo (medicinala, farmaciala, e. c.) e por distingiar li, sive de la utensili, instrumenti, aparati (sufijo **-il**), sive de la vivanta (homa) aganti (sufijo **-er**). Existas en la vapor-mashini aparati nomata *purgili*. E *purgero* esas... *Monsieur Purgon!*

(63) On questionas ni kad on darfas uzar la sufijo **-iz** kun verbala radiki... Ni respondas, ke l'ideo generala di **-iz** esas aplikebla a verbal radiki, mem se lua *vortala* defini, necese tro strikta, semblas restriktar ol a la nomala radiki. Ni ja havis l'okazono montrar, ke *respondizar* povar esar necesa, o adminime utila (VI, 296). Plu frue ni anke montris, ke on bezonas *notizar* apud *notar* : se me *notas* mea reflekti in libro quan

me lektas, me *notizas* la libro, me garnisas ol per noti. Forsan on objeccionos, ke me misuzas hike *noto* vice *noturo*, e ke on devus dicar rigoroze : *noturizar*. ma co esas nur subtila shikano : nam on garnisas reale la libro per l'ago ipsa notar, same kam on *respondizas* letro per l'ago ipsa responder (nam la letro per

qua on respondas nule juntasas materiale a la letro « respondizita »). Simile *spricizar* signifikas ago derivata de l'ago spricar, e ne de la kozo « spricuro » : ol signifikas quaze efekto e rezulto dil ago *sprivar*, aplikata al objekto. Ni havas ja (e nulu astonesis o shokesis da lo) *lumar* e *lumizar*. Ni havas anke, derivata de *fum-ar*, *fum-agar*, e *fum-izar* (*). Do ni povus definir maxim generale la sufijo -iz tale : « aplikar objekto od ago ad (altra) objekto ». Komprenible, ica defino esas kelke tro abstraktita por la novici, ed on sempre bezonas la defini plu konkreta, ma plu strikta, quin on uzis til nun (*Progr.*, VI, 596). (*) Simile on povas dicar *bavizar* (D. *begeifern*), *vomizar* (D. *bespeien*), *desegnizar* (libro), forsan mem *skribizar* (papero).

(64) Ni definas la sufijo -oz per : « plena de, richa de », o plu larje : « *kontenanta*, *havanta* ». Nu, ca lasta expresuro, la maxim generala, esas kelkafoye la sola justa. La *nuanco* specala di la sufijo dependas de la radiko, a qua ol aplikesas, ed esas suficante determinata per olu. Exemple, esas evidenta, ke parieto

poroza

havas multa, multega *pori*; ma mem se ol havus nur una, ol esus ankore *poroza*. (Ico respondas a la sofisma objeccioni di ula kritikantachi, qui alegas, ke *kronizar* esas garnisar per (multa) kroni; or la komuna raciono indikas, ke kande on kronizas rejo, on garnisas lu per un sola krono!) Ma kande on parolas pri homo, *kurajoza*, ico signifikas, ke lu esas plena de kurajo, o simple *havas kurajo*. [Ni adjuntas ke nur la duesma parto dil expliko esas rigoroze justa; nam, se *kurajoza* signifikas strikte « plena de kurajo », Ido ne

povus dicar, totsime kam nia lingui : *poke kurajoza*, *ne tre kurajoza*, o kontree : *extreme kurajoza*] simile on darfas dicar *giboza* equivalas simple : *gibo-havanta*. (La Espisti devus shamar facar ula objeccioni, li qui pro manko dil sufijo -oz esas obligata dicar, en simila kazi : *gibo-hava!*) *Progr.*, VI, 595.

(65) La sama argumento (alegita olum da Sro Jespersen) qua valoras por *lu*, kom sengenra pronomo, valoras anke por la sengenra nomi. Or esus evidente absurda serchar od inventar aparta radiki por

expresar

l'ideo komuna a *spozulo* e *spozino*, a *patrulo* e *patrino*, a *fratulo* e *fratino*, e. c. Ta ideo povas expresesar

logikale nur per la radiko ipsa.

Ti qui questionas, kad on devas nun dicar *soldatulo*, *parokulo*, ne mem atencis ica fakto evidenta, ke *soldato*, *paroko* esas esence maskula, per sua propra senco, e konseque nule bezonas la sufijo -ul; ol esus

mem nekorekta, *kontre-regula*! Simile ti qui objeccionas, ke *patrulo* = *père mâle*, *siorulo* = *monsieur mâle*, facas absurda rezono (o plu juste mala joko). Nam li oblivias precize la nuna regulo, segun qua la radiki *patr*, *sior* esas neutra, sengenra; e li persistas atribuar a li l'anciena senco maskula. Li intermixas ridinde la

du sistemi; e li ne remarkas, ke lia propra rezono kondamnas (plu juste) l'anciena sistemo, nam ol implikas

ica absurdaji : *patrino* = *père femelle*, *siorino* = *monsieur femelle*. (*Prog.*, VI, 588-589.)

Pro ke *sior* esas sengenra, on darfas uzar olu ad o pri *homulo*. Ma se en la sama domo lojas *homulo* e *homino* havanta sama nomo, on agos plu prudente uzar *siorulo* pri la homulo. Cetere mem sempre, on tote

darfas uzar *siorulo* pri homulo, quale on uzas *siorino* pri homino. (Videz l'apendico « [Genro e maskulismo](#) ».)

(66) Ol avantajoze remplasas la -er- di Espo : *sablero*, *hajlero*.

(67) To, quo preexistis, relate l'edificio konstruktita, esas la petri, ligno, fero e. c.; fakte li esas la *konstruktajo*, quale la kozi sendata esas la *sendajo*. Nur pos ke li esos konstruktita en formo di domo, palaco, e. c., li esas **konstrukturo**.

(68) **Skriburo** esas la produkturo dil ago skribar; **skribajo** (la texto skribata) dicas « Grammaire Complète », p. 55, quale *citajo* esas texto citata. *Me recevis de ilu tre longa skriburo, qua esas vere interesanta studiuro pri la temo; ma la citaji e la skribajo dil pagino 5 meritas reprochi pro ne kompleta exakteso.* — **Tradukajo** esas la texto tradukata, **tradukuro** la produkturo rezultanta de tradukir.

(69) Diferas de *kafekrucho*, *tekrucho* qui kontenas l'infuzuro di kafeo, di teo.

(70) Jokacheri tre mokis ica lasta. Li objeccionis ke *butonagar* « agar per butono o butoni » ne signifikas necese la Franca verbo *boutonner*. Ni agnoskas lo tante plu volente, ke la franca vorto *havas du* senci :

haveskar butoni (parolante pri vejetanto) e *klozar per butoni* (parolante pri vesto). Ica vorto suaparte montras la eroro dil autori qui verbigas direte radiki nomala. La F. *boutonner* povus mem signifiki pluse : *garnisar per butoni*, quale *fleurir* F., havanta la senco *florizar* apud la senco *floreskar*. Ma, se *garnisar per butoni* donas en Ido : *butonizar*, se *haveskar butoni* esas *butoneskar*, quon do povas signifiki la verbo *butonagar*, se ne *klozar* (vesto) per *butoni*? Simile la posibla verbi *frenizar*, *krucizar*, *martelizar*, *pedalizar* = *garnisar per...*, lasas al *frenagar*, *krucagar*, *martelagar*, *pedalagar* e. c. nur un senco posibla : *agar per...* E tale la mokeri povas vidar la neceseso logikala e praktikala dil sufixi *ag* e *iz*. Fakte en la derivado per la radiki **es**, **ig**, **yun**, **ag** (uzata sufixe) ni esas sur la limito inter la derivado e la kompozado, quale pravas la deskompozado : *maladeso* = *eso di malado* (o *malada*); *bonigar* = *igar bona* (o *bono*); *bovyuno* = *yuno di bovo*; *frenagar* = *agar per freno*.

Kompozado.

En Ido, quale en altra lingui, la kompozado esas l'uniono di elementi diversa en un sola vorto, qua dicesas kompozajo e prizentas signifiko kompleksa.

Semblas, ke on povas reduktar la Ido-kompozaji al sis klaso sequanta :

1a Substantivo kun substantivo : **fer-voyo**, **vapor-navo**, **dormo-chambro**, **skribo-tablo**, **kapkuseno**, e. c.

2a Substantivo kun verbo : **sabro-frapar**, **hers-agar**, **parto-prenar**, **tipo-skribar**, e. c.

3a Substantivo kun adjektivo (o *radiko adjektivigita*) : **ciel-blua**, **graco-plena**, **lenso-forma**, **simio-kapa**, e. c. (1).

4a Prepoziciono kun verbo : **en-irar**, **ek-irar**, **preter-pasar**, **ad-portar**, **ek-pulsar**, **apud-pozar**, e. c.

5a Prepoziciono, o vorto nombrala, kun adjektivo o substantivo : **sub-mara**, **super-natura**, **inter-naciona**, **du-yara**, **dek-e-du-yara**, **dua-dek-yara**, **un-dia**, **cent-yara**, **cent-yaro**, **intertempo**, **sub-grupo**, **sub-genero**.

6a Irga adjektivo (qual., demons., nedefin., posedala) kun radiko igita adjektivo od adverbo : **granda-nombra**, **blu-okula**, **gros-kapa**, **ta-speca**, **tala-speca**; **sam-tempa**, **sam-tempe**; **ca-dia**, **ca-die**; **ta-kaza**, **ta-kaze**; **plur-foya**, **plur-foye**; **omna-monata**, **omna-monate**; **lua-parte**, **lialatere**; **mea-nome**, e. c.

Se l'eufonio postulas o nur konsilas lo, on lasas en l'unesma elemento la vokalo dezinenca, quan lu havas kom izolita vorto : **granda-nombra**, **longa-hara**, **omna-monate**, **lenso-forma**, **dormochambro**, **skribo-tablo**, **posto-marko**, **posto-karto**, **mondo-linguo** (2).

Ma, se l'eufonio permisas lo, on omisas la vokalo dezinenca en l'unesma elemento : **ciel-blua**, **samtempe**, **plurfoye**, **aernavo**, **fervoyo**, e. c. (3).

Ordinare on darfas omisar la streketo, quan ni pozis inter la parti dil vorto kompozita. Ma on uzas lu quik kande on timas, ke la dicerno di la elementi ne facesos sat facile o sat rapide : **mar-aquo**, **filtr-etamino**, **kredit-institucuro**, **posh-horlojo**.

Cetere on sempre darfas ne uzar la kompozado e dicar : **aquo marala** o **di maro**; **institucuro kreditala** o **di kredito**; **etamino por filtrar**; **postal marko**, **postal karto**, o **marko postala**, **karto postala**, **mondal linguo** or **linguo mondala**, e. c.

=====

(1) En la tri unesma klasi la kompozajo komencas per substantivo; en la tri lasta per vorto altraspeca.

(2) Certe plu fluanta, plu dolca kam : *postkarto*, *postmarko*, *mondlinguo*. Ni ne obliviez, ke ula sucedi di konsonanti, sen la « bufro » di vokalo, esas facile pronuncebla da nordani, ma preske ne pronuncebla da sudani.

(3) La kompozaji esas abreviuri. To explikas e justifikas, ke on darfas uzar kom unesma elemento nur simpla radiko, e ne vorto kompleta, se nur la klareso o l'enfonio ne sufras de lo.

Nature Ido povas havar kompozado preske tam flexebla e richa kam la Greka. Ma importas, ke ta kompozado satisfacez justa expreso dil idei e posedez klara komprenebleso, kun pronunco facila ed agrebla

eufonio. On do evitez tro longa kompozaji ed akumulado de konsonanti, o ruda vicinaji. Ex. : *blankabrakia*, *larjafronta*, *kurvabeka*, *blankadenta*, *laktosuganta*, *arjentoklova* esas nedubele preferinda kam : *blankbrakia*, *larjfronta*, *kurvbeka*, *blankdenta*, *laksuganta*, en qui intershokas tro multa konsonanti sen la bufro di vokalo.

Regulo di analizo o deskompozado.

Se, pos lekto atencoza, vu ne komprenas bone la kompozajo, procedez tale :

Deskompozez lu, se ol apartenas al 1, 2, 3 e 4esma klasi, *irante de lua lasta elemento al unesma* :

fer-voyo = *voyo* (ek) *fero*; **vapor-navo** = *navo* (movata per) *vaporo*; **dormo-chambro** = *chambro* (por) *dormo*; **skribo-tablo** = *tablo* (por) *skribo*; **kap-kuseno** = *kuseno* (por la) *kapo*; **sabrofrapar** = *frapar* (per) *sabro*; **hers-agar** = *agar* (per) *herso*; **parto-prenar** = *prenar parto* (en); **tipo-skribar** = *skribar* (per) *tipo*; — **ciel-blua** = *blua* (quale) la *cielo*; **graco-plena** = *plena* (de la) *graco*; **lenso-forma** = *qua havas la formo di lenso*, **simio-kapa** = *qua havas kapo di simio* (1); — **en-irar** = *irar en*, **ek-irar** = *irar ek*, **preter-pasar** = *pasar preter*, **ad-portar** = *portar ad*, **ek-pulsar** = *pulsar ek*.

La motivo dil supera regulo e di tala iro, por la deskompozado di ta 4 klasi de kompozaji esas ke, en li, la elemento determinata esas sempre la lasta, ed olua senco determinesas dal unesma elemento. En **dormo-chambro**, *chambro* determinesas da *dormo*; en **simio-kapa**, *kapa* determinesas da *simio*.

Ma por la 5 e 6esma klasi de kompozaji, sequez l'ordino di la elementi quan vu trovas lektante li. Cetero maxim ofte ta ordino korespondas ad olta quan li havas en multi de nia lingui, e pro to on komprenas li ordinare per simpla lekto. Ex. : **sub-mara** = *qua esas sub maro*, **super-natura** = *qua esas super la naturo*, **inter-naciona** = *qua esas inter nazioni*, **un-dia** = *qua evas* (od *evis*) *un dio*, **cent-yara** = *qua evas* (od *evis*) *cent yari* (2); **ca-dia** = *di cadio*, **omnadia** (3) = *di omna dio*, **taspeca** = *di ta speco*, **talaspeca** = *di tala speco*, **samtempa** = *di sama tempo* (4), **grandanombra** = *di granda nombro*, *qua prizentas granda nombro*, **blu-okula** = *qua havas blua okuli*, **groskapa** = *qua havas grosa kapo* (5).

Praktike memorez, ke on deskompozadas komencante per la fino, se la kompozajo unionas *substantivo* ad altro (1, 2, 3esma klasi) o *prepoziciono* a verbo (4esma klaso). Altrakaze on sequas l'ordino di la elementi (5. e 6esma klasi).

La relato inter la elementi dil kompozajo esas tacata : *quale* en *ciel-blua*, *por* en *dormo-chambro*, *per* en *sabro-frapar*; ma, quale on vidis supere, la spirito trovas lu facile.

En ula kazi, la relato esas la liganta konjunciono e. Ex. : **sekretario-kasisto** = *sekretario e kasisto*; **kapitano-instruktero** = *kapitano e instruktero*.

=====

(1) Komparez *lenso-forma* a F. *pisciforme*, *lentiforme*, e. c.

(2) *Cent yari* = *yarcento*, quale *dek yari* = *yardeko*.

« *Centyaro* ne povas esar sinonima di *yarcento*; ol esas la substantivo di *centyara* = *qua havas centyari e konseque tradukas F. centenaire* (sive homo, sive altra ento, ex. *querko*). Se on volas indikar ne ambigue qua speco di ento, on devas simple nomar ol : *centyara homo*, *centyara querko*. Evidente (remarko generala

e tre importanta) on ne povas postular, ke kompozita vorto expresez omno; e se kompozajo ne suficas por

expresar la penso, *on ne uzez ol*. Nultempe on esas obligata uzar kompozita vorto! (*Progr.*, VII, 496.) Ma sempre la helpolinguo devas expresar klare ed exakte la penso. Se ol ne povus lo, ol esus refuzenda e forjetenda, nam ol adportus al mondo, ne solvuro, ma vera mistifiko.

(3) « On devas dicar *omnadia*, ne *omnadia* : nam quo esas *omnadio*? Nula dio! (*Progr.*, VII, 497.)

(4) « Existas nula nekonsequo inter *samtempa* e *samtempo* : du eventi esas *samtempa*, ne *samtempo*,

pro ke li eventas *samtempo* (en la sama tempo). — On devas analizar direte la kompozita vorti per la simpla komuna raciono, e ne serchar reguli subtila e neutila, qui nur komplikus ed obskurigus kozi simpla e klara per su. » (*Progreso*, VII, 497.)

« On ne povas dicar, ke la derivado en Ido dependas de la *speco* (gramatikala) di la radiko, nam kontree, ni

emendis ica defekto di Esp. : la derivado dependas nur de la *senco* di la radiko. Omna subtila reguli propozita por ico semblas tote neutila. Esas anke nejusa asertar, ke por komprenar vorto derivita de « radiko kompozita » on devas serchar la *senco* di ca « radiko » : nam ofte ca « radiko » havas nula *senco*.

Exemple *samtempo* havas tote klara senco, dum ke *samtemp* havas nula senco : nam quo esas *samtempo*?

Nula speco di *tempo!* (*Progreso*, VII, 497.)

(5) *Blu-okula, long-hara, gros-kapa* e. c. memorigas tre justa remarkigo en *Progreso*, VII, p. 496 : « En tala kompozaji on ne povas parolar pri elemento precipua o determinata : la du elementi esas ne subordinita, ma koordinita, ed on povus preske permutar li kelkafoye, ex. *okul-blua*. Lia senco esas tote klara sen irga sufijo. Vane on objeccionas, ke on povas substantivigar li : *bluokula*, e. c. esas esence adjektiva. Duesme, mem se on substantivigas li, eventos nula bisenceso, se on sorgas egardar ica regulo di

komuna raciono : *Nultempe formacez kompozajo por expresar ideo qua povas esar expresata tam kurte per*

la simpla elementi. Dro Talmey bone montris, ke on ne darfas dicar *redvango*, vice *reda vango, grandurbo* vice *granda urbo* (kulpo quan facas ofte nia Germana samideani). Do on povas sen ula detrimento dicar *Red-pelo* por F. *Peau-Rouge*, nam *peau rouge* dicesus *reda pelo*. »

Pose Sro COUTERAT dicas pri *triangulo, trimasto, centyaro, milpedo* : nu, anke ici ne esas bisenca..

Kompozado per prepozicioni.

La kompozado per prepozicioni formacas la transito inter la derivado e la kompozado dil radiki; ma ol similesas plu multe la derivado (pro l'analogeso inter la afixi e la partikuli). Pro to lu ne esas subisata al generala regulo di kompozado qua postulas, ke la vorto determinanta esez avan la vorto determinata. Konseque, kande prepoziciono esas unionita a verbal radiko, l'analizo o deskompozado generale facesas per inversigar l'ordino di la elementi, to esas komencante de la radiko verbala (1). Ex. : **en-irar**, *irar en*; **ek-irar**, *irar ek*; **ad-portar**, *portar ad*; **kontre-dicar**, *dicar kontre*; **inter-mixar**, *mixar inter* (li); **inter-veno**, *veno inter*; **ek-pulsar**, *pulsar ek*; **apudpozar** = *pozar apud*.

Ma, kande la prepoziciono esas unionita a nomal radiko, on devas generale komencar la deskompozado de la prepoziciono ipsa; altravorte : on sequas l'ordino di la elementi. Ex. : **senhara** = *sen-hari*; **sur-tera** = *qua esas sur tero*; **sub-mara** = *qua esas sub maro*; **super-natura** = *qua esas super la naturo*; **inter-naciona** = *qua esas inter nacioni*; **inter-popula**, **inter-homa** = *qua esas inter la populi, la homi*; **inter-yuna** = *qua esas inter yuni*, e. c., e. c.

Konseque on darfas dicar : **intertempe**, **intertempe**; **interakto**; **subtaso**, **subvesto**, **subjupo**, e. c.

Ta duopla regulo posibligas interpretar korekte la verbi kompozita per-igar e prepoziciono; on devas komencar de la verbo **igar** : **enter-igar** devas analizesar **igar entera**, e ne **en-terigar**, qua havus nula senco; **sen-arm-igar** = *igar sen-arma*.

On atencez, ke la kompozado per prepozicioni ne chanjas la direta komplemento dil verbo (kande ica esas transitiva) : **en limpida aquo**, **on travidas la stoneti dil fundo**; **on ne travidas la aquo ipsa**. Konseque l'adjektivo **travidebla** povas aplikesar nur a la stoneti, e ne a la aquo ipsa; ol ne povas signifiko **diafana**, ma nur (segun sua elementi) *videbla tra*. Simile on **superversas aquo sur flori**; quo esas **superversita**? La aquo, e ne la flori. Do on ne darfas dicar (quale Espo) : **vango superversita da lakrimi**, ma juste : **balnita, inundita da lakrimi**.

Kontraste, nul detrimento en ka prepoziciono-prefixa igas transitiva netransitiva verbo : **enirar**, **ekirar la chambro** (2). Konseque ula verbi netransitiva (quale *irar*) darfas en la kompozado divenar transitiva e posedar pasivo. Se on darfas dicar : **trairar la rivero**, la rivero ipsa darfas dicesar **trairata**. Ma de to on ne darfas konkluzar, ke en la kompozado, verbo transitiva darfas analoge recevar duesma komplemento direta, nam la posedo di du komplementi direta esas kontrea a la logiko ed al klareso (3).

=====

(1) Videz la **4a klaso dil kompozaji**.

(2) Videz l'expliko en la **noto (1)**, ye « **Prepozicioni prefixa** ».

(3) Okazione di to ni dicez, ke la helpolinguo devas ne imitar la verbi Latina kun du akuzativi : *doceo pueros grammaticam*. On dicas : *docar la gramatiko a pueri* o *instruktar pueri pri la gramatiko*.

La kompozaji e la sufixi.

En la kompozaji dil klasi 5 e 6-ma (videz ica) on *darfas* omisar, se nur la senco restas klara, afixi quin on expresus en derivaji. Mem en ula kazi on *devas* ne expresar li. Exemple, on dicas **tadia**, **cadia**, **omnadia**, **singladia** malgre la derivajo *diala*. Same : **internaciona**, **dukapa**, **trifolia** (1), **longhara**, malgre la derivaji *nacionala*, *kapala*, *folioza*, *haroza*. Pro quo on adjuntus a ta derivaji elementi neutila? Nulo ya mankas en *internaciona*, *dukapa*, *trifolia*, *longhara* (2).

Ma kontraste, on *devas* ne omisar la sufixo, se lua manko povus efektigar miskompreno o se vera ambigueso rezultus praktike de ta omiso. Exemple, se me dicus : **esas agreabla vivar kun bonhumoro e desagreabla vivar kun malhumoro**, preske omni komprenus : *esas agreabla vivar kun bona humoro e desagreabla vivar kun mala humoro* Nur pos reflektio on divinus, ke me intencis dicar : **esas agreabla vivar kun bonhumorozo** (homo bonhumora) **e desagreabla vivar kun malhumorozo** (homo malhumora). Do uzez *bonhumorozo* e *malhumorozo* por preventar omna miskompreno.

Pri *sejorno* qua duris dum non dii me dicus : **mea nondia sejorno**, pro ke vere ta sejorno esas *nondia*. Ma pri soldati qui restis kaptita dum non dii me ne dicus : **la nondia kaptiti**, ma : **la nondiala kaptiti**, nam certe li ne esas *nondia* quale mea sejorno.

Same pri la muskuli dil *avanbrakio*, me ne dicus : **la muskuli avanbrakia**, nam li ne esas « *avanbrakio* », li nur koncernas olu. Me do dicus : **la muskuli avanbrakiala**.

En *Progreso*, VII, p. 217, lektesas ica tre utila remarko pri la temo : « Se l'adjektivi kompozita divenas dusenca per substantivigo, la kauzo ne esas sempre la manko di ula elemento. Exemple, l'adjektivo *sen-hara* esas kompleta : nula elemento mankas : *homo sen-hara* esas *homo sen haro*. Ni povas do substantivigar ol, e dicar : *sen-haro* (tre prefere : *kalvo* de *kalva* L. B.); ne nur *senharozo* o *senhariera* ne esas necesa, ma li esus nelogikal e nejusta. E tamen *sen-haro*, *sen-hari* povas esar dusenca, komprenesar kom *sen haro*, *sen hari*. Same *sen-laboro*, *sen-labori* ed omna simila kompozaji (tre multa!).

Se on volus evitar omna posibleso di dusenceso en tala kazi, oportus, sive uzar specala sufixo equivalanta a *sen*, quale D. *-los*, E. *-less*, sive pozar la prepoziciono *sen* dop la substantivo, segun la propozo di Sro DE JANKO (II, 152) (3) : *har-sena*, genitus *har-seno*, *har-seni*, qui ne esus ambigua; ma li esus stranja e poke rikonocebla (4). Pluse on devus aplikar (logikale) la sama regulo ad omna prepozicioni (5), e dicar : *mar-suba*, *ter-ena*, *nacion-intera*! Ma se on ne volas irar til ta extrema konsequanti (or nulu aprobis li o mem semblas pronta aceptar li), on devas aceptar la nuna sistemo, qua esas suficante klara e logikala, e qua genitas nula dusenceso *en la praktiko*. »

En noto Sro COUTERAT adjuntis :

« Existas moyeno tre simpla por evitar la dusenceso di *senharo*, *senhari*, se ol semblos ulfoye timinda : nome, uzar la vorto *homo*, e dicar : *senhara homo* (o *senharhomo*), *senhara homi* (o *senharhomi*). Pluse, se nula sufixo esas necesa por indikar *homo* (sengenra), ni havas *-ul* e la sufixo *-in* por indikar la homuli e homini rispektive. On povus do dicar tre bone, exemple : « La *senharuli* esas plu multa kam la *senharini* » (ma esas plu bona uzar *kalvo*, do *kalvuli*, *kalvini*) (6). On memorez bone, ke la derivaji e kompozaji esas generale *abreviuri* : on nule *devas* uzar li kande li esas neklara o dusenca; en ta kazi on *devas* uzar la expresuri kompleta. Exemple, se *petrolnavo* divenas praktike dusenca, on devas dicar, sive *navo portanta petrolo*, sive *navo movata per petrolo*. Simile, se *senhari* esas dusenca, on devas uzar *senharo homi* » (7). (O *kalvi*, se ta vorto suficas por l'ideo L. B)

=====

(1) Okazione di ta vorti ni citez *Progreso*, VII, p. 497 : « On ne *darfas* dicar, ke *unkorniero* esas ento karakterizata per la qualeso *unkorna* : ico apartenas a la logiko Esperantala, e duktus ad ico : ento bela = *beliero*! Se *unkorna* esas suficanta, *unkorno* anke esas tala. E *tripedo*, *trimasto* anke esas bona e suficanta.

Ma on adoptis *unikorno*, pro ke ol esas specala animalo, ne irga animalo havanta un korno (ex. rinocero); *uniforma*, pro ke ca vorto nule esas sinonima di *un-forma*; *cetifolio* nule signifikas : qua havas cent folii, ma speco di planto; e simile on ne dicas *milpedo*, ma *miriapodo*. *Ripunto* esas ensamble di *du* punti superpozita, do plu preciza kam *du-punto* o *duopla punto*. Reale omna *reala* bisencesi esas evitata. Cetere, quale ni ja dicis, la prefixi *mono-*, *bi-*, *quadri-*... esas tre utila, nam li signifikas precize : *havanta un*, *du*, *quar*... On devas dicar ne *du-pedo*, *quar-pedo*, ma *bi-pedo*, *quadri-pedo*. »

(2) « On ne vidas quon povus signifika la substantivi neutra *longhara*, *senfingro*; e la substantivo

internaciono povus signifika: nacio inter (la ceteri), do esas multe plu klara dicar *internacionajo* = ulo internaciona. Do existas nula praktikala bisenceso, se on ne fabrikas artificiala exempli. Se *senfingri* povas dicernesar de *sen fingri*, *senfingro* (homo) povas tam bone dicernesar de *sen fingro*. E, quale ni dicis (p. 217-8), on darfus uzar por plua klareso: *senfingra homo* (*Progreso*, VII, 495, noto).

(3) On rilettez pri ca temo la tre saja artiklo: *Kompozajo per prepozicioni*, da Sro JESPERSEN (III, 402). Komparez l'artiklo da Sro PIVET pri la sama temo (I, 403).

(4) Me adjuntas: Or ne semblas esar la skopo di L. I. fabrikar vorti «stranja e poka rikonocebala». Ol destinesas ad altro kam ad esar ludilo por kelki, o materio por subtilaji ne atingebla facile dal komuna raciono. L. B.

(5) Do kompozaji tala kam: *ir-ekar*, *ir-transar*, *ir-traar*, *ir-enar*, *ir-preferar*, *dic-kontrear*, *port-adar* (adportar), *jet-forar* (for-jetar) e. c. (L. B.)

(6) Quankam, segun III-201, *kalveso* ne esas komplete senhaseso (tre vere), tamen en la vivo ordinara *kalva*,

kalvo, *kalveso*, *kalvulo*, *kalvino* solvas sat bone la questiono, e juste pro ico me propozigis *kalv* DFIS, qua adoptesis. Ex.: *la kalvuli esas plu multa kam la kalvini*.

(7) *Progreso*, VII, p. 208, noto.

Apendici

L'acentizo en Ido. (Apendico 1-ma.)

Quale dicesas tre juste en *Progreso*, I, 383, «La questiono di l'acento esas un ek le maxim desfacila, quan on devas solvar en L. I. artificiala, se on volas konciliar maxim bone posible la regulozeso e la naturaleso. Unlatere, on devas havar regulo generala e simpla pri acentizo, e ne, quale en omna lingui, fidar a l'uzado kom sola regulo o guidilo. Altralatere, on devas respektar maxim ofte posible la «natural» acentizo di la vivanta lingui, por ne ofensar la fonetikal kustumi di lia adepti, ed igar la L. I. leda e desaminda ad li.»

En I, 479, on remarkigis, ke «l'ortografio di l'internaciona vorti restas generale la sama en plura lingui, dum ke l'acentizo multafoye varias: ex. I. *ortografia*, R. *orthogrâphiya*, E. *orthôgraphy*, Hungara: *örtografia*.

D. *Agonië*; I. *agoniã*; R. *agôniya*; E. *âgony*.

D. *Geologîe*; I. *geologîa*; R. *geolôgiya*; E. *geôlogy*; Hungara: *géologia*.

Pos altra exempli, on propozis fixigar, ke: l'acento ne povos faltar sur la *i*, mem ne en la vorti: *agonio*, *alegorio*, *amfibio*, e. c. Ed on adjuntis: «Por enduktar to, on devus establisar aparta regulo, nome, ke on ne povas acentizar la *i* en la songrupi *io*, *ia* (anke *ie*).»

En II, 8, pri la regulo dil acentizo en *neutral* (acento sur la vokalo avan la lasta konsonanto) on igis atencar, ke ta regulo, se ni adoptus lu, devus aplikesar anke ad altra finali kam *ia*, *io*, nome ad omna radiki qui finas per vokalo: *aleo*, *ideo*, *lineo*, *tineo*, *manuo*, *sexuo*, *rituo*, *precipue*; ed ol transportus, en omna vorti, l'acento sur la *prelasta* silabo di la radiko.

Pluse la regulo esas kelke ambigua: «la lasta konsonanto» ... kad *di la radiko*, o *di la vorto*? Se: «di la vorto», to chanjus la loko di l'acento en l'akuzativo (*homôn* vice *hômô*) e precipue en la verbal formi: *amâs*, *amîs*, *amôs*... Nur l'infinitivi esus lore konforma a la general regulo. Se: «di la radiko», on devas definir la radiko, plu juste la *radikalo* di singla vorto: ex. en *amanta*, *amesos*, *am* esus la radiko, e *amant*, *ames*, la radikalo; en *lumizo*, *lumiziva*, *lumiziveso*, *lum* esus la radiko, e *lumiz*, *lumiziv*, *lumizives* la radikali. Ka to ne esus komplikajo e desfacilajo por la lernanti?

En II, 583, Sro OTTO JESPERSEN, per fundamental e detaloza artiklo klarigis admirinde la questiono. Il dicis:

«La exempli alegata da Sro DE JANKO tre bone demonstras, ke esus komplete neposibla trovar acentizo naturala por omna populi, pro ke omna imaginebla sistemi esas reprezentata en nia lingui, ed ultree, omna speci de nesistemo o de to quo aparas adminime tala, exemple l'Angla. Mem la maxim internaciona vorti ofte prizentas variiva acento, quale E. *châcharacter*, D. *Charâkter*, F. *caractêre*; isl., hung., e finl. *filosofi(a)*, E. *philôsophy*, R. *filosôfiya*, F. D. *philosophie*; e mem en geografial nomi ni trovas simila diferi, ex.: isl., hung. e finl. *Âmerika*, D. E. *Amérika*,

F. *Amérique...*

En linguo havanta strukturo simila a nia, on ne povas strikte e sole aplikar la unesala principo, acentizante sempre la lasta silabo, pro ke ol esas, en preske omna vorti, senvalora finalo (vokalo di nura gramatika valoro), e tamaniere on ruptus komplete la valorprincipo.

Pezigante la prelasta silabo, on kontentigas grandaparte la unesma tendenco, ed en granda nombro de vorti anke la valorprincipo, pro ke *nul* esas la maxim grava parto di *nule*; tale anke *kâra*, *vôrto*, *mûlti*, *sêmblas*, *atrâkto*, e. c. En altra vorti, quankam la prelasta ne povas dicesar la maxim valoranta od importanta por la signifiko, la sama acentizo esas tote ne evitebla pro la karaktero esence romanika quan la linguo posedas; nulu propozus altra pronunco kam *acênto*, *destrimênto*, *exêmplo*, *hiacînto*, *exâkta*, *krokodîlo*, *pelikâno* e sennombra altri.

Esas do naturala, ke la maxim multi favoras acento sur la prelasta; la questiono esas nur, kad on devas establisar ecepti. »

Citinte 34 vorti per ica regulo acento « sur silabo qua aparas nenaturala a multa homi », Sro JESPERSEN *questionas* :

« Kad on devus modifikar la regulo ed acentizar la triesma de la fino? Me respondas : no. Unesme

pro ke to komplikus la linguo. Duesme, pro ke omni ti qui savas la Franca konocas ja acentizi quale consûl, gondôle, public, Amérique, lyrique, splendide; e. c., sen esar shokata per oli.

Triesme, pro ke en multa kazi vorti derivata de ca vorti aquiras naturale duesmagrada acento sur la silabo « qua devas portar l'accento » : pôpulôza, sîmulânta, sîmilêso, pûblikîgo, Amêrikâno, spîritîsmo; e. c. »

Pri la acento il indikas plura reguli inter qui on povus selektar. Ma il judikas la sequanta kom la maxim bona :

La prelasta vokalo, ecepte ke en *plursilaba* radiki, *i* e *u* nemediate avan altra vokalo ne povas portar acento...

La vorto « plursilaba » esas necesa, pro ke sen ol on havus nula regulo pri *pîa*, *nîa*, e. c...

Ta regulo « konkordas en maxim multa kazi kun la valorprincipo. Ol evitas acento sur *patrôn*, *niân*, *amas*.

Ol esas facile memorenda e aplenda sen presupozar ula ciencala konoci pri « mivokali » o pri latina od altra acentoreguli. Esas vera ke en klaso 3 (*irônio*, *akadêmio*, *simfônio*, *filozôfio*, *melôdio*, *teôrio*, e. c.) ni havas acento qua semblas nenaturala, ma on devas memorar, ke on havas kelka nenaturalaji, irge qua regulo adoptesas, ed anke, ke per ca regulo la ritmo konservas acento (miforta) sur la sama silabo kande on adjuntas finalo :

melôdio, melôdiôza.

sôcio, sôciâla, sôciêto.

irônio, irôniâla.

gênio, gêniâla.

sêxuo, sêxuâla.

Multa ek ta derivaji konkordas kun la acentizo en naturala lingui, kp. E. *melôdiouis*, D. *melôdish*; E. *sôcial*, D. *sôcial*; E. *irônica*, D. *irônish*; E. *ceremônious*, *sêxual*, *mânual*, e. c. Notez anke ke filozôfo, filolôgo e filolôgio ligesas per acento, e ke *philosôphia*, *ceremônia*, *litûrgia*, e. c. estas la latina acentizo, quan la Franci e segun lia exemplo anke kelka altra nacioni chanjis...

Pos tante bona demonstro l'Akademio povis nur aceptar la regulo quan Sro JESPERSEN indikis klare kom preferinda. Ol agis lo unanime minus un voco per la decido 57 : L'accento esas sur la lasta silabo di l'infinitivi e sur la prelasta silabo di la cetera vorti. Ma en plursilaba radiki, *i* e *u* nemediate avant vokalo ne povas recevar l'accento. Konseque omna radiki finanta nun pery pos konsonanto chanjos ol ad *i*. (*Progreso*, III, 322.)

Pose aparis en III, 392, la sequanta konsideri :

« Unu de nia amiki astonesis pri la nuva (nova) regulo di acentizo, qua semblas ad il komplikita; il preferus regulo tote uniforma, exemple : l'accento sempre sur la prelasta silabo, ed il qualifikas *ecepti* omna deviacio de ta simplega regulo. Altru remarkas nur, ke la nova regulo donas a kelka vorti acentizo ne « naturala ».

A to nis respondos : 1e ke la regulo di acentizo esis longe diskutata hike, ante la decido di l'Akademio, qua rezultis de ta diskuto ipsa; 2e ke nula *regulo* di acentizo povas sequar la naturala acentizo, pro ke ca acentizo esas *senregula* (t. e. senuniforma regulo); 3e ke nula regulo di acentizo povas kontentigar omna populi, pro ke l'accento varias, por la sama vorti segun la lingui. On devas agnoskar, ke la nova regulo konstitucas granda simpligo en l'ortografio, per ke ol unigas

la finali **-io**, **-yo**, inter qui on ofte hezitis e dubis, sugun l'atesto di multi. Ol esas do reala simpligo ed uniformigo.

Ti qui dezirus simpligar ed uniformigar « komplete » la regulo di acentizo esas Franci, e quale Franci nule komprenas l'importo di l'acento por la cetera populi. Semblas a li indiferenta acentizar ca o ta silabo, pro ke li reale acentizas nula, o (nekoncie) acentizas *sempre la lasta*. Ico esas grava kulpo e danjeroza eroro. L'acentizo maxime importas, ne nur a la beleso e harmonio di nia linguo, ma a lua komprenebleso por omna (o maxim multa) populi. Or de l'internaciona vidpunto, esas nule indiferenta, ke la finali *-ar*, *-ir*, *-or* dil infinitivo esez acentizata o senacenta. Simile, esas tote *neposibla*, fonetike, acentizar *aqûo* e *lingûo*, *filîo* o *familîo*, *sekretarîo* e *notarîo* (quankam Esperanto facas la lasta kulpo) ankore (mem) min *qûa*, *qûo*. Ne esas arbitrala regulo, ma fonetikal fakto universal, ke la vokali *i* e *u* avan altra vokali divenas generale mi-konsonanti, ne nur en la finali, ma interne di la vorti (ex. : *koliaro*, *buliono*, *liuto*) (1). La nova regulo simple konstatas ica fakto, nur kelke generaligate ol, pro ke omna regulo devas esar generala.

On ne devas parolar pri « ecepti », pro ke ni adoptas regulo diversa por speci de vorti o de vokali, qui esas reale diferanta. Existas nula neceseso, mem nula motivo, por ke l'acentizo esez « simpla ed uniforma ». t. e. falez sempre sur la sama silabo *en omna vorti*; tala acentizo meritis prefere la nomo di « arbitrala regulo ». Se Zamenhof adoptis tala regulo por Esperanto, to ne venas de irga profunda intenco o misterioza sajeso; il simple imitis l'acentizo di sua linguo, la Polona. Se ulu havas la yuro reprochar, ke nia regulo ne esas « simpla », to certe ne esas l'Esperantisti, qui, fanfaronante pri la simpleso di lia gramatiko en « 16 reguli », kontas kom un sola regulo... la tota konjugado! »

=====

(1) Pro to, en la linguistiko indo-europeana, li esas la sola vokali, qui genitas diftongi. Per to li distingesas esence de la ceteri.

La pluralo en Ido. (Apendico 2-ma.)

Ta punto esas dominacata da du kozi : 1e la verbal rolo di **s** (1), unesma motivo decidiganta por ne adoptar ta konsonanto kom plural-marko; 2e ne posibleso (adjutante *n* a **s**) obtenar finalo facile pronucebla ed eufonioza, duesma motivo decidanta por eskartar **s** kom plural-marko (2).

Un del argumenti uzata kontre Ido esas opozar a lua pluralo per **-i**, la pluralo per **-s** dil Angla, di la Hispana e di la Franca. Tre rapide on deduktas ica konkluzo : Ido violacas l'internacioneso, formacante sua pluralo per **-i**.

Pri ta reprocho un del maxim eminenta partisans dil naturaleso en L. I. ed anke dil pluralo per **-i** (3), Sro ROSENBERGER, mortinta, sufilas a ni la respondo : « On devas ne regardar unike l'internacioneso (en la gramatiko), ma anke la regulozeso, simpleso e komodeso. Or la finalo **-i** esas plu komoda kam **-s** (**-es**), qua postulas komplikita regulo ».

Ni adjuntez, ke nur ta finalo plurala posibligas l'akuzativo (*-n* inversigala) e co esas decidiganta niaopinione. Se la homo poke instruktita sucesas nur tre defacile aplikar l'akuzativo (lon montras l'Esperantisti ed ante li la plebeyi Latina), ta homo komprenas frazo qua aplikas ol saje. En la vivo omnadia, ta kazo esas kompliko neutila, e jenanta, quale omna kompliko. Ibe l'inversigo di la subjekto povas e devas proxime reduktesar al kazo ube *qua*, *qui*, *quo* divenas komplemento direta e preiras la subjekto : *quan* me vidas? evidente diferanta de *qua* vidas me? o : *qua* me vidas?

Ma, exter la domeno omnadia, ne esas certa ed on ne pruvis, ke l'akuzativo esas neutila por unionar plu rapide e plu evidente la du parti di rezono filozofiala, teologiala, o mem matematikala, e. c. Yen pro quo Ido ne forjetis tote l'akuzativo. Or, ni lo dicis e repetas, l'akuzativo esas posibla nur kun la pluralo per **-i**, ecepte se on inventus ula subtilajo qua fakte pruvus nia aserto (4).

Pos dicir to, ni examenez la susten-punti dil pluralo per **-s** (**-es**).

Fakte *du*, ne *tri*, existas. On alegas *tri* por plufortigar l'argumento, o pro distrahteso.

Nam la Franca devas esar sustracionata pro la sequanta motivi : 1e **s** en ta linguo finas pasable granda nombro de vorti *singulara* : **corps**, **puits**, **temps**, **fil**, **remords**, **mors**, **buis**, **pus**, **pouls**, **pas**, **tas**, **os**, **dos**, **cas**, **jus**, **bris**, **accès**, **succès**, **décès**, **procès**, e. c.; 2e **x** esas kun olu *tre* ofte la plural-marko : **émaux**, **agneaux**, **beaux**, **baux**, **rideaux**, **caveaux**, **cerceaux**, **marteaux**, **tombeaux**, e. c.; **jeux**, **cheveux**, **voeux**, **bijoux**, **cailloux**, **choux**, **genoux**, **joujoux**, **hiboux**, **poux**, **creux**, e. c.; 3e on skribas **s**, ma on ne pronuncas lu : **clous**, **sous**, **livres**, **tables**, **récits**, **pages**, **mers**, **mères**, **pères**, **soeurs**, e. c., e. c. Do on ne darfus kontar la Franca, od on devas

pozar kom principo : quale en la Franca, on skribos **s** por la pluralo, ma on ne pronuncos lu. Or ta principo esas posibla en la Franca pro la determinanti *les, mes, tes, ses, e. c.*, ma la L. I. ne indikas la pluralo en sua determinanti : *la* (homi), *mea* (frati). Do on ne darfas kontar la Franca kom susteno (por la helpo-linguo) dil pluralo per **s**, ca **s** ne sonante en la vorti plurala di ta linguo. Restas vere por la pluralo per **-s** nur *du* susteni : la Angla e la Hispana (5). Nam esas quaza joko alegar altra lingui, en qui **s** renkontresas preske tam ofte en la singularo kam en la pluralo.

*

* * *

* *

Nun ni videz la susteno dil pluralo per **-i**.

La Slava lingui (susteno extreme importanta) e la Rumaniana kun l'Italiana (6).

En ica lasta linguo, **-i** havas ne nur la maskuli, ma mem femini : *madri* (matri). E, fakto

remarkinda, **s** qua desaparís en la paso dil Gotika al Germana, transformesis a **i** (kun e di es)

pasante de la Latina al Italiana : *uomini* = *homines*; *madri* = *matres*; *cani* = *canes*.

Fine, la pluralo per **-i** esas konocata da omna Latinisti (kad on negus lo?), tale ke *boni, mali* di Ido esas exakte *boni, mali* di la Latina (kad en ta linguo on dicas : *bones, males?*); ol esas konocata da multega altra homi per Italiana plurali quin on darfas dicar internaciona por omna Europano od Amerikano kelke lerninta la gramatiko di sua linguo : *carbonari, ciceroni, condottieri, dilettanti, lazzaroni, quintetti*.

Ka do ni exajeras dicante : la pluralo per **-i** esas preferinda por la linguo helpanta, e Ido saje agis adoptante lu (7).

L'Italiana qu facis *uomini* de *homines*, *duca* de *dux* (ducis), *mano* de *manus*, e. c., inspiras ta reflektó : se ula sistemo di helpo-linguo agas plu o min tale, la dilettanti di naturaleso e di latineso plendas pro barbarismi, klozante la okuli pri olti quin li facas, ed energioze li rimemorigas la prototipo Latina. Ni do ne trublesez da lia kritiki e ni ne shamez pri tala chanji en ido, qua ne vizas neutril eruditeso, ma praktikala simpleso. Kun ta exkuzo, ni forsan darfas uzar tanta libereso kam l'*evoluciono naturala* en vivanta linguo, e tante plu, ke ica tro ofte uzas blinde ta libereso, kontre ke L. I. bone konstitucita havas kom freno la simpleso e facileso necesa, e kom guidilo la koncio dil skopo vizita.

Ni lasez nia kontrediceri skandalesar en Ido pri kozi quin li admiras en vivanta lingui. Li unesme laboras por su, en la realeso, por havar *sua* linguo internaciona propre individuala e partikulara. Nur ica povas satisfacar lia sentimento e gusto linguala, quin li ne povas sakrifikar a l'intereso di la homaro. On asertas, ke ta marchó diverganta donos fine lakonvergo e helpo-linguo unika. Ni kontraste laboras por la maso homala, en la diciplino e obediado linguala; kompreneble la procedi ne povas esar identa e sama.

La tempo e la homaro facos la selekto, e me esas tre certa ke fine li decidós e rezolvós por ni (8).

=====

(1) Videz l'Apendico « [Konjugo-sistemo di Ido](#) ».

(2) Vere kad esus tolerebla e facile pronuncebla : *quasn vu prenos? vice : quin vu prenos?*

O : *la homos quasn me renkontris? O fine : mokosn, persekutosn, mem tormentosn dum yarosn il subisis... vice : mokin, persekutin, mem tormentin dum yari il subisis...?*

Or la **n** inversigala esas necesa, nome por *qua, qui, quo*, quale on vidís en la gramatiko. Senco klara, nedubebla povas obtenesar nur per olu, en ula kazi. Do ol devas esar konservata, ed ol ne esas admisebla

pos s en finalo.

(3) Quan havis *Neutral e Reform Neutral*.

(4) On reprochís a Ido (por justifikar Esperanto) formacar sua pluralo per *substituco*. **O**, on dicas, esas la marko distingiva di la substantivo. Konseque on devas konservar ol en la pluralo.

Unesme **o** ne esas nur la marko dil substantivo : ol esas anke la marko dil substantivo *singulara*. On do havas nul motivo por adjuntar la marko dil pluralo ad olta dil singularo; kontree, on devas remplasigar ica per ita; nam l'ideo dil pluralo ne adjuntesas al ideo dil singularo : ol kontredicas lu absolute. La marko dil pluralo konseque devas remplasar olta dil singularo e ne adjuntesar ad olu.

Altrparte, se **o** esus la marko generala di la substantivo, on devus adjuntar *un* specal marko por la singularo, ed *un altra* marko specala por la pluralo. Tal esas la konsequo di ta postulo superlogika. Ma lore la kritiko atingas tam Esperanto kam Ido.

Altraparte, se **o** esas la marko di la substantivo generale, qua do esas la marko dil verbo generale? Qua esas

la komuna elemento en ta omna finali *as, is, os, us, u, i* di Esperanto? Nula, ne mem un litero! On certe respondos ke suficas savar, ke ta omna finali esas finali *verbala* e karakterizas la verbo. Tre bone! ma same

suficas savar, ke **o** e **i** esas finali substantivala e karakterizas respektive la substantivi singulara e la substantivi plurala. La rezono esas rigoroze identa en la du kazi. Se l'objeciono havus la maxim mikra justeso, on devus konservar la marko dil verbo (**i** dil infinitivo en Esperanto, exemple) en omna modi e tempi, e dicar : *amias, amiis, amios...*, *amianta...* Fakte, por defensar la pluralo di Esperanto, on kondamnas lua tota konjugo! On do koaktesas admisar, ke se la konjugo di Esperanto ne pekas kontre logiko, la pluralo per **i** ne pekas, anke lu, kontre logiko. O l'objeciono ne valoras, od ol atingas la kara linguo quale « la pavo dil urso »!

Finante, ni donez la decidiganta motivo di la substituco dil Ido-pluralo ad olta di Esperanto; ta motivo esas, ke l'Ido-pluralo esas tam facile pronuncebla da omni (ye la nominativo o ye l'akuzativo) kam ne esas tala por tota populi la pluralo di esperanto, precipue ye l'akuzativo. Ex. : *Me amas chiujn tiujn, kiujn vi amas, kaj mi malamas chiujn tiujn, kiujn vi malamas.* en Ido : *me amas ti omna quin vu amas, e me odias ti omna quin vu odias.*

(5) On ne audacis til nun alegar la Portugalana. Ma ni ne desesperez. Pro quo ne? Quale en ta linguo, ni skribus *actos* e pronuncus à *'tush*.

Ma on ne obliivis citar kom susteno, por **s** plurala, linguo klasika, la Latina, en qua ta vokalo finas omnainstante nominativo o genitivo *singulara*, tante vere ol esas marko di *pluralo*!

(6) Ol ne esas nekonocato en la Greka moderna.

(7) Zamenhof adoptis lu en sua reformo di 1894, e lore il dicis, ke ta pluralo esas plu harmonianta kun la fizionomio di Esperanto. Il chanjis a a sua infinitivo **-i**, e donis **-e** kom karakterizivo a l'adjektivo ed a l'adverbo.

(8) On reprochis a *-as, -is, -os, -us* dil konjugo produktar tro ofta sisi, obliivante ke li esas nekompareble plu multa en la Hispana, por olua pluralo, quan on asertas esar la maxim bona por L. I. Cetere ni komparez : *omnasorta legumos, terpomos, karotos, napos, kaulos, pizos, fazeolos, artichokos e diversa fruktos : pomos, piros, vitberos, nucos* e. c., a : *omnasorta legumi : terpomi, karoti, napi, kauli, pizi, fazeoli, artichoki e diversa frukti : pomi, piri, vitberi, nuci* e. c. (*). Forsan mea orelo esas trompata da l'Italiana, ma me preferas kom dezinenci le *i* sucedanta a le *os* tante sika e tante desagreable sisanta di la Hispana pluralo.

Ne esas sen utileso remarkigar la regulozeso dil pluralo per **-i** en Ido. Olua personal pronomi ipsa revelas sua pluralo per **i** : *ni, vi, e. c.*

(*) En Espo : *chiuspecaj legomoj : terpomoj, karotoj, napoj, brasikoj, pizoj, fazeoloj, artishokoj, kaj diversaj fruktoj : pomoj, piroj, vinberoj, juglandoj* k. t. p. Akuzative : *chiuspecajn legomojn : terpomojn, karotojn, napojn, brasikojn, pizojn, fazeolojn, artishokojn, kaj diversajn fruktojn : pomojn, pirojn, vinberojn, juglandojn* e. c. Uf!

Ka, koram tal exempli e centi de altri posibla, la pluralo per **-i** ne semblas la maxim bona?

Genro e maskulismo. (Apendico 3-ma.)

Maxim ofte la genro indikesas, en la lingui posedanta olu, da gramatikal formo partikulara, ma ulfoye, mem en ta lingui, ol esas expresata dal vortordino, altradice dal nomo ipsa dil anmoza ento (ex. : F. *père, mère; oncle, tante; boeuf, vache, cheval, jument*). Sioro A. MEILLET lo remarkigis en sua kurso pri Gramatiko generala, che la *Sorbonne*. Il anke memorigis, ke multa lingui ignoras la genro. Exemple, la Angla posedas lu nur en la pronomi *he, she, it*. La genro ne existas en la grupo (Fino-ugriana), en la Turka. Ula lingui perdis lu, qui ne posedis, exemple la lingui Iraniana, l'Armeniana, qua ne mem havas feminal sufijo por formacar *rej-ino*, me supozas (1). « Do, konkluzas Sro MEILLET, la genro *gramatikala* nule esas universala e necesa kategorio... ».

« L'Europani tendencas atribuar a la genro tro granda importo, pro ke en lia lingui l'artiklo konstante akompanas la substantivo e memorigas lua genro (ecepte en E.). » (2).

En Indo-Europeana, la genro ne indikesas en la substantivo, ma en l'adjektivo : la substantivo posedas nur genro latentia (*pater, mater* havas simila formo) quan revelas l'adjektivo akompananta (*bonus, bona*) (3). Do nur l'akordo indikas la genro.

« La klasifiko dil genro maxim konocata da ni, ma ne la maxim importanta, esas la *sexuo*. Ol

uzesas preske nur en la min multa lingui, nome le Indo-Europeana e le Semidala. Ol esas do multe min importanta kam semblas a ni kom Europani. Mem en ta lingui ol aplikesas nur a parto di la nomi, a la nomi di l'enti sexuoza; e mem por multa chanjo di formo. Exemple en la Franca, por indikar la sexuo en : *elefanto*, *hieno*, *strucho*, *buvrelo*, *skarabeo*, *heliko*, e. c., e. c., on koaktesas adjuntar sive « maskula », sive « femina ». Tale ke, se on kontus, on trovus, ke nur ecepte la genro esas markizita, mem en la Franca.

Semblis a ni esar utila memorigar, kun la susteno di lingvistikal autoritato :

1e ke la genro gramatikala nule esas universala e necesa kategorio;

2e ke la klasifiko dil sexuo esas multe min importanta kam semblas ad ni.

Pos agir ico, esos plu facil ad ni expojar la procedo di Ido por la genro, o plu juste por la sexuo e konocigar olua motivi.

Unesme la questiono dil maskulalo o feminalo povas koncernar en Ido nur *la nomi di enti anmoza pri qui on volas indikar la sexuo*. Or, maxim ofte, esas nek necesa, nek mem utila indikar olu. de ico konsequas : la dezinenco -o dil substantivo suficas tam bone por la enti anmoza kam por la kozi. Nula specal dezinenco esas necesa por l'uni o por l'altri. On ya ne povas vidar animalo en vorto indikanta kozo. Konseque, pro quo ni havus du dezinenci, kande un suficas?

Altra konsequo : substantivo di ento anmoza qua havas nul specal marko di sexuo ne esas plu multe maskula kam femina, ol indikas nur la *speco*, quale F. *enfant*, *conjoint* e mem *homme*, qui ne implikas plu multe un sexuo kam l'altra, quale *bous* Greka, *bos* Latina e mem *agnus* en l'antiqua Latina, ube on dicis *agnus femina* por F. *agnelle*, ante dicar *agna* (4).

Ne sen fundamental studiado di la questiono Ido adoptis sua nuna sistemo por la enti anmoza. Nam ol heredabis de Esperanto la eroro pri *maskulismo*, qua konfundas implicate la nomo di speco kun ta dilmaskulo (5) e formacas la feminalo ek ta lasta. Ica procedo stranja « evas de ta prehistoriala tempi, en qui la homulo dominacis per la violento e teroro lua kompatinda kompanino, o plu juste lua sklavino » remarkigis Sro COUTURAT (6). Ni liberigas ni *en Ido*, de ta tiranatra prejudiko e de ta obsedanta konsidero di la genri, qua imprimis a nia omna lingui neefacebla karaktero (7). Nam ni repetas lo ed insistas pri lo : la nova sistemo ne tendencas impozar a ni la konstanta e penoza distingo di la genri e konseque la selekto inter *-ul* e *-in*, ma, inverse, dispensar ni de ta neutila e jenanta konsidero o selekto, en omna kazi en qui ol ne esas necesa ed esencala. La lingvistiko montras, ke l'evoluciono di la lingui tendencas sempre simpligar la gramatikala kategorii : or inter li la minim necesa ed esencala esas certe ta di la genro. Nu, Ido anticipas nun la rezultajo finala di ca evoluciono, ed atingis per un stroko la sola solvo logikala e definitiva. Ico konstitucas granda pazo ad avane en l'evoluciono di la lingui, e decidigiva avantajo por nia linguo kompare a la ceteri, natural od artificiala (8).

Ni bone remarkez, ke la konservo dil maskulismo en Ido esabus kontrea al *principo dil*

unasenceso. Nam, se *homo* opozesas a *homino*, to venas evidente de ke ol havas du senci :

1e *homa ento*. 2e *homa ento maskula*. Ta du senci, de ube ol recevas li? Certe ne de la dezinenco -o, simpla karakterizo di la substantivo e quan ni ritrovas en *hom-in-o* (homo femina) (9). Pro ke nul altra marko uzesis por *homo* (kontraste a *hom-in-o*), la kauzo esas evidente, ke on donas a *homo* la du senci supere indikita por la radiko *hom*; on do konseque atribuas reale du valori ad ica : ol reprezentas samtempe la homo *speco* e la homo *maskulo*, ek qua on facas *homino*. Do tal procedo esas nekontestible la maskulismo en sua kompleta nelogikaleso. Esperanto havas lu, ed Ido havus lu ankore (sen la sufijo *-ul* dil maskuli) por omna nomi di enti anmoza.

Altraparte ka la raciono komuna ne dicas ke, se la radiko ne povas sen adjunto, expresar la ento femina, ol ne povas plu multe, sen adjunto, expresar la ento maskula.

Pluse, *homo* signifikante homo maskula, kad on ne darfas dicar, ke on obtenas de olu « androgino, hermafrodito », kande on derivas *homino* de olu? Nam lore on unionas lua feminal valoro a la maskulal valoro di *homo*.

Ma pro quo la du sufixi *-ul* e *-in* por markizar la sexuo, prefere kam dezinenci? Pro du motivi :

1e Genro e sexuo, quale ni vidis, nule havas l'importo quan ni inklinesas atribuar ad oli. Do esas plu racionala expresar per sufijo la sexual ideo qua adjuntesas a la radiko di speco e rezervar al dezinenci ofico plu importanta. Nam, se la formi gramatikala havas kom esencal skopo « indikar la rolo dil vorti en la frazo » (ka la sexuo esas rolo?), lia uzo maxim utila certe esas karakterizar la diversa speci di vorti (substantivo, adjektivo, verbo, e. c.), nam to esas l'indiko maxim utila por la « konstrukto » di la frazo e por lua kompreno quika e certa.

2e Qua dezinencin on adopus?

— Nu, -a, exemple por la feminal nomi.

— Ne pro la Latina, me pensas; nam me trovas en lu sennombra neutri plurala ed anke multa maskuli : *conviva, geometra, collega, agricola, homicida, poeta*, e. c. (10). Ido multe plu preferas la dezinenco -a por l'adjektivo, pro ke ta vokalo finas la plumulto dil feminal *adjektivi* en la Latina, l'Italiana, e. c., e mult adjektivi en la Sueda. Ol valoras tre certe plu multe kam -i (marko di pluralo en tanta lingui) e quan malgre co ula sistemi adoptis kom karakterizivo di adjektivo.

— Kad on ne povus adoptar o por la maskulalo?

— Co esus certe posibla. Ma, pro la dicita motivi, esas preferinda atribuar specal sufijo al nomi maskulala, quale on agas (per -in) por la nomi feminala, ed atribuar -o, kom dezinenco pure gramatikala, ad *omna* substantivo (11).

— Ma -e por la substantivi indikanta kozo, *scientie*, exemple?

— Se me ne eroras, *scientia* impozesas da la Latina por la fideli di ca linguo. Omnaze, substantivo esas substantivo, sive ol indikas ento anmoza, sive ol indikas kozo, e lua senco ipsa impedas omna konfundo. Sive me uzos *scientia, scientie* o mem *cienco*, nulu konfundos la vorto ad ento anmoza. Lore pro quo du etiketi, du karakterizivi, kande un sola tote suficas? Pluse, kad la vokalo -e ne konvenas perfekte por l'adverbo? *Forte, dolce*, tante konocata kom muzikal vorti, donas quik la valoro di -e e semblas adminime tam bona kam *fortiter, fortim, fortemen, forti*, e. c.

— E -u?

— Quaresma vokalo (ek 5) nur por la substantivo! Kad ico ne esas troa? Vice facar ek olu la marko di irga genro (segun ula autoro) o la signo dil akuzativo (segun altra), ka ne esus plu bona uzar -u por markizar la pronomi individuala : *ulu, nulu, omnu*?

— Ni do lasez la dezinenci a lia vera rolo, precizigita supere. La sexuo esas gramatikala, en ula lingui, nur misuze; ni omna sentas lo ed ofte pruvas per la vorti « maskula » e « femina », quin ni tante freque juntas alnomo di speco, vice o apud dezinenci partikulara. Se ni kelke reflektos, ni asentos, ke esar *maskula* od esar *femina* ne plu multe klasifikas nomo di animalo en kategorio gramatikala kam esar *yuna* od esar *olda*. To esas nociono partikulara qua devas esar expresata per vorto partikulara, sive kompleta (*maskulo, femino*) sive abreviita en sufijo (-ulo, -ino). Certe min racionala e min praktikala esas, por expresar ol dezinence, uzar 4 vokali ek 5, quale propozesis, precipue se li esas multe plu necesa od utila por vera kategorii gramatikala.

Rezume, Ido solvas la questiono dil genro ed emendas la maskulismo di nia lingui en la maniero sequanta :

1e Radiko di speco, konvenanta egale bone por la maskuli kam por la femini : *elefanto* (maskula o femina), *homo* (ento homa, sive maskula, sive femina), *filio* (la genitito sive maskula, sive femina) (12).

2e Sufixo -ul preiranta la dezinenco ed indikanta la sexuo maskulala, **se oportas enuncar olu** : *elefant-ulo* (elefanto maskula); *hom-ulo* (homa ento maskula); *fili-ulo* (genitito maskula).

3e Sufixo -in preiranta la dezinenco ed indikanta la sexuo feminala, **se oportas enuncar olu** : *elefant-ino* (elefanto femina); *hom-ino* (homa ento femina), *fili-ino* (genitito femina).

Kompreneble, se altra vorto, exemple prononco personala, ja indikas la sexuo, la radiko di speco suficas : *mea filiulo ne plus esas infanto* (13); *el esas sekretario* (14) *di ministro* (15).

Semblas a ni, ke ta sistemo sustenesas da la raciono, e ke ol havas la merito esar tam logikala e simpla kam praktikala.

=====

(1) Esas utila remarkigar, ke la nov-latina lingui havas nur *du genri* : la maskulalo e la feminalo, kontre ke lia matro la Latina, pluse havis la neutro. E la Angla, qua nun preske ne plus havas genro, venas de lingui posedanta la *tri genri* .

(2) *Progreso*, IV, 572.

(3) Fakto simila ne indijas exemplo mem en la Franca : *de bons pères, de bonnes mères*. La genro aparas

nur en *bons, bonnes*.

(4) Ni bone remarkez, ke en ica frazo : « *La hundo esas la amiko di la homo* », nek *hundo*, nek *amiko*, nek *homo* implikas la sexuo, mem en la Franca. Ni remarkez anke, en la Franca, ta stranja fakto : *enfant* ne implikas sexuo, e *père* esas maskula, adminime en la singularo! Nam, en la pluralo, ol kontenas mem la *matri*, quale *homme* kontenas la homini : *nos pères nous ont appris* (nia patri docis ad ni) : *l'homme est mortel* (la homo esas mortiva). — La Madyara, plu logikoza, donas nula genro a *père* (patro) nek a *frère* (frato).

L'Angla lasas sen genro *kuzo* ed *amiko*. Pro to lu dicas : *male cousin, female cousin, male friend, female friend*.

La Rusa havas multa sengenra nomi, inter altri : *sirota* (orfano). Ulkaze ol havas tri nomi diversa : 1 por la sengenra substantivo (di speco) : *sobaka* (hundulo), 1 por la maskulo : *kobel* (hundulo), 1 por la femino : *suka* (hundino); *chelovek* (homo), *mujchina* (homulo), *jenschina* (homino).

On atencez ico : se *patro, frato* e. c. esus masula (homuli), *ge-patri* e. c. esus absurdajo, nam on ne povas

unionar la du sexui, kande existas nur una.

(5) Omna maskula nomi en nia lingui esas dusenca : oli signifikas, lore maskula enti, lore (e maxim ofte) la du sexui sen distingo. La exempli esassenombra; ni citez nur du. Kande ni parolas pri nia *parenti* e nia *amiki*, kad ni komprenas per to nur *maskula* parenti e amiki, o kad ni inkluzas anke nia *parentini* ed *amikini*? Certe la duesma senco esas preske sempre la justa. Do ca plurali esas dusenca en nia lingui : ni

ne povas distingar klare, gramatikale nia parentuli ed amikuli inter nia parenti ed amiki generale.

Ma, se *parento, amiko* esas preske sengenra en la pluralo, li devas evidente esar sengenra anke en la singularo; nam altre li *chanjus sua senco* pasante del singularo al pluralo! Esas do absolute necesa, se ni volas parolar pri parento, amiko *maskula*, ke ni indikez lo irgamaniere. Pro to, vice uzar la tota vorto *maskula*, ni uzas la sufijo *-ul* qua esas lua abreviuro, same kam *-in* esas l'abreviuro di *femino*. Do ni parolas pri *parentulo, amikulo*, same kam ni parolas pri *parentino, amikino*, e pro la sama motivo : a la *sengenra* nociono di *parent, amik*, ni devas adjuntar, lore la nociono di maskulo (*-ul*), lore la nociono di femino (*-in*), ma **nur kande ni bezonas li**, t. e. kande ni havas li en la mento, e deziras expresar li : *on nultempe obliviez ica grava restriktio!* Nam se, quale ni dicis, 95 foyi ek 100 *amiko* (en nia lingui) signifikas egale *amikulo* od *amikino*, 95 foyi ek cent ni devas uzar simple *amiko*, e ne *amikulo* nek *amikino*. La suprega lego di la L. I. esas : « Expresez vua tota penso, ma nur vua penso. » (*Progreso*, VI, 588.)

(6) *Progreso*, VI, 592.

(7) On remarkez bone, ke ca sistemo esas tote analoga e konforma a la sistemo di nia pronomi personala :

same kam ni havas sengenra *lu* apud ed exter *il, el, ol*, ni devas havar *homo* exter *homulo* e *homino*, e. c.

nam ta formi devas necese korespondar e harmoniar inter su. L'Angla ipsa ne havas la sengenra pronomo e

mustas dicar : *he or she* (il od el), quo esas inkombranta e tedanta.

(8) Sro COUTURAT finas per ica noto :

Lasta vorto. Se la fanatiki di la « Zamenhofa lingvo », qui kustumas uzar kontre ni omnaspeca argumenti, bona o ne, sincera o ne, esus tentata kritikar la sistemo di Ido, esus facila klozar lia boko per la sequanta deklaro di la Maestro ipsa (*Pri reformoj en Esperanto*, p. 13-14; texto aparinta en *Esperantisto*, marto 1894, p. 37) :

« Kelkaj amikoj proponis, ke ni enkonduku apartan sufikson pro substantivoj speciale viraj. » (Remarkez la ridinda uzo di *vira virina* vice *maskula, femina* : ica uzo duras ankore nun : *bovo-viro!*) « Pripensinte tiun chi proponon, mi trovis ke *ghi estas ne sole tre logika sed ankaŭ tre oportuna Fratiro* ekzemple signifus tiam speciale fraton, kaj *fratino* speciale fratino, dum *frato* signifus simple infanon de tiuj samaj gepatroj (au frato, au fratino). »

Do ni povas gratular ni (kun legitima fiereso!) ke ni havas l'aprobo mem di la « kara Maestro », quan la « fideluloj » blinde veneracas. Ti qui objeccionas, ke ni riprenas la sufijo *-ul*, quan ni tante kritikis, e mokis en Esperanto, ne atencas, ke ni nule kritikis lua formo, ma lua *absurda uzo* : *blindulo* ne esas persono « karakterizita da *blind* », ma « qua esas blind », do *blindo*. La sufijo *-ul* signifkis nulo en Esp., ma por ni ol signifikas *maskulo* : do kande ni dicas *blindulo, richulo*, ni donas a ca vorti senco quan li ne havis en Esp. (opozante li a *blindino, richino*). Por komprenar la difero, sufikas komparar la feminala nomi : Esp. *blindulino, virgulino* ad Ido : *blindino, virgino*. (*Progreso*, VI, 593.)

(9) Doktoro Zamenhof uzis ipsa plurfoye *homino*, vice *virino*, to quo supozas en *homo* la duopla valoro segun qua ni rezonas.

(10) Reale la Latina havis por sua substantivi nur dezinenci kazala. Ol nultemepe havis sexual marki por ta vorti.

(11) Ni memorizez, ke la Provençala havas multega *feminala* nomi ed adjektivi finanta per *-o*. E kad

l'Italiana ne dicas : *la mia mano* (mea manuo)?

Ne esas sen utileso remarkigar, ke povas esar nur *neutra* la substantivo qua havas nek la karakterizivo dil maskuli *-ul*, nek la karakterizivo dil femini *-in*, se per naturo, quale *matro*, o mestiere quale *maristo*, lua sexuo ne indikesas.

(12) Ni pasante remarkigez, ke la Franca ed altra lingui ne povas simple e sen ambiguoso expresar ica ideo :

Mea filii ne plus esas infanti.

(13) E ne *infantulo*, pro ke la sexuo ja indikesas en *filiulo*.

(14) E ne *sekretariino*, pro ke la sexuo ja indikesas dal pronomo *el*.

(15) Til nun la *ministri*, la *soldati* ed altra profesionani apartenas al forta sexuo; do nul konfundo esas timebla e *ministro*, *soldato* suficas. Ma supozez, ke divenus necesa indikar la sexuo, nu, ni havus : *ministrulo*, *soldatulo* e *ministrino*, *soldatino*.

La Franca proverbo : « La paresse est la mère de tous les vices » implikas nula sexuo e *mère* hike = genitanto, patro (sive maskula, sive femina). Konseque on tradukas : *L'ociereso esas la genitanto* (o : *la patro*) *di omna vicii*. Genitantulo, genitantino, o patrulo, patrino esus hike groteska, nam *ociereso* esas nek homulo, nek homino.

Substantivigo dil adjektivo. (Apendico 4-ma.)

Unesme importas precizigar bone la justa signifiko dil vorto « adjektivo » (qualifikanta). Yen to, quon skribis pri ta punto la ciencoza filozofiisto L. COUTURAT, nia regretata pioniro.

« Adjektivo (plu precize : adjektival radiko) tote ne indikas la abstraktita qualeso, ma la konkreta ento qua « posedas » ta qualeso, e qua tam multe diferas de ta qualeso, kam la habitanto diferas de sua lando o la mestieristo de sua mestiero (1). La radiko **blind** expresas ulo blinda, e ne la blindeso; konseque **blindo** = **ento** (praktike homo) **blinda**, e tote ne la **blindeso**. Same **belo**, **bono** ne povas indikar la **beleso**, la **boneso** (quale se le sufijo **es**, o **ec** [en Esperanto]), havus nula senco e nula valoro), nek **felico** la feliceso, nek **fiero** la fiereso, e. c., e. c., ma nur la enti, qui posedas ta qualesi. » (2).

Reale la substituco di o a a substantivigas la adjektivo, ma ol ne homigas lu. Icon agnoskis Sro COUTURAT per ica vorti :

« Certe, **substantivigar** adjektivo ne esas necese **personigar** ol. **Belo** nur signifikas « bela ento » (persono o kozo indiferente), nam la finalo **-o** di la substantivo aplikesas tote egale a personi ed a kozi. Ma hike aparas motivo, **ne plus di logiko**, ma di simpleso : se on bezonas distingar la kazo di persono e la kazo di kozo, on havas ja la sufijo **-aj** por la kozi : do ne esas necesa uzar altra sufijo : to esas nur praktikal konvenciono di « komuna raciono ». Remarkez bone, ke la substantivigo di adjektivo ne implikas plu l'ideo di kozo kam l'ideo di persono; **belo** vice **belajo** esus tam konvencionala kam **belo** vice **bela viro** (3). Ma l'ideo ipsa dil adjektivo maxim ofte implikas, sive ideo di persono, sive ideo di kozo : **acido**, **dezerto**, **vakuo**, e. c., povas (naturale) indikas nur kozi; **avaro**, **blindo**, **malado**, e. c. povas indikar nur personi (o vivanti). Do en omna kazi en qui povas aparar **praktike** nula dusenceso, on darfas substantivigar *direte* l'adjektivo : to esas simpligo e sparado di neutila sufijo. Nur en kazo di reala dubo on uzos **-aj** por distingar la kozi (4).

Ni remarkigas, ke « **le beau, le vrai** », e. c., **en su**, segun la koncepto di PLATON ed ARISTOTELES (qua darfas esar expresata ankore per **la belajo, la verajo**) nun esas plu ofte expresata dal Idisti per la pronomo **lo** e l'adjektivi : **lo bela, lo vera**, e. c. (5).

Altraloke Sro COUTURAT dicabis :

« L'ideo di **persono** o di **kozo** esas nur implicita, tacite o spontane adjuntita; kompreneble ol impedas la strikta renversebleso, t. e. devas desaparar kande on rivenas de la substantivo a la adjektivo. Ma esus same arbitrala, same kontrea a la strikta renversebleso, pozar : **belo** = **bela kozo** (*belajo*) kam pozar : **belo** = **bela homo** o **persono**. La du esas egale kontre la logiko, o plu juste, exter la logiko. Segun la strikta logiko, on devas tacar nulo, ed expresar omna elementi di l'ideo : l'ideo di persono, per la vorto **homo**; l'ideo di **kozo**, per la vorto **kozo** (o per la sufijo **-ajo**). Apene on bezonus alterar homo en **-om** (sufijo propozita da Sro DE JANKO), nam, danke la posibleso di eliziono, **bela homo** = **bel' homo**. Rezume, segun strikta logiko, on devus **sempre** uzar sufijo, sive por la personi, sive por **kozi**...

« Pro quo ni ne adoptis tala sufijo? Simple pro ke praktike ol ne esas necesa. Nam, pro ke on havas sufijo specala por indikar la kozi, nome **-aj**, on ne bezonas sufijo specala por indikar la **personi** : l'absenteso di sufijo suficas por to (ne obliviez, ke la questiono ne plus esas di strikta logiko, ma di praktikal komodeso...

« Mem la sufijo **-aj**, por la kozi, devas uzesar nur en kazo di bezono, t. e. nur kande l'adjektivo substantivigita povus esar dusenca, e signifika persono. Nam existas tre multa vorti, precipue en ciencal e teknikala linguo, qui esas adjektivi substantivigita ed indikas kozi : **astringivo**, **nutrivo**, **konduktivo** (6), e. c., esas esence ed evidente nur kozi; esas do tote neutila adjuntar a li la sufijo-**aj**. Same en matematiki on parolas pri **kompozanto**, **rezultanto**, **determinanto**, **variante...** (7).

« Nule on bezonas adjuntar **-aj** a tala vorti, tante plu ke li ne indikas propre kozi plu kam personi... (On darfas tre bone dicar **konsequanto**, nam ta vorto ne povas indikar homo, ma nur propoziciono o fakto; e. c.) (8).

Nun kande ni expozis la questiono tal quala nia Akademio mantenis ol, pos diskutir e studiado, ni konocigos propozo, quan facis, la unesma, ed unesme en formo di questiono, Sro DE JANKO, qua mortis dum la milito pos esir vice-sekretario dil Akademio :

« Pro ke la pronomi : **unu**, **ulu**, **altru**, **nulu**, **omnu**, **irgu**, omni signifikas homi, kad on darfus analoge, aplikar l'afixo **-u** a l'adjektivi por donar ad li senco simila? exemple **la blondu** — la blonda homo, **la modestu** — la modesta homo; e. c.? » (*Progreso*, I, 307.)

Sro COUTURAT respondis : « Ca sugesto esas interesanta e meritas studio. Nun on uzas en ca senco simple la substantivo : **blondo**, **modesto**, e. c. E co havas nula malavantajo (desavantajo), nam, kande on parolas pri kozi, on uzas la sufijo **-aj**, specala por ca kazi. »

Ni dicez quik, ke la propozo di Sro DE JANKO rezultis de fundamental eroro pri la valoro dil dezinenco **-u**. Il ipsa agnoskis lo pose.

La dezinenco **-u** selektesis da « Ido » (me) en la reformo-plano, *tote ne* por homigar **un**, **ul**, **altr**, **omn**, **irg**, ma unike por pronomigar li, quo esas tre diferanta. Mem me propozabis **icu**, **ist**, *tote ne* por homigar **ic**, **ist** (diveninta **it**), ma por pronomigar li, per la substituco di **-u** al dizinenco adjektivala (**a**) di **ica**, **ista**. La **-u** esis ed esas ankore nur pronomal dezinenco, quale-**a** esis ed esas ankore adjektival dezinenco. **-u** formacas individuala, ma ne homala *pronomi*. Kad onkore nun ni ne uzas omnainstante **l'unu**, **l'altru**, kom *pronomi*, *pri enti nule homa*, *mem nule bestia*? Cetere Sro COUTURAT dicis : « Ni memorigas insiste, ke la finalo **-u** nule indikas la personi, ma karakterizas la **pronomi** (*Progreso*, II, 602).

Sualatere Sro DE JANKO skribis : « Til nun semblis a me, ke la finalo **-u** esis institucata por indikar personeso; sed (ma) nun aparas, ke ol indikas simple pronomo (9).

Semblas do, ke se on komprenabus bone la valoro pronomala di **-u**, on ne pensabus ad olu por homigar adjektivi, o plu juste adjektival radiki.

Tamen, pos dicir : « Sed (ma) en ta rolo (di pronomo) ol semblas a me tote ne utila, nam omnu vidas, kad la pronomo esas o ne sequata da nomo » (ma nultempe la pronomo sequesas da nomo, pro ke ol *remplacas* nomo), Sro DE JANKO mantenis e mem generaligis sua propozo pri la personigo (homigo) dil adjektivo dicante :

« Uzez la finalo **-u** por personigar omna adjektivi indifferente : 'ulu venis. Quu venis? Icu esas genio. Anke la bonu pekas. L'amantu esas blinda' » (10).

Pri l'unesma propozo di Sro DE JANKO (videz **ica**) Sro COUTURAT respondis :

« La finalo **-u** indikas personi (exakte : *individui*) nur en la pronomi, ne en la substantivi. Teorie, on devus adoptar ed uzar du suffixi, un por la personi, altra por kozi (11); ma praktike, un sola suficas por distingar la du kazi, e mem ol esas necesa nur en kazi di posibla dusenseso.

« Lasta remarko : en la pronomi la plurala formo (per **-i**) sempre korespondas a la singulara per **-u**, nam la singularo per **-o** indikanta nedeterminita kozo, ne povas havar pluralo (se on vizas plura kozi, ta kozi esas pro to ipsa determinita, e konseque on devas dicar : **ta kozi**, **multa kozi**, **altra kozi**, e. c., e ne simple, **to**, **multo**, **altro...**)

Ma, se on adoptus la propozo di Sro DE JANKO, la formo per **-o** indikanta determinita kozi, povus e devus havar pluralo, qua esus necese la formo per **-i**, segun la generala regulo : **bono**, **boni** (L. **bonum**, **bona**); ed on devus inventar altra pluralo por la formo per **-u**. Ma to ipsa montras, ke ta formo ne esas admisebla, e ke on devus uzar specala sufijo konservenda en pluralo; ex. : **bonomo**, **bonomi**. La rezultajo esus nur renversar la nuna regulo, t. e. uzar **ula** sufijo por personi, e **nula** sufijo por la kozi, quo esus « arbitrala » o konvencionala. On dicus **bonomo**, **bonomi**, vice nia **bono**, **boni**, e **bono**, **boni** vice nia **bonaji** (12).

« Konseque, la distingo di la personi (per **-u**) (13) esas utila nur en la pronomi, e ne en la substantivi nek en la adjektivi; nam la senco ipsa di substantivo indikas persono o kozo, ed adjektivo sempre referas a substantivo expresita o tacita. Cetere ta distingo eas nule logikal, sed (ma) pure praktikala : la logiko ne distingas personi o kozi, omni esas logike « objekti » od « enti ». Pro to, la finalo **-o** di la substivi ne signifikas plu kozo kam persono, sed (ma) simple « **objekto** od « ento » » (14)

Pri la duesma propozo di Sro DE JANKO. (Videz [ica](#)) Sro COUTURAT respondis « ... l'uzado di **-u** quale (kom) finalo dil adjektivi substantivigita (personigita) kontrastus krude kun la finalo **-o** di la propra (primitiva) substantivi, quan il intencas konservar. Videz la frazo, quan il citis quale (kom) exemplo (*Progreso*, II, 499), ube on trovas intermixita : **malsaju, intrigantu, koketinu,** kun **kurtano, kompano**. L'analogeso instigus nerezisteble la parolanto dicar, automate : **kuranu, kompanu**.

« La solvo maxim simpla semblas esar, tote kontree, la totala supreso di la finalo **-u** en determiniva pronomi. Quale Sro DE JANKO ipsa remarkas, on ne uzas ol en la demonstrativa ed questionala-relativa pronomi e til nun aparis nula detrimento. ' Qua venis? ' signifikas evidente : ' Qua persono ', e se on volus dicar ' qua kozo ', on uzus, sive ca ipsa vorti, sive ' quo '. Same pri **ica, ita**. se do on volas restaurar perfekta analogeso, suficas supresar la formi en **-u** e remplasigar oli en omna kazi per la formi en **-a**. La exempli sube citata montras, ke nula dusenceso esas timenda pro ke omna pronomo remplasas ula nomo, qua esas antee expresata o bone konocata, on savas sempre a qua speco de objekti ol aplikesas... « Logikale la substituco di la finalo **-o** a la finalo **-a** signifikas certe nur la substantivigo, do expresas nur l'ideo generala di objekto, sen indikar ka ta objekto esas persono o kozo (Vid. *Progreso*, I, 555). **La belo, la bono** indikas generale « to quo esas bela, bona ». La senco neutra o nedeterminita di ta expresuri korespondas perfekte a ta di la pronomi en **-o** : **ico, ito, omno, nulo, irgo**, e. c. Segun remarko da Sro DE JANKO ipsa, ta senco generala kontenas egale personi e kozi : kande on dicas : ' omno ', on komprenas anke : ' omna personi '; kande on dicas : ' Nulo venis ', on komprenas anke ' nula persono '. Ma praktike, la senco interna di la adjektivo substantivigita suficas por indikar, kad parolesas pri homo o pri kozo : **la yusto** esas evidente persono e la **dezerto** esas kozo. Same pri la participi substantivigita : **la parolanto, la arestito** esas evidente homi; **la konsequanto, la dicitio** esas kozi (plu exakte, pensi). Esus tote neutila, do pedantala, postular formala distingo di ta kazi per specala suffixi. Tamen bi havas la suffixo **-ajo**, qua indikas sempre kozo; en la kazi dubitebla (e nur en ta kazi) on devas uzar ol por indikar personi. E se ico ne semblas suficanta (quo eventos tre rare), on esas sempre libera adjuntar a l'adjektivo la substantivi **ento, homo, viro**, e. c. Li esos omnakaze plu klara e komoda kam specala suffixo, quan on inventus por ica funciono, e quan on riskus trouzas o misuzar, nam on uzus ol tre rare, se on uzus ol nur segun reala bezono. » (15).

Ca konsideri apogita sur tre multa exempli (16) granda-parte aprobesis da Sro DE JANKO en repliko (17) ube on lektas :

« ... Do por esar klara e ne fidar a la kuntekto, semblas oportuna indikar specale la nedeterminita neutro. Altraparte me agnoskas la justeso dil objeconi facita en la Respondo kontre mea tilnuna propozo, ja plurfoye repetita, ke **-u** signifikez persono ed **-o** la neutro. » Il adjuntis :

« Ula ecelanta konocanto di nia linguo recente remarkigis l'eventualajo permutar la **-o** ad **-u**, t. e. uzar la finalo **-u** (qua ne havas pluralo) por la nedeterminita neutro (qua ne bezonas pluralo). To semblas ame tre sagaca ideo e vera **salvo** (18) de te desfacilaji. »

Konseque il propozis fine :

« Por substantivigo (signifikanta, segun la senco, persono o kozo) uzez la finalo **-o**. Exempli ek la Respondo : **la blondo, la yusto** (pers.) **la dezerto** (kozo); me adjuntas : **Irgo venis...** « Por la nedeterminita neutro uzez la finalo **-u** : **La belu esas l'imajo di la bonu. Me prizas irga bonu = irgu bona...** » E pos reflekti e propozo pri la pluralo dil adjektivo, il finis per : « Tale per malgranda (mikra) retusho ni advenos (arivos) a la maxim simpla e belsona formi propozita da Sro COUTURAT, sen sakrifkar en kazi di bezono la precizeso di nia linguo. »

Yen do quala esis la *definitiva* judiko e koncepto di Sro DE JANKO pri ta punto gravega, ed on ne povas negar, ke ol esis injenioza, simpla, e chanjabus minime posible.

Ponderinte omna opiniononi e propozi, l'Akademio decidis : « On repulsas la propozo substantivigar la kualifikiva adjektivi sammaniere kam la determinivai (determinivi) (ex. : **bonu** indikus persono, **bono** indikus kozo o neutro), decido 482, unanime per 8 voci. »

Sro DE JANKO, quale omni, adeptis ta decido, qua fakte nur konfirmis la tillora uzado, duranta la substantivigo dil adjektivo tal quala establisabis lu la « Grammaire Complète » aprobata dal Komisitaro Konstanta di la Delegitaro.

Ni adjuntez ica konsideri.

Vice un sola kategorio de substantivi, la procedo **bono**, **bonu** establisabus du kategorii, ica per **-o**, ita per **-u**. Omna substantivi per **-o** nun havas sua pluralo per **-i** : **tablo**, **tabli**; **doloro**, **dolori**.

Ma, **ecepte**, segun altra propozo, omna substantivi per **-o** venanta de adjektivo ne havus pluralo, o formacus ol per altra procedo : **le**, **uli**, **kelki**. Ma se **le**, **uli**, **kelki** ne esos uzebla? Ex. :

purgivi tro frequa esas nociva, quo tre diferas de **uli purgivo tro frequa**, e. c. **Arabi**, **Franci**, **Italiani** = homi Franca, Araba, Italiana. Ma : **Arabo**, **Franco**, **Italiano** egalesus : **irgo Araba**, **Franca**, **Italiana** (kavalo, kultelo, armo exemple); nur **Arabu**, **Franco**, **Italianu** esus homo.

Simile : **parolanto**, **babilemo**, **amanto** ne esus **homo**, ma **irgo**; nur **parolantu**, **babilemu**, **amantu** esus **homo**. Nun, por direte substantivigar adjektivo, o adjektivigar substantivo, ni remplasigas **-a** per **-o**, **-o** per **-a** tote simple; de **katolika** ni facas **katoliko**, o de **katoliko** ni facas **katolika**. Ma kun la sistemo **-o = irgo**, **-u = homo**, oportus esar certa antee, kad la radiko **katolik** esas adjektiva, o substantiva. Nam, se ol esas ajektiva, ni havos : **katoliko = irgo katolika** (exter homo), e **katoliku = nur homo katolika**. Ma, se ol esas substantiva, **katoliko** esos nur **homo katolika** (ne : irgo katolika). Ta distingi, qui ne mem havas la apogo di nia lingui, semblas vere tro superlogika por helpolinguo destinata a spiriti di ordinara forteso e ne a superlogikozi.

Ni darfas joyar ke nia Akademio en sua decidi sucias nur l'unesmi (19).

=====

(1) E vere, F. **grand** ne equivalas *grandeur*, **grandeso**, nek **pauvre** esas identa a *pauvreté*, **povreso**. Li do

ne indikas la qualeso ipsa, ma indikas, nomizas la ento karakterizata da olu : *la povra* o *povro*, *la granda* o *grando*. Nam, dicis Leibniz : « Discrimen adjectivi et substantivi in lingua rationali non est magni momenti. » *Granda* e *grando*, *povra* e *povro* fakte nomizas ento konkreta e diferas nur gramatikale.

(2) *Progreso*, I, 389.

(3) Do on substitucus un konvenciono ad altra, nam, per su **-o** indikas nur substantivo, quale **-a** indikas nur adjetivo. E kad ni ne devus serchar anke marko specala por la substantivi (nekontebla) di ago, di stando, quale **amo**, **sufro**, **emoco**, **laboro**, **angoro**, **anxio**, e. c. Pro quo nur la **kozi**, o la **homi**, e ne la **agi** e la **standi** havus la privilejo di marko propra e tote specala? Se on alegos la logiko, me sen hezito respondos : Por ni la logiko devas esar **moyeno**, **ne skopo**. Icon me ja dicis plurfoye. Kun superlogiko, forsan ni obtenus linguo plu logikoza. Ma me tote ne esas konvinkita, ke ol ne esus tro komplikita e neutile min simpla por la maxim multi. Or ni ne laboras por la logikozai unesme, e mem min multe por la superlogikozi, ma por omna posibla uzonti di la helpolinguo. (L. B.)

(4) *Progreso*, I, 565.

(5) Videz ye la « Pronomo « lo » ». — **Lo** esas **pronomo** per sua senco intima : *to quo esas...*

(6) Hike on povas remarkar, ke persono anke esas **nutrivo**, che la kanibali; ke persono povas esar **konduktivo** (ex. en elektrala circuito), e. c.

(7) Kad tala vorti esus per **-o** (substitucita a **-a**) substantivi *Aristotelala*, e povus kom tala uzesar da la cienco? (L. B.) — Sro COUTURAT tre remarkinda specialisto pri filozofio, skribis tre vere : « Kande Platon (ante Aristoteles) volis expresar **l'ideo**, **l'esenco** di la bela kozi (belaji), il uzis l'expresuro : **la bela en su**. Ma to esas nur altra nomo di la beleso (kun la cirkonstanco filozofiala, e ne linguala, ke il konceptis la **beleso** kom existanta « en su », exter la belaji, do exter la **beleso** di ca o ta belaji)...

(8) *Progreso*, I, 555-56.

(9) Forsan ta konstato inspiris a lu la penso ofrar pose **-u** kom specala karakterizivo dil prepozicioni.

(10) *Progreso*, III, 278.

(11) E la agi? (Videz [noto 3](#)) Se on respondos, ke la senco ipsa dil radiko indikas, ka la vorto expresas ago

substantive, me replikos, ke la senco dil radiko indikas, ka la vorto expresas homo o kozo sammaniere.

(12) *Progreso*, I, 556-557.

(13) Me repetas, ke **-u** indikas tote ne direte **homi**, ma **individui**, quo esas tre diferanta.

(14) *Progreso*, I, 554.

(15) *Progreso*, III, 279-280.

(16) Videz *Progreso*, III, p. 280.

(17) *Progreso*, III, 281.

(18) **Vera salvo** en la texto (ideo **salvar**).

(19) Pro lua graveso ed importo, ni ne povus tro lumizar pri ta punto dil substantivigo dil adjektivi, o dil adjektivigo dil substantivi. Quante plu on vidos olu plenlume, tante plu on prizos la decido motivizita solide dil Akademio, pos longa studiado. On do ne astonezez, ke ni donas ankore la sequanta konsideri. Ni

extraktas li ek specal artiklo da Sro COUTURAT « Pri l'adjektivo substantivigita » ek *Progreso*, IV, 84.

« On dicas a ni : Ni havas specala bonaji, e ni havas lia generala qualeso : **boneso**. Ma ni havas anke la generala ideo di omno, quo esas bona; to ne esas bonajo, ma l'ensamble o ideo di omna bonaji. Or ideo ne

esas identa a specala kozo; singla bonajo esas un bonajo; ma on ne povas dicarla **bonajo** generale. »

Me respondas, ke on povus aplikar la sama argumento ad omna ideo abstraktita, ex. : a la nocio **homo**.

« Ni havas aparta homi, ed anke la qualeso : **homeso**. Ma ni havas anke la generala ideo di omna homi.

Singla homo esas ya un homo; ma ni ne povas parolar pri **la homo generale**. » Tamen ni sempre parolas tale : ex. ni dicas : « la hundo esas l'amiko di la homo », sen vizar un aparta hundo nek un aparta homo, ma komprenante **la hundo** e **la homo** generale.

On objeonas : « Ideo ne esas identa ad aparta kozo. » Tre vera; tamen, to ne impedas, ke en omna nia

lingui omna abstraktita idej indikesas per la sama vorto kam la singla individui, qui apartenas a li. To esas

fakto lingvistikala tre generala, e bone konocata da la logikisti, nam ta ambiguoso di omna generala homi

esas fonto di multa erori e sofismi : ma ni ne povas supresar ol, nam nia tasko ne esas emendar la homal

spirito (*). Do ni darfus e mem devas aplikar la sama regulo o kustumo a **la bonajo**, **la belajo**, e. c. **La**

belajo esas l'ideo generala di omna belaji, exakte same kam **la homo** esas l'ideo generala di omna homi.

Dicar : « me amas la belajo » esas dicar : « me amas la (omna) belaji », same kam dicar : « Me odias la

(omna) homi ». On ne trovos irga logikala difero inter ta du kazi. Remarkez, ke **belajo**, en sua maxim

generala senco, kontenas la bela enti kun la bela kozo, do anke **la beli** (beluli) e **la belini**; e pro to on

darfus

uzar **belajo** mem pri **belino**. Kande on parolas pri **la belaji** di la naturo, on ne ekkluzas de li la bela enti,

homi od animaloj! Do **la belajo** esas la maxim generala nocio di « omno bela ».

« On dicos forsan, ke belajo esas kelkafoye ambigua o ne sat preciza : certe, same kam **pneumatiko**

citata

supere. Ma anke **belino** esas ambigua, nam ol povus, segun rigoro, aplikesar a bela kavalino same kam

a

bela virino (muliero). Tamen on savas sempre, a qua ta vorto aplikesas.

On facis objeono preske kontrea : **bonajo** ne povus tradukar ex. D. **das Gute an einer Sache**, F. **le bon**

de cette affaire (est que...). Pro quo ne? On uzas la sufijo **-ajo**, ne nur por kozo kompleta, ma anke por

irga parto di kozo : me dicos exemple : donez la molajo (mola parto) di ca melono ». Pro quo lore on ne

darfus dicar : « **La bonajo di ca afero?** »

La artiklo (quan ni tre konsilas rilektar) finas per tre pruvanta frazi Germana tradukita ad Ido. Yen la

unesma : **Die Ethik lehrt das Gute, die Wissenschaft sucht das Wahre, die Kunst pflegt das Schöne.**

La etiko docas la bonajo, la scienco serchas la verajo, l'arto kultivas la belajo. Nun la frazo povas e darfus

anke tradukesar. **La etiko docas lo bona, la scienco serchas lo vera, l'arto kultivas lo bela.**

(*) Se on postulas, ke **la bonajo** esez expresata altre kam **la bonaji**, lore on devos postular por **la homo**

altra nomo kam por **la homi**, do *duopligar* omna substantivi ed adjektivi.

Ca, ta e qua. (Apendico 5-ma.)

Esas eroro kredar, ke nia demonstrativi esas arbitrie selektita; sed (ma), pro ke en ta fakto mankas

internaciona formi, on devis serchar l'internacioneso en la primitiva (Indo-europana) formi. Or la

Indo-europana demonstrativi havas la sequanta radiki: 1e **sa**, **ta**; 2e **k**, qua divenis *h* o *c*, ed indikas

proxima objekto : « la preciza senco di *k* esas bone definita per la fakto, ke ol esas la

demonstrativo qua, juntita kun la vorto *dio*, donas la senco di *cadie* » (1). 3e por la fora objekti,

on havas tri radiki : **w**, **n**, **l**. La radiko **w** esas orientala; la radiko **n** trovesas precipue en la Slava

lingui ed en D. *jene*; la radiko **l** trovesas en L. *ille*. Nu, ta tri lasta radiki ne povus uzesar, nam la

sola qua esas sat internaciona, **l**, uzesas ja por l'artiklo e la pronomi (personala). La **k** ne povas

uzesar sub ta formo, qua karakterizas la relativ-questionala pronomi, nek sub la formo **h**, desfacile

pronuncebla e dicernebla; restas do la tri formi: *sa*, *ta*, *ca*. Ma, se on adoptas **s** por

la posedala pronomo di la 3a persono (qua esas pasable internaciona), restas nur la du radiki, **c** e **t**, de qui **c** necese concernas la proximeso (ex.: L. *hic* = *hi-ce*, Romanala lingui: *cil*, **cist**, nia *cis* (L.), e. c. (*Progreso*, II, p. 25.)

Qua.

Ni ja dicis, por justigar (justifikar) la quaze-digramo **qu**, ke ol explikesas per la Indo-europeana fonetiko, ube ol reprezentas la antiqua *labio-velala* artikulado. On respondis a ni, ke ni ne devas sorgar pri la antiqua o prehistorial fonetiko, ma nur pri la moderna. To semblas tre justa, ma nur per ta « prehistorial » serchado on povas trovar l'origino *komuna* di ula importanta vorti di nia moderna lingui, e konseque lia formo *internaciona*. To esas aparte vera pri la pronomi questionala. La Indo-europeana radiko esas (duopla formo) *quo*, *quei*, qua divenis en E. *what*, *which* (qui pronuncesas reale *hwat*, *hwich*), ed en D. *wer*, *was* (la palatal aparis). Quale on remarkis (2), E. *what* = L. *quod*. Tale la maxim internaciona formo di la radiko esas vere *qu*, e tote ne *ki* (Esperanto). Komprene, la **u** qua sequas **q** esas konsonanto, quan la fonetikisti reprezentas ofte per *w* (3).

=====

(1) A. MEILLET, *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes* p. 293-599.

Cf. BRUGMANN, *Abrégé de grammaire comparée*, § 495.

(2) *Correspondence international* no 9 (*Progreso* no 11, pagino 681)

(3) A. MEILLET, *Introduction*, p. 295; K. BRUGMANN, *Abrégé de grammaire comparée*, § 497.

Konjugo-sistemo di Ido. (Apendico 6-ma.)

Pri **-r** por l'infinitivo, **-nt** por la participo aktiva, e **-t** por la participo pasiva, nula kontesto esas posibla, ye la nomo dil linguistiko. Altraparte, ne pri oli kontestas nia adversi, ma pri s di nia modi personala, pro ke li generale prenis ta letro por la pluralo.

Ni devas do montrar pro quo Ido havas **s** kom karakterivo di sua modi personala :

1e Ta konsonanto esas la sol verbal litero quan ofras por l'organo internaciona kelka lingui naturala.

a) **S**, en la Greka e Latina lingui, renkontresas (artikulata) ye omna duesma personi dil singularo, se on eceptas *-isti* di la perfekto; la Latina lu prizentas (artikulata) anke ye l'unesma e la duesma personi dil pluralo.

b) Ta konsonanto renkontresas (artikulata) ye la duesma persono, ne nur dil singularo, ma anke dil pluralo en omna verbo Hispana; l'unesma persono dil pluralo anke prizentas lu (artikulata).

c) Ni anke trovas lu (artikulata z, ligante al vokalo sequanta), ye la duesma persono dil singularo, e ye l'unesma dil pluralo, en la verbo Franca.

d) Ol esas, on darfas dicar, l'unika dezinenco dil tota Angla konjugo, en la modo personala. La homi qui su apogas sur l'Angla por postular **s** kom plural-marko di la L. I. devus vere ne obliviar ca lasta fakto.

Ni do vidas la Hispana ed Angla lingui ipsa, qui uzas **s** kom plural-marko, unionar su al lingui supere citita por apogar s kom verbal finalo. Koram to, on bezonas linguala sentimento tre specala por konsiderar kom pure arbitrala la dezinenco *-as*, *-is*, *-os*, *-us* di Esperanto e Ido (1).

Ma, se **s** atribuesas al verbo, on ne povas atribuar ol pluse al pluralo : ta kumuli darfas toleresar nur en nia lingui. En la L. I. li absolute violacus la principio di l'unasenceso.

2e La sisanta **s**, tre facile pronuncebla ed audebla, konvenas tre bone kom tala por la verbo, qua pleas rolo tante importanta en la frazo, e mem rolo plu grava kam la pluralo, se on ponderas bone la kozi.

3e Altraparte, pro ke la siso di la konsonanto s facile tedar, kande ol multafoye repetasas sucede, ol esabus quaze netolerebla, se on selektabus lu kom plural-marko. Nam multa substantivi intersequas plu freque kam verbi (2). To esis un plusa motivo por lasar a **s** lua rolo verbala.

L'Italiana montras eloquente, ke multa *i* intersequanta fluas sen tedar : *i miei buoni amici*, kontre ke le tro multa **s** finala di la Hispana certe detrimentas l'eufonio di ca bela linguo. Or me sempre opinionas, ke la beleso importas en la L. I., ed esas atraktilo. ido montras, ke me ne eroris pri ca punto.

*

**

On dicis, ke la finali **-as**, **-is**, **-os**, **-us** meritas la reprocho esar adminime kelke arbitrala. Oportus

remplasigar li per altra finali *pure romanala*, e komprenebla da un o du populi adminime. Ma on obliivis, ke por la cetera populi li ne esus min arbitrala, e forsan li esus min facile rikonebla e memorebla. Altraparte la finali propozita koincidus kun altra gramatikal finali, o plu juste dezinenci (-o, -a, -e, -i) e konseque esus ne konciliebla kun la sistemo di la gramatikal finali, indikanta quaze per etiki la naturo dil vorti e lia kategorio o rolo gramatikala. Do la chanjo di ta verbal dezinenci necesigus la *total* reformo di la finali karakteriziva di Ido, qui esas tante utila kom amortisanti eufoniala, e kom indikili por la lernanti e novici, qui esas ed esos ankore dum longa yari la maxim multi. Ica konsideri potente influis la Komitato dil Delegitaro pri la konservo dil finali supere citita, ed oli ne esis min konvinkanta pose che l'Akademio Idista.

Al verbal dezinenci di Ido on reprochis esar nek *naturala* nek *ciencala*. Ni darfus saciesar da ca respondo : multe plu importas, ke li esez koheranta, simpla, facile merkebla ed aplikibla. Ma ni examenez la reprocho.

Pro ke ni ne savas (e kredeble anke vu, lektero) quo esas dezinenci ciencala por la konjugo, ni okupos ni nur pri *le naturala*.

Do, la konjugo-sistemo di Ido ne esas naturala.

Se la aserto esas justa, ni certe ne trovos uli tala en la Latina ed en la Hispana, exemple, pro ke ta lingui esas nekontesteble naturala.

On bone remarkez, ke ni examenas la verbal dezinenci nur pri la *formo* naturala, nule pri lia korespondo kun olti di la Latina o di la Hispana relate modo, persono o tempo.

Se -as, -is, -os, -us (ni vidos -ez plu fore) ne esas konjugo-finali naturala, tote certe ni ne trovos li, nek en la verbo Latina, nek en la verbo Hispana.

Tamen, kad la Latina ne posedas, en l'unesma konjugo : *am-as*, stranje simila a (tu) *am-as* di Ido? E kad la Hispana ne havas anke (tu) *am-as*? Kad en altra tempi li ne posedas : *amabas* (L. S.), (tu) *habras, amaras, habias* (S.), *legas, audias, amaveras* (L.)?

Do **-as**, agnoskez lo, esas vere final sono verbal *naturala*.

E pri **-is**, ka ne existas en la Latina, ye la duesma persono singulara; *audis* (3), *capis, amabis*, e. c., ed en la Hispana, ye la duesma plurala persono, kad on ne trovas : *amais, amabais, amesteis, habais, habiais, amarais, temiais, temisteis, partiais, partis*.

Do **-is** esas vere final sono verbal *naturala*.

Nun ni videz la dezinenco **-us**.

La questiono esas ed esas nur : kad **-us** trovesas en la Latina kom final sono di konjugo, identa (sone) a la verbal dezinenci **-us** di Ido?

Negar lo esus negar l'evidenteso ipsa. Nam, de la verbo *sum* (esar) til la lasta di sua verbi, la Latina prezentas ta sono en omna unesma personi di la pluralo.

Do **-us** esas vere final sono verbal *naturala*, pro ke on trovas lu dek foyi en omna verbo Latina.

Ma **-os**, kad on darfus dicar lu final sono verbal *naturala*?

Yes, certe; nam la finalo *mus* dil verbo Latina divenis *mos* en la Hispana, ye la sama persono, en singla tempo. De to rezultas, ke la verbo Hispana, ecepte eroro, audigas dek e non foyi la final sono **os** en sua konjugo. Konseque la dezinenco **os** di Ido esas vere final sono verbal *naturala*.

On forsan alegos objeccione, ke ta finalo, en la Hispana, pluse markas substantivo plurala.

Ma kad ol agas lo en Ido? E juste pro ke os en la hispana renkontresas 19 foyi kom final sono en la verbi, esas eroro selektar **s** kom plural signo di substantivi, citante la Hispana kom susteno.

Nam fakte la verbi, en ica linguo, prezentas os kom final sono plu ofte kam la substantivi.

Ma on questionas : pro quo la vokalo o kom karakterizivo dil futuro?

Pro ke, se ni atribuas karakteriziva vokalo al prezento (*a*), altra (*i*) al pasinto, ne esas kontrelogika o nekoheranta atribuar anke special vokalo (*o*) a la futuro. Facar ek ta vokalo la simbolo dil futuro en la tota konjugo ne esas plu arbitrala, ed alteras mine la Latina kam selektar (quale ula Latinisti) la partikulo *pos* kom signo di ta tempo, o transportar sur la finalo la acento dil infinitivo latina por facar ek lu kondicionalo : *amarè, audirè*, e. c., kande on povabus evitar omna barbarismo, uzante *amarem, audirem*, e. c. Stranja maniero, vere, restar ciencias e naturala!

E la dezinenco **-ez** dil imperativo? Unesme ni questionos, kad ol esas naturala od artificiala? Me opinionas, ke la Franca linguo sate pravas lua « naturaleso » per omna duesma personi plurala di sua verbo, ed aparte di sua imperativo. Ica fakto, pro ke nulo plu bona existis, igis me propozar ol vice **-u** di Esperanto (markizanta anke pronomi : *kiu, chiu*, e. c.) e qua, se me ne eroras, posedas kom apogo nur imperativo Hebrea, nekonocata da preske omni. Remarkez ke **-ez** reale apartenas al sistemo -as, -is, -os, -us (per la substituco di la febla z a la forta s). Se me ne propozis -es, la

kauzo esas, ke *venez, rakontez, dormez, preparez, pensez, pardonez, donez, manjez*, e. c., e. c., esas quik komprenata da irgu qua sava kelkete la Franca, e certe plu facile e bone kam *venes, rakontes, dormes*, e. c. (4).

Irge quon opinionas kontrediceri, fakto esas nekontestebla : la Franca linguo pruvas, ke **-ez**, por l'imperativo, esas vere verbal finalo naturala. Prila sono, le *venez a ni, rakontez ankore*, e. c., esas la preske kompleta riprodukturo di F. *venez à nous, racontez encore*.

Justifikinte *-as, -is, -os, -us, -ez*, restas justifikenda **-ir, -or** dil infinitivi pasinta e futura.

Fakte nia kontrediceri *chikanas* nur pri l'infinitivo futura, nam generale li ipsa uzas infinitivo pasinta (5) kun infinitivo prezenta. Li anke ne kontestas pri **-r** kom karakterizivo dil modo infinitiva. Do reale kontestesas nur la vokalo simbolizanta la tempo (*-i, -o*) e la bezono ipsa di futura infinitivo.

Ma, se on aceptas ke a simbolizas la prezento : *amas, amar*, pro quo **i** ne simbolizus la pasinto : *amis, amir* e **o** la futuro : *amos, amor*? Kad ica tri karakterizivi tempala (qui en omna modi pleas la sama rolo) esas komplikio o simpligo? Ka to ne esas simpla, praktikal e homogena? Kontraste, kad esas tala konjugo-sistemo sintezala en un parto, ed analizala en l'altra parto, quale olti di nia kontrediceri? Ka tal konjugo esas tre koheranta, tre homogena e tre cienkala, por parolar quale li? Altraparte *-ar, -ir* en Ido semblas a me tam naturala sono verbala kam en la infinitivi Latina, Italiana, Hispana, Franca en *-ire, -ir*, od en l'infinitivi Germana en *-ieren*, ankore tante produktiva (6).

Ma on objeccionas, ke li esas prezenta en la lingui supere mencionita. Me agnoskas lo; ma li restas adminime infinitivi, en Ido; e ke *i* simbolizas en li la pasinto, quale en la tota konjugo, certe ne povas jenar la adepto, nek supercharjar lua memorado. Kad esus por lu plu facila memorar, ke *du* simbolizas la pasinto, *pos* la futuro, *fe* l'imperfekto, *vell* la kondicionalo, *dum* (pos-pozita)

l'imperativo, quale en altra sistemi plu o min laborita? Kad vere Ido ne darfas, kun adminime yuro tam granda e cienco egala, donar ica principo : en *omna* dezinenco verbala, **a** simbolizas la prezento, **i** la pasinto, **o** la futuro? Kad ol esas per to min simpla o min koheranta kam altri?

Ma, on objeccionas ankore, pro quo *sis* participi, kande 2 suficas a multa lingui? On ne dicas, kompreneble, ke pro la jus mencionita principo pri *a, i, o* en dezinenco verbala, la lerno e memoro pri la participi reduktesas a 2 kozi : **nt** participo aktiva, **t** participo pasiva. Yen fakte la *sis* participi! On ne dicas, ke la participi futura (*-ont, -ot*), multe min frequa, lernasas pos la ceteri, okazione. On ne dicas de quanta dubi, miskompreni o perifrasi liberigas ta participi. On ne dicas ke li genitas multega substantivi tre preciza, quin nia lingui kareas nur koakte e kun multa desavantaji. Ton omna on tacas por blamar mokante kun semblanta justeso e yusteseso. Ma bone ridos, qua laste ridos. Yes; e kande Ido vere sucesabos, on laudos me ne propozir lu *tro* simpla, e ne sakrifikir la just ekspreso dil pensi a simpleso exajerita.

La nuna Greka kareas omna infinitivo. Ka ni devus imitar olu? No, tre certe. La Angla e la Germana havas nur 1 personal pronomo : *they, sie* por la triesma persono plurala, e ni havas *tri*. Ka ni esas pro to blaminda? Certe no. La franca posedas nur *son, sa, ses* kom posedal adjektivo por la triesma persono. Ka ni devus imitar lu, quale agis granda kritikero? Ha certe no, nam ico esas ne simpleso, ma deplorinda mizero. En « Les vrais principes de la Langue Auxiliaire » me pozis la limito netranspasebla dil simpleso por ta linguo : *la klara e justa ekspreso dil pensi*.

*

* *

Pro quo ne *havar* en la tempi kompozita?

Ca punto di nia konjugo meritas exameno aparta.

Unesme ni konstataz ico : Judikata dal komuna raciono, la verbo *havar* kom helpanto konjugala en la kompozita tempi esas *absurdajo*. Nam verbo, qua esence indikas la posedo, quale *havar*, ne darfas, mem ne povas logike divenar simpla marko di tempo, e fakte analoga a dezinenco, por indikar l'anteeso : *j'avais aimé* (lore), *j'aurai aimé* (lore), o **simple** la pasinto : *j'ai aimé* (me amis), esas neposibla komprenigar ed admisigar ta gramatikal idiotismo dal populi qui ne havas lu; or li esas nekontebla. La L. I. qua destinesas ad omni, devas konseque evitar ta eroro (nule naturala reale, pro ke ol esas absurda); pro to Ido evitis lu.

Artiklo aparinta, dum aprilo di 1910, en *Progreso*, expozas tre bone la questiono. Ol debesas a M. J. KOVACIC, instruktisto en *St. Veit i. Jauntal* (Karintia). Yen olu :

« On propozis (no 19, p. 298) formacar la kompozita tempi di l'aktivo per la verbo *havar* e la pasinta participo, pro ke la lingui D. E. F. I. S. uzas kune la helpanta verbo *havar*. Sed (ma), kad

la mencionita lingui formacas la kompozita tempi di l'aktivo tote e sen ecepto per *havar*? No, nam oli havas multa ecepti, ex. D. por *mortar, vekar, venar, irar, saltar*, di qui la tempi kompozita formacesas per *esar*. On devus do admisar en Ido ecepti qui esas, quale on savas, granda desfacileso por omna lernanto.

Pluse, quale on devus tradukar D. *Ich habe geschlafen, Wir haben uns gefrunt, Du bist tapfer gewersen*? Frazi quale : *Me havis dormita, Ni havas joyita, Tu havas brava esita*, semblas certe nelogikala ad omnu. Sed (ma) on ne darfus uzar *esar* vice *havar* en la alegita frazi, pro ke *esar* esus destinota nur por formacar la tempi di la pasivo.

Ankore, quale on tradukus D. *der gefallene Soldat, die verflossene Nacht, der verstorbene Vater*? Dicar : *la falita soldato, la pasita, la mortita patro*, esus tote nelogikala!

Ni videz quale altra Indogermana lingui, quin ni devas konsiderar pri ca questiono, formacas la kompozita tempi di l'aktivo. La Slava lingui formacas oli per la helpanta verbo *esar* e la aktiva participo, exakte kam en Ido. Konseque Ido en la formaco di la komp. tempi ne agas arbitrale, sed (ma) ol apogas su sur granda parto di l'Indogermana linguaro, nome sur la Slava lingui. Pluse la nuna participi esas tre aplikebla e praktikala quale atributi, kozo, quan on devas bone konsiderar ante enduktar altra konjugo!

Fine, kad on inventos plu bona, plu internaciona e min artificiala konjugo, kam esas la nuna? Me dubas. La konjugo propozita en no 22 semblas nulkaze *esar* facila, precipue en la pasivo. Ni videz nur quanta sufixi esas por ol necesa : *-as, -avas, -iras, -it, -avit, -irit, -olas, -avolas, -irolas*, do triople multa kam en nuna Ido! mem se ta sufixi igus omna nuna analizala verbformi superflua, la konjugo esus malgre to min facila kam la nuna. *Amesavolas* o *amesirolas* ne esas plu simpla kam : *esos amita* o *esosamita*. E quala longa rubandatra vorti! *Amesavolas* ed *amesirolas* ankore konvenas, ma ne plus la vorti : *diminutesavolas, kalumniesavolas* o mem *familiarigesirolas*. On sentas justa angoro en pronuncar tala longaji! (7).

Kelka kritikanti anke propozas chanjar la verbal finali : *-as, -is, -os, -us, -ez*, dicante, ke oli ne esas sufice dicernebla. Me opinionas, ke ta aserto ne esas justa. La finali alegita diferas inter su per la bone audebla vokali multe plu bone kam en multa nacionala lingui, exemple : en D. *er lernt - lernte, wir erwachen -erwachten* diferas per un litero facile misaudebla (8).

Me finas do kun la propozo : « Nia estimata Akademio konservez la nuna, facila e tre praktikala konjugo! »

L'artiklo esis sequata da la yena remarko : « Ne nur D. ed F. havas verbi qui formacas la kompozita tempi per *esar* vice *havar*, ma inter la korespondanta verbi di la du lingui, sat (pasable) multi uzas *havar* en un linguo ed *esar* en l'altra, exemple : *esar, kurar, saltar*, e. c. Do ne nur l'adepti di singla linguo hezitus ofte inter *esar* e *havar*, sed (ma) la Franci ne uzus la sama helpanta verbo en la sama kazi kam la Germani. Adjuntez ke, en la reflektiva verbi, la F. remplasigas absurde *havar* per *esar*, dum ke la D. uzas (logike) ankore *havar* : *ich habe mich gewaschen = je me suis lavé* : altra frequa kauzo di erori, di heziti, di miskompreni. Tale en ta sola punto questionesas pri la logikala karaktero di nia linguo, do pri lua vera internacioneso.

=====

(1) En qui la liganta vokali *a, i, o, u* reprezentas respektive la prezento, la pasinto, la futuro, la kondicionalo.

(2) En specal artiklo « Verbalala rolo dil *s* en la helpo-linguo » ni pluse citis la susteno quan la Sanskrita linguo, la Zenda, l'Armeniana, la Gotika e l'ancien alta Germana donas a **s** kom verbal finalo, en la modi personala : *-asi, -as, -ats, -mas* e. c. (Videz *Bulletin français-Ido de la Langue auxiliaire* no 69-70, p. 266.

(3) Kad **audis** L. ne esas identa a *audis* di Ido? Ma on respondas : « *audis* L. esas prezento, e vu facas barbarismo, uzante lu por indikar pasinto ». Ne koaktez me, kara kritikeri, responder a vi per cito di barbarismi multe plu grosa, quin vi facas en konjugo asertita kom Latina, kom natural e ciencala. Ma kad me ne precizigis, ke me parolas nur pri la *formo*. Nu, kad *audis, dormis, venis, sentis* ne esas, en Ido, *forme* simila ad *audis, dormis, venis, sentis* di la Latina?

Relate **i**, karakterizivo dil pasinto en Ido, kad ol ne havas bela defenso en omna perfektu Latina, che qui ta vokalo uzesas kin foyi ek sis? (*Amavi, amavisti* e. c.)

E kad **a** por la prezento ne bone defensesas dal infinitivo prezenta dil unesma konjugo Latina, Italiana, Hispana (*-are, -ar*), dal indikativo prezenta (*amas, amat* e. c., *ama, parla, aman*), fine dal participo prezenta (*amant..., amando, aimant* F.)?

(4) L'imperativo (o plu bone volitivo) *tale formacata (ven-ez)* semblas a ni nek min ciencala (nam on

sempre alegas la cienco) nek min naturala, nek min klara kam le *venidum* o *ples venir* di altra sistemi.

(5) Che li ta infinitivo esas kompozita per la verbo *havar* o *esar* e pasinta participo; che ni ol esas simpla do plu kurta : *-ir*, quale la prezenta *-ar*. Yen la tota difero. Kad on volus donar solid expliko pro quo l'infinitivo prezenta devas *esar* simpla, ma la pasinta, kompozita.

(6) Pri l'infinitivo futura, ni remarkigos ke ol trovas kelka susteno en la Latina : *fore* = *esor*, di qua l'e finala audesas apene pro la tonika acento.

(7) L'akademio repulsis ta ed altra chanji. Videz ye [la fino di la chapitro](#) pri « *verbo* ».

(8) Kad, en la Germana, *fiel* e *fiele*, *fällt* e *fielt*, *werde* e *würde*, *waren* e *wären*, *sprecht* e *spricht* e. c., diferas inter su, por la orelo, plu fote kam *amas*, *amis*, *amos*, *amus*, *amez* o *amar*, *amir*, *amor*?

Kad, en l'Angla, *drink*, *drank*, *drunk* — *ring*, *rang*, *rung* — *sing*, *sang*, *sung* diferas per altro kam per vokalo, o kad la difero audesas plu bone kam en *esanta*, *esinta*, *esonta*?

Kad, en la Franca, e por l'orelo, *fais* e *fis*, *lus* e *lis*, *marcha*, *marchait*, *marché*, *serai* e *serais* e. c. diferas plu dicernible kam *esus*, *esez* o *amita*, *amata*?

Kad, en la Latina, olim internaciona ed uzita, parolita dal maxim diversa nacioni, on ne dicernis e nun ankore ne dicernas aude *leges* de *legis*, *audiunt* de *audiant*, *audies* de *audias*, *sunt* de *sint*, *erant* de *erunt*,

fueras de *fueris*, *ames* de *amas*, *amabas* de *amabis* e. c.? Kad on lendis o plendas pro ke li diferas inter su

nur per un sola vokalo quale *amos*, *amus* o *aminte*, *amante* en Ido?

Se en linguo patriala, plu o min neglijata dal nacionani, pri la pronuncado, on dicernas e komprenas vorti o verbal formi diferanta nur per un vokalo, pro quo on ne atingus sama rezultajo en Ido, linguo stranjera a l'uzanti e kom tala plu atence pronuncata?

Cetere, ka nia renkontri e kongresi ne sat konvinkive respondis?

Vortordino. (Apendico 7-ma.)

Quale ni ja vidis en la sintaxo, la *normala vortordino* esas : 1e subjekto, 2e verbo, 3e komplemento direta, singla ek oli esante akompanata da sua omna komplementi. La komplementi nedireta povas *esar* lokizata irgaplase, ma li prefere sequas la verbo. Ex. : **La filiulo di nia olda vicini retrovenis de Paris, ube il kompris multa ludili por sua infantino.**

Omna verbo dil ordino normala nomizesas *inversigo*, sive pro ke la komplemento direta preiras la verbo : **elun ne ilun me vokis**, sive pro ke la subjekto sequas lu : **venez, venez, klameskis l'instruktisto**. L'inversigi povas *esar* postulata dal bezono insistar sur vorto, pozante lu avane, quale *elun* en l'unesma exemplo, o dal deziro (en la traduki) sequar l'ordino dil texto originala.

La questionanta vorti sempre komencas la prepoziciono e ne diplasas la subjekto : **Kad vu venos; dicez kad vu venos. — Quo eventis? Quon vu vidas? - Quantin me kontis? me ne plus memoras.**

L'atributo devas quik sequar la verbo *esar* : **Esez mizerikordioza por omni**, e ne : *esez por omni mizerikordioza*. — **Il ne toleras to, quo esas erora segun sua konvinkeso**, e ne : *il ne toleras to, quo esas segun sua konvinkeso erora*, en qua *erora* semblas relatar *konvinkeso*. E tale kun omna verbo havanta atributo : **Il mortis tre povra de pekunio, ma richa de vertui**, e ne : *il mortis de pekunio tre povra, ma de vertui richa*.

L'adjektivo avan o dop lua substantivo (Videz en la gramatiko, ye [adjektivo](#)). Ma ne sistematre avan la substantivo, quale en la Germana e l'Angla.

L'adverbo preiras o sequas nemediate la vorto quan ol modifikas. *Ne*, *tre*, *nur* sempre avan olu.

Ofte l'adverbo bone lokizesas inter la subjekto e la verbo : **Il sempre plendas pri omno.**

La participo, en la kompozita tempi dil verbo (aktiva o pasiva), sempre devas sequar la helpanto *esar*, e darfar separesar de olu nur da adverbo relatanta la verbo : **Ni esas arivinta de du hori**, e ne : *ni esas de du hori arivinta*. — **El esas tre amata da omni**, e ne : *el esas da omni tre amata*.

— **Ta soldato esis grave vundata.**

La participo o *l'adjektivo* devas sempre *sequesar* da sua komplementi, direta o ne direta, e ne separesar de sua substantivo : **La homo estimata da omni**, e ne : *la da omni estimata homo*, o : *la homo da omni estimata*. — **La fervoyi formacas reto kovranta la mondo**, e ne : ... *reto la mondo kovranta*, e mem mine : *la mondo kovranta reto*.

Me recevis letro skribita en linguo ne konocata da me, e ne : *me recevis letro en da me ne konocata linguo*, e mem mine : *me recevis en da me ne konocata skribita letro*. — **El esas**

laudata ed amata da ti omna qui prizas la beleso ed afableso, e ne : *el esas da ti omna qui prizas la beleso ed afableso amata e laudata* — **Ta urbo esas abunde provizita ye omna kozi utila por la vivo**, e ne : *ta urbo esas ye omna por la vivo utila kozi abunde provizita* — **La mastro, ebria de furio, bastonagis l'asno ne volanta avancer**, e ne : *la de furio ebria mastro bastonagis la avancer ne volanta asno* — **Ni refutis omna objeccioni prizentita da nekompententa personi ed ofte genitita da nesuficanta konoco di nia linguo**, e ne : *ni refutis omna da nekompententa personi prizentita ed ofte da nesuficanta konoco di nia linguo genitita objeccioni* — **Tablo kovrita per ancien reda tapiso makulizita**, e ne : *tablo per ancien reda makulizita tapiso kovrita* — **Me propagas la linguo helpanta Ido, konstruktita sur logikal principi e sencese developata per ciencal diskutado**, e ne : *me propagas la helpanta, sur logikal principi konstruktita e per ciencal diskutado sencese developata linguo Ido* — **La linguo helpanta esas l'inventuro maxim utila por la developo di l'internaciona relati e maxim fekunda de grava konsequi por la profito di la homaro futura**, e ne : *la helpanta linguo esas la por la developo di l'internaciona relati maxim utila e por la profito di la futura homaro de grava konsequi maxim fekunda inventuro* — **Vu esas nejusta segun mea opiniono**, e ne : *vu esas sugun mea opiniono nejusta*(1).

Ek *Progreso*, VII, 161: « *Quo esas verajo decidir nur povas intelekto.* » Yen bela exemplo di komplete inversigo di la natural ordino di la pensi. Unlatere, oportis pozar *decidir* ante lua komplemento « *quo esas verajo* ». Altralatere, oportis pozar *nur* nemediate ante *intelekto*, quan ol referas. On povis do uzar un de la sequanta frazordini : « *Decidir quo esas verajo, nur intelekto povas.* » — « *Quo esas verajo, nur intelekto povas decidir.* » — « *Nur intelekto povas decidir, quo esas verajo.* » E la triesma formo semblas a ni la maxim klara por omni, do preferinda. » (2).

=====

(1) Multi ek ta exempli prenesis de la XXVI exercio di « *Exercaro* ». Ica finas per konsilo quan Sro COUTURAT judikis, quale me, kom importanta e *konform a l'evoluciono* di nia lingui : preferar la voco aktiva a la pasiva. Ex. : « *Dicez per la formo aktiva : « On (o ni) sequis la voyo, acensis la kolino, vizitis la kastelo, ed admiris la bela panoramo, quan on vidas del somito* », prefere kam per la formo pasiva : « *La voyo sequesis, la kolino acensesis, la kastelo vizitesis, e la panoramo admiresis, qua videsas del somito.* » ».

(2) Okazione ni volas refutar un foyo pluse ti qui asertas, ke l'akuzativo esas necesa por posibligar l'inversigi, quin ula lingui tante prizas. Yen exemplo di D. frazo hazarde prenita : « *Das Wissen eignet sich das Kind* bereits in allerfrühester Jugend an... » Ube es l'akuzativo? *Das Wissen* o *das Kind*? Nur la senco e la komuna raciono indikas ol, e posibligas komprenar ta frazo. E to eventas tre ofte en D., nam l'akuzativo esas identa a la nominativo en la pluralo, ed en la feminal e neutra singularo, do mezvalore 5 foyi ek 6! Esas do multe plu simpla e plu sekura sequar sempre la normala vortordino, e dicar ex. en Ido : « *L'infanto aquiras la savo ja en la maxim frua yuneso.* »

Puntizado. (Apendico 8-ma.)

Punto (.) uzesas por separar la *frazi*, t. e. expresuri di integra e komplete pensi tote nedependanta. Bona precepto di stilo esas ta, quan Sro PEUS recevis de ula sua maestro : *Uzez multa punti*, t. e. facez kurta frazi. En matematiko, la punto uzesas : 1e en longa nombri por separar la mili, ex. : 9.365.724 plu klara kam 9365724; 2e en algebro lu havas la sama signifiko kam X (1).

Mayuskuli. — Okazione la punto, on devas regularizar l'uzo di la mayuskuli. On uzas komencal litero mayuskula :

1e por la propra nomi, inkluzante en ici la nomi di landi, monti, fluvii, riveri, la nomi di populi, societi od institucuri, qui nature kontenas la religii e lia praktikanti. On lasas al derivaji di ta nomi la mayuskulo di la radiko. Ex. : *la Franco, la Franci, la Franca (linguo); la Kristanismo* (de *Kristo*), *la Kristani; Alpala, Alpano* (de *Alpi*). Co evitas la dicerno a qua obligas ula lingui pri la kazo en qua on konservas la mayuskulo od on remplasigas lu per minuskulo.

2e por l'unesma vorto di singla frazo, e konseque, pos omna punto.

3e pro politeso, en ula kazi, en tituli. Ex. : *Sioro Profesoro. En la nomo dil Rejo.*

On atenciez la skribo di kelka mayuskuli :

1e On evitez skribar **I** quale **J**, quale ofte eventas en Germania. On skribez Ido, ne Jdo.

2e On distingez, skribante, la mayuskuli **K** e **R**.

3e On distingez **F** e **T** : l'infra parto di **T** flexesas ad dextre; ta di **F** ad sinistre.

Komo (,) uzesas por seperar la *propozicioni* qui kompozos frazo. Pos la relativa pronomi, on adoptas la franca uzo di la komo (D. 1062) : On distingas du uzi tre diversa di la relativa pronomi, qui konstitucas preske du diversa senci.

La frazo : « Me ne amas la infanti, qui facas bruiso » povas havar du senci : 1e Me ne amas ti de la infanti, qui facas bruiso; 2e Me ne amas la infanti, pro ke li (konacate e generale) facas bruiso. En l'unesma kazo, la relativo esas *determinanta* : il *determinas* la speco de infanti, quin me ne amas. En la duesma ol esas *qualifikanta* od *explikanta* : ol qualifikas generale omna infanti. On uzas la komo (avan *qua*) en la duesma kazo, ne en l'unesma.

Altra exempli : « La homo qua lektas la journali devas ne kredar omno quon lu lektas. — Regardez ta homo, qua lektas journalo : lu audas tamen omno quon ni dicas. » « La amiko qua ne audacas dicar la verajo ne esas vera amiko. — Mea olda amiko, qua kustumis dicar la verajo, ne audacas takaze dicar ol a me. » « La unesma soldato qua vidis l'enemy hastis avertar la generalo. — Napoléon, qua vidis l'enemy avancar, sendis kontre li sua olda guardo. » Ica exempli sugestas utila remarko. Omnafoye kande la substantivo esas determinita, la *qua* esas nur explikanta, do postulas komo. Or ico eventas : 1e kande la substantivo esas propra nomo : evidente ne existas plura Napoléon, do nulo *qua* povus determinar lu plu komplete; 2e kande ol esas akompanata da *determinanta* adjektivo, sive demonstrativa, sive posedala : « ta homo » esas ja suficante e komplete determinita per la demonstrativo (o per la gesto, qua akompanas ol); « mea olda amiko » anke esas determinita per ica epiteti.

Komprenende, la regulo valoras anke, se *qua* esas preirita da prepoziciono : « La amiko de qua me demandis konsilo aprobis mea penso-maniero. — Mea patro, de qua me demandis konsilo, aprobis mea penso-maniero. »

En matematiko, en la nombri decimala, la *integri* seperesas de la *decimali* per *komo* (ne per punto, qua havas altra uzo, V. p. 217). Ex. : 3,14.

Punto-komo (;) uzesas por separer *** propozicioni o frazi gramatikale nedependanta, ma ligita per la senco.

Bi-punto (:;) uzesas por anunciar expliko : ol dikas, ke la sequanta frazo explikas la preiranta. Ol anuncas anke citajo, ma lore sequesas da *cito-hoketi*.

Puntaro (...) indikas interrupto di la frazo, sive da altra parolanto, sive da la parolanto ipsa, qua haltas por retenar o chanjar l'expreso di sua penso. La Germani uzas vice to la *Gedankenstrich* (vortope : *penso-streko*) ma to esas mala uzado, nam la *streko* havas altra senco e necesa uzado. (Videz [streko](#)).

Parentezi () uzesas por inkluzar frazo, propoziciono o vorto, qua esas aparta, e devas separese de la cetera texto. To esas generale remarko laterala, quan on insertas, e qua interruptas la rekta ordino di la penso. De to konsequas konsilo : on ne trouzez la parentezo, pro ke ol riskas trublir la kompreno.

Pro ke la parentezi esas esence destinata ad *inkluzar*, on darfas nultempe uzar una sen l'altra, quale on facas ofte kun la nombri. Vice « 1) », on devas skribar, o « (1) », o simple « 1e » o 1-e (abreviuro di *unesme*). La uzado « 1) » havas grava detrimento : kande on vidas tala parentezo *klozanta*, on serchas spontane la parentezo *apertanta*, ed on ne trovas ol. Pluse, eventas ofte ke ta parentezo « vidva » trovesas en od apud altra vera (duopla) parentezo, e lore on havas, sive : « 1)) », sive «)1) », du dispozuri egale absurda. Do : *nultempe uzez un parentezo sola!*

Kramponi [] ed *Embracili* {} uzesas, en matematiko, kom parentezi di duesma o triesma grado, ex. : { ... [... (...) ...] ... }. En la « prozo », on povas uzar la *kramponi* en simila kazo, o kom aparta parentezi. On uzas l'*embracilo* (unika) por korespondigar un lineo (unlatere) a plura linei (altralatere), tale :

La *pinto* devas turnesar ad l'unika lineo, e la *branchi* (la konkaveso) ad la plura linei (e ne inverse!) Ni konsilas uzar minim ofte l'*embracilo*, pro ke ol komplikas e desfaciligas la kompostado. Ol esas utila nur en sinoptikala tabeli. Ol povas uzesar anke horizontale, ex. en geneologikal arbori : *Streketo* (-) esas ortografiala signo, e funkcias kom ligilo. Ol unionas la parti di vorto kompozita (Videz ye [Kompozado](#)). Ol indikas anke la seko di vorto de un lineo ad altra, pri qua ni quik parolas.

Seko di la Vorti. [D. 485]. On admisas kompleta libereso en la seko di la vorti de lineo a lineo, ecepte ke singla parto devas kontenar vokalo, e ke la digrami of diftongi devas ne dividersar. Ex. on darfas sekar tale la vorto *mustar* : *mu-star*, *mus-tar*, o *must-ar*. Ma *neutro*, *mashino* sekesas *neutro*,

ma-shino, e ne *ne-utro*, *mas-hino*. On *nultempe uzez duopla streko* (=) rezervenda a la signo di egaleso, nek iterez la streketo ye komenco di la lineo sequanta.

Streko (—), plu longa kam streketo, esas, tote kontree, *separilo*, e la maxim grava. Ol indikas, sive chanjo di parolanto (t. e. separas la dici, respondi, di diversa parolanti), sive chanjo di temo. Ol seperas do multe plu kam la punto. Ma en la lasta kazo esas preferinda uzar la *alineo*, qua indikas plu klare ta separo; ol havas l'avantajo insertar en la texto « blankaji », vakuaji, qui repozas la okulo e furnisas ad ol halto-punto.

Cito-hoketi («»). La cito-hoketi indikas ed inkluzas la paroli o vorti, quin on citas. Li devas turnar sua konkaveso ad interne, t. e. ad la texto inkluzata, same kam la parentezi. Omna altra uzado esas mala, pro ke ol esas konfuziganta.

Noto-referi. Por indikar la noti (ped-noti), nula moyeno esas tam simpla e komoda kam la *numeri*: nam li esas la maxim bona e klara signo, e li esas en senlimita provizuro. Se on uzas steleti (*) o kruci (†), quale ula populi, e se on havas multa noti en un sama pagino, on ne plus savas quale helpar su: la procedo, iterar la steleti o la kruci, esas vere « sovaja », t. e. apartenas a la primitiva stando di civilizeso, en qua on ne posedis la cifri e reprezentis la nombri per streki; od on esas obligata rekursar anke ad altra signi, qui havas altra senci od uzi (ex. §, qua signifikas paragrafo). Pluse, on bezonas ofte la steleto e la kruco por altra signifiki: la steleto indikas en linguistiko formo konjektita, ne atestita; en Ido, formo ne oficala, o teknikala; la kruco indikas generale mortinto, o dato di morto, ed en filologio, arkaika formo. To omna pruvas, ke ol esas nur remediacho, e ke nur la *numeri* esas ezenda por la noto-referi.

Klamo-punto (!) uzesas pos klamo o frazo klamanta o klamata. Kelka populi uzas ol pos omna voko od interpelo, mem pos *Sioro* en komenco di letri, unvorte, pos omna vokativo. Ico esas forsan exajero, nam kande on parolas od ulu, on ne klamas « Sioro! »

Question-punto (?) uzesas pos frazo *direte* questionanta, ne pos subordinala propoziciono questionanta, Ex.: « Qua venas? », ma: « Me questionas, qua venas. »

Pri ca la lasta signi, on propozis sequar l'exemplo di la Hispana, t. e. pozar li, renversita, ante la frazo klamanta o questionanta. La motivo esas: avertar la lektanto pri la karaktero di tala frazo, por ke lu konforme modifikez sua pronunco. Esas vera ke, pro manko di tala averto, on kelkafoye eroras pri la karaktero di la frazo e pronuncas ol male, o mem devas repetar ol kun la justa pronunco. Ta propozo esas do konsiderinda; la unika kontrea argumento esas, ke l'altra uzado esas plu internaciona. Se on adoptus ol, la signi ! e ? divenus *duopla* ed inkluzanta, same kam la parentezi e cito-hoketi. Ed on vidas ke, pro la sama motivo di klareso, li devas prizentar du formi inversa, quale la *question-punti* en la Hispana.

Apostrofo (') uzesas por indikar eliziono (V. § 6).

General remarko. — On devas ne mis-evaluar l'importo di la puntizado, e desprizar la koncernanta reguli kom superflua o minucioza. La puntizado esas necesa por la klareso, do por la perfekta e sekura interkomprenado; ol havas signifiko por la pronuncado. La punto reprezentas halto pasable granda; la bi-punto e la punto-komo, halto min granda; la komo, halto plu mikra, ma sentebla. Egardar ta signi e facar la korespondanta pauzi, esas l'unesma regulo di la diciono, e la maxim importanta.

=====

(1) [Segun *Progr.*, IV, 531 (L. COUTERAT) e VI, 380]: On adoptas la reguli propozita por la puntizado (IV, 531). Decido 1062 pri la komo (VI, 211).

Nomi. Adresi. (Apendico 9-ma.)

[D. 1141] ... l'Akademio rekomendas enuncar la personal nomi komencante per la premono. (Ica decido ne koncernas la nomi en listi, adresari, e. c., ube on pozas la familial nomo unesme, por l'alfabetal ordino.)

On rekomendas por l'adresi la sistemo (Franca), qua komencas per la nomo di persono e finas per l'urbo e la lando, ed on repulsas la sistemo inversa (Rusa) [*Progr.*, IV, 470; VI, 52; VII, 162].

Exemplo di korekta adreso:

Monsieur Louis Legrand

64, rue Notre-Dame

Sens (Yonne)

FRANCE

Se on volas indikar, dop nomo di persono, ta di lua urbo o lando (ex. : nomo di delegito, en raporto pri kongreso), ni konsilas pozar ta lasta nomo *inter parentezi*, ex. : *Sro Martin (Paris)*, e ne, segun la Germana kustumo, separar la du nomi per streketo: *Sro Martin-Paris*, qua kredigas, ke la nomo di la persono esas *Martin-Paris*.

Formuli di politeso en letri. (Apendico 10-ma.)

Ta formuli esas afero di nacionala kustumo e stilo, e la simpla traduko di tala nacionala formuli genitus ne nur senfina diverseso, ma frazi stranja, nekomprenibla o miskomprenibla. Semblis do necesa fixigar, per konvenciono, to quo devas konsideresar kom *polita* formuli.

Ye la komenco di letro, ni uzez nur *Sioro*, e se la korespondanto havas ula titulo, funciono o profesiono, qua konsideresas en nia korespondado, ni skribez : *Sioro Prezidero*, *Sioro Profesoro*, e. c. Por iti, qui havas funciono o situeso, por qua la simpla *Sioro* ne semblas suficanta, ni havas la vorto *Sinioro* : *Sinioro Episkopo*, *Sinioro Ministro*.

Ye la fino di letro, ni generale uzez : *Kun sincera saluto*. Por siniori e la personi, quin ni qualifikas « sinioro » ni dicez : *Kun respektoza saluto*.

Komprenende ta reguli ne koncernas la korespondado kun amiki, kamaradi, parenti, qua admisas tre granda diverseso en ta formuli.

[Segun *Progr.*, II, 679; IV, 470].